

ICOANA PAMÂNTULUI

sau

CARTE de GEOGRAFIE

scrisă

de

IOAN RUS

Profesorul de Hronologie, Geografie și Istorieia Universală,
în Liceul episcopesc din Blaj

Tom III

Ediție de prof. dr. Florica-Elisabeta Nuțiu,
prof. dr. Doina-Elena Horhoi, pr. prof. dr. Adrian-Vasile Podar

Cuvânt înainte de PSS. dr. Virgil Bercea

Galaxia Gutenberg

2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RUS; IOAN

**Icoana pamântului sau Carte de geografie/ Ioan Rus. -Târgu Lăpuș:
Galaxia Gutenberg, 2011**

3 vol.

ISBN: 978-973-141-420-1

Vol. 3 – 2011 – ISBN 978-973-141-423-2

I. Rus, Ioan (autor)

II. Nuțiu , Florica-Elisabeta (transcriere interpretativă)

III. Horhoi, Doina-Elena (revizuire text și indici)

IV. Podar, Adrian-Vasile (revizuire text. glosar și cheia lecturii)

V. Bercea, Virgil (cuvânt înainte)

Editura Galaxia Gutenberg

www.galaxiagutenberg.ro

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

tel/fax: 0262-385280; mobil: 0723-377599

Cuprins

<i>Icoana Pamântului</i> sau <i>Carte de Geografie</i> , scrisă de Ioan Rus, Tom III, în Blaj, în Tipografia Seminarului, 1842	5
Glosar	323
Index	339

ICOANA PAMÂNTULUI

sau

CARTE de GEOGRAFIE

scrisă

de

IOAN RUS

Profesorul de Hronologie, Geografie și Istoria Universală,
în Liceul episcopesc din Blaj

Tom III

În Blaj,

În Tipografia Seminarului

1842

In brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar.

Florus.

ASIA

PARTEA ÎNTÂE

ASIA PESTE TOT

§. 1. Asia, - cea mai mare între cinci părți a pământului, leagănul omenirii și teatrul celor mai vechi întâmplări a acestiea, - se întinde spre r. de la Europa și Africa, legându-se cu aceasta prin îngustul istm Suez; iară cu aceea, prin un spaț mare de pământ.

Ea se mărginește, de cătră m. n. cu Mr. de Marmora, Mr. neagră, Rusia europeană, Mr. caspie și Oceanul ghețos de meazănoapte; de cătră r. cu Oceanul mare, sau pacinic; de cătră m. z. cu o parte a Oceanului mare și cu Oceanul indic; de cătră a. cu Mr. roșie, istmul Suez, Mr. mediterana, Egee, Neagră și Caspie, și Rusia europeană, de carea se desparte prin apa și munții Ural, apa și sânul Cara. Lungimea ei mai mare măsură 1.528 și lățimea, fără insule, 1.148 miluri.

Se întinde între 1° - 78° a lăț. de m. n., și între 44° - 208° a lungi.; iară insulele trec departe peste ecuator.

În arie măsură Asia, încât se poate ști din p. 4// temeieri nu destul sigure, fără insule 700.000; cu insulele 750.000 m².

§. 2. Pământul Asiei se încungiură mai mare parte de Ocean; a căruia țărături totuși, după măsura pământului, au mai mică întindere ca a Europei; de unde pământul ei este mai închiet, și mai puțin întocmit pentru împărțășire pe apă decât a acestiea.

Fața și firea pământului Asiei, socotindu-se peste tot, este tare osăbită. Munții și dealurile, șăsurile și văile ei sânt formate după o măsură cu mult mai mare ca în Europa. Partea din lăontru cuprinde pământ, mai

cu samă rădicat, săc, arinos, sărat și puțin roditoriu; peste care apoi se înalță mai multe brațe de munti colțuroși, sălbatici și foarte răci. Această parte a Asiei se numește **Asia înaltă**, ce stă din doază părți: din cea de cătră răsărit, mai mare și rădicată mai tare, și din cea de cătră apus, mai mică, și rădicată mai puțin peste fața mării. Ceea dintâe, carea are înălțime până la 10.000' se trage peste Tibet, Nepál, Butan, Turchestania de răsărit, o parte a Turchestaniei de spus, Mongolia și peste o parte a însei Hine și a Mangiuriei; iară cealaltă, carea e înaltă numai până în 4.000', se întinde peste o mare parte a Persiei. Amândoaă acestea părți se leagă între sine prin muntele Parapomismus. Din numitele rădicături se pleacă apoi pământul cătră patru plăgi, după cum se vede din cursul apelor.

p. 5// Munții Asiei după Balbi se cuprind în următoarele sisteme:

1. Sistema de răsărit, sau Altai-himălăiască. Aceasta e cea mai mare între toate, de carea se țin toți munții Hinei în înțelesul larg, a Siberiei, Iaponiei, a Indiei din colo, o parte din cei din India din coace și a Turchestaniei de apus.

Se împarte numita sistemă în cinci brațe mari, care sânt: **Altai, Tian-Șan, Culcun (Kuen-Lun), Himalaia** și cel **iaponesc** sau de mare.

De brațul Altai se țin toți munții, ce se întind mai prin mijlocul Asiei, mai cu samă printre Siberia și Împeriul hinezăsc, până în strâmtoarea lui Bering, dimpreună cu toate ramurile, legate cu acestia. Ramurile mai de frunte a acestui braț sânt: **Altaiul mare și mic**, la izvoarele apelor **Ob și Irtiș**; muntele **Erghic-Targac-Taian**, munții **Săienesti, Inșan, dăurești, Stanovoi**, a **Camceatchei, Tangnu-ola, Hangai**, ș.a. Apoi mai multe ramuri din Siberia; precum: a lacului **Baical**, a **Colivanului** și muntele **Nercinsc**. Vârurile mai înalte se află în **Altaiul mic**, din care câteva se rădică peste 10.000'. Dintre munții Camceatchei câțiva sânt vulcani; precum: **Avacea și Cliucevscoi**, amândoi foarte înalți.

Brațul **Tian-Șan** se întinde spre m. z. de la cel dintâiu, mai mare parte prin Hina și de acesta se țin munții **Mus-Tag** și **Bo-p. 6//lor-Tag** între amândoaă Turchestaniile. Vârvurile mai înalte se înalță până la 18.000' și mai multe vomesc foc.

Urmează brațul **Culcun**, întins spre m. n. de la **Tibet**, mai mare parte prin Împeriul hinezăsc și India din colo. Acest braț este numai puțin cunoscut.

Brațul **Himalaia** e cel mai de frunte în această sistemă, și cuprinde cele mai înalte vârvuri în tot pământul. El se începe în Afganistan, se trage pe dea supra Indiei din coace și peste o parte a ei, până în apa Bramaputra; cuprinde mai multe brațe paralele, ce măsură peste tot 40-50 în lățime și la 370 miluri în lungime. Vârvurile mai înalte sânt: **Ceamulari**, lângă Butan, înalt 26.400'; **Dhavalagiri**, lângă Nepál, înalt 26.340', și **Dgiavagiri**, înalt 24.120'. Muntele **Hinducus**, a căruia o parte se zice **Parapomius**, sau **Paropamius**, încă se ține după unii Geografi de acest braț; iară după alții de brațul Culcun. În **Hinducus** încă se înalță mai multe vârvuri până la 19.000', și sânt ne curmat coperite cu nea. Asemenea se țin de brațul Himalaia munții **Soliman**, **Brahu** ș.a. din Afganiștan și Belugistan.

Brațul al cincelea se întinde peste Împeriul iaponesc, insula Formosa, ș.a. Vârvurile mai înalte din acesta se rădică până la 9-10.000', și mai multe din ele vomesc foc. Acest braț este puțin cunoscut.

p. 7// **2. S i s t e m a t a u r u - c ă u c ă s a s c ă**, se trage peste Rusia asiatică, între Mr. neagră și Caspie, peste o parte a Persiei și a Arabiei, și peste toată Turcia asiatică. Ea se numește și Sistema apusască, și cuprinde următoarele 6 brațe: **Taurul**, **Antitaurul**, **Libanul** (Livanul), **Ararat-Damaventul**, munții **Erzerumului** și **Caucasul**.

Din acestea **Taurul**, sau **Gebel-Curin**, se trage peste insulele, ce se țin de Turcia asiatică și prin Asia mică până la valea Eufratului.

Vârzurile mai înalte se află în Sangiacatul Hamid, ce se înalță la 10-14.000'. Dintre insule Rodul și Ciprul, sânt mai muntoase. Antitaurul sau **Hasan-Dag**, se întinde prin partea mai din lăontrul a Asiei mici, până în Mr. neagră și Arhipelag, legându-se cu cel dintâiu prin mai multe noduri. Vârzurile mai înalte în acesta se rădică până la 13-15.000'. Munții din insulele mai de cătră m. n. a Arhipelagului, încă se țin de Antitaur. Brațul Libanului e lățit peste toată Siria, o parte a Mesopotamiei și a Arabiei, deasupra Mr. roșie, și cuprinde următoarele două ramuri: **Alma-Dag** (Amanus), care desparte Siria de Asia mică și e legat cu Taurul, și însul **Libanul**. Din cel dintâiu se trag munții Mesopotamiei spre r. Libanul se trage prin Siria și Palestina în jos, drept cu Mr. mediterană, până la Mr. roșie, în Arabia, și o parte a lui, îndreptată cătră șusul Damascului, se zice **Antilibanul**, sau **Gebel-Şaic**. Vârzurile mai înalte din acest *p. 8*//braț sânt: **Antilibanon**, lângă Damasc, rădicat, cum zic, la 15.000'; **Libanon**, lângă Balbec, la 10.000'; **Sinaiul**, în Arabia, la 7.400' și muntele Catarinei, tot acolo, înalt 8.400' peste fața mării. Brațul a patra se întinde spre r. și m. n. de la lacul Van, prin o parte a Turciei și a Persiei. Din acesta **Araratul Mare**, lângă Erivan, măsură 16.200' și vulcanul **Damavend** în Persia, 12.000' (?)¹ în înălțime. Brațul **Erzerumului**, sau **Cap-Dag**, leagă Antitaurul cu Caucasul și pe unele locuri are înălțime de 13.000'. Urmează **Caucasul**, cel mai de frunte braț din această sistemă, care se întinde între Mr. neagră și Caspie. El e lung 150, și lat 20-40 miluri, cuprinzând mai multe ramuri paralele. Vârzurile mai mari sânt: **Elburs**, mai spre a., înalt 16.800'; **Casbec**, ceva mai spre r., cu înălțime de 14.400', și **Şat-Albrus**, în vecinătatea Mr. caspie, rădicat 12.000' (?)² peste fața mării. Caucasul are multe vârvuri, ne curmat coperite cu nea și gheață; păduri mari, multă apă.

¹ Interogația autorului

² Ca mai sus

3. **Sistem a r ă b e a s c ă**, cuprinde toți munții Arabiei, afară de cei înșămnați mai sus. Această sistemă e puțin cunoscută. Părțile ei mai de frunte se văd a fi: ramul **de mare**, întins de-a lungul Mării roșie; brațul **de mijloc**, întins din Sânul persăsc, de la capul Recan, până către Meca, și brațul **de meazănoapte**, numit **Gebel-Şamar**. Toate acestea se văd a avea vârvuri puțin înalte.

4. **Sistem a i n d e a s c ă**, se află în India *p. 9*// din coace, mai cu samă în jumătate-insula Decan. Munții din aceasta se zic și **Gáts** (Ghauts, sau Gates). Părțile ei sânt **Gátsii de răsărit**, **Gátsii de apus** și **munții Nilgeri**. Acestea trii brațe se întind prin Decan, în forma unui triunghi. De numita sistemă se mai țin încă munții **Vindia** (Vindhia), spre a. de la Calcuta, până la cet. Canebé, și munții din insula Seilán. Toți acestia au înălțime neînșămnaătoare.

5. **Sistem a U r ă l e a s c ă**, trasă spre m. n. de la Mr. caspie, până în Oceanul ghețos. Această sistemă se ține parte de Europa, parte de Asia; se împarte în **Uralul de meazăzi** sau **Başcirec**; în **Uralul de mijloc** și de **meazănoapte**. Toți acestia se întind în mai multe ramuri; însă vârvurile mai înalte abea măsură 5000’.

6. **Sistem a m ă l ă i a s c ă**, în Arhipelagul indesc, împărțită în trii brațe: a **Sumatrei**, a insulelor **Luson-Borneo**, și a insulelor **Selebes**. Această sistemă se trage peste Arhipelagul indesc cuprinde vârvuri înalte până la 14.000’ și un mare număr de vulcani. Vârvurile mai înalte se află în insula Sumatra.

Ceealaltă parte a Asiei cuprinde șăsurii, câmpii, deșerturi, pământ delos, văli și rovini.

Şăsurile de aici sânt parte înalte, parte așezate și parte afunde, mai jos ca fața mării.

Şăsurile înalte se află mai cu samă în *p. 10*// Asia de mijloc și au întindere cu mult mai mare ca cele din America; însă sânt mai puțin

înalte. Mai de înșămnat sânt cele din Tibet, din Turchestania de apus și Mongolia. Dintre șăsurile așezate sânt mai de frunte: a Siberiei, cel mai mare pe pământ; a Hinei de răsărit, foarte roditoriu; a Indei dincolo, a Indei din coace, lângă apele Ganghes și Indus; a Mesopotamiei, între Tigris și Eufrat; a Siriei și a Arabiei. Acestea de pe urmă sânt tare săci și ne roditoare. Dintre șăsurile afunde este mai de înșămnat a Turchestaniei, lângă apele Sir și Ghihon.

Văli se întind printre munți foarte multe, și aici sânt cu mult mai mari ca în alte părți a pământului. Mai de înșămnat sânt cele din Tibet, Butan, Nepál, Su-ciu-an și romantica vale Gherval, din India din coace.

O mare parte a Asiei stă din câmpii, lipsite de păduri, și lăcuite numai de nomazi. Mai mari sânt cele din Siberia și câmpiile Chirgișilor. Între deșerturi au întindere mai mare: Cobi, în Mongolia și Turchestania de răsărit; mai multe în Turchestania de apus, **Ajmer**, în India din coace, între Indus și Ganghes; deșertul Siriei și mai multe în Persia și Arabia. Pământul acestora este arinos, are vegetare suptire și multă sare.

Locuri rovinoase se află mai cu samă în Siberia, lângă Oceanul ghețos. Este de înșămnat și rovina Runns sau Rűnn în India din coace, aproape de gura Indului.

p. 11// O parte mare de pământ e treptit și delos, mai cu samă în Hina, India din coace și dincolo și în Asia turcească.

§. 3. Clima e tare osăbită, după lățimea geografică și rădicarea locului; peste tot totuși mai mult friguroasă ca în Europa și Africa supt acea lățime. Pricinile sânt: mărimea pământului uscat, mulțimea munților și a podeielor, mulțimea apelor curgătoare în părțile de cătră m. z., și plecarea pământului spre Oceanul mare și indesc; ce deschide cale ne împedecată vânturilor răcoritoare, care suflă de cătră mare.

Împart unii clima Asiei în trii ținuturi, dintre care cel de m. n. se întinde de la Oceanul ghețos, până la 60⁰, supt care stă jumătate Siberia.

Aerul e aici umed și foarte rece, iernile în mare măsură aspre, întru atâta, cât îngheață și argintul viu, de se poate bate cu maiul, ca alt metal și pământul mai mult loc și vara se dezgheață numai dea supra. Verile sânt scurte, însă calde, pentru lungimea zilelor. Ținutul de mijloc se întinde de la 60⁰-40⁰. În acesta e aerul mai mare parte uscat, iernile lungi și aspre, verile scurte și calde. Supt acesta se află jumătate Siberia, cu provinciile rusăști de la Caucas; Turchestania, o parte a provinciilor turcești și a Persiei; jumătate Împărăția hinezască și toată Iaponia. Urmează ținutul al triilea, supt care stau celealalte părți a Asiei, ce se întind spre m. z. de la 40⁰. În partea de cătră m. n. a acestuia e frig mare, pentru mul- p. 12// țiimea munților înalți ce copere acestea locuri; mai încolo crește căldura, carea e mai mare în Arabia, Persia, și în unele părți a Turciei asiesti; aerul în acestea e uscat și limpede, întru atâta, cât ferul poleit, stând afară cu lunile, nu se ruginește. În Indii și insule, e aerul umed; anul se vede a avea numai doaa părți: vară călduroasă și uscată, și iarnă ploioasă și umedă, asemenea primăvării de la noi. Acestea părți a anului nu cad peste toate părțile în acel tâmp, precum vom vedea mai jos.

§. 4. Mările, ce udă de patru laturi uscatul Asiei, sânt presărate cu multe insule mari și mici, ce întind domnirea ei afund în Ocean. Insulele din Oceanul ghețos sânt foarte friguroase și deșerte de lăcuitori. Cele din Oceanul mare sânt mai roditoare, împoporate des. Mai de frunte sânt între acestea: **Arhipelagul iaponesc**, **Arhipelagul Liu-chiu**, apoi **Formosa** și **Hainan**, și o parte a **Arhipelagului indesc**. În Oceanul indesc se află altă parte a **Arhipelagului indesc**, insula **Seilan**, și altele mai mărunte. Dintre insulele marii mediterane, care se țin de Asia, sânt mai de frunte: **Ciprul**, **Rodul**, **Hiul** și **Samul**. Dintre jumătate-insulele Asiei însămnăm: **Camceatca**, **Corea**, **Malaca**, **Asia mică** și **Arabia**.

§. 5. Părțile Oceanului, ce adapă marginile Asiei, sânt următoarele:

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ȘTIINȚE
IMPRIMĂRII ORAȘULUI 32346

1. **Oceanul ghețos de meazănoapte.** Acesta atinge numai Rusia asiatică, și se leagă cu Oceanul mare prin strâmtoarea lui Bering.

p. 13// Părțile lui mai alese sânt: Sânul **Carei**, a **Obiului**, a **Ieniseiului**, a **Taimurului**, a **Catanschei**, a **Anabarei**, a **Lenei**, a **Ianei**, a **Cavimei**, a **Indighirchei**, a **Ceaunului**, ș.a. Toate lagurile apelor de această numire. Fața numitului Ocean e tristă și îngrozitoare; că se copere peste partea mai mare a anului cu sloi și munți de gheață, nice plutesc corăbii pe el, fără numai a rare ori.

2. **Oceanul mare, sau pacific**, care udă Asia de cătră r., și puțin loc de cătră m. z. Părțile acestuia mai de frunte sânt: a) **Mr. Camceatchei**, sau a lui **Bering**, întinsă de la țărmurii Siberiei, până în America. b) **Mr. Ochotcească**, vărsată între Camceatca și Mangiuria. c) **Mr. iaponească**, între Iaponia, Mangiuria și Coreea, presărată cu stânci și adeseori neodihnită prin furtuni și volburi. Partea ei, ce se află între Mangiuria și insula **Sahalin**, se zice **Sânul tătărăsc**. d) Urmează **Mr. hinezască de meazănoapte**, sau **Tong-hai**, a căreia o parte se zice **Hoang-hai**, sau **Mr. galbină**. e) **Mr. hinezască de meazăzi**, legată cu cealaltă prin strâmtoarea Formosei, și vărsată între Hina, India dincolo și Arhipelagul indesc. Părțile ei mai de frunte sânt: **Sânul Siamului**, a **Anamului**, sau **Tonchin**, ș.a. Partea Oceanului mare, vărsată printre Arhipelagul indesc, are osăbite nume, așa: **Mr. Sulu**, **Selebes**, **Banda**, **Sunda**, ș.a. Oceanul mare se leagă cu cel Indesc prin strâmtoarea **Malachei**.

p. 14// 3. **Oceanul indesc, sau indic** se întinde spre m. z. de la Asia, și udă țărmurii Indiilor, a Persiei și a Arabiei. Părțile mai alese a acestuia sânt: A) Sânul **bengălesc**, între amândoaă Indiile. B) **Mr. arăbească-persască**, întinsă de la India din coace până în Africa. De aceasta se țin: Strâmtoarea **Palc**, între uscat și Insula Seilan. b) Sânul

Canebéii (Cambay). c) Sânul **persăsc**, între Persia și Arabia, pre care arabii îl numesc **Mr. verde**. d) Sânul **arăbesc** sau **Mr. roșie**, între Arabia și Africa. Partea acestuia mai din jos, întinsă între Aden, Iemen și insula Socotora, se zice Sânul **Adenului**, și se leagă cu înșa Mr. roșie prin strâmtoarea **Bab-el-Mandeb**.

4. Din **Oceanul atlantic** udă pamântul Asiei: **Mr. mediterană**, **Arhipelagul**, **Mr. de Marmora**, **Mr. neagră**. Sânurile Mr. mediterane, care se țin de Asia, mai alese sânt: sânul de la **Scanderun** (Issicus), între Siria și Asia mica, a **Tarsului**, lângă cet. de acest nume, și a **Ataliei**. Dintre sânurile Arhipelagului sânt mai mari cel de la **Scala-nova** și de la **Smirna**.

§. 6. Asia are o mare mulțime de lacuri mari, dintre care numărăm următoarele, ca mai alese: a) **Mr. caspie**, cel mai mare lac pe pământ, cu arie de 7.370 m², vărsat între Rusia, Persia și Turchestania. Are apă sărată, afunzime mare și față, cu mult mai jos, ca a altor mări. b) **Aral**, un lac mare, cu apă p. 15// sărată, în Turchestania de apus, are arie de 720 m². c) **Baical**, în Siberia, un lac foarte frumos, mare, încungiurat de munți, nu departe de cetatea Irkutsc. d) **Balcaș**, între pamântul Chirgișilor și Împeriul hinezăsc. e) **Cu-cu-nor**, în Mongolia. f) **Urmia**, sau **Șași**, în Persia, nu departe de cetatea Tauris. g) **Van**, în Armenia turcească. h) **Tong-Ting** și **Poiang**, în Hina. i) **Marea moartă**, sau **Bahr-el-Lut**, și lacul **Tiberiadei**, în Palestina.

§. 7. Uscatul Asiei se udă prin un mare număr de curgătoare foarte mari, care se varsă:

I. În Oceanul ghețos, în care întră: 1. **Ob**, sau **Obi**, o apă foarte mare, ce izvorește în munții săienești, curge spre apusul de vară, apoi spre m. n., și trecând prin Siberia, se mestecă cu sânul de numele său. În Ob descalecă mai multe râuri mari, din munții Altai și Ural, dintre care, de laturea dreaptă: **Tomul**, **Ciulimul** și **Chetul**; iară de cea stângă:

Irtișul, cu care se mestecă: **Ișimul**, **Tobolul** și **Tavda**; apoi **Sosva**, ce curge din Ural. 2. **Ienisei**, pornește în Mongolia, și trecând prin Siberia, întră în sânul de acest nume. Cu Ieniseiul se mestecă trii râuri mari, numite Tungusca; cea de sus se zice în o parte **Angara** și trece prin frumosul lac Baical, în care lac se deșartă și marele râu **Selenga**. 3. **Piasina**, **Catanca**, **Anabara**, **Olenul** și **Olenecul**, toate în Siberia. 4. **Lena**, o apă mare, ce se începe în vecinătatea Baicalului, și primind de-a dreapta: **Vitimul**, **O- p. 16//lecma**, **Aldanul**; iară de-a stânga **Viluiul**, se scurge în Ocean, prin mai multe guri. 5. Mai încolo: **Iana**, **Indighirca** și **Colima**, cu carea se unește **Omolonul**. Toate în Siberia.

II. În Oceanul mare: 1. **Anadirul**, ce udă pământul Ciuccilor din Siberia. 2. **Amurul**, sau **Sagálinul**, o apă foarte mare, formată din râurile **Șilca** și **Cherlon**, sau **Argun**. Ea adapă Mangiuria, și adaoasă prin undele mai multor râuri, se prăvale în Sânul tătarăsc. 3. **Hoang-ho**, sau apa galbină, se naște supt 111⁰ a lungi. și 35⁰ a lăț.; adapă o mare parte a Hinei, și curgând spre r., se deșartă în Mr. galbină. Cursul acestei ape e foarte strâmb și repede, și face mari înundări. 4. **Chiang**, sau **Ian-Tse-Chiang**; adecă apa vânăță, cea mai mare în Hina, are lungime de 600 miluri, curs strâmb, și după ce a udat cele mai înfloritoare provințe a Hinei, și au adăpat Nanchingul; se varsă în Mr. hinezască de meazănoapte. 5. **Si-Chiang**, o apă mare, carea trecând pe la cet. Canton, se bagă în Mr. hinezască de meazăzi. 6. **Camboja** și **Menam**, amândoaă trec din Hina în India din acolo, și se varsă în Mr. hinezască, cea dintâe la Basa, cealaltă la Bancoc.

III. În Oceanul indesc: 1. **Hulu**, numit **Jaoen** și **Saluen**, care încă izvorește în Hina, și trecând în India din colo, se varsă în Sânul Martabanului. 2. **Ira-Vadi**, sau Apa mare, care iară pornește în Hina, și udând mai cu samă În- p. 17//periul birmănesc, se deșartă în sânul Martabanului, prin mai multe guri. 3. **Ganghes**, sau **Ganga**, cea mai

mare apă în India, lungă peste 300 miluri, și în partea din jos lată 2.400 stânjâni; izvorește în Himalaia, culege undele celor mai multe râuri din India din coace, curge spre r. de vară, și se împarte în două ramuri, dintre care cel ce curge pe la Calcuta, se numește **Húgli (Hoogly)**; celalalt ține numele **Ganghes**. Amândoaă aceste ramuri se împart iară în altele mai mici. Dintre râurile, ce curg în Ganghes de partea stângă sânt mai alese: **Gumti, Togra, Gandac (Gunduk), Cusi, Tistah (Teestah) și Bramaputra, sau Buremputer**. Acest de pre urmă e foarte mare, curge din Împărăția hinezască, întâi spre r. apoi spre m. z. și în partea din jos se numește **Megna**. De laturea dreaptă se mestecă cu Ganghesul: **Geamna (Jumna) și Sona**. 4. **Mahanadi, sau Catac**, curge spre r., din Decan. 5. **Godaveri**, mai spre m. z. de la Mahanadi, amândoaă întră în sânul bengălesc. 6. **Chistna sau Crișna**; iară în Decan, în a căruia albie se află multe diamanturi. 7. **Panar și Caveri**, tot în Decan. 8. **Tarti și Nerbuda, sau Narmada**, se deșartă în sânul Canebeii. 9. **Indul, sau Sindul**, una dintre cele mai de frunte curgătoare a Asiei; izvorește în Tibet, curge întâi spre a., apoi spre m. z.; adapă mai cu samă Afganistania și Belugistania; primește de-a dreapta râul **Cabul**, și de-a p. 18// stânga marele râu **Panjnad**, în care se deșartă cinci râuri, ce udă pământul Sicsilor, și apoi din jos de Hiderabad, curge în Ocean. 10. **Șat-el-Arab**, cea mai mare curgătoare în Turcia asiască, care capătă acest nume după înbinarea marilor râuri: **Tigru și Euftrat**. Din acestea Eufratul (Frat) izvorește în Antitaurus, aproape de Erzerum, primește râul **Murad-Ceai**, adapă vechea Mesopotamie și Babilonie, atinge Siria și Asia mică; iară Tigru (Tigr) se începe din sus de cet. Diarbecr, udă partea de către r. a Turciei asiești și adăogându-se cu undele mai multor râuri, ce curg din munții Curdistaniei, la cet. Corna, se înbină cu Eufratul, cu care apoi supt nume de **Șat-el-Arab**, se bagă în sânul persăsc.

IV. Mr. meditărană: 1. **Orontes**, din Siria, care adapă, între altele, cet. Antiohia. 2. **Gihunul**, ce udă o parte a Asiei mici și întră în sânul Scanderunului. 3. **Mendresul** (Maender) și **Sarabatul**, sau **Codos** (Hermus), amândoaă curg din Asia mică în Arhipelag. 4. **Chisil-Irmac** (Halys), curge spre m. n. și întră Mr. neagră. 5. **Rioni** (Phasis), o apă mică, ce curge din Rusia asiatică în Mr. neagră.

V. O parte a curgătoarelor Asiei se soarbe de lacuri, și altele se pierd în deșerturile arinoase. Din acelea sânt mai de frunte: 1. **Curul**, care se zicea în tâmpurile vechi Cyrus. Acesta izvorește în Caucas, curge spre r. și după ce s-au împreunat cu râul **Aras**, sau **Araxes**, se p. 19// varsă în Mr. caspie. 2. În Mr. Caspie mai curge încă: **Uralul**, **Atrucul**, sau **Atrecul** și **Emba**. 3. **Gihunul** sau **Amul** (Oxus) și **Sirul** sau **Sihunul** (Jaxartes). Amândoaă acestea purced în marginile Turchestaniei de răsărit, adapă Turchestania de apus, și se mestecă cu lacul Aral. 4. **Hilmendul**, în Afganistania, se soarbe de lacul **Zerah**. 5. **Tarimul**, în Turchestania de răsărit, curge în lacul Lob. 6. **Iordanul**, udă acea parte a Siriei, carea se numia în tâmpurile vechi Palestina și se varsă în Mr. moartă.

§. 8. În produse e Asia cea mai avută între cinci părți a pământului; care totuși sânt împărțite tare ne asemenea. Mai mare este rodirea în India și în Arhipelagul indesc, în Iaponia și însa Hină; de mijloc în Turcia asiatică și Persia; mai mică în Arabia, Turchestania de apus și în Rusia asiatică. India și insulele ei sânt patria aromator și a altor produse prețioase din tustrii împărățiile; Hina, a ceaiului și dimpreună cu Iaponia, a bucatelor; Asia înaltă are pășuni bune, Arabia cea mai bună cafea, Siberia multe metaluri și vietăți cu piei de mare preț. În Turcia asiatică și în Persia sânt produsele mai mestecate.

Dintre vietățile Asiei sânt mai de frunte următoarele: cai foarte buni, mai cu samă în Arabia, Persia și provinciile turcești; măgari frumoși, vite cu coarne, între care un soi are o mare rădicătură dea supra

grumazilor; oi, mai *p. 20*// multe feliuri de capre, precum: de Angora, benzoar, Cașmir ș.a.; cămile, tărânzi dumesnici și sălbatici; apoi: lei, tigri, urși, lupi, rinoceri, elefanți, moshuși, multe feliuri de mămui, onagri, sau măgari sălbatici; giagatai, sau cai sălbatici; unicorni, soboli și alte vietăți cu pei scumpe în Siberia; multe feliuri de sburătoare, între care frumoasele pasări de raiu, peuni, fasani, curci, ș.a. Mai încolo: albine, vermi de mătasă, mulți pești, broaște cu țăst de cumpenesc peste o majă, crocodili, șerpi mari și mici, ș.a.

Din vegetătoare: bucate, și mai cu samă: urez, grâu, cucuruz; multe aromate; precum: cariofil (cuișoare), cinamom (scoțșoară), nucșoare, balsam, piperiu, ghimberiu, tamâe, smirnă, ș.a. Apoi gumi de multe feliuri, mult mac, din care se gătește opium; aloe, ceai, cafea, mană, lemn de camfor, de sopen, de firnis, ș.a.; bumbac, sago, casie, rebarbară, plântă ginseng, indigo și alte plântă de colori; poame multe și bune; mai cu samă: finice de mai multe feliuri, alămâi, pomorance, smochine, ananas, ș.a. S-ar face și vinul, dară popoarele Asiei nu prețuiesc această beutură. De însămnat este încă pomul de pâne, vestita plântă lotus și mulțimea trăstiei bambus, mai cu samă în Hina.

Împărăția mineralelor încă e tare avută. Diamanturi se află în Siberia și India din coace; alte petri scumpe în mai multe țări; aur și argint în Indii și în insulele lor, și iară în Siberia; platină numai în muntele Ural. Apoi: *p. 21*// fer, aramă, plumb, cusutoriu, argint-viu, saletru, cărbuni de peatră, magnet, marmore, ș.a.

§. 9. Numărul lăcutorilor nu se ști adevărat și se socotește cu mare osăbire, mai cu samă între 400-500 milioane. Mai des este împoporată: Iaponia, Hina, în înțelesul strâns, și India din coace; mai rar: Arabia și Siberia.

Lăcutorii Asiei se țin de patru vărietăți: de cea căucăscă, mongolească, mălăiască și etiopească. Cea dintâe se întinde mai cu

samă în părțile de cătră a. până la marginile Împeriului hinezăsc și apa Ganghes; de cealaltă se țin popoarele Siberiei, a Hinei, a Iaponiei și cele mai multe din India din colo. Cea mălăiască cuprinde puțini lăcuiitori din India din colo și mai mulți din Arhipelagul indesc; iară din cea etiopească se trag negri Papua din Arhipelagul indesc și din alte insule, ce se țin de India, precum și puțini dintre lăcuiitorii Belugistaniei și Arabiei.

Afară de aceasta împărțire se împart lăcuiitorii Asiei în un mare număr de popoare, osăbite prin limbi. Balbi, afară de dialecturi, numără în Asia, fără Arhipelagul indesc, 153 limbi, pre care le adună în șapte fâmilii: semească, căucăsască, persască, tătărăască, siberiască, de India din coace și de India din colo; iară pre popoarele, ce vorbesc acele 7 fâmilii de limbi, le împarte tot acest Geograf, în 28 trupini, dintre care: cea hinezască, indiască și iaponească, sânt mai tare lățite. După întinderea Asiei între marginile însămbrate mai sus, la cele 7 fă- p. 22// milii s-ar mai putea adaoge: cea mălăiască și păpuiască, din Arhipelagul indesc.

§. 10. Asia e de o parte patria răligiilor mai de frunte, ce le urmează neamul omenesc; însă de alta a celor mai nătângi credințe deșerte. În ea au purces legea lui Moisi, dumnezeasca Creștinie și legea lui Muhamed. Partea mai mare a lăcuiitorilor totuși urmează osăbite răligii păgânești; precum: cea brămănească, sau bramanică, budhăiască, al lui Confuce, Sinto, Lao-cung, Zoroaster; apoi Nanechismul și Sabeismul. Cele trii dintâi le supunem cunoscute; iară depre celealalte vom vorbi aici pe scurt. Unele popoare bărbare din Asia au alte forme de răligii mai de jos, care nu se pot trage la ceva sistemă. Noi pre acestea le vom numi închinătoare de fetiși.

Răligia brămănească e lațită mai cu samă peste India din coace. Numărul următorilor ei după Hasel ar sui la 111; iară după Balbi numai la 60 milioane. Acestia cred în un Dumnezeu mai mare, pre care

îl numesc **Para-Bráma**. Din Para-Bráma au purces toate, și la el se vor întoarce toate; care acuma totuși nu lucreaza nemica. Para-bráma din nevasta sa **Babani**, au născut pre **Bráma**, **Vișnu** și **Șiva**, sau pre trii fețe a treimii indești. Dintre acestea, Bráma e ziditoriul tuturor lucrurilor, și se zugrăvește cu patru capete; Vișnu e țiitoriul lucrurilor zidite, și se zugrăvește în mai multe forme, după osăbitele lui întrupări; Șiva e răsipitoriul lucrurilor zidite, și se zu- p. 23// grăvește mai cu samă cu trii ochi și opt mâni. Acestia apoi au nevestele sale. Afară de Bráma, Vișnu și Șiva, mai sânt încă un mare număr de jumătate-zei și jumătate-zine. Bráma au zidit și 1.180 milioane de îngeri, a căroro o mare parte, pentru răscoala făcută în contra ziditoriului său, fu alungați în iad. Lui Bráma totuși s-au făcut milă de ei, s-au socotit de ceva modru, prin care să se poată acelea duhuri curăți de răutate, și din acea pricină au zidit lumea de acum, poruncind acelor îngeri căzuți, ca să între în trupurile oamenilor și a altor vietăți, prin care curățindu-se, să se întoarcă iară la ziditorul său. Unii din trânșii au ascultat și s-au mântuit, alții nevoind a întrăbuița acel mijloc, rățesc prin lume și sânt pricina tuturor răutăților. Vișnu dară, spre a-i conteni pre acestia și spre a ferici pre oameni, s-au întrupat de noă ori, și au venit pe pământ sau în formă de om, sau în formă de altă vietate. Ei cred mai încolo că sufletele oamenilor nu mor; ci eșind din trupurile omenești, întră în vietăți curate sau ne curate, după cum le-au fost vieța trecută. Mai cinstesc încă ei osăbite vârtuți omenești, ba și scăderi, boale, plânte, curgătoare, ș.a. Învățătura morală e foarte strânsă, ceremoniile multe și încurcate. Cartea legii, scrisă în vechea limbă sanscritică se numește **Vedas**; besericile se zic **Pagode**, preoții **Brahmani**, carii se împart în mai multe plase. Sânt și Călu- p. 24// gări în mare număr, împărțiți în mai multe cete, că pe aici încă place vieța fără lucru și vestea de sântie, ca pre airlea. La unele mănăstiri se țin mai multe sute de fete, ce spală, ung și afumă idolii, și joacă în cinstea

dumnezeilor. Mulți dintre următorii acestei răligii duc viață aspră, își năcăjăsc trupul, se poartă goli, ajună, ba se și omoară în cinstea lui Dumnezeu; alții nutresc osăbite vietăți: șoarici, lilioci, broaște, furnici, ș.a. tot în cinstea lui Dumnezeu.

De răligia budhiască se țin câteva sute de mii dintre lăcuiitorii Indiei din coace, partea mai mare a celor din India din colo, Hina, Iaponia și puțini din Siberia. Numărul lor după Balbi suie la 170; iară după Hasel la 315 milioane. Acestia cred ființa unui spaț luminos, în care s-ar afla sămânța tuturor ființelor cuvântătoare, peste care apoi s-ar întinde alt spaț, ce cuprinde principiul stricării lucrurilor lumești. Din aceste spațe vin toate plăsmuirile și răsipirile în lume; de acolo se coboară duhuri pe pământ spre a se întoarce, după plinirea trimerii sale; iară acolo. Ei cred că sufletele oamenilor ar trece în vietăți, din carea pricină nu ar fi slobod a omorî tot ce e viu. Învățătura morală curpinde multe porunci sănătose. Preoții se numesc **Bonți**, viețuiesc ne căsătoriți și cu sutele în mănăstiri, care sânt foarte număroase. Mai-marele peste această răligie se zice **Dalai-Lama**, și lăcuiește în Tibet. Besericile sânt încărcate de sta- p. 25// tuie și de icoane. După unii scriitori cred budhiștii în un Dumnezeu ne cuprins; alții socotesc că ar avea ei de Dumnezeu pre acelea spațe. Începătoriul numitei legi au fost **Gautama**, 1.000 ani înainte de Hristos. El se numește și **Sichia-Muni**, apoi **Budha**, sau înțelept. Tot pre acesta, Hinezii l-au numit **Fo**, iaponii **Omito**, siamezii **Samono-Codom**, Mongolii, Calmucii, ș.a. din Șachia-Muni, au făcut **Șighe-Muni** sau **Șamane**; de unde vin mai multe numiri a răligiei acestiea. Ea se cuprinde în 108 cărți, care au fost întru început scrise în limba sanscritică. Numita răligie au rătăcit foarte de la forma dintâe și au trecut la închinăciune de idoli. Ceremoniile lor, mai cu samă în Tibet, se lovesc foarte cu a Creștinilor: ei au apă sântită, își mărturisesc păcatele la preoți, se roagă la Sânti,

ies cu litie (Processio), zic litanii, ajună, ș.a. Apoi ierarhia încă e asemenea cu cea din biserica catolică.

Legea lui Confuce se numește și învățătura învățaților. Ea e lătită prin Hina, Iaponia și India dincolo, între plasa poporului mai aleasă. Aceasta învață ființa unui Dumnezeu ca a puterii mai înalte în lume, care se numește **Tien și Șangti**; poruncește cinstirea sufletelor morților și a îngerilor, ce ar domni peste țări, cetăți, munți, ape și stele. Moralul ei se laudă foarte și pe dreptul; că cuprinde învățături mai sănătoase decât alte răligii păgânești din Asia. Următorii legii lui *p. 26*// Confuce mai țin de rând și alta. Bisericele lor sânt fără preoți, statue sau icoane. Autorul acestei învățături au fost Filosoful Confuce, sau Confutse, care au trăit cam 500 ani înainte de Hristos.

Răligia lui Sinto e lătită în Iaponia. Următorii ei cred într-un Dumnezeu ne văzut pe care numai se joară fără a-i da altă cinste și în un mare număr de dumnezei mai mici, numiți **Sin**, sau **Cami**. Afară de acestia cinstesc și sufletele unor bărbați vestiți. În cinstea dumnezeilor mici și a sufletelor numiților bărbați, rădică biserici pompoase, ce se numesc **Mia**, în care jârtfesc mâncări, poame și flori. Toate bisericele lor au în fund o căutătoare de metal, înalta căreia se roagă cu o ne spusă evlavie. Cred următorii acestei răligii încă nemurirea sufletului și răsplătirea după moarte. Capul bisericii se zice **Chin-Rei** sau **Dai-Ri**, care lăcuiește în Miaco, în un palat strălucit și se socotește cea dintâie față în Iaponia.

În Hina pe lângă altele, e lătită încă legea lui **Lao-Cung**, sau **Lao-tse**, numită de la autorul ei, care după cum voiesc unii, au viețuit înainte de Confuce, și se zice a se fi născut cu păr și sprâncene cărunte, din maică-sa, carea l-au purtat în pântece 80 ani. Lao-cung după părerea lui Rémusat, au învățat estința unei ființe înalte, numite **Tse**, adică **minte**; au poruncit iubirea de-aproapelui și înfrânarea patimilor. Următorii lui

totuși au ră- p. 27// tăcit de la această învățătură, închinându-se la îngeri și dimoni, ne atârători de la fire. Besericile lor sânt pline de idoli, preoții ne căsătoriți trăiesc în mănăstiri, descântă, caută de noroc, ș.a.

Unii dintre lăcuiitorii Iaponiei se închină la trupuri cerești: soare, lună, stele, ne având beserici și preoți. Pre această răligie o numesc unii sabeiască, de la vechii Sabei, din Asiria.

În Persia, India din coace și Hina, se mai află puțini Gueberi sau Parși, ce urmează legea **magică**, sau a lui Zoroaster. Acesta, cum se vede, au trăit în zilele Craiului Mezilor Ciaxares I., și au lăsat ca îndreptariu pentru următori făimoasa carte Zendavesta. Ei cred estința unei ființe prea puternice, ce se cheamă **Zeruane-Acherene**; adecă tâmp fără răstrângere. Aceasta prin **Honover** (cuvântul ziditoriu), au zidit doaa ființe: pre **Ormuzd**, și pre **Ariman** sau Ahriman, dintre care Ariman s-au făcut rău, și s-au rădicat în contra lui Ormuzd. Între acestea doaa ființe este luptă ne curmată și toate cele bune în lume vin de la Ormuzd; iară cele rele de la Ariman. De la cel dintâiu atâră o ne numărată mulțime de îngeri și de la acesta de dimoni. Mai pre urmă va învinge Ormuzd, când apoi vor înviea morții și va fi judecata de preurmă.

Sicsii din India țin legea lui Nanec, carea e ceva mestecătură din legea lui Muhamed și a braminilor. Numărul lor sue ceva peste patru milioane. Besericile sânt fără icoane, au p. 28// rugăciuni foarte sâmples, pre Vedas și Alcoranul le cred de cărți sânte.

Lăcuiitorii din Caucas, mulți din Siberia și Asia înaltă sânt închinători de fețiși în osăbite forme. Răligiea Drușilor din Libanon, se vede a fi ceva mestecătură din legea creștinescă și muhamedăneasă.

Creștini sânt în Asia mai puțini; totuși împrăștiți peste toate părțile ei, afară de Iaponia. Creștini de legea răsăritească ortodoxă, se află în Rusia și Turcia asiască; afară de acestia: Nestorienii sau Haldei, Monofisiți sau Eutihieni (Iacobiți și Armeni), Maroniți sau Monoteliți.

Răligia romană-catolică o urmează mai mulți dintre lăcuiitorii Turciei asiesti, a Persiei, a Indiilor și a Hinei. Cu această beserică s-au unit și un mare număr dintre Nestorienii, Armenii și Maroniți, pe lângă ținerea riturilor mai dinainte. Creștini de legea călvinească și luterănească se află mai cu samă în India și Arhipelagul indesc și puțini în Turcia asiastă. Numărul Creștinilor în toată Asia se zice a fi 9-10 milioane.

Mai mulți următori are răligia muhamedănească, de carii se țin toți Arabii, Turcii, Perșii, Afganii, Belugii, mulți dintre lăcuiitorii Indiei din coace și a Arhipelagului indesc; puțini din Rusia asiastă și Hina. Numărul lor se vede a trece peste 80.000.000.

Evreii sânt împrăștieți peste o mare parte a Asiei; însă nu în mare număr.

p. 29// §. 11. Asia e întâiul leagăn a omenimii, întâia școală a măestriilor, arților și a științelor. Minunata măestrie a scrierii au trecut-o Cadmus din Fenicia în Grecia; tipografia, pulberele de pușcă, hârtia, compasul, și porțelanul au fost cunoscute aici înainte de a se afla de europeni, pre carii îi întrec Asienii și acuma în țeserea șalurilor, în gățirea vâpselelor și făurirea săbiilor.

Pe lângă acestea totuși cultura se află în această parte a pământului în stare cu mult mai de jos ca în tinăra Europă. În casă și în forma chivernisirii, în răligie, în arți și științe, s-au vârat un duh bătrânesc, o unăformătate fără vieață. În casă domnește poligamia, fâmea e sclavă, jucăree în mâna bărbatului, negoț ne sigur ce se ține ascuns; în forma chivernisirii s-au înrădăcinat despotismul, și supușii, mai pretutindenea lipsiți de cuvenitele drepturi, sânt sclavii domnitorilor; răligia razămă în oarba credință, în lipirea de nătângile trădăciuni, fără a nobilita inima și a îndrepta năravurile; în arți locul adevăratelor frumsețe se plinește de o mărime și întipuire ne întocmită și fără gust; iară în științe lipsește critica. Toate stau aici împilite, tot în o formă de sute de ani, fără a face ceva pași spre deplinire.

Număroasele popoare a Asiei dorm somn îndelungat, duhul lor e lăngezit, puterile nedezvălitate; când mica Europă străbate peste tot locul, vânează interesele sale din an în an cu îndoite sâlințe și pe aici; nice sânt în stare a-i împedeca pașii sute de milioane de A- p. 30// sieni. Câteva mii de Englezi scutură floarea mijlocului, umili cereasca Împărăție a Hinezilor, și iară câteva zeci de mii din acestia domnesc peste avuta Indie, cu mai bine de o sută milioane lăcuatori. Viitoriul Asiei este turbure, întunecat; ea numai prin primirea culturii europेști s-ar putea rădica. Europa au scos din sălbătăcie parte mai mare a Americii, și chemarea ei este să verse lumină și peste întunecata Asie. Împedecările vor să fie aici mari și lupta cruntă; însă sânt sute de ani îndărăpt, în care se poate mult plini. Neguțătoriea tot crește, Rușii se lățăsc în părțile de cătră m. n., Englezi spre m. z., apoi acestia nu pot să fie fără influință și pentru cultură.

Dintre popoarele Asiei sânt mai cultivate: Iaponii, Hinezii, Perșii, Inzii, Arabii și Turcii. Toți acestia au literatură mare, se cuprind cu lucratul pământului și cu osăbite măestrii. Lăcuatorii Asiei înalte sânt mai mare parte nomazi, se cuprind cu păscutul turmelor și lăcuiesc supt corturi, precum și o parte dintre arabi și lăcuatorii Turchestaniei. Între munți și în Siberia partea mai mare a lăcuatorilor se află încă în sălbătăcie.

§. 12. Forma chivernisirii e mai mare parte despotică; răstrânsă totuși puțin prin răligie, datini și prejudecăți, mai cu samă în Hina, India și Iaponia. Mai aspru e despotismul în Persia. La Mongoli, Calmuci, Afgani, Belugi, Mangiuri, Iaponi, Marați; la unii dintre lăcuatorii Caucasului, ș.a. se află ceva formă de p. 31// feudalism. Sicsii, Beduinii din Arabia, unii dintre Curzi și dintre lăcuatorii Caucasului sânt slobozi. În Tibet, Butan și unele părți a Arabiei se află teocrație. Popoarele nomade trăiesc supt chivernisire pătrierșască. Coloniile Europeanilor se chivernisesc după așezămintele de Europa; totuși cu ceva întocmire cătră datinile pământului.

§. 13. Veniturile publice în Asia curg, parte din darea, aruncată pe pământ și pe cap; parte din daruri, cuprinderea bunurilor, arânzi, neguțătorie, ș.a. Mai mari sânt veniturile din darea de pe pământ; că în cele mai multe țări a Asiei tot pământul e proprietatea Domnitoriului și supușii sânt numai arândători lui. Din venituri se poartă cheltuecele chivernisirii, și ce ramâne, întră în vistieria domnitoriului, care în mai multe staturi cuprinde avuții ne spus mari, în metaluri ne lucrute, scule, bani gata și petri scumpe. Peste tot sânt veniturile publice în Asia puțin cunoscute, și dătorii au contras până acum numai India britească.

Asemenea este puțin cunoscută starea puterii ostești. Puterea razămă mai mult în ostașii ne răgulari și mai cu samă în călărime. Mai mulți domnitori au început a-și orându-i o parte a oștii după tactica europeană; așa: Turcii, Perșii, Anamezii și mai mulți domnitori din India din coace. Puterea de mare a staturilor din Asia e ne însămătoare. Mai bine este întocmită flota Anamezilor.

p. 32// §. 14. Firește, s-ar putea împărți Asia în mai multe forme; noi însă aducem numai împărțirea politică, după carea ne vom îndrepta în partea a doa. Împărțim dară Asia în 10 părți mari, dintre care unele cuprind mai multe staturi, și sânt următoarele: 1. **Rusia asiască.** 2. **Turcia asiască.** 3. **Arabia.** 4. **Persia.** 5. **Turchestania.** 6. **India dincoace.** 7. **India dincolo.** 8. **Arhipelagul indesc.** 9. **Hina.** 10. **Iaponia.**

PARTEA A DOA

ASIA ÎN PARTE

I.

RUSIA ASIASCĂ

A. Peste tot

Pământul, care se întinde spre m. n. de la munții Altai, până în Oceanul ghețos de meazănoapte, și spre r. de la apa și munții Ural, până în Oceanul mare, dimpreună cu o parte, ce se întinde spre m. z. de la Caucas se numește **Rusia asiască**, sau **Asia rusască**. Ea dară stă din două părți de pământ, ne legate între sine, dintre care cea de pre urmă e mai mică și se întinde de la 55° - $68\frac{1}{2}^{\circ}$ a lungi. și de la $38^{\circ}41'$ - 45° a lăț. de m. n., mărginindu-se, de cătră m. n. cu trunchiul defrunte a Caucasului; de cătră r. cu Mr. caspie; de cătră m. z. cu Persia și Turcia asiască; de cătră a. cu Mr. neagră. Ceealaltă parte e foarte mare, și se întinde de la 69° - $207^{\circ}56'$ a lungi. și de la 44° - 78° a lăț. de m. n. Ea se mărginește, de cătră m. n. cu Oceanul ghețos; de cătră r. cu p. 34// strâmtoarea lui Bering și Mr. Camceatchei; de cătră m. z. cu Mr. ococichească, Împeriul hinezăsc și Turchestania de apus; de cătră a. cu Rusia europeană. Cuprinde în arie toată Rusia asiască 24.8000 m^2 , sau cam a triea parte din toată Asia.

Pământul după marea lui întindere are fire tare osăbită. Munți învăscuți cu păduri și săci, șăsurii înalte și așezate, câmpii, deșerturi și

rovini, se schimbă în el. În vecinătatea Persiei și a Turciei cuprinde Rusia asiatică o parte din șăsul înalt a Armeniei, peste care apoi se rădică făimosul munte Ararat. Acest pământ mai încolo se pleacă cătră apele Cur și Rioni, rămâind între izvoarele lor o spinare de dealuri, ce leagă Antitaurul cu Caucasul. De la vălile numitelor ape iară se rădică pământul spre m. n., până la ramul din mijloc a Caucasului, ce înalță sumețele sale vârvuri de granit, coperite ne curmat cu nea și gheață, între Mr. neagră și caspie. Spre r. de la apa Ural se întind câmpiile Chirghișilor, cu pământ săc, petros, arinos. Spre m. n. de la lacul Aral se rădică câteva spinări de munți, ce leagă Altaiul cu Uralul. Uralul copere partea Siberiei din vecinătatea Europei și sloboade mai multe ramuri, până la vălile apelor Ob și Irtiș. Spre m. n. de la Altai se trage o parte a pământului din Asia înaltă.

Din Altai se trag multe ramuri de munți peste Siberia; de unde partea ei de cătră m. z. e muntoasă și păduroasă, mai cu samă între Ie-*p.* 35// nisei și Tungusca de jos, în vecinătatea Baicalului, a Mangiuriei și în Camceatca. Mai încolo cătră Ocean se întind șăsuri triste ne roditoare, lăcuite mai cu samă de sălbatică, care în multe locuri sânt coperite de rovini.

Clima e friguroasă; totuși cu mare osăbire. Spre m. n. de la Caucas e căldura mare, ce coace strugurii și poamele de meazăzi. În partea Siberiei de cătră m. z. încă sânt călduroase verile; totuși abia coc puține bucate și poame de rând. Plecarea pământului spre oceanul ghețos pricinuește aici frig cu mult mai mare ca în Europa supt asemenea lățime. Mai încolo e Siberia foarte friguroasă, aerul umed, negurile groase. Pământul e înghețat în afunzime de mai mulți stânjâni, și se desgheață vara pe unele locuri numai de 1 $\frac{1}{2}$ urmă.

Curgătoarele le am numărat mai sus, în Partea întâe; aici dară numai atâta avem de a însămna, că acestea sânt ne spus pescuase întru atâta, cât în unele ținuturi singuri peștii fac nutrețul lăcuitorilor și a altor Vietăți de casă, mai cu samă a cânilor.

Rodirea pământului, socotindu-se peste tot, e foarte puțină și avuțiile lui se află mai cu samă în vietăți și minerale. Cai se țin mulți; oi, vite cu coarne, capre, biboli și cămile în număr mai mic; se află și mulți tărânzi de casă și sălbatici, apoi cai sălbatici, argali, sau oi sălbatică; câni, carii se întrăbuințază la trasul săniilor; căprioare, culani, urși, vulpi, hiene, *p. 36//* șacali, boi bizoni, moshuși, soboli, hermelini, ș.a. Dintre vegetătoare se fac: bucate, spre m. z. de la Caucas; poame, legumi, struguri, ș.a. În Siberia numai puține bucate și poame. Păduri sânt multe și mari; dară nu peste tot locul. Dintre minerale se sapă: aur mult în Ural și în munții Siberiei; platină, diamanturi și alte petri scumpe; argint, fer, aramă, ținc, glaja fămeilor (Frauenglas) și marmore. De însămnat sânt în Siberia multe petri de meteoare, oase de elefanți, rinoceri și biboli, ce se află în acelea locuri, unde nu viețuiesc acuma zisele vietăți.

Împoporarea e foarte suptire și în Siberia abea vin 8 lăcuitori pe un mil². Numărul lăcuitorilor se socotește peste tot 3.600.000-4.000.000. În toată Siberia s-au numărat în anul 1822 numai 1.604.495 lăc.

Ei sânt parte Slavi, împărțiți în **Ruși** și **Cozaci**; parte de viță finească, precum: **Fini**, **Permi**, **Voguli**, **Ciubași**, **Ceremiși**, **Votieci**, **Morduani**, ș.a. Urmează popoarele tătarești sau mai bine turcești; că învingătorii Tătari au împrumutat numele său mai multor popoare turcești, ce le învinsese. Din vița tătarască se trag: **Tătarii**, **Caracalpacii**, **Mecerieci**, **Baschirii**, **Chirghișii**, **Teleuții** și **Iacuții**. Apoi: **Mongoli**, de carii se țin: **Calmucii**, **Bureții**, **Tunguzii** și **Lamuții**. Afară de acestia: **Samoezi**, **Ostieci**, **Iucaghiri**, **Cămcetcheni**, **Ciucci**, ș.a. Toți acestia în Siberia și în pământul de lângă Ural. Din Caucas până în Turcia și Persia lăcuiesc: **Cerchezii**, **Grușii**, **Lesghii**, **Oseții**, **Chistenții**, **Armenii** ș.a.

Unele din popoarele acestea se află în mare bărbărie, și trăesc numai din vânat și pescuit; așa: Samoiezii, Ostieci, Iacuții, Iucaghirii,

Cămcetchenii, ș.a. Chirghișii, Calmucii, Baschirii, ș.a. sânt nomazi. Lăcuitarii din Caucaș fac dese năvăliri în țările vecine. Pământul se lucră numai în provinciile de la Caucaș, și în câteva ținuturi din Siberia de cătră meazăzi.

Rușii și Cozacii sânt împrăstieți ca ostași, deregători, preoți, ș.a. Tătarii lăcuiesc parte în cetăți și sate; parte supt corturi. Ei au înălțime de mijloc, trup țapăn, puțin gras; păr negru, ochi mici, trăsuri în față plăcute. Cătră străini sânt deschiși, între sine pretinoși. Cei mai mulți țin legea lui Muhamed, și numai puțini s-au creștinit. Chirghișii lăcuiesc spre m. n. de la Aral, se împart în trii orde, dintre care numai cea mică și cea de mijloc s-au suptmis apărării Rușilor. Ei încă sânt muhamedani. Bașchirii iară țin acea lege și partea lor mai mare lăcuiește din coace de Ural. Ostieci lăcuiesc din Ural până în Ienisei și numără numai la 17.000 suflete; ei sânt mici și slabi la trup; însă de omenie, întru atâta, cât furatul le este lucru ne cunoscut. Iacuții lăcuiesc din Ienisei până în Lena, și sânt fără măsură mâncăcioși, întru atâta, cât patru mâncă un tărand la un prânz, cu mațe cu tot. Unii dintre Iacuți mistuesc pe zi $\frac{1}{4}$ din un bou, *p. 38//* și încă câteva cupe de unsoare. Samoiezii, Iucaghirii, Tungușii, Corieci, Ciuccii, Cămcetchenii, ș.a., carii lăcuiesc mai aproape de mare, sânt mici la trup, leneși și ne curați; țin lege păgânească, afară de puțini Creștini. Unii dintre Ciucci au până în 10.000 țărani.

Dintre lăcuitarii Caucașului însămnam încă pre Georgieni sau Gruși, carii lăcuiesc de la poalele Caucașului, până la marginile Turciei. Ei se zic a se trage din viță tătarască; se osăbesc totuși de Tătari cu limba și năravurile. Au trup țapăn și frumos și fămeile lor întrec cu frumsețele pre cerchezene; din carea pricină se cearcă foarte pentru haremurile din Turcia și Persia. Grușii sânt Creștini după ritul răsăritec.

Dintre lăcuitarii Rusiei asiești sânt Creștini de legea răsăritească: Rușii, Cozacii, Grușii, mai mulți dintre alte popoare, cum am însămnat

mai sus, și Armenii. Popoarele tătărești țin mai mare parte legea lui Muhamed; Mongolii, Bureții Și Calmucii, lui Budha. Ceialalți sânt mai cu samă păgâni, închinători la fetiși.

Forma chivernisirii e ca în Europa. În Caucas se află mai multe staturi mici, ne atârătoare, și altele numai tributare. Chirghișii încă sânt mai ne atârători, și Rusia ține numai câteva forturi în pământul lor, spre a apăra neguțătoria cu Buhara. Guberniul rusăsc nu se prea mestecă nice în trebile celor mai multe popoare din Siberia; ci numai poștește dare, mai cu samă în pei de sălbatică, de la ele, carea în- p. 39// că este atâta de puțină, de un sat întreg se plătește cu o pele de vulpe neagră.

Îndustria în Rusia asiăscă este numai în pruncie. Țărenii gâtesc pe sama sa mai toate cele de lipsă. În cetăți se află fauri, ce gâtesc unelte de metal, covoare, pălării, glăji, mânăfapturi de pele, ș.a. Mai în floare e neguțătoria. Din Siberia se trec în Rusia europeană: multe pei, metaluri, dinți de cai de mare, apoi marfe de Hina și Turchestania. Se aduc din Europa în locul acestora: puține bucate, mânăfapturi, ș.a. În Hina se duc din Siberia pei și se aduc în locul lor: porțelan, marfe de mătasă și de bumbac, ceai, moshus, rebarbară, ș.a. Se poartă neguțătoria împorătoare încă cu Turchestania, Persia și Turcia.

Se împarte Rusia asiăscă: în **Pământul de la Caucas**, părțicelele guberniilor **Perm** și **Orenburg**, de peste Ural; **Siberia** și în **Insule**. Pământul de la Caucas, care se ține de Asia, cuprinde provinciile: **Grusia**, **Șirvan**, **Imeritia**, **Armenia** și **Abcasia**. Siberia se împarte în guberniile: **Tobolsc**, **Tomsc**, **Ieniseisc**, **Ircutsc**, și în provinciile: **Omsc**, **Iacutsc**, **Ocotsc** și **Camceatca**, la care se mai adaogă pământul **Ciuccilor**, spre m. n. de la Camceatca, și a **Chirghișilor**.

B. Topografia

Tiflis, cet. mare cu mai mult de 30.000 lăc., capul pământului de la Caucas; e zidi- p. 40// tă, lângă apa Cur; stă din cetatea veche, întunecată; din cetatea noăă, zidită frumos și din trei suburbe. Se apără prin doăă forturi. Aici lăcuește Chivernisitoriuul provinciilor de la Caucas, un Arhiepiscop rusăsc și altul armenesc.

Alte locuri mai alese în Rusia Asiăscă

a) În provinciile de la Caucas: **Ilisavetpol**, cet. cu 12.000 lăc., din jos de Tiflis, aproape de apa Cur. – **Erivan**, cet. cu 15.000 lăc., în Armenia, cuprinsă nu de mult de la Perși. În vecinătate se află vestita mănăstire **Ecimiazin**, în carea lăcuește un Patriarh armenesc. – **Nahcivan**, cet. veche, mai părăsită.

Șamahi-vechiu și Șamahi-nou, doăă cetăți de rând, în provincia Șirvan. - **Bacu**, cet. mică, cu port în Mr. caspie. În vecinătate se află multe izvoare de naftă. Din sus de Bacu se află vestita curmătură peste Caucas, carea se numia în tâmpurile vechi Portae Caspiae și Albanicae . - **Ateșgá** sau pământul de foc, loc sânt pentru Gueberi, unde iasă foc din pământ, nu departe de Bacu.

Acaltsic, cet. cu 30.000 lăc. și întăritură țapănă. - **Cutaisi, Poti, Anaclia și Anapa**, cetăți mici și întărite, lângă Mr. neagră.

b) În guberniile Perm și Orenburg: **Iecaterinburg**, cet. cu 15.000 lăc., în gubernia Perm, cu băi de aur și platină, care sânt cele mai avute în Ural; bănărie, vărsătorie de tu- p. 41// nuri și mai multe făuriști. - **Irbit**, cet. mică cu neguțătorie. - **Troițe**, cet. de rând, în gubernia Orenburg, poartă neguțătorie.

c) În Siberia: **Tobolsc**, cet. cu 17.000. lăc., la îmbinarea apei Tobol cu Irțișul, scaun arhiepiscopesc. - **Tumen**, cet. cu 8000 lăc. în

cea mai roditoare parte a Siberiei. - **Omsc**, lângă râul Irțiș, cu întări-tură. - **Petropavlovscăia**, cet. mică, cu întăritură.

Tomsc, cet. frumoasă, cu 10.000 lăc., lângă râul Tom. - **Colivan**, un sat mare în munții Colivanului, în care se află multe băi de aur și argint. - **Barnaul**, cet. mică, cu băi de argint și deregătorie băiască înaltă. - **Cracov**, sat mare cu băi de argint foarte avute. - **Susun**, sat cu băi de aramă și bănărie.

Crasnoiarsc, cet. mică lângă Ienisei, cap guberniei Ieni-seisc. - **Ieniseisc**, tot lângă acea apă, cet. mică.

Ircutsc, cet. cu 16.000 lăc., lângă apa Angara, cu Gimnasiu, teatru și neguțătorie. - **Iacutsc**, cet. mică, cap unei provincie. - **Ocotsc**, cet. mică, cu port. - **Nișnei-Camceatca**, cet. mică cu port, în Mr. Camceatchei, cap provinciei Camceatca.

În pământul Ciuccilor și a Chirghișilor nu se află cetăți.

De Rusia asiatică se țin și mai multe insule, ce se află, parte în Oceanul ghețos de meazănoapte, parte în Oceanul pacinic. În cel dintâiu următoarele sânt mai de frunte: **Arhipelagul de la gura Lenei**, a lui **Lehov**, la gura Ialei³, p. 42// cu multe oase de elefanți și rinoceri; **Siberia noăă**, ce cuprinde mai multe insule mari; insulele **Urșilor** și a **Crucii**. Toate fără lăcuitori.

Dintre insulele Oceanului mare sânt mai alese: insula **S. Lau-rence**, a s. **Matei**, a s. **Pavel** și **Gheorghie**; Arhipelagul **Aleutelor**, ce cuprinde 150 insule, întinse până în America; Arhipelagul **Curilelor**, de 26 insule, dintre care 7 sânt supuse Iaponilor. Toate acestea sânt friguroase și ne roditoare, au lăcuitori numai puțini. În unele se află băi de aramă și alte metaluri.

³ A treia literă este obliterateă.

II.

TURCIA ASIASCĂ

A. Peste tot

Partea Asiei, întinsă între $43^{\circ}50'4''$ - $66^{\circ}10'$ a lungi. și $29^{\circ}55'$ - $42^{\circ}10'$ a lăț. de m. n., se numește **Turcia asiască**, sau **Asia turcească**. Se mărginește de cătră m. n. cu Mr. de Marmora, Mr. neagră și Rusia asiască de peste Caucas; de cătră r. cu o părțică a Rusiei asiești și cu Persia; de cătră m. z. cu Sâmul persăsc, Arabia și Mr. mediterană; de cătră a. cu Mr. mediterană, Arhipelagul, Mr. de Marmora, strâmtoarea Dardanelor și Bosporul. În arie, afară de unele părți a Arabiei, peste *p.* 43// care domnește Sultanul, măsură 21.085 m^2 dintre care 518 cad pe insule.

Pământul e mai mare parte muntos și delos, pe multe locuri peetros, lipsit de apă sau coperit cu deșerturi arinoase. Peste toată Anatolia, Armenia, Curdistania, partea din sus a Mesopotamiei, și a Siriei de cătră apus se trag mai multe ramuri din sistema Taurucăucăsască, după cum am arătat mai sus. Printre acești munți se întind șăsure înalte, parte săci, parte înbrăcate în păduri și în câmpuri cu pășuni. De acestea se află mai cu samă în Anatolia, Armenia și Siria. Mai înalt este pământul în Armenia, în vecinătatea Araratului mare și mic; apoi în Siria. Peste Anatolia se trag munții cruciș-curmeziș, fără a ținea ceva îndreptare răgulată. În Babilonia, o parte a Mesopotamiei și

⁴ Eroare de tipar

a Siriei, se întind șăsurii largi, ce pe mai multe locuri se gată în deșerturi triste, lăcuite numai de nomazi. Deșertul Siriei, sau **Barai-al-Șam**, a căruia partea mai mare se trage peste Arabia, și deșertul **Singiar**, în Mesopotamia, sânt mai de frunte.

Clima e tare osăbită. În Armenia ninge și în luna lui Maiu; răcoroasă e și Anatolia. Mai mare e căldura în Siria, afară de munți, și mai cu samă, în Mesopotamia și Babilonia, în vecinătatea sântului persăsc, unde termometrul arată până 40⁰. Aerul lângă țărături e umed și neguros; în lăontru uscat și curat; că vara mai multe luni e ceriul ne curmat sârin. În părțile de cătră m. z., vântul samum, și peste tot ciu- p. 44// ma și holera asuprește pre amărâții lăcuiori, pre carii pe de altă parte i-au supt nedreptățile Pașilor, cu toată sistema chivernisirii despotice. Apoi vechea lepră și în tâmpurile de acum ne fericește fâmilii întregi.

Apele le am numărat mai sus, și aici însămnmăm numai atâta, că vara mai multe din ele sacă de tot.

Pământul Turciei asiești, încărcat în tâmpurile vechi de sumețe, cetăți și lăcuit de popoare puternice, se copere acum numai cu dărămăturile triste a strălucirii de atunci. Urmările despotismului l-au lipsit de lăcuiori, și au desrădăcinat prețosele flori a culturii, ce-l înfrumșetase mii de ani, până la venirea durilor Osmani. Avuțiile firești a lui au rămas totuși, și unele ținuturi pe drept se numără între cele mai desfătate și mai roditoare în Asia.

Dintre vietăți se țin: cămile, cai de soiu arăbesc, măgari, oi cu lână cam aspră, capre de Angora, a căroră lână se numește în Europa **păr de cămilă**; biboli, puține vite cu coarne, multe sălbatiche: lei, leopardzi, urși, lupi, vulpi, șacali, ihneumoni, hiene, căprioare, unțe; apoi: vermi de mătasă, albine, ș.a. Dintre vegetătoare cresc aici mai cu samă acelea, pe care le am numărat în descrierea Italiei și a Ispaniei. Dintre bucate se samână mai cu samă: urez, grâu și dura (un feliu de mălai mărunț). De însămnat sânt încă:

calcas sau napii turcești (?)⁵, cusa, un feliu de bostani; ocrele, un feliu de curechiu. Crește încă: mult mac, șofran, indigo, struguri, ș.a.

p. 45// Câmpurile sânt presărate cu mai multe felii de flori, ce înfrumusează grădinile Europei, așa cu lilioni sau crini, hiacinti, ș.a. Vestii sânt în Siria cedrii din muntele Libanon, între cari mai stau câțiva doară din tâmpurile lui Solomon. Din minerale se sapă: puțin aur, argint, fer, aramă, plumb, antimoniu, saletru, peatră acră, pucioasă, spumă de mare; apoi se află ametiste, heliotrope, topase, ș.a. petri scumpe.

Frumosul acest pământ, înzăstrat de la fire cu atâtea daruri, e lăcuit abea de 11.000.000 lăc., a cărora cam a tricia parte o fac **Turcii** sau **Osmanlii**, lățiți ca popor domnitoriu peste toate provinciile. Din vița turcească se trag încă Turcomanii, ce lăcuiesc în Armenia și unele părți a Anatoliei. Urmează **Arabii**, mai cu samă în Siria; **Curzii**, în vecinătatea Persiei; **lașii**, lângă Mr. neagră; **Grecii**, **Armenii**, **Evreii**, **Țigani** și puțini **Europeni**. De însămnat sânt încă doă popoare în Libanon: **Drușii** și **Maroniții**.

Turcii, Turcomanii cei mai mulți dintre Curzi și Lași, toți Arabii, ș.a. se țin de legea muhamedănească sunită; Șiiți sânt puțini, mai cu samă între Curzi. Creștini de legea răsăritească ortodoxă sânt Grecii; Catolici se află la ½ milion, mai cu samă în Siria. Unii dintre Curzi, Greci, ș.a. sânt Nestorieni; o parte a Armenilor; Monofisiți sau Eutihieni; Maroniții, mai mare parte, Monoteliți. Dintre Nestorieni, Armeni și Maroniți, s-au unit mai *p. 46//* mulți cu beserica Romei. Drușii sânt acasă păgâni, între Turci se arată muhamedani. Se zice că în Libanon s-ar afla și puțini următori a legii lui Zoroaster.

Dintre lăcuiitorii Turciei asiesti la 2 ½ milioane sânt nomazi, ceialalți lăcuiesc în cetăți și sate. Cetățile sânt de rând mari și cu mulți lăcuiitori; că în ele caută lăcuiitorii asuprași adăpost în contra jăfuirilor.

⁵ Punctuația aparține autorului

O parte a lăcuiitorilor se cuprinde cu lucratul pământului și iară nomazii mai cu samă cu păscutul vitelor; cetățenii cu măestriile și neguțătoria. Lucrarea pământului se află în stare foarte mișea, și multe câmpuri grase rămân părăsite. Mai în floare e cultura pomilor; că răsăritenii sânt de rând iubitori de grădini frumoase. Drușii și Maroniții țin mulți vermi de mătasă. Mai multe făuriști se află în Alepo, Damasc, Bagdad, Smirna și alte cetăți a Anatoliei. Mânăfăpturile de mătasă se pot alătura cu cele din Europa. Vestiți sânt Turcii în făurirea săbiilor, numite de Damasc; care însă se gătesc în mai multe cetăți și mai cu samă din fer adus din Europa.

Neguțătoria e tare scăzută, pentru lipsa sigurității, de i-ar și părtini foarte pusăciunea țării între atâtea mări și avuțiile pământului. Italii au numit aceste țări Levante sau **Răsăritul**; de unde neguțătoria cu ele se zice de **Levante**. În lăuntru se poartă neguțătoria prin pământeni cu cărăvane; iară pe mare mai cu samă de Austrieni, Englezi, Ho- p. 47// lanzi, Frânci, Ruși, Itali și Greci. Se scot mai cu samă: mătasă, bumbac, tort de bumbac și de lână de Angora; pei, cai, opium, spumă de mare, șofran, gales, mastix, stafide, vin de Cipru, ș.a. Se aduc: mânăfăpturi de Europa, negoațe de colonii, succin, argint-viu, negoațe de Africa, între care mulți sclavi, marfe de India, ș.a. Smirna și Trapezuntul poartă mai mare neguțatorie de mare.

Cultura științască și forma chivernisirii sânt ca în Turcia europeană. Peste frumosul pământ, unde au cântat făimosul Omer dulcile sale versuri, și unde dumnezeiasca lege a lui Hristos au lățit întâi mântuitoarea sa lumină, s-au răspândit un adânc întunec, neștiința și credință deșartă, nu numai între Muhamedani, ci și între Creștini. Între cetăți se zice Damascul mai cultivat, și între popoare, Arabii.

Europenii împart Turcia asiatică după numirile vechi: în **Anatolia**, sau **Asia mică**, întinsă între Mr. mediterană, Arhipelag, Mr. neagră și

Eufrat; în **Armenia**, cu unele părți a Grusiei și Curdistaniei, spre m. n.; în **Mesopotamia**, din Eufrat până în Persia, numită de Turci **Al-Gesire**, cu **Babilonia** sau **Irac-Arabi**, din jos de Mesopotamia, și în **Siria**, de carea se ține și vechea Fenicie cu Palestina. La acestea se mai adaogă insulele. Turcii împart toată Turcia asiască în 20 **Eialeturi**, sub-împărțite în **Live**. Acelea sânt următoarele: 1. În **Anatolia**: **Anadoli**, **Chibris**, **Adana** sau **Ișcil**; **Caramania**, **Meraș**, **Sivas** și *p. 48//* **Trapesund**. 2. În **Armenia**: **Cars**, sau **Cealdir**; **Erzerum**, **Van** și **Șensor**. 3. În **Mesopotamia**: **Bagdad**, **Basra**, **Mosul**, **Diarbecr** și **Raca**. 4. În **Siria**: **Alepo**, **Tarablus**, **Acra** și **Damasc**. Insulele se cuprind în Eialeturile Anatoliei. Noi în Topografie ne vom îndrepta după împărțirea Europeanilor.

B. T o p o g r a f i e a

1. În A n a t o l i a :

Cutahia (Cotyaeum), cet. cu 50-60.000 lăc., zidită în loc foarte plăcut, la poalele muntelui Pursac-Dag (Olympus), răsidința Beglerbegului și capul Eialetului Anadoli.

Prusa, cet. mare, cum scrie Hamer, cu 100.000 lăc., zidită în loc ne spus desfătat, nu departe de Pursac-Dag și de Mr. de Marmora. Are la 132 moșei, Mitropolie grecească, Arhiepiscopie armenească, făuriști pentru mătasă și scăldători minerale. Prusa au fost în tâmpurile vechi capitala Bitiniei, apoi răsidința Sultanilor, până s-au trecut aceasta la Adrianopol. Dintre locurile din vecinătate-i sânt mai alese: **Modania**, cet. cu 20 mii lăc. – **Iznic**, orașel apus, în locul strălucitei cetăți Nicaea. – **Ismid** sau **Nicmid**, cet. mare, lângă Mr. de Marmora, cu Mitropolie grecească, și Arhiepiscopie armenească, în locul vechii cetăți **Nicomedia**. – **Scutari**, un suburbiu a Constantinopolului în Asia, cu 33.000 lăc.

p. 49// **Angora** (Ancyra), cet. cu 46.000 lăc., negoțatorie și multe făuriști, în care se lucră lână. – **Boli**, cet. negoțătorească. – **Sinope** sau **Sinab**, cet. de rând, cu negoțatorie și port în Mr. neagră.

Cara-Hisar (Apamea), cet. mare, spre m. n. de la Cutahia. – **Sart** (Sardes), cet. mică, strălucită în tâmpurile vechi. – **Mira**, sat apus, în locul cetăți vechi Mira, în carea era Episcop S. Nicolae. – **Marmarița**, cet. cu port mare, în care se ține iarna o parte a flotei turcești. – **Burdun**, în locul vechii cetăți Halicarnassus.

Ismir, sau **Smirna**, una dintre cele mai de frunte cetăți a Turciei, cu 120-130.000 lăc., Arhiepiscopie grecească și armenească, și negoțatorie foarte mare. E zidită în formă de amfiteatru, la capul sâului Smirnei. O parte a acestei cetăți e lăcuită numai de europeni, carii formează aici o soțietate cultă în mijlocul bărbăriei asiești, cu scoale, teatru, casino, ș.a. Grecii încă au în Smirna scoală înaltă, în forma unui Gimnasiu. Portul este mare și bine afund. Smirna arsese în anul 1811 și în anul 1841, încă s-au mistuit prin foc partea ei mai mare. În vecinătate se află mai multe dărămături din vechime; că aici se întindea vechea Ionie, cu strălucitele ei cetăți. Noi însănmăm următoarele: **Manisa**, cet. mare, zidită între ruinile cetății Magnesia ad Sypillum. – **Fochia**, mai demult Phocaea, cet. de rând. – **Vurla**, *p. 50*// cet. de rând, în locul vechii Clazomene. Aici lăcuește Episcopul de la Efes. – **Cesme**, loc vestit de la bătea ce s-au întâmplat între Ruși și Turci, în anul 1770. Între dărămăturile strălucitului Efes se află acum satul **Aiasaluc**. Se cunosc nu departe și urmele milletului. – **Cuș-Adasi**, sau **Scala-nova**, cet. cu port și 20.000 lăc. – **Bergama**, cet. de rând, în locul vechiului Pergamus. Mai sus, la gura Dardanelelor, se află locul, unde au stat bătrâna Troie. Toate în eialetul Anadoli.

Adana, cet. zidită în loc desfătat, cap eialetului de acest nume. – **Tarsus**, cet. de rând, patrea Apostolului Pavel. – **Sis**, cet. scăzută de la floarea mai dinainte, în carea lăcuește un Patriarh armenesc.

Conia, sau **Conié** (Iconium), cet. cu 30.000 lăc., capitala eialetului Caraman. – **Acşér**, cet. cu Arhiepiscopie grecească. – **Caisaria**, sau **Cesaria**, cet. de rând, în tâmpurile vechi foarte pompoasă și avută.

Meraş, capul unui eialet. – **Semisat** (Samosata), orăşel, în care s-au născut Lucian de Samosata. – **Sivas** (Sebaste), cap eialetului **Sivas**. – **Tocat**, cet. mare, cum zic, cu 100.000 lăc., negoţătorie, mai multe făurişti și Arhiepiscopie armenescă. – **Amasia**, cet. cu 30.000 lăc. – patria Geografului Strabo, și a lui Mitridates.

Trebisond (Trapezus), cet. cu 40-50.000 lăc., zidită lângă Mr. neagră, capul unui eialet; are port și poartă mare negoţătorie. – **Chi- p. 51// resun** (Cerasus) cet. mică. Din aceasta au adus în Europa Lucul cireşele.

2. Î n A r m e n i a :

Cars, cet. de rând, zidită lângă râul Cars, în loc muntos, și capul unui eialet.

Erzerum, cet. cu aproape la 100.000 lăc., zidită în un podei, înfrumseţată cu multe zidiri strălucite; are multe făurişti, mai cu samă pentru arme, și poartă negoţătorie mare. Lăcueşte în Erzerum și un Patriarh armenesc. – **Baiezid**, cet. de rând.

Chercuc, cet. de rând, capul eialetului Şersor, lăcuit mai cu samă de Curzi, peste carii domnesc mai mulţi Principi numai tributari Turcilor. – **Arbil** (Arbela), cet. mică, în vechea Asirie, unde s-au întâmplat a triea bătae între Alexandru și Darie. – **Amadia**, cet. întărită ȝapăn, cap unui Principat neatârătoriu.

3. În Mesopotamia și Babilonia:

Mosul, cet. mare, cu 60.000 lăc., zidită în un șas larg, lângă apa Tigru; are multe făuriști și poartă mare neguțatorie. De la această cetate s-au împrumutat numele muselinul. Aici lăcuește un Patriarh a Nestorienilor. Peste Tigru, la satul Nunia, se arată dărămăturile făimoasei cetăți Ninive.

Diarbeer, mai de mult Amida, cet. cu 60-80.000 lăc., zidită din sus de Mosul, *p. 52*// lângă Tigru; e capul eialetului de acest nume și poartă mare neguțatorie. Episcopul haldeesc de aici, unit cu beserica Romei, poartă nume de Patriarh. – **Sirt**, sau **Serta** (Tigranocerta⁶), cet. mică.

Raca, cet. mică lângă Eufrat, cap unui eialet. – **Orfa** (Edessa), cet. cu 40-50.000 lăc., zidită cum se zice, în locul vechii cetăți Ur.

Bagdad, cet. 85-100.000 lăc., zidită lângă Tigru, în un șas larg, înfrumsețată cu un mare număr de zidiri pompoase, poartă mare neguțatorie și lucră multe mânăfapturi. Această cetate era în acelea tâmpuri, când lăcuia în ea Califii Arabilor, una dintre cele mai strălucite cetăți a Asiei. În Bagdad lăcuește un Patriarh a Nestorienilor.

Pământul din vecinătatea Bagdadului e presărat cu dărămăturile mai multor cetăți de-a Grecilor, Romanilor, Perșilor și Arabilor. Aici au stat sumețul **Babilon**, sau **Vavilon**, cu înaltele sale ziduri cu beserica lui **Bel** (Val), și cu grădinile rădicate pe stâlpi; aici **Seleucia**, **Ctesifonul**, **Madainul**, ș.a. toate pompoase și puternice. Babilonul era zidit în locul micii cetăți de acum Hile, lângă Eufrat; mai sus lângă Tigru, spre r. de iarnă de la Bagdad, sta Ctesifonul și Seleucia, pre care arabii le au numit cu un nume Madain. Mai însămnăm încă: **Meced-Ali** și **Meced-Hosein**, doaă locuri, ce le cinstesc tare Muhamedanii și iți. Lângă Eufrat se mai văd dărămăturile vechii cetății **Cufa**.

⁶ În conformitate cu textul

p. 53// Spre m. n. de la Bagdad: Nisibin, în locul vechii Nissibis și Mardin.

Busra, sau **Basra**, cet. ne curată și ne sănătoasă, numără 60.000 lăc., e cap eialetului de acest nume și se află lângă **Şat-el-Arab**. – **Corna**, cet. de rând, zidită la înbinarea Tigrului cu Eufratul.

4. Î n S i r i a :

Alepo, sau **Haleb**, una dintre cele mai mari cetăți a Turciei, zidită pe mai multe dealuri, lângă râul de numele său, ce curge în Eufrat; înfrumșetată cu mai multe zidiri strălucite. Înainte de anul 1822, când fu tare prădată prin boale, rășboae și un cumplit cutrămur, număra la 200.000 lăc., între carii 15.000 Creștini. – **Antachia**, sau **Antiohia**, cet. cu 18-20.000 lăc., lângă Orontes, mai de mult strălucită foarte, când se numia Crăiasa răsăritului. – **Scanderun** sau **Alexandriete**, cet. mică cu port. – **Nisib**, cet. mică, lângă Eufrat, la carea au învins Ali Mehmed oștile Sultanului, în anul 1839. Toate în eialetul Alepo.

Tarabolos (Tripolis), cet. cu 10.000 lăc. și port. E capul eialetului de acest nume. – **Latachia** sau **Ladichia** (Laodicea), cet. derând, spre m. n. de la Tarabolos. Eialetul Tarabolos cuprinde partea mai mare a muntelui Labanon (Livan), în care lăcuesc Drușii și Maroniții, supt mai mulți Principi, numai tributari Sultanului.

Acra, sau **Aca** (Ptolomais, Jean d'Acree) *p. 54//* cet. întărită țăpăn, vestită în Istorie. E cap eialetului Acra. – **Tir**, sau **Sur**, (Tyros), în tâmpurile vechi mai marea și mai avuta cetate a Feniciei, acum un loc apus, cu port, spre m. n. de la Acra. – **Sidon** sau **Saida**, altă cet. mică, cu port, mai de mult foarte strălucită. – **Beirut** (Berythus), cet. cu 10.000 lăc., port și neguțătorie. Mai demult era puternică și strălucită. – **Caisarié** (Caesaria) și **Iafa** sau **Iope**, cetăți mici. Toate acestea lângă mare; iară mai în lăontrul țării:

Balbec (Heliopolis), cet. mică, la carea se află mai multe dărămături, rămase din acelea tâmpuri, când era ea una dintre cetățile mai pompoase a Siriei. – **Nazaret**, un sat de rând, vestit în Istoria omenirii, ca patria Mântuitorului Isus Hristos. Nu departe se înalță frumosul munte Tabor (Thavor). – **Tabarié** (Tiberias), cet. de rând, în vecinătatea lacului de numele său. În vecinătate se văd dărămăturile cetății **Capernaum**.

Damasc sau **Damas**, care se numește și **Dimișc-al-Șam**, una dintre cele mai de frunte cetăți a Turciei, și doară cea mai veche pe pământ; că se zice a fi înflorit și în zilele Patriarhului Avram. E zidit în un câmp ne spus desfătat, ca în mijlocul unei prea frumoase grădini, lângă râul Baradi; numără la 140.000 lăc., între care 35.000 Creștini de mai multe desbinări; e cap unui eialet, poartă neguțătorie și lucră osăbite mânăfăpturi. Între zidiri este mai de însemnat o strălucită moșe p. 55// carea au fost mai demult beserica S. Ioan. În Damasc lăcuește un Patriarh grecesc, care se numește a Antiohiei. – **Hama** (Epiphania), cet. lângă Orontes, cu 30.000 lăc. – **Tadmor**, sat apus în mijlocul unui deșert, spre r. de vară de la Damasc, cu minunatele ruini a strălucitei cetăți Palmyra.

Ierusalim, sau **Ierusalem**, una dintre cele mai vestite cetăți a lumii, ca leagănul răligniei creștinești și evreiești, și e în cinste și la Muhamedani. Se află la poalele muntelui, sau mai bine a dealului Sion, pe loc neoblu, încungiurată de câmpuri triste și ne plăcute. Numărul lăcuitorilor e tare schimbătoriu pentru mulțimea călătorilor, ce se așază în ea pe scurt tâmp; a rare ori trece totuși peste 30.000. Jumătate din acestia sânt Muhamedani, ceialalți Evrei și Creștini de mai multe desbinări. Se încungiură cu ziduri, și se apără prin turnuri. Între zidiri sânt mai strălucite: moșea lui Omar, zidită în locul besericii lui Solomon, și foarte pompoasă; beserica s. Mormânt, mânăstirea

armenească, o zidire foarte mare; mănăstirea Mântuitorului catolică. În Ierusalim lăcuește un Patriarh grecesc, un Arhiepiscop armenesc, un Episcop catolic, și de la anul 1841 unu englezăsc. Ierusalimul se numește de Creștinii din răsărit **Soliman**, de arabi, **Elcods**, și de turci, **Cudsi-Șerif**.

În vecinătate se află mai multe locuri, cărora au câștigat mare nume întâmplările Mântuitorului, așa: Muntele măslinilor, spre p. 56// răsărit peste râul Cedron (Chidron), Grădina Ghetsemane, la poalele acestuia, lângă numitul râu; muntele Căpăținilor, spre m. n. de la cetate, ș.a. – Mai încolo, **Betlehem**, sau **Viflăim**, acuma **Beit-el-lahm**, orășel, în care s-au născut Mântuitorul, cu o beserică strălucită, zidită de muma Împăratului Costantin, de Elena. Se află spre m. z. de la Ierusalim. – Gaza, cet. de rând, lângă mare, cătră Arabia. – **Naplus**, mai demult **Sihem**, cet. cu 10.000 lăc., spre m. n. de la Ierusalim.

5. Î n I n s u l e :

O parte a Asiei turcești stă din insule, care se află, parte în Mr. mediterană, parte în Arhipelag și Mr. Marmora.

În aceasta e mai de frunte insula **Marmara**, cu băi de marmore. În Arhipelag: **Bodșa** (Tenedos), cu cet. **Bodșa**. – **Mitilene** (Lesbos), cu cet. **Midili**. – **Hiu** (Chios), numită și **Sachi** sau **Schio**, foarte roditoare de mastix, cu cet. **Sachio** sau **Schio**. – **Samu** sau **Samos**, cu cet. **Cora**, în carea lăcuește un Arhiepiscop grecesc. – **Patmos**, o insulă mică, în carea se zice a fi fost în izgonire s. Ioan, Evanghelis-tul. – **Psara** și **Antipsara**, spre m. n. de la Schio. – **Ahicria** sau **Nicaria**, spre a. de la Samos. – **Rodos**, mai mare ca cele numărate până aici, cu pământ roditoriu și cet. **Rodos**. – în Mr. mediterană: **Chibris** sau **Cipru** (Cyprus), o insulă mare, carea face de sine un

eialet, roditoare de bucate și de vin bun. Cetatea *p. 57*// Primară e **Lefcoşa**, sau **Nicosia**, zidită în loc foarte desfătat, în ceva depărtare de la mare; are Arhiepiscopie și 16.000 lăc. La cetatea **Bafa** se văd dărămăturile vechii cetăți Paphus.

III

ARABIA

P e s t e t o t

Arabia se numește marea acea jumătate-insulă carea se întinde spre m. z. de la Turcia asiască, și se udă de alte părți prin undele Sâului persăsc, Mării arăbești și roșie. Ea se mărginește și cu Egiptul, de care se desparte prin Istmul Suez. Se întinde de la $50^{\circ}16'$ - $75^{\circ}37'$ a lungi, și de la $12^{\circ}40'$ - $30^{\circ}56'$ a lăț. de m. n. În arie măsură după Hasel 46.778 m².

Despre părțile Arabiei din lăontru avem cunoștințe tare ne depline. Pe lângă țarmuri se întind șasuri neroditoare, mărginite în depărtare mai mare, sau mai mică, cu munți de înălțime ne însămnaătoare, petroși lipsiți de păduri și săci. Din colo de acestia, cum spun, s-ar trage podeie largi, pe care iară se rădică munți de înălțime puțină. Șasurile de lângă țarmuri sânt arinoase, precum și podeiele din lăontru; care totuși închid mai multe oăse, cu pământ umed și roditoriu. Printre munții din vecinătatea țarmurilor se întind și văli desfătate și roditoa- p. 58// re, mai cu samă lângă Mr. roșie, sau în așa numită Arabia fericită; care nume însă i se cuvine numai alăturându-se cu alte părți a ei mai săci și mai puțin roditoare. Despre munți vezi mai sus, fața 8. O mare parte a pământului se copere de deșerturi arinoase, săci, fără vieață. Mai de însămnat sânt: **Barai-al-Șam**, în vecinătatea Siriei; **El-hamad**, spre r. de la cel dintâiu, și deșertul **Irac**, întins până în apa **Șat-el-Arab**. Toate spre m. n., mărginite de cătră m. z. cu pământul înalt.

Pătîmeşte Arabia şi de lipsa apei. Cele mai multe a ei izvoare au apă sărată, sau amară; apoi vara mai toate curgătoarele-i sacă.

Clima şi după pusăciunea ei geografică trăbue să fie caldă; alte împregiurări însă, precum: lipsa apei şi a pădurilor, o fac mai călduroasă. Iernile totuşi între munţi sânt întru atâta friguroase, de îngheaţă apa şi sălesc pre lăcuiitori a se înbrăca în veşminte de piele. Almintrălea e sănătoasă, cu aer mai mult uscat şi ceriu peste partea mai mare a anului sărin. Dintre vânturi, doă sânt mai stricătoare: samum, în deşerturile de către m. n., şi altul, ce suflă de cătră sânul persăsc, umed, fierbinte şi înăduştoriu.

Pământul Arabiei e ne roditoriu în mare măsură; produptele lui însă sânt foarte alese şi nutritoare. Mai de frunte sânt caii, cămilele şi cafeoa. Caii de Arabia sânt cei mai minunaţi în lume şi se poartă de lăcuiitori cu cruţare ne spusă. Arabul culcă în cort pre calul *p. 59*// său, îl sărută, îi dă de mâncare din mână, apoi de bătae nu poate fi nice vorbă. Cămilele, corăbiile pentru deşerturi, înlesnesc împărtăşirea în ţara această arinoasă şi fără apă. Cafeoa nu are nice în o ţară atâta bunătate, ca în Arabia şi ea face cel mai de frunte articol de neguţătorie. Se află încă: măgari de casă şi sălbatici, puţine vite cu coarne, oi, lei, leopardzi, hiene, şacali, pantere, struţi, fasani, ş.a. Dintre vegetătoare: puţin urez, grâu, orz, dura, trăstie de zăhar, aloe, mirhă, balsam, acaţi de gumi, tăbac, finice, alămâi, ş.a. Metaluri sânt puţine. De însămnat sânt încă scoicile de mărgele, ce se prind mai cu samă în sânul persăsc.

Numărul lăcuiitorilor se socoteşte la 12.000.000. Mai bine este împoporată partea de lângă Mr. roşie, unele ţinuturi muntoase şi mai multe oăse din lăontru.

Lăcuiitorii sânt mai mare parte Arabi, între carii lăcuesc puţini negri de Africa, Abisini, Turci, Evrei, ş.a. Toţi acestia vorbesc limba arăbească noă, împărtită în mai multe dialecturi; iară cea veche, în care e scris Coranul, o ştiu numai învăţaţii.

Arabii se împart în **nomazi și lăcuitori stătători**. Cei dintâi se numesc **Beduini**, lăcuiesc supt corturi, se mută din un loc în altul, cuprinzându-se mai cu samă cu păscutul vitelor. Ceialalți sau lăcuiesc în orașe și se zic **Hadesi**, sau în sate și se numesc **Fe- p. 60// lah**. Acestia lucră pământul, ceialalți se cuprind și cu osăbite măestrii.

Lăcuitarii numai arare ori schimbă firea pământului, în care lăcuiesc, și mai adese ori se mută ei după pământ. Aceasta s-au întâmplat cu Arabii. Ei sânt adevărații fii ai acestei țări calde, arinoase și săci. Stătura Arabului e de mijloc, trupul macru, ba a Beduinilor mai uscat; pelea întunecată, dară nu neagră; părul negru, ochii înfocați, mușchii puternici. Lăcuitarii stătători au trup ceva mai cărnos și pele mai puțin întunecată, unde nu s-au mestecat cu negrii de Africa. Mișcările tuturor Arabilor sânt iuți, îndămânatice; trupul sănătos, îndestulit cu puțin, harnic de a suferi foamea și setea tâmp îndelungat. Arabul au prețuit mai mult libertatea săracă, ca vieața plină de desfătări, supt asupritoarea mână a unui despot, și săcile deșerturi a patriei sale i se par până în zioa de astăzi mai dulci, ca paradisurile pământești de lângă Ganghes și Chiang, lăcuite de turme de sclavi. Libertatea, carea o gustă Arabul de mii de ani mai ne curmat, au vărsat în peptu-i îndrăzneală ne spusă, inimoșie, serioșitate, mărinimie și prețuire de sine. Firea lui e înfocată, fântasia vie, care trece curând în entusiasm. Între vârtuți se mai numără bunătatea inimii și ospătatea. De altă parte sânt Arabii: plecați spre răpiri, poftitori de răsbunare, pătimași, ne miloși, ne statornici, dedați desmerdărilor trupești în mare măsură, pretini și protivnici primejdioși. Viptul lor este *p. 61// sâmplu*; finicile, pânea de orz, turta de dura și laptele de cămilă, sânt bucate de rând a Beduinului și a săteanului. Cetățenii țin masă mai bună, mecanul mână carne în toată zioa, și ulceaoa cu cafea e ne curmat la foc.

Mai toți lăcuitarii Arabiei urmează legea muhamedănească, după desbinarea suniților. În laontrul țării e lățită noa desbinare a Vahabiților,

născută în suta a 18. Aceasta stă cătră alte desbinări a Muhamedanilor, cam ca răligia unitărească, cătră celelalte desbinări creștinești. Evrei sânt puțini; asemenea se află puțini Creștini, Brămineni și Parși.

Îndustria se află în Arabia în stare mai de jos ca în alte părți a Asiei, căriea nu părtinește viața nomadică, îndestulită cu puține. Făuriști s-au rădicat numai puține, în tâmpurile de curând, prin niște Inzi. Fămeile sătenilor și a Beduinilor gătesc toate vesmintele pe sama căsii. Între hadesi se află fauri de mai multe feliori.

Mai în floare e neguțătoria, ca nedespărțită de viața nomadică. În lăontrul țării se poartă aceasta prin cărăvane, și mulți din acei străini, ce călătoresc la Meca, se cuprind și cu neguțătoria. Cu India și Africa, se poartă neguțătoria pe mare; cu Turcia și Persia, pe uscat. Mânăfăpturi de mătasă și de bumbac, precum și aromate, se aduc din India; bucate din Egipt, negoate de lux, mai cu samă, din Europa, arme din Turcia și Persia; în locul căroră se scot pe an la 600-700.000 măji de *p. 62*// cafea, finice uscate, cai, pei, mărgele, gumi, indigo, negoate aduse din Africa, ș.a.

Din privința culturii literare se numără arabii între cele dintâi popoare a Asiei, a căroră literatură e foarte mare, veche și lătită între toate popoarele de legea lui Muhamed. Limba lor e cultă și copioasă în mare măsură. Arabul are 80 nume pentru miere, 200 pentru șerpe, 500 pentru leu, și 1000 pentru sabie, încă din tâmpul, când era limba numai în gura poporului. Literatura arăbească e mai avută în Poesie, Georgafie, Istorie, Medică, Matematică, Fistică și Dialectică. Floarea ei au început pe la anul 750, supt Califi Al-Mansur și Al-Rașid, în Asia, lângă Tigru, de unde au trecut în Arabia, Africa și Ispania. Ea au înflorit cu adevărat mai mult afară de Arabia, însă tot între fiii acestui popor.

Arabia e o țară cuprinzătoare de mai multe staturi. Peste câteva locuri de lângă Mr. roșie domnește Sultanul turcesc, care are mai mulți domnitori arăbești tributari, și drept de a ținea oaste apărătoare în

sântele cetăți Meca și Medina. Marginile pământului supus mijlocit și ne mijlocit Sultanului, sânt ne statornice și puțin cunoscute. Ceealaltă Arabie e de tot ne atârnoătoare, împărțită în mai multe staturi mărunte, dintre care vom număra mai jos, câteva mai alese. Puterea domnitorilor e în toate răstrânsă, nu prin ceva așezământ; ci prin datinile vechi. Între Beduini s-au mai păstrat vechea chivernisire pătrierșască. Popo- p. 63// rul se împarte în nobilime și poporul de jos. Nobilii se numesc **Șerifi** și **Șehi** (șeihi). Șerifii se trag din vița lui Muhamed, și domnitorii din ei se zic **Emiri**. Domnitoriul din Iemen și Mascat se chiama Imam.

Vechiul Geograf Ptolomeu împarte Arabia în **Petroasă**, **Fericită** și **Deșartă**. Această împărțire, măcar se mai află în unele harte și cărți geografice; au fost totuși Arabilor pururea ne cunoscută. Noi după Hasel o împărțim în cinci ținuturi mar, care sânt: 1. **Hegeas**, întinsă lângă Mr. roșie și mai în lăontru. 2. **Iemen**, în cornul de lângă strâmtoarea Bab-el-Mandeb. 3. **Oman**, în cornul, unde se împreună sânul persăsc cu Oceanul indesc. 4. **Hese**, sau **Hagear**, spre m. n. de la Oman, până la gurile apei Șat-el-Arab. 5. **Naged**, în lăontrul țării. Afară de acestea, țărniurii de la Iemen până la Oman, se numesc de unii **Hadramaut**.

B. T o p o g r a f i e a

Meca, cet. mare, depărtată de la Mr. roșie cale de doaa zile; zidită în o vale sacă, în Hegeas. Aici s-au născut Profetul Muhamedanilor, Muhamed, în anul 571; din care pricină e mare cinste înaintea lor, și fiecare credincios e datoriu a o cerca măcar odată. Ulițile ei sânt largi, căsile înalte și, în contra datinii răsăritenilor, mai multe au fereștile cătră uliță. Numărul lăcuiitorilor se socotește de unii numai 30 mii, care crește foarte, când se p. 64// adună călătorii străini. Lucrurile mai vrednice sânt în Meca: **Caaba**, moșea **Mesgid-al-Haram** și fântâna

Zemzem. Caaba e o zidire pătrată, de peatră, în forma unui turn, ce are înălțime de 34 urme, învăscută dinafară cu covor negru, pe care stă scris simbolul Muhamedanilor: **Nu este Dumnezeu afară de Dumnezeu, și Muhamed e Profetul lui.** În lăontru e învăscută cu mătasă în fața trandafirului, carea, precum și covorul cel negru, se trimite în tot anul de la Costantinopol. În cornul de cătră răsărit, în partea din afară, se află o peatră neagră, despre carea se zice a fi fost dată lui Avram Patriarhul, de Arhanghelul Gavril. Fiecare musulman, ce călătorește la Meca, e datoriu a săruta această peatră. În giurul Caabei, e zidită în forma unui fuișor, moșea Mesgid-al-Haram, cu șapte minareturi. Apoi iară lângă Caaba e săpată făimoasa fântână Zemzem, a cărei apă se zice a fi alburie și cam sărată. Din aceasta beu și se spală toți călătorii Musulmani. **Meca** se apără prin trii forturi, e capul unui mic stat, ce se numește marele Șerifat de Meca și poartă năguțatorie mare.

Alte locuri alese în Arabia

1. În Hegeas:

Gida, cet. supusă Sultanului, lângă Mr. roșie, cu 40.000 mii lăc., port și neguțatorie mare. Se află spre a. de la Meca.

p. 65// **Medina**, cet. frumoasă, cu 8000 lăc., zidită lângă un râu mic, spre m. n. de la Meca, încungiurată de pământ arinos. La această cetate au fugit Profetul Muhamed, în anul 622, alungat de Mecani, și aici se află îngropat, dimpreună cu fată-sa Fatima, și cu Califii Abubecher și Omar. Mormântul Profetului nu stă în aer rădicat, cum cred unii; ci dimpreună cu celealalte, e pus în o strălucită moșee, împregiurat cu gratii verzi. Și la această cetate călătoresc în tot anul mai mulți evlavnici Muhamedani.

Iembo sau **Iambo**, cet. mică, cu port lângă Mr. roșie. – **Acaba**, cet., la capetul Mr. roșie de către m. n., ce se numește sânul Acabei. Spre m. n. se întinde valea numită **Vadi Musa**, cu strălucitele dărămături a vechii cetăți Petra. Spre m. n. de la Mr. roșie se înalță muntele Sinai și Horeb. Nu departe de cel dintâiu se află vestita mănăstire a s. Catarine, întărită, spre a se putea apăra în contra Beduinilor.

2. Î n I e m e n :

Sana, cet. mare și frumoasă, zidită între munți, în un câmp roditoriu, încungiuată cu ziduri și apărată prin un fort; căpătala unui stat, ce se numește Imamatul **Iemen**, sau **Sana**, și e acum tributariu Sultanului. – **Damar**, cet., cum zic, cu 5000 căsi. – **Mocha**, cet. cu port în Mr. roșie, și 5000 lăc. Poartă mare neguțătorie cu cafea. – **Abu-Ariș**, p. 66// căpătala Statului de acest nume. – **Aden**, cet. mică, pe o limbă de pământ, lângă Mr. arăbească, acum în mâna Britanilor. – **Macala** și **Terim**, doaă cetăți în Hadramaut.

3. Î n O m a n :

Mascac sau **Muscac**, cet. cu 12.000 lăc., zidită în un câmp roditoriu, sădit cu păduri de finici, cu port în Mr. arăbească și neguțătorie. Ea e capul unui stat, care se numără între cele mai puternice în Arabia. Imamul de Mascac domnește și peste unii țarmuri din partea Africei de cătră r., și peste niște părțicele a Persiei. – **Rostac**, cet. în loc muntos, în carea lăcuește de rând Imamul de Mascac. – **Ser**, lângă sânul Persăsc, capul unui mic stat.

IV. Î n H e s e:

Ras-al-Chima, mai de mult cet. mare, acum scăzută, cu port, lângă sânul persăsc. – **El-Catif**, cet. întărită. – **Fuf**, sat mare, capul unui stat.

5. Î n N a g e d:

Dereié, sau **Deraié**, cet. cătră mijlocul Arabiei, în un câmp plântat cu finici, supt munții Tueic, căpitala Vahabiților, în anul 1819, stricată prin oștile lui Ibrahim Pașa. – **Munfuha** și **Anizé**, doaă cetăți cu lăcuitori Vahabiți.

IV.

P E R S I A

Persia în înțelesul lat se numește pământul Asiei, întins de la Turcia asiatică, până în India și de la Turchestania de apus, până în Oceanul Indesc sau Iran, o parte mai mare a Afganistaniei și Belugistania, care peste tot măsoară în arie 45.000 m², și numără la 22.000.000 lăc.

1. I R A N

A. P e s t e t o t

Iran sau Persia de apus, se mărginește de către m. n. cu Rusia asiatică, Mr. caspic și Turchestania de apus; de către r. cu Afganistania și Belugistania; de către m. z. cu Belugistania, Mr. arăbească și Sâmul persăsc; de către a. cu Turcia asiatică. Se întinde de la 26°55'-39°8' a lăț. de m. n. și de la 62°10'-80°35' a lungi. Hasel socotește aria acestei țări în 22.734 m².

Crăimea Iran se întinde mai mare parte peste Asia înaltă de către apus; de unde pământul ei e săc, arinos, petros, cu puțină vegetare, și mai mare parte ne roditoriu. Mai muntoa- p. 68// se sunt provinciile de lângă Mr. caspic; apoi: Fars, Curdistan și Irac. Pământul, întins lângă țărnuțul Mr. caspic, lângă Sâmul persăsc și apa Tigru, este mai așezat. Provinciile Masanderan și Ghilan, sânt roditoare; celealalte sânt mai de-a rândul sterpe, lipsite de apă și arinoase. Spre r. se trag mai multe

deșerturi triste și ne lăcuite, între care **Naubendan**, apoi **Cherman**, au întindere mai mare.

Clima numai în vecinătatea mării e umedă, și spre m. n. stâmpărată; în alte părți călduroasă. Aerul e săc, întru atâta, cât coardele ceterii nu sună, ferul stând afară cu lunile nu se ruginește, și carnea se uscă și nu putrezește. Ploile sânt rari și în lunile de vară e ceriul tot cam sărin.

În Iran după întinderea pământului se află numai puține curgătoare. Cele mai multe se varsă în **Șat-el-Arab** și Mr. caspie; altele iară se perd în pământul arinos. În Mr. caspie se deșartă între altele marele râu **Sefidrud**; în **Șat-el-Arab**: **Cherá** și **Carun**; în Sânul persăsc, **Tabul**.

Produpturile sânt puține; însă foarte bune și de multe feliiuri. Caii din Persia se zic a fi mai iuți ca cei de Arabia; vitele cu coarne au trup mic și fără putere. Se mai țin încă: oi, cămile, măgari, ș.a. Mare este numărul sălbaticelor, între care: lei, tigri, căprioare, oi și vite sălbatice, onagri, șacali, hiene, ș.a. Se află încă vermi de mătăsă, albine, scoice de corale, ș.a. Dintre vegetătoare se fac în *p. 69*// mai multe provințe: bucate de Europa, urez, bumbac, poame de rând și de meazăzi, legumi, struguri, mac pentru opium, ș.a. Câmpurile se înfrumșează primăvara cu cele mai frumoase flori, și mai cu samă trandafirul de Iran varsă miros ne spus plăcut. Dintre minerale se află tot feliiul de petri și de metaluri; însă metalurile nobile numai în câtime ne însămnătoare. Sare încă este, și dintre pietrile scumpe acestei țări e mai ales turchisul.

Numărul lăcuitorilor în o țară atâta ne rânduită nu se poate ști; de unde Balbi pune 9, alții mai mult sau mai puțin, de la 7 până 20 milioane. Acestia sânt sau stătători, lăcuitori de cetăți și sate; sau nomazi, ce lăcuiesc supt corturi. Nomazii fac poporul domnitoriu, se numesc **IIiauți**, și se împart în mai multe neamuri. Precum nomazii, așa lăcuitorii stătători, se trag din osăbite vițe. Mai număroși sânt Tagicii;

urmează apoi Arabii, Ghilanii, Parșii, Armenii, Evreii și Sirii, sau Sabeii. Toși acestia sânt lăcuitori stătători. Nomazii, sau Iliauții, se împart în Turci, Luri, Curzi și Arabi.

Mulțimea lăcuitorilor o fac **Tagici**, i prăsiți din vechii lăcuitori a Persiei, mestecați cu popoare turcești. Stătura lor este de mijloc, trupul macru, cu mușchi puternici și oase mari; părul negru, pelea puțin întunecată, trăsurile ei ca la Europeni. Haracterul lor e foarte stricat prin îndelungata sclăvie. Ei sânt fățarnici, înșelători, fără cunoștință, gata la ori ce fărădelege pentru bani, și mincinoși în mare măsură - *p. 70*// ră, ce și dânșii cunosc, zicând a dese ori: „Crede-mă; că măcar sânt pers, totuși grăesc adevărul”. Mai încolo sânt Tagicii învățați a suferi cele mai mari asupriri de la delegătorii mai înalți, fără ceva rușinare, și asemenea fac și ei cu supușii săi. De altă parte sânt strădalnici și cu tălant spre măestrii și neguțătorie. Din Iliauți Turcii fac poporul domnitoriu; că casa domnitoare se trage din ei, dintre carii se aleg și deregătorii mai de frunte. Ei sânt omeneti, iubitori de străini, plecați spre științe și ostași buni. Nomazii de alte vițe sânt cu mult mai cruzi, mai plecați spre răpiri și cu mult mai ne cultivați ca cei turcești; toți însă întrec pre lăcuitorii stătători cu puterea trupului, cu vârtutea ostășască și cu iubirea libertății.

Dintre limbi este mai tare lătită cea persască noă, ce se vorbește și se scrie de Tagici, de toți deregătorii și de plasa poporului mai aleasă. Limba arăbească veche se învață numai în școală.

Răligia domnitoare e cea muhamedănească după desbinarea șiiților; că numai Arabii și Curzii sânt suniți. Perșii nu sânt atâta de fânatici în trebile răligiei, ca Turcii și Arabii; mulți cugetă și vorbesc despre ele slobod, ba unii pășesc până la necredință. Mai-marele peste clerul șiiților se numește **Șeihul-Islam**. Dintre Creștini se află puțini Haldei nestorienii și uniți, apoi Sabei sau Ioaniți. Numărul Evreii - *p. 71*// lor sue la 25.000. Parșii, de legea lui Zoroaster, încă nu sânt tare număroși.

În măestrii au Perșii multă îndămânare, mai cu samă în văpsitul și țăsutul mătăsii, a lânii și a bumbacului; în gătirea peilor, lucratul aurului și argintului și făurirea săbiilor. În ferberea apei de trandafir, și a altor mirositoare întrec pre alți răsăriteni. Fămeile nomazilor gătesc covoare și alte țăsături de lână mai groasă.

Neguțătoria se împedecă prin lipsa flotei, prin asupriri, prin nesigurătatea și starea rea a drumurilor. Se scot mai cu samă: mătasă lucrată și ne lucrată, șaluri, mânăfăpturi de lână și bumbac, puține bucate, pei, finice și alte poame, plânte de leacuri, cai, ceară, ș.a. După socoteala lui J. Fraser, prețul negoațelor scoase ajunge 1.225.000 fonți șterling. Se aduc: metaluri, cafea de Arabia, negoațe de colonii, mânăfăpturi de Europa și India, ș.a.

În cultura științască se numără lăcuitarii Iranului, sau Perșii după cum îi numesc Europeanii, între cele dintâi popoare a Asiei. Literatura lor e deplină și se întinde la toate acelea științe, care sânt în Asia cunoscute. Mai frumoasă e Poesia persască și are mai multe lucrări foarte alese. Scoale mari și mici sânt prin toate cetățile, și în acelea se învață Grămatica persască, arăbească, turcescă; rălגיעa, ceva Filosofie, Matematică, Poesie, dară mai cu samă Retorica.

Forma chivernisirii e despotică. Domnitoriul se p. 72// numește **Șah** sau de europeni **Craiu**. Toți lăcuitarii, de la cel dintâiu deregătoriu, până la săteanul mai de rând, sânt sclavii Șahului, și capul lor stă între umeri numai până place acestuia. Spre arătarea despotismului din Persia spune J. Fraser o întâmplare. Șahul vorbea cu solul englezăsc despre puterea Craiului englezăsc și a celui din Persia. „Aici stau: Hanul Soliman Cagiar și mai mulți dintre fruntașii mai-marilor țării mele; eu le pociu tăia capul, numai de voesc. Au nu pociu eu aceasta?” zice întorcându-se cătră ei. „Ba, poți fără îndoială, numai de voești, tu mijlocul, la care se închină lumea”. Șahul numește următoriu dintre fiii

săi pre care voește, care ca să fie sigur pe tron, omoară, sau orbește pre ceialalți. Mâna Șahului ajunge mai mult pre mai marii țării, carii apoi tirănesc pre poporul de rând; de unde acesta nice în o țară e mai mișel și mai asuprit ca aici. Neamurile nomade sânt mai scutite de acestea asupriri. Haremul Șahului, după Fraser, cuprinde 1500 de fețe.

Veniturile Șahului, că aici e statul cu domnitoriul totuna, se socotesc de unii până la 30 milioane fior. în argint; iară Fraser pune numai 2.489.000 tomani. Oastea încă e mică, și în tâmp de pace trece cu puțin peste 50.000 ostași, a căroră o parte sânt deprinși după măestria ostașască a Europeanilor.

Se împarte Crăimea Iran în următoarele 11 provincțe: **Iran, Taberistan, Azerbeidsșan, Ghilan, Masanderan, Corasan, Cuih-p. 73// stan, Cherman, Fars, Cusistan și Curdistan.**

B. T o p o g r a f i e a

Teheran, cet. mare, căpitala țării, răsidița Șahului și a tuturor deregătorilor mai înalte; e zidit supt muntele **Alburs**, în loc desfățat; dară vara ne sântos. Iarna numără la 100.000 lăc.; însă vara mai puțin, că Curtea, cu o mare mulțime dintre lăcuiitorii mai aleși, se trag în munte, unde tăbărăsc în corturi. Între zidiri este mai strălucit palațul Șahului. În vecinătate la **Tacticacear** și la **Nigaristan**, încă are Șahul palațe mai pompoase ca cel din Teheran.

Ispahan sau **Isfahan**, cet. mare, mai de mult căpitala țării, cu 700.000 lăc.; acuma scăzută de la floarea de atunci, zace în dărămături; numără totuși 60,- sau după Balbi 200.000 lăc. Zidiri se află în Ispahan cu mult mai pompoase ca în Teheran, între care: curtea Șahului, ce cuprinde mai multe palațe, încungiurate de grădini desfățate; palațul Seadetabad, a lui Fet-Ali și moșea crăiască, în marele piaț Meidan, sânt

mai alese. Amândoaă acestea cetăți se află în provincia Irac, în carea mai este încă de înșămnat: **Casvin**, cet. mare, cu 30.000 lăc., spre a. de la Teheran și **Hamadan**, în partea provinciei de cătră a., lângă Curdistan, cet. de rând, zidită în locul strălucitei cetăți Ecbactana, care au fost căpitala Mediei.

p. 74//

Alte locuri din Iran:

Tebris, sau **Tauris**, cet. mare cu 80-100.000 lăc., în provincia Azerbeidșan. Mai demult era mai mare și mai strălucită, având la 500. 000 lăc. – **Urmia**, cet. lângă lacul Urmia, cu lăc. mai mare parte Creștini. Aici se zice a fi fost născut Zoroaster. – **Reșt**, cet. mare cu port, în provincia Ghilan, lângă Mr. caspie. – **Astrabad**, cet. cu 15.000 lăc. – **Balfruș**, cet. mare, cu mai mult de 100.000 lăc. și neguțatorie mare. – **Sari** și **Amul**, cetăți mari, aproape de Balfruș. Acestea patru cetăți se află în provincia Masanderan; iară în Corasan: **Nișabur**, cet. cu 2000 căsi. – **Meced** sau **Muced**, cet. mare și avută, cu 7000 căsi. În vecinătate se află băi de tirschis. În această provincă crește o plântă, Assa foetida, ce vine prin neguțatorie prin toată Europa.

Burciund, cet. mare. – **Cain**, cet. cu neguțatorie înfloritoare și făuriști de covoare. – **Șehristan**, cet. mare. Acestea în provincia **Cuhistan**. Mai încolo în provincia Cherman: **Cherman**, cet. de rând, mai de mult strălucită.

Șiras, cet. cu 30.000 lăc., zidită în ovale desfătate, în provincia Fars, carea în tâmpurile vechi se zicea Persis. În vecinătate, între mai multe dărămături de cetăți vechi, se află a strălucitei Persepolis. – **Iesd**, cet. cu 50.000 lăc. și neguțatorie mare. De provincia Fars se țin încă mai multe insule din sânul persăsc, între care Chișm este mai defrunte. În insu- *p. 75//* la Ormus, ce se află din jos de Chișm, se văd dărămăturile

vechii cetăți Ormus, peste care au domnit tâmp mult Portugalii. Mai multe dintre insulele Sâului persăsc, precum și o parte a Caramaniei, se află supt domnirea Imamului de Mascat, pe lângă o anumită dare.

Șuster, cet. cu 20.000 lăc., în provincia Cusistan. Nu departe se văd dărămăturile vechii cetăți Susa, și se arată mormântul Profetului Danil.

Chermanșah, cet. mare, cu 40.000 lăc., zidită în un câmp desfătat și roditoriu, în provincia Curdistan, în carea se află mai mulți Principi de-a nomazilor, numai tributari Șahului.

2. AFGANISTANIA

Crăimea **Afganistan**, sau **Cabulistan**, carea mai de mult se numia și **Candahar** se mărginește de cătră m. n. cu Turchestania de apus și Împeriul hinezăsc; de cătră r. cu India; de cătră m. z. cu Belugistania; de cătră a. cu Iran. Se întinde de la 28°54'-37°26' a lăț. și de la 70°40'-94°57' a lungi., măsurând în arie după părerea unora 16.000 m².

Pământul e mai mare parte muntos și numai lângă apa Sind, apoi în părțile de cătră a., se întind șăsuri săci și arinoasc. Spre m. n. se trage muntele Hinducș. Paralel cu apa Sind se întind munții lui Solomon sau Soliman, și alții spre apus de la acestia. Toți munții *p. 76*// Afganistaniei sânt înalți, mai păduroși ca cei din Iran și răcoroși. Între munți se află mai multe văli desfătate și roditoare, pre care le întrece cu tot felul de frumsețe încântătoare, vale **Cașmir**, udată de mai multe râuri limpezi, înzăstrată cu climă lină, pământ în mare măsură roditoriu, pre carea o zugrăvesc poeții din răsărit cu cele mai vii vâpsele, numindu-o „Îcoana raiului, grădină cu ne curmată primăvară și pământ, căruia nu se află asemenea pe pământ”.

Clima e foarte sănătoasă, și peste tot socotită cu mult mai stâmpărată ca în Iran. În văli e mare căldura, între munți sânt iernile mai geroase ca pe la noi.

Afganistania e mai roditoare ca Iranul; produsele ei sânt totuși mai tot acelea, numai sălbatice și metaluri se află mai multe.

Numărul lăcuitorilor dupa Hasel ar sui la 10.000.000, carii sânt: **Afgani, Inzi, Tătari, Turcomani, Tagici, Usbeci, Belugi, Aimaci, Hazari**; puțini **Arabi, Armeni și Evrei**. Poporul domnitoriu îl fac Afganii, ca la 4.500.000, carii se numesc pre sine **Puștanic**, împărțiți în mai multe neamuri (Tribus), chivernisite de Hanii sau Sirdarii săi. Afganii sânt mai mare parte nomazi, au trup mai înalt ca de mijloc, macru, osos și țapăn; păr negru, nas mare, fălci cam cșite înafară, pele cam galbină-verzie, în vecinătatea Indiei mai întunecată. Ei întrec pe alte popoare a Asiei cu omenia, iubirea adevărului, a patriei *p. 77//* și cu plecarea cătră străini. Mai încolo sânt ei foarte îndrăsneți și ostași harnici. Unele neamuri totuși se zic a fi plecate spre înșelăciuni, apoi de răpiri nice unul nu e străin. Afganii se zic a se trage din aceia Evrei, pre carii i-au dus Asirienii în prinsoare; vorbesc o limbă numită **puștu**, sau **puhta**, carea se scrie cu litere persăști, și are o mică literatură.

Răligiea lăcuitorilor Afganistaniei e cea muhamedănească, după desbinarea suniților; șiiți sânt puțini. Inzii țin parte legea lui Muhamed, parte cea brăminească. Creștini și Evrei sânt puțini.

Lăcuitorii Afganistaniei sânt mai mare parte nomazi; industria dară se află la ei numai în pruncie. În cetăți se gătesc mânăfăpturi de bumbac, mătasă și lână și se făuresc multe arme. Mai de însămnat sânt șalurile de Cașmir, cele dintâi în feliul său pe pământ, cu a căroră țesere se cuprind numai în cet. Cașmir, la 16.000 răsboaie.

Mai în floare este nequțătoriea. Se scot mai cu samă: vite, plântă de leacuri și alte produse și mai cu samă șaluri de Cașmir, de care în singură Europa se duc pe an la 80.000. Apoi se trec prin această țară multe negoate de India. Se aduc: cai, cămile, arme, cafea, aur, argint, mânăfăpturi, ș.a.

Forma chivernisirii e monarhică. Domnitoriul se numește **Șahi-Duri-Dura**. Puterea acestuia e mare; totuși mult răstrânsă prin Hanii, sau Sirdarii neamurilor. Spre întrăprinderi mai mari *p. 78//* se poștește învoirea tuturor Hanilor, a căroră adunare se numește **Girga**. Veniturile sue pe an la 10 milioane fior., din carii cam a trilea parte sânt a Șahului. Oastea stă din 30.000, mai cu samă călărași; însă în tâmp de răsboiu se poate mări până la 300.000.

Afganistania au fost o parte a Persiei, până la anul 1749, când au venit la ne atâmare. Afganii au cuprins și o parte a Indiei; însă mai târziu, din pricina turburărilor din lăontru au perdut Belugistania, Heratul, provincia Balc și câteva provincie din însa Afganistania, cuprinse de curând de Sichi; pre care noi totuși (afară de belugistani), le vom descrie supt această rubrică, din pricina că turburărilor acestei țări nu sânt încă în destul alinate.

Părțile Afganistaniei sânt dară: 1. însa **Afganistania**, sau Crăimea **Cabul**, împărțită în 11 provincie, întinsă de la Iran, până în apa Sind. 2. **Sistan**, spre m. z. de la Afganistan, provincă tributare. 3. Crăimea **Herat**, stat n atârnătoriu. 4. **Balc**, mai demult Bactria, spre m. n. de la Herat, lângă Turchestania, socotită de unii ca o parte a acestiea. 5. **Cașmir**, peste apa Sind, supt Tibet. 6. **Multan**, pe amândoi țârmurii Sindului. Cașmir, Multan și trii provincie din însa Afganistania, sânt cuprinse de Sichi.

B. T o p o g r a f i e a

Cabul, căpitala țării, cet. mare cu 80.000 lăc., căsi mai mare parte de lemn și neguțăto- *p. 79//* rie mare. Se află pe amândoi țârmurii apei Cabul, e încungiurat cu ziduri și turnuri, și se apără încă prin un fort țapăn, în care e zidit și strălucitul palat a Șahului.

Alte cetăți mai alese

1. În însa Afganistania: **Candahar**, cet. mare și avută, zidită foarte frumos de Șahul Nadir, înfrumusețată cu multe zidiri pompoase, numără la 100.000 lăc. – **Ghizni**, sau **Gazna**, cet. cu 1600 căsi, mai de mult se număra între cele mai strălucite cetăți a Asiei și 200 ani au fost răsădina Șultanilor gaznevidești. – **Pișaur**, cet. mare, cu 100.000 lăc., mai mare parte Inzi.

2. În Sistan: **Dușac** sau **Gelal-Abad**, cet. cu 2.000 căsi, lângă râul Hilmend, mai demult foarte mare și strălucită.

3. În Herat: **Herat**, cet. mare cu 80-100.000 lăc., zidită în ovale desfătată și roditoare; poartă mare neșățatorie. Heratul e cap Crăimii de acest nume, carea se numește și Corasan de răsărit; măsură în arie la 3.000 m² și numără ca un milion lăcuiori.

4. În Balc: **Balc**, cet. veche cu 10.000 lăc., în tămpurile vechi foarte mare, avută, strălucită și puternică. - **Culum**, cet. cu 8.000 căsi, răsădina unui puternic Han.

5. În Cașmir: **Cașmir**, cet. cu 200.000 lăc., zidită lângă râul Sehelum, în loc nespus plăcut, încungiurată de grădini desfăta- p. 80// te. Lăcuiorii ei sânt mai cu samă Inzi, lucră multe mânășăpturi și poartă neșățatorie mare.

6. În Multan: **Multan**, cet. de rând, zidită în vecinătatea râului Genab.

3. BELUGISTANIA

Spre m. z. de la Afganistania, de la 23°10'-31°10' a lăș. de m. n. și de la 75°14'-89°30' a lungi., între Afganistania, India, Oceanul indesc și Iran se întinde **Belugistania**, carea cuprinde în arie 9557 m².

Pământul este mai mare parte muntos, săc, puțin roditoriu, lipsit de păduri, cu vegetare suptire. Pe lângă Sind se trag munții Brahu, mai încolo cătră apus se înalță alte ramuri de munți, și pământul se tot rădică, până ce în vecinătatea cetății Chelat ajunge la înălțime de 8.000' peste fața mării. Mult loc se copere și de deșerturi, între care deșertul **Bunpur**, de lângă Iran, e presărat cu arină grunzoasă. Spre r. de la munții Brahu se așază pământul, și peste Sind se întinde un șas larg, până în India. Clima e cu mult mai călduroasă ca în Iran și Afganistan, aerul săc și limpede, și mai cu samă, părțile de lângă Sind pătinesc adese ori de secetă.

Produsele sânt mai mare parte cele numărate mai sus.

Numărul lăcuiitorilor se socotește de la $2\frac{1}{2}$ –3 milioane, carii sânt mai mare parte **Belugi**, *p. 81*// apoi **Brahi** și **Inzi**. Belugii se împart în 48 neamuri, sânt de stătură mici; au totuși trup țapăn, sănătos și îndurat spre a suferi ori ce ostenele. Ei încă au ca Afganii multe frumoase însușiri, pre care totuși le întunecă plecarea spre răpiri. Brahii sânt mai mărunți ca Belugii, dară țapeni foarte; se vād a se trage din Mongoli și lăcuesc în muntele Brahu. Lângă Sind lăcuesc Inzi, mestecați cu Belugi, și în părțile spre m. z. puținii Mecrani, sau Tagici, mestecați cu sânge arăbesc. Răligiea e ca în Afganistania.

Belugistania era mai de mult o parte a Afganistaniei, de care despărțindu-se, s-au făcut ne atârănătoare supt Hanu din **Chelat**; a căruia putere e totuși puțină; că neamurile în tâmp de pace se chivernisăsc pre sine, și el e numai Ducă în tâmp de răsboiu. Provincia Mecran s-au despărțit de Belugistania în anul 1809; se socotește totuși ca o parte a ei. În Sind, care au ajuns la neatârname în anul 1779, domnesc trii Principi, carii împart în asemenea veniturile.

Se împarte dară Belugistania în **însa Belugistania**, întinsă spre a. de la munții Brahu, și sub-împărțită în 6 provincie, și în țara **Sind**, pe amândoaă malurile Sindului.

B. Topografia .

Chelat, cet. cu 20.000 lăc., răsiđiņa Hanului Belugistaniei. E zidită în un șăs înalt, se încungiură de trii laturi cu zid și de a patra p. 82// cu coasta unui deal mare, pe care stă zidit un fort, cu curtea Hanului. – **Gandava**, cet. de asemenea mărime cu Chelatul; însă mai frumoasă. – **Zuri**, cet. cu 2-3.000 căsi. – **Bela**, cet. cu 2.000 căsi. – **Chegea și Pura**, cetăți de rând. Toate acestea în însa Belugistania; iară în Sind:

Hidrabad, sau **Haiderabad**, cet. întărită, zidită în o insulă a apei Sind, căpítala statului Sind, cu 15.000 lăc. și mulți fauri, ce gătesc arme. – **Tatá**, cet. mai de mult cu 80, acuma numai cu 20.000 lăc. – **Coraci**, cet. cu port, neđuătorie și la 13.000 lăc.

TURCHESTANIA DE APUS

A. Peste tot

Turchestania de apus, Giagataia sau **Tataria** ne atârnaătoare, se numește partea Asiei, mărginită de cătră m. n. cu Rusia asiască și lacul Aral; de cătră r. iară cu Rusia asiască și Împărăția hinezască; de cătră m. z. cu Afganistania și Iran; de cătră a. cu Mr. caspie, și întinsă de la 67°32'-90° a lungi. și de la 34°34'-47°24' a lăț. de m. n. Ea măsură în arie după socoteala lui Hasel 32.618 m².

Pământul stă mai mare parte din șăsuri *p. 83//* cu pășuni grase și, din câmpii săci și arinoase. Spre r. se trag câteva ramuri de munți din Mustag, și spre m. z. altele din Hinducuș. Pământul se pleacă puțin cătră lacul Aral, apoi cătră Mr. caspie. Clima e stâmpărată și sănătoasă.

Avuțiile acestei țări stau în număroasele turme de oi, în mulțimea vitelor cu coarne, a cailor și a cămilelor. Se țin, mai cu samă în Buhara, mulți vermi de mătasă. Sălbatice încă se află multe, și vânatul este o cuprindere plăcută a lăcuitorilor. Pământul rodește în unele ținuturi: bucate, legumi, bumbac, tăbac și puține poame. Metaluri se sapă puține și asemenea sare, carea se fierbe mai mare parte din apa lacului Aral și a Mr. caspie.

Lăcuitorii sânt: **Usbeci, Turci, Buhari, Tagici, Chirghiși, Calmuci, Cafri, Arabi, Inzi, Armeni, Evrei și Țigani**. Numărul lor suie la 4.000.000. Usbecii sânt mai mare parte nomazi; au trup mic, frunte

lată, ochii mici, fălci eșite în laturi, păr negru, față curată; sânt omenеți și iubitori de străini. Turcii, sau Tătarii, după cum se numesc în Europa, au înălțimea trupului de mijloc, ochi depărtați, negri și înfocați; nas lung și plecat în jos, față cam întunecată, trup țapăn. Ei sânt bătaci, mărinimoși, cu plecare cătră străini; însă de altă parte ne curați, leneși și hăbăuci. Ei încă sânt mai mare parte nomazi. Mai plăcute însușiri, precum din partea trupu- *p. 84*// lui, așa din a haracterului, au Buharii, un popor deschis la inimă, plecat spre cuprinderi de pace, spre măestrii și neguțătorie. Ei toți lăcuiesc în sate și în cetăți, și sânt foarte strădalnici. Dintre Chirghiși se ține de Turchestania numai orda mare, și acestia sânt cei mai sălbatici și mai mari răpitori între toți. Calmucii se trag din ordele lui Ginghishan, Cafrii din Inzi. Alte popoare sânt puțin număroase.

Cei mai mulți dintre lăcuiorii Turchestaniei sânt muhamedani suniți. Cafrii sânt păgâni. Creștini și Evrei se află foarte puțini.

De industrie și neguțătorie sânt vestiți dintre lăcuiorii Turchestaniei, Buharii, carii nu numai lucră pământul cu cea mai mare strădanie; dară gătesc și hârtie, multe cușme, un mare număr de mânăfăpturi de mătasă, bumbac, lână și pele. Întrăprinderile neguțătorești a Buharilor se întind nu numai peste toată Turchestania; dară și mai departe, peste țările vecine. Se scot din Turchestania: mătasă, bumbac, cai, pei, pulbere de aur, mânăfăpturi de mătasă și de bumbac, ș.a. Se aduc: șaluri de Cașmir, ceai, indigo, cafea, mânăfăpturi de Europa și India, ș.a. Curpinderea celor mai mulți lăcuiori e păscutul vitelor.

Turchestania cuprinde un mare număr de staturi, în care forma chivernisirii e de-a rândul despotică, răstrânsă puțin prin vechile datini a nomazilor și răligie. Domnitorii se numesc **Hani** sau **Cani**, dintre carii cei mai puternici au mai mulți Hani mai mici tributari.

p. 85// Se împarte Turchestania în trii ținuturi mari: **Usbechia**, sau **Usbechistan**, însa **Turchestania** și **Haresm**. Cea dintâe, întinsă

spre m. z. și r., cuprinde următoarele ținuturi mai mici: Hanatul **Buhara**, **Cocand**, **Badacșan**, țara **Hisar** și **Osrusna**. Spre m. n. de la Usbechia se întinde însa Turchestania, ce cuprinde Hanatul **Taşchent**, țara **Chirghișilor** din orda mare și a **Carapalcilor**. Cea de pre urmă se află lângă Mr. caspie, împărțindu-se în Hanatul **Hiva** și țara **Turcomanilor**.

B. T o p o g r a f i e a

Buhara, cet. mare cu 70-80.000 lăc., zidită în o oasă roditoare, plântată cu grădini desfătate, aproape de râul Zurușșan, ce se varsă în Amu. Se înfumșează prin mai multe zidiri pompoase, între care 360 moșei, 14 cărăvanseraie și 60 scoale. Palațul Hanului se numește Arc. Lăcuitorii sânt strădalnici și poartă neșuătorie mare. – **Samarcand**, cet. mai mică, însă mai frumoasă ca Buhara, cu 50.000 lăc. În tâmpurile vechi era răsidiņa lui Tamerlan, și una dintre cetățile mai strălucite a Asiei. – **Curgi**, cet. cu 40.000 lăc. Toate în Hanatul Buhara.

Cocan, cet. cu 60.000 lăc., zidită lângă apa Sir, răsidiņa Hanului de Cocan. – **Feizabad**, cet. întărită, în Hanatul Badacșan, în a căriea vecinătate se spală aur, și se sapă rubini. – **Hisar**, capul Hanatului de acest nume, *p. 86*// cu 3.000 căsi. – **Taşchent**, cet. întărită, cu 150 moșei și multe scoale, cap Hanatului de acest nume.

Hiva, cet. cu 3.000 căsi, zidită lângă apa Ghihon, carea e împărțită aici în mai multe ramuri; e încungiurată cu ziduri, are multe zidiri frumoase și e cap Hanatului Hiva. – **Urghez**, cet. neșuătorească, tot în acel Hanat, mai mare ca Hiva.

VI.

INDIA DIN COACE

A. P e s t e t o t

Partea Asiei, întinsă spre m. z. de la Împeriul hinezăsc, și spre r. de la Afganistan și Belugistan, se numește **India de răsărit**, spre a se osăbi de India de apus, carea nume se dă unei părți a Americii. Se împarte India de răsărit în **India din coace**, în **India din colo** și în **Arhipelagul indesc**.

Cea dintâe se mărginește de cătră m. n. cu provinciile hinezăști Tibet și Butan; de cătră r. cu țările Asam și Birma din India din colo, și cu sânul Bengălesc; de cătră m. z. cu Oceanul indesc; de cătră a. cu acesta, Belugistania și Afganistania. Se întinde de la $7^{\circ}56'$ - $34^{\circ}25'$ a lăț. de m. n. și de la $89^{\circ}37'$ - $110^{\circ}12'$ a lungi., măsurând în arie la 59.000 m^2 . Se *p. 87*// numește **India dincoace**, din pricina, că partea ei mai mare se află dincoace de apa Ganghes. Partea spre m. n. din Himalaia, până în munții Vindia, se cheamă **Indostania**, sau **Hindostania**; cealaltă **Decan**.

Pământul, după fereștile sale însușiri, se poate împărți în trii ținuturi mari: în pământul muntos de supt Himalaia, în șăsul apei Ganghes și în pământul înalt din Decan. Preste cel dintâiu se trag mai multe ramuri de munți cumpliți, mai sus săci și petroși, mai jos învăscuți cu păduri mari. În mijloc, pe amândoaă malurile apei Ganghes, se trage un șăs desfătat, larg, roditoriu în mare măsură, presărat cu număroase cetăți mari și avute, și cu o mare mulțime de sate. Spre a., între șăsul

Ganghesului și a Indului, se înalță pământul, și cuprinde mult loç săc și arinos. Urmează ținutul a triilea, în jumătate-insula Decan, spre m. z. de la munții Vindia, până în capul Comorin, unde se împreună munții Gátsi. Pământul mărginit de numiții munți stă mai mare parte din șasuri înalte, săci, puțin roditoare afară de unele văli; însă din țarmurii mării până în munți, se trag șasuri, adăpate bine și mai cu samă spre apus, roditoare în mare măsură. Țarmurii de cătră apus se numesc **Malabar**; ceialalți **Coromandel**.

Clima e osăbită: friguroasă între munți cătră m. n., unde are anul patru părți ca la noi; mai călduroasă în vecinătatea apei Sind. În Decan se stâmpără căldura, parte prin înălți- p. 88// mea locului, parte prin vânturile de cătră mare, și aci are anul numai doaă părți: vară sărină și călduroasă, apoi iarnă umedă și ploioasă, însă țarmurii Malabar și Coromandel, le au pre acestea întoarse; că în cel dintâiu ține tâmpul ploios din Maiu până în Octomvrie, când în Colomandel e vară, cu tâmp sărin, și din contră. Unele ținuturi răsuffă aboriri stricătoare sănătății; așa: pământul dintre gurile apei Ganghes, numit Sunderbund; rovinele Runn, mai multe locuri păduroase de supt Himalaisa, ș.a.

Curgătoarele Indiei se varsă adese ori peste țarmuri și îngrășe pământul vecin, mai cu samă Ganghesul, a căruia apă e la lăcuitori în mare cinste, dându-i-se printre altele și putere de a curăți păcatele. Asemenea e sântă și apa Crișna, ș.a.

În produse se numără India între cele mai avute țari pe pământ. Se află aici toate vietățile de casă din Europa de meazăzi; apoi: cămile, elefanți, capre benzoar, lei, leopardzi, tigri, rinoceri, urși, șacali, hiene, căprioare, boi sălbatici, cerbi, vampiri, sau lilieci foarte mari, ș.a. Dintre zburătoare e India patria fimoșilor peuni și a curcilor. Dintre amfibii se află aici: trii feliuri de crocodili, șopârle sburătoare, broaște cu țast foarte mari, cameleoni, ș.a. Mai încolo: pești, albine, furnici albe, fluturi

ne spus frumoși, raci ce măsură în lungime la 4 urme. Avută în mare măsură e împărăția vegetătoarelor. Dintre arome se află: scorțișoară în Seilan, piperiu, ghimberiu, casie, *p. 89*// smirnă, ș.a. Dintre bucate, mai cu samă urez, care e nutrețul defrunte a lăcuiților; apoi poame multe, între care: finice, struguri, poame de pâne, bumbac, gumi-lac, gumi-benzoe, camfor, trăstie de zăhar, cafea, mult mac pentru opium. Macul are aici înălțime de 5-6 stânjini, și găvăliile lui sânt mari cât capul unui prunc. Florile sânt foarte frumoase și tare mirositoare. Sânt și multe plânt veninoase. Dintre minerale se află multe petri scumpe: diamanturi, rubini, topaze, hiacinte, halcedoane; apoi: aur, argint, multă aramă, zinc, fer, cărbuni de peatră, sare, ambră, ș.a.

Această țară este des împoporată; că numărul lăcuiților sue la 132.000.000. Din acestia la 113.000.000 sânt **Inzi**, sau **Indi** (Hindus), 15.000.000 **Mongoli**, 1.000.000 Afgani, 800.000 Englezi, 500.000 Portugali, puțini Arabi, Armeni, Perși, Evrei, Frânci, ș.a.

Mulțimea lăcuiților o fac Inzii, un popor foarte vechiu. Inzii au trup delicat și puțin înalt, cu puțină putere; pele întunecată-gălbinie, sau pe unele locuri verzie; față cam rătundă, nas arcuit, urechi lungi, ochi negri fără foc, păr și dinți negri, mâni și picioare mici. Ei sânt blânzi, ascultători, strădalnici și îndestuliți cu puține; de altă parte: fricoși, plecați spre înșelări, mincinoși, fățarnici, cătră cei mai slabi adese ori nemiloși, cu multe prejudecăți și credințe deșerte, de care se leagă orbește.

Acest popor e din tâmpuri vechi împărțit în *p. 90*// cinci caste sau plase: în **Bramini**, **Cetri** (Cșatrias), **Vaiși** (Vaișias), **Șudri** (Șudrias), și **Pari** (Parias). Patru plase dintâe sânt nobile, ce depreurmă ne nobilă, urgisită de celealalte, și răstrânsă la cele mai de jos cuprinderi. Fiecare din acestea plase se împarte în un mare număr de plase mai mici. Din o plasă nu se poate trece în alta, nice se mestecă prin căsătorii. Fiecare

plase are numite cuprinderi, care nu le pot plini cei din alte plase. Braminii sânt preoți, învățători, învățați și derăgători; Ceatrii domnitori și ostași; Vaișii lucrători de pământ, păstori și neguțatori; Șudrii fauri de tot felul. Inzii sânt împiliți de un duh bătrânesc. Ei se află în acea stare, în carea era când i-au cercat Alexandru, înainte de 2000 ani. Nutrețul lor e din vegetătoare mai cu samă, și unele plase mai mici se contenesc de carne de tot.

Dintre datinile lor mai însămănăm următoarele: toți Inzii fac un cerc negru în giurul ochilor, vâpsăsc palmile și unghiile cu roșu; mulți, mai cu samă dintre preoți, zugrăvesc pe trupu-și osăbite figuri, și fetele poartă verigi în nas. Toți sânt îndătoriți a se însura și pot avea mai multe mueri. La Nairi (o plasă a Ceatrilor) o muere poate avea mai mulți bărbați. Mulți ard trupurile morților, alții le aruncă în apă, iară cei mai săraci le îngroapă. Era datină la Inzi a se arde văduvile cu bărbații săi morți, carea prin nevoința Englezilor s-au stârpit mai de tot.

p. 91// Limba Inzilor se împarte în cea sântă, sau **sancrita**, și în limba poporului. Cea dintâe se scrie cu 52 litere, se învață numai din cărți ca la noi cea lătinească, are literatură foarte mare și veche. Limba poporului se împarte în un mare număr de dialecte, dintre care unele se scriu și au literatură însămănătoare. Limba diplomatică în India au fost până acum cea persască.

Prin dialecte se împarte poporul Inzilor în mai multe ghinte, dintre care sânt mai de frunte: **Marații**, sau **Maharații**; **Bengalii**, **Sichii**, **Singalezii** și **Malabarii**. Din Inzi se văd a se trage și Țiganii noștri, carii totuși în vechea lor patrie au lăsat numai puține rămășițe, în vecinătatea Sindului. Între munți lăcuiesc mai multe popoare sălbatice, care nu se trag din Inzi.

Mongolii au intrat în India în suta a 8. și a 9., și lăcuiesc mai mult în părțile de cătră m. n. Europeanii sânt împrăstieți peste partea mai

mare a acestei țări, ca deregători, ostași, neguțatori, ș.a., și se află mai număroși prin cetăți și vecinătatea mării. Europenii cu fâmei de India, au prăsit mulți, așa-numiți **Mestiți**.

Partea mai mare a lăcuiitorilor Indiei din coace urmează răligia brăminească; Muhamedani se află ca la 16 milioane, mai mare parte Mongoli, Afgani, Perși și puțini Inzi. Sichii țin legea lui Nanec; Parși de religiea magică se află până 150.000; Creștini peste tot la *p. 92//* $1\frac{1}{2}$ milion, între carii Catolici la $\frac{1}{2}$ milion, cam atâți Episcopali, puțini Luterani, la 200.000 eutihieni sau Iacobiți, 50.000 Nestorienii, sau creștini de a s. Toma, ș.a. Numărul Evreilor sue la 100.000. Puțini dintre lăcuiitorii insulei Seilan țin legea lui Budha.

Inzii au multă îndămânare și tălant ales spre osăbite măestrii, și întrec pre Europeni în frumuseța colorilor, care le știu da lânii, bumbacului și mătăsii. Ei gâtesc cu mare deplinire osăbite mânăfapturi din acestea, mai cu samă covoare; numai cât lucră foarte încet.

India au fost în toate tâmpurile țara cei mai întinse neguțatorii, carea au tras în sânul său o însămătoare sumă de avuții din tot pământul. Dintre pământeni se cuprinde cu neguțatoria numai o plasă a Vaișilor, Parșii și Armenii. Neguțatoria de mare se poartă de Europeni. Se scoate din India mai cu samă: urez, bumbac, opium, zăhar, piperiu, scorțișoară, indigo, petri scumpe, multe feliuri de lemne, mânăfapturi de mătăsă, lână, bumbac, ș.a. Se aduc: pănuri, metaluri, arme, vin, vinars, cafea, tămâe, ceai, poame uscate, aromate din Arhipelagul indesc, ș.a. Între lăcuiitorii acestei țări se află mulți avuți în mare măsură, ce despun peste zeci de milioane.

Științele și arțile înfloria în India încă în cele mai vechi tâmpuri, când țările de cătră a. din lumea veche, zăcea în un adânc întunerec. Literatura lor e foarte mare și cuprinde cărți din toate științele; însă cu puțină critică. Mai *p. 93//* plăcută e Poesia lor, ce se întinde la toate

plasele lucrărilor poetice. Vestite sânt epopeile Ramaiana și Mahabarata, scrise cu mai multe sute de ani înainte de Hristos, care în mărime se zic a întrece Iliada și Odisea lui Omer. Statuele Inzilor sânt foarte nătânge, zugrăvirea încă se laudă numai de la vietatea vâpselelor. Mai frumos e jocul lor. În Arhitectură încă au arătat Inzii din cele mai vechi tâmpuri, de nu și gust, dară mare îndrăsneală și străduire. Zidirile lor sânt foarte mari, puternice și încărcate de înfrumsețări. Cu zidiri de acestea sânt presărate mai toate ținuturile Indiei. Inzii au scobit pagodele sale parte supt pământ, în peatră întregă; parte deasupra pământului, iară în peatră; iară pre altele le au clădit din dărabe de peatră. În insulele Elefante și Salsette, lângă Bombe; apoi la Carli, între Bombe și Puna, se află minunate zidiri de cele dintâe. La Ellore au toți zeii pagodele sale, parte pe pământ, parte sub pământ, iară la Mavalipuram, spre m. z. de la Madras, se vede a fi fost o cetate întregă tăiată în peatră.

Împărțirea Indiei geografică e în **Indostania, Decan și Insule**. Aceste sânt: **Seilan** (Ceylon), cele de lângă cetatea Bombe, Arhipelagul **Maldivelor** și a **Lachedivelor**. Politecește se împarte în India ne atârânătoare și în India supusă Europeanilor. Cea dintâe cuprinde: **Crăimea Sindia, Crăimea Nepál, Țara Sichilor și Crăimea Maldivelor**. Ceealaltă se sub-împarte în **India britească, portugălească, frâncească și dănească**.

INDIA ÎN PARTE

2.

INDIA NE ATÂRNĂTOARE

a) Crăimea Sindhia

Aceasta se întinde spre m. n. de la munții Vindia și apa Nerbuda, măsură în arie 1.860 m², cu 4.000.000 lăc. Domnitoriul se numește **Maha-Ragia**, sau Craiul mare, care au rămas singur dintre domnitorii Maraiilor, ne supus de Englezi. Veniturile lui sue la 10 milioane fiorini, și e în stare a rădica oaste de 100.000. Cetățile mai de frunte sânt:

Ugen (Oogein), cet. mare, cu aproape la 100.000 lăc., multe pagode și moșei pompoase, scoale mari indești și muhamedane. Are și o vestită Astronomie. Până la anul 1810. au fost această cetate capul numitei Crăimi. – **Gheliör** (Gwalior), cet. mare și avută, căpitala Crăimii, cu 80.000 lăc.; zidită în un șas foarte larg și desfătat, în mijlocul căruia se înalță o stâncă de 342', pe carea apoi stă o cetățuie, cu curtea crăiască.

b) Crăimea Nepál

Crăimea Nepál (Nepaul) se află în partea Indostaniei de m. n., supt munții Himalaia; sau mai bine în o vale desfătată, întinsă între p. 95// doă ramuri a acestora. În arie măsură 2.500 m² și numără 200.000 lăc. Craiul, sau Ragia de Nepál, are mai mulți Principi tributari. Veniturile lui sue la 5 milioane fiorini, și e în stare a rădica oaste de 60-70.000

ostași. Căpătala țării e **Catmandu**, cu 20.000 lăc., zidită mai în mijlocul Crăimii, în loc foarte plăcut. De înșămnat sânt încă **Lalita-Patan**, mai mare ca Catmandu, și **Gurdon**, ce poartă neguțătorie, și se află aproape de Tibet.

c) Țara Sichilor

Țara sau Confederarea Sichilor, numită de unii și Crăimea **Lahor**, se întinde în partea Hindostaniei de cătră apusul de vară, în vecinătatea Afganistaniei. În arie se zice a măsura 3.256 m² și numără la 4.000.000 lăc., mai mare parte Sichi, sau Sicsi (Seiks). Această țară e împărțită între un mare număr de Principi, numiți **Sirdari**, între carii e mai mare acela, care se alege de adunarea tuturor Sirdarilor, numită **Guru-Mata**. Mai marele peste Sichi apoi se numește **Maha-Ragia**; puterea lui totuși este foarte răstrânsă. Țara Sichilor dară e o Răpublică aristocratică, a căreia venituri sue la 32.000.000 fior., și oastea cuprinde 60.000 ostași. Dintre cetăți numărăm ca mai alese:

Lahor (Lahore), cet. cu 100.000 lăc., zidită în un șăs desfătat, acuma căpătala statului; poartă neguțătorie mare. Între zidiri este mai pompos palațul, clădit de Împăratul *p. 96*// Mongolilor Ferocșir, care în tâmpurile vechi era cea mai strălucită zidire în Asia, și se înfrumseța cu scule de preț nespus mare. — **Amretsir**, sau **Amrita-Siras**, adecă lacul nemuririi, cet. mare, în carea se adună Guru-Mata. Aici se află un lac pătrat și în mijlocul lui o beserică, zidită în cinstea lui Guru-Govind, următorului lui Nanec.

d) Crăimea Maldivelor

Mica această Crăime cuprinde Arhipelagul Maldivelor, ce stă din mai multe mii de stânci goale și insule mărunte. Lăcuiitorii ei sânt Muhamedani, supuși Sultanului, ce lăcuește în insula Male, în o cetate mică, dară întărită.

2.

INDIA SUPUSĂ EUROPENILOR

India britească

M. Britanie domnește, parte mijlocit, parte ne mijlocit, peste partea mai mare a Indiei din coace, sau peste pământ de 50.000 m², cu 114.000.000 lăc.

Se împarte dară India britească, în pământul **ne mijlocit** și în pământul **mijlocit** supus Britaniei, De cel dintâiu se ține insula Seilan, cu soașele ei. Celalalt se întinde peste partea mai mare a Decanului și a Hindostaniei. El e supus nemijlocit Companiei de India *p. 97//* răsăritească, de la carea atârnă și un mare număr de Principi pământeni, parte **tributari**, parte numai **soți**. Principii tributari plătesc anumită dare numitei Companii, iară la Curțile soților ține Compania Consuli, spre îndreptarea chivernisirii, și în unele cetăți din pământul lor, oaste apărătoare.

Compania, ce domnește peste India, e formată din mai mulți Englezi, mai cu samă neguțători mari, întărindu-i-se privilegiurile din tâmp în tâmp prin Craiul M. Britanii. Această Companie se chivernisește prin **Județul Deregătorilor**, ce se află în London, și stă din 24 mădulari. De la acest Județ atârnă Chivernisitoriu generariu a Indiei, ce lăcuește

în Calcuta, e și Presidinte al Bengaliei, și are putere mai crăiască. Supt el stau toate deregătoriile cetățânești și ostășești, din preună cu Presidinții de la Madras și Bombe. Numitei Companii e supusă și o parte a Indiei din colo.

Pământul dară din amândoaă Indiile, peste care domnește Compania aceasta, formează un stat puternic, a căruia venituri în anul 1840/1 au suit la 216.751.148 rupii (o rupie face $54 \frac{3}{4}$ cr. în argint), și dătoriile, în anul 1827. făcea 34.500.000 fonți sterling; iară oastea lui, în acest an sta din 277.000 ostași de toată plasa, culeși mai mare parte dintre pământeni.

Se împarte India din coace peste tot în patru părți: în Presidințele **Calcuta** sau **Ben-** p. 98// **galia**, **Madras**, **Bombe** și Gubernia **Seilan**. Pământul Principilor tributari și soți, se află împrăștiat prin numitele Presidințe, și pre cei mai aleși dintre ei vom să-i pomenim mai jos. Presidința Calcuta sau Bengaliala se întinde prin Indostania, pe amândoaă malurile apei Ganghes, cuprinzând și o parte din Decan. Presidința Madras cuprinde partea de cătră r. și m. z. a jumătatei-insulei Decan, iară Bombe partea de cătră a. a acestiea și a Indostaniei. Numitele trii presidințe se împart în un mare număr de ținuturi, cu a căroră nume ne voind a ostăni cetitoriul, pășim mai încolo să numărăm cetățile mai alese. Căpitala Indiei Britești e

Calcuta (Calcutta), una dintre cele mai mari și avute cetăți a Asiei, cu 800.000 lăc., și răsidița Chivernisitorului generariu. E zidită în loc arinos, pe malul stâng a apei Húgli, și stă din următoarele patru părți: Cetatea europenească sau albă; cetatea neagră; întăritura Uiliiem (William), și mai multe suburbe. Cea dintâe e zidită frumos, are uliți largi, ca Petersburgul și căsi asemenea palățelor; ceealaltă e urâtă, cu căsi mărunte, coperite mai mare parte cu trăstie și frunze de bambus. Întăritura Uiliiem e mare, țapănă și se numără între cele mai puternice a Asiei. Numărul pagodelor, a moșeilor și a besericilor creștinești e foarte

mare. Se află un teatru englezăsc și trii bancuri. Dintre așezămintele științesti însămănm ca mai alese: Universitatea, sau scoala din întăritura Uiliiem; museul de aco- p. 99// lo, Academia Muhamedanilor și a Armenilor, Colegiul episcopesc, grădina botanică și Soțietatea învățată asiască. În anul 1826 se tipăria aici 11 scrisori periodice. Numărul făuriștilor e mare și în neguțătorie e Calcuta cea dintâe cetate în toată Asia. Ea e capul Presidinței de numele acesta.

Alte locuri alese în India britească

a) În Presidința Calcuta: **Barduan**, cet. cu 56.000 lăc., **Murșidabád** (Moorshedabad), cet. mare cu 160.000 lăc., însă urâtă și necurată. – **Malda**, cet. de rând, zidită în locul vechii cetăți Gur, despre carea spun Inzii, că ar fi fost oarecând lăcuită de 2 milioane lăcuiitori. Multe dărămături arată și acum trecuta ei strălucire. Toate spre m. n. de la Calcuta.

Daca, cet. cu multe făuriști și la 200.000 lăc., spre r. de vară de la Calcuta, nu departe de Bramaputra. – **Catac** (Cuttak), cet. cu 40.000 lăc., lângă Mahanadi. – **Giaghernat** (Jugernauth), cet. cu o vestită beserică, la carea se adună în tot anul mai multe sute mii de credincioși.

Patna, cet. cu 300.000 lăc., zidită lângă Ganghes, spre a. de vară de la Calcuta. – **Monghir**, cet. cu 30.000 lăc., spre a. de la Patna. – **Benares**, cet. foarte mare, cum spun cu 600.000 lăc., cu un mare număr de moșei, pagode, scoale și făuriști. Se află lângă Gan- p. 100//ghes. – **Alahabad**, cet. de mijloc, zidită la înbinarea Giamnei cu Ganghesul. – **Mirzapúr** (Mirzapoor), cet. cu 200.000 lăc., lângă Ganghes.

Agra, cet. cu 60.000 lăc., lângă Giamna, mai demult foarte pompoasă și mare. – **Farahabad** (Furruckabad), cet. nu departe de Ganghes, cu 67.000 lăc.

Delhi, una dintre cetățile Indiei mai mari și mai strălucite, zidită lângă Giamna, cu 200, sau după alții, cu 300.000 lăc. Între zidiri este mai strălucit palațul Împăraților mongolești, în care lăcuia nu de mult 20.000 fete din familia aceleia. Delhi au fost mai de mult răsidița Marilor Mongoli, și număra atunci la 2 milioane lăc. – **Baraili**, cet. cu mai mult de 60.000 lăc., - **Șangihanpur și Rampur**, doaa cetăți cu câte 50.000 lăc., – **Ajmir** (Ajmeer), cet. mare. – **Sirinagur**, cet. de rând, în provincia Gherval.

Între marginile Presidinței Calcutei se află între altele Crăimea Aude și Nagpoor, amândoaă tributare Companiei. În cea dintâe se află **Lucnov**, cet. cu 300.000 lăc., rășidița Craiului, sau Sultanului. – **Fizabad**, mai de mult căpitala aceului stat. Crăimea, sau Sultanatul Aude măsură în arie 930 m² cu 3 milioane lăc., mai mare parte Muhamedani.

Crăimea Nagpúr măsură în arie 3.250 m² cu 3 milioane lăc. Căpitala ei e **Nagpúr** (Nagpoor), cet. mare, cu 100.000 lăc., în Decan.

b) În Presidința Madras: **Madras**, cet. *p. 101*// mare cu 460.000 lăc., multe făuriști și neguțătorie mare. E zidită aproape de mare; portul ei însă nu este destul afund. Se împarte în cetatea albă și neagră. În mijlocul cetății albe au zidit Englezii o întăritură țapăna. Cășile în această cetate sânt mai mare parte de lut. Madrasul e capul Presidinței de acest nume și are mai multe așezăminte literare. – **Meliapur**, cet. cu Episcopie catolică. – **Mangior**, cet. cu 30.000 lăc. - **Madura**, cet. mai de mult mare și strălucită.

Mazulipatam, cet. cu 70.000 lăc., zidită lângă mare, aproape de gurile Crișnei. – **Seringapatam**, cet., mai de mult mare și avută, în carea lăcuia Sultanii, Haider-Ali și Tipo-Saib. – **Cocin** (Cochin), cet. cu port, în țarmurele de cătră a. – **Cranganor**, cet. mică, cu Arhiepiscopie catolică. – **Calicut**, cet. mare, cu port. – **Mangalor**, cet. cu port și 30.000 lăc. – **Belari**, cet. frumoasă, cu întăritură.

Între marginile acestei Presidințe cele mai de frunte staturi tributare sânt: **Travancor** și **Maisur**. Căpitala celui dintâiu e **Trivanderam**, cet. de rând, pe țărmurele Malabar, aproape de capul Comorin; iară a celuiialt **Maisur** (Mysore), cet. cu 50.000 lăc., mai în lăontrul jumătatei-insule Decan, aproape de Seringapatam. Statul Maisur măsură în arie 1.200 m² cu 3 milioane lăc.

c) În Presidința Bombe, sau Bombai: **Bombe** (Bombay), cet. mare 160.000 lăc., că- p. 102// pitala Presidinței. E zidită în o mică insulă, aproape de țărmurele Malabar. Între zidiri sânt mai alese: un fort țăpăn, clădit de Englezi; palațul Presidintelui, beserica englezască, armăria și beserica Parșilor. În vecinătate se află insulele Elefante și Salsette, cu multe minunate zidiri, parte întregi, parte în dărămături, făcute de Inzi în tâmpurile vechi.

Púna (Poona), cet. mare, zidită foarte frumos, cu mai mult de 100.000 lăc. Mai de mult era căpitala Confedărării Maráșilor. Se află spre r. de iarnă de la Bombe. – **Surate**, cet. mare, cu 160.000 lăc. În aceasta este un spital pentru șoareci, mămui, broaște, stelnițe, ș.a., vietăți, înzăstrat prin evlavia indească cu venituri frumoase.

Broci (Broach), cet. cu 30.000 lăc., lângă apa Nerbuda. În vecinătate se află un pom banian, bătrân de 3.000 ani, și atâta de mare, de supt umbră-i închep 7.000 oameni. – **Ahmedabad**, cet. cu 100.000 lăc., totuși scăzută de la acea strălucire, carea o avea, când era una dintre cele mai mari și avute cetăți a Asiei.

Această presidință cuprinde un mare număr de staturi numai vasale Companiei englezăști, între care sânt mai de frunte: Crăimea **Decan**, sau **Nizam**, **Guzerate**, **Canebé**, **Pubander**, **Indor**, ș.a.

În Decan, cet. mai de frunte e **Haiderabad** (Hyderabad), cu 200.000 lăc., căpitala numitului stat, ce măsură în arie 4.500 m² cu 10 milioane lăc. Tot în acesta stat: **Golcon**- p. 103// **da**, cet. aproape de

Hiderabad, vestită de mulțimea diamanturilor, ce se poleesc aici. – **Bider** (Beeder), cet. mare, cu multe zidiri pompoase. – **Avrangabad**, cet. cu 60.000 lăc. – **Dovletabad**, cet. de rând, vestită de la o minunată întăritură, ce e zidită pe o stâncă, rădicată în forma unei coșnițe, și înaltă la 500'. – **Elora** (Ellore), loc vestit de la mulțimea besericilor, ce se află aici, rădicate în cinstea tuturor Zeilor indești, din carea pricină s-ar putea numi Panteonul Inzilor. Toate acestea în Crăimea Decan.

În Guzerate: **Baroda**, cet. cu 100.000 lăc., capul acestei Crăimi. Spre r. de vară de la Baroda, în mijlocul unui șas, se înalță o peatră de 2.500' englezăști în înălțime, și pre aceasta stă o țapănă întăritură, numită **Ceampanir**. – **Canebé**, sau **Cambaia** (Kambay), cap unui stat tributariu, cet. cu 30.000 lăc., scăzută foarte de la florea mai dinainte.

În Pubander: **Pubander**, cet. mare cu port și neguțătorie mare.

În Indor (Indore): **Indor**, cet. de rând, căpătala acestui puternic stat, ce se întinde spre m. z. de la Crăimea Sindia.

d) În gubernia Seilan: **Colombo**, cet. frumoasă, zidită în partea insulei de cătră a. după forma cetăților din Europa. E capul numitei gubernii, ce cuprinde insula Seilan și câteva mai mici; numără la 50.000 lăc., ce poartă mare neguțătorie cu cinamom, nuci-cocus, piperiu și alte producturi de a insulei. – **Trin-p. 104// comali**, cet. întărită țapăn, cu port mare, în partea insulei de cătră r. – **Iafnapatam**, cet. întărită, în insula Iafna, spre m. n. de la Seilan.

Insula Seilan are forma unei pere, a căriea partea mai suptire e întoarsă spre m. n. În arie măsură peste 1.220 m² și numără la 1 milion lăc. Acestia sânt parte **Singalezi**, de legea lui Budha, mai cultivați; parte **Vedași**, ce lăcuiesc în munți și păduri, cuprinzându-se numai cu vânatul. Insula aceasta e vestită ca patria cinamomului (Zimmet, scorțișoară). Aicea crește încă un feliu de pom, numit Talpat, sau Talipat, care are frunze atâta de late, de cu una se pot coperi 15-20 oameni.

b. India portugălească

Portugalii, carii era oarecând dintre europeni cei mai puternici în Asia, domnesc acuma numai peste puține colonii, dintre care cele din India din coace cuprind în arie 223 m², cu 400.000 lăc., și partea mai de frunte se află pe țărmurile Malabar, în giurul cetății Goa.

Locurile mai alese sânt: **Goa noaă**, sau Villa Nova de Goa, numită și **Pangim**, cet. frumoasă, cu 18.000 lăc., zidită în o insulă. Aicea lăcuște sub-Craiul și un Arhiepiscop, care se numește Primatele Indiei. – **Goa veche**, cet. mai demult mare, acum mai părăsită. – **Diu**, cet. mică, în o insulă, lângă provincia Guzerate, cu întăritură. – **Damaun**, cet. pe țărmurile Malabar, cu 6.000 lăc.

p. 105//

c. India frâncească

Coloniile Frâncilor din India din coace măsură în arie numai 29 m² și numără la 50.000 lăc. Capul lor e **Pondișeri** (Pondichery), cet. cu 25.000 lăc., pe țărmurile Coromandel, spre m. z. de la Madras. – **Carical**, spre m. z. de la **Pondișeri**. – **Mahe**, pe țărmurile **Malabar**, cet. mică. – **Șandernagor** (Chandernagor), cet. frumoasă, lângă Hugli, spre m. n. de la Calcuta.

d. India dănească

Danii domnesc peste coloniile **Tranchebar** și **Sirampur**. În cea dintâe se află cetatea **Tranchebar**, pe țărmurile Coromandel, între Pondișeri și Carical, cu 12.000 lăc. În ceealaltă **Sirampur** (Sirampore), zidită în vecinătatea Calcutei, cu 13.000 lăc. și scaunul Chivernisitorului.

VII.

INDIA DIN COLO

A. Peste tot

India dincolo se întinde spre r. de la India dincoace și de la Sânul bengălesc, mărginindu-se, de cătră m. n. cu Hina; de cătră r. cu Mr. hinezască; de cătră m. z. cu aceasta, *p. 106*// sânul Siamului și strâmtoarea Malachei; de cătră a. cu sânul bengălesc și India din coace. Se întinde de la 1°- 27° a lăț. de m. n. și de la 108° - 127° a lungi. În arie, în cât s-au putut socoti cu ceva apropiere de adevăr, măsură 40.000 m².

Pământul ei este puțin cunoscut, mai cu samă în părțile de cătră m. n.; se vede totuși a fi mai mult muntos, udat de râuri puternice și tăiet de mai multe văi largi și înguste. Munții toți se țin de sistema Altai-himălăiască, se trag în mai multe ramuri și brațe, mai mare parte spre m. z., până în Ocean. Spre a., pe lângă Bramaputra, se trag munții **Garó**; spre r. de la acestia munții **Aracaniei**, carii se gată în capul Negrails. Între Siam și provincia englezască Artaban, se mai trage un braț de munți, ce se gată apoi în capul de Romania, în jumătate-insula Malaca. Acestia munți sânt avuți de cusutoriu în mare măsură. Prin Împeriul An-nam încă se întind munți înalți, puțin cunoscuți. Celealate părți sânt deloase, sau coperite de șasuri roditoare. Lângă curgătoare, precum și la gurile acestora, se află mult pământ rovinos, crescut cu papură și trăstie.

Clima peste tot e sănătoasă și stămpărată; însă în vălile afunde, lângă ape și pe țarmurii mării, groasele răsufări a pământului și multa

umezală, nasc multe boale, mai cu samă între Europeni. În părțile de cătră r., furtunile spulberate pricinuiesc a dese ori groaznice răsipiri.

p. 107// Prin văli, șăsuri și în vecinătatea mării, pământul e foarte roditoriu; pe alte locuri mai mestecat. Produsele sânt mai mare parte cele numărate în India din coace. În Siam se află elefanți albi, și domnitoriul acestui stat se numește „Domn peste elefanții albi”. Mare este numărul tigrilor și vietăților bizam, sau moshus. Dintre bucate e mai lățit urezul. Pădurile cuprind între altele: arbori tic, sandel, eben sau abanos. Lângă ape crește multă trăstie bambus. Din arborele vulturului (Adlerbaum) se gătește prețoasa aromă calambá, carea se cumpănește cu aur. Din alți arbori se scoate firnis, gumi, camfor și osăbite vâpsele. Aur și argint se sapă puțin; fer, aramă și plumb mai mult, cusutoriu foarte mult. Se află încă: sare, ambră, oleu de peatră, petri scumpe, ș.a.

Cât ar fi numărul lăcuitarilor⁷ nu se știe, și se zice numai cu ceva apropiere de adevăr, a se apropia de 36.000.000. Ei se împart în un mare număr de popoare, dintre care cele ce lăcuiesc în munții de cătră m. n. nice cu numele sânt cunoscute. Mulțimea lăcuitarilor o fac: **Birmanii**, **Siamezii**, **Anamezii**, **Malaii**, **Asamezii** și **Hinezii**. Se află și câteva mii de europeni, mai cu samă Englezi și Portugali.

Birmanii lăcuiesc mai mare parte în Împărăția Birma, se trag din viță mongolească, și poartă în trup semnele aceiea, numai cât soarele le au pârlit pelea. În urechi poartă așa mari cercei, de gaura, unde sânt acestia acățați, e largă de doă degete. Trupul și-l împistresc *p. 108//* mai toți cu multe figuri. Ei sânt buni și deschiși la inimă, plecați spre cultura europenească, cinstitori de străini, voioși, și mai toți știu ceti și scrie. Limba birmănească se împarte în limba **sântă** și a **poporului**. Cea dintâe se numește **pali**, ceealaltă **carian**.

⁷ Conform originalului

Siamezii încă se trag din Mongoli; au trup mic, peie cam gălbinie, pre carea unii o văpsăsc în forma aurului; dinții și-i negresc și unghiile le lasă lungi. Ei sânt mai mincinoși, mai înșelători și mai fricoși ca Birmanii. Limba literară e și la Siamezi limba pali. Siamezii domnesc în Crăimea Siam.

Anamezii, carii fac partea mai mare a lăcuiitorilor din Împeriul An-nam, încă se trag din viță mongolească; se osăbesc totuși precum de alte popoare de acea viță, așa de Hinezi, măcar vorbesc un dialect hinezăsc. Ei au trup scurt-gros, peie galbină-întunecată, față răgulare, ochi mici și înfocați, buze cam eșite, gură mare, nas mic. Buzele și le văpsăsc cu roșu, dinții cu negru, unghiile le lasă lungi. Ei sânt pretinoși, iubitori de străini, afară de Hinezi, și cinstitori de bătrâni; iară de altă parte: leneși, ne curați, sumeți cătră supuși, târâitori înaintea mai-marilor și ne contenicioși. Literatura lor cuprinde mai cu samă traduceri din limba hinezască.

În țara Asam, lângă Bramaputra, lăcuesc Asamezii, carii se trag din Inzi. Hinezi se află în mai multe cetăți ca neguțători, fauri, ș.a. Malaii fac partea mai mare a lăcuiitorilor din *p. 109*// Malaca. Europenii se află în mai mare număr prin coloniile englezilor, și puțini în cetățile de lângă mare.

Partea mai mare a lăcuiitorilor urmează legea lui Budha; așa: Birmanii, Siamezii, Anamezii cu alte popoare mai mici. Asamezii sânt Brămani; Malaii, Muhamedani. Plasa poporului mai aleasă din An-nam ține legea lui Confuce. Creștini catolici se află mai număroși în An-nam, mai puțini în Siam și Birma. Calvinii și Luteranii în coloniile englezăști.

Popoarele din această parte a Asiei au făcut și în măestrii ceva sporiu; însă mai puțin ca Inzii, Hinezii și Iaponii. Neguțătoria nu de mult au luat întindere mai mare ca în tâmpurile vechi, și se portă cu Hina, Arhipelagul indesc, India din coace și prin aceasta mijlocit cu Europa. Se scoate mai cu samă: mătăasă, bumbac, multe feliuri de lemne,

dinți de elefanți, gumi, bucate, petri scumpe, cusutoriu, ș.a. Se aduc: mânăfăpturi de Europa și Hina, ceai, opium, cânepă, in, ș.a.

Forma chivernisirii în toate staturile e în mare măsură despotică, și numai în An-nam se răstrânge puțin puterea domnitoriului prin un senat, ce are drept de a cerca poruncile acestuia, înainte de publicare. Numele domnitoriului din Siam și Birma nu e slobod a se spune până sânt ei învieată, supt pedeapsa capului.

Din privința politică se împarte India dincolo în următoarele cinci părți: **Împărăția Birma, Crăimea Siam, Împărăția An-nam, Malaca ne atârnătoare și Pământul Englezilor.**

p. 110//

B. Î n p a r t e

1. Î m p ă r ă ț i e a B i r m a

Aceasta se întinde de la gurile apei Iravadi, până în Hina, între Ocean, provinciile englezăști Martaban, Aracan și Asam; India din coace și Siam. După Hasel măsură în arie 13.000 m² cu 6.000.000 lăc. **Birmani, Manaitari, Cari, Ioi, Casai, Malai, Peguani, ș.a.** Puterea ostească cuprinde 35.000 ostași, și veniturile sue pe an la 18.000.000 fior. Locurile mai alese sânt:

Ava, cet. cu 50.000 lăc., mai în mijlocul țării, lângă Iravadi. Cășile ei sânt mai mare parte de lemn, dimpreună cu Curtea împărătească. De la anul 1824. încoace e Ava căpitala Împărăției. – **Amarapura** și **Saigaing**, doaă cetăți aproape de Ava, care în osăbite tâmpuri au fost căpitalele țării. – **Rangun**, cet. cu port și neșuțătorie, la gura apei Iravadi, zidită mai mare parte pe stâlpi, spre a se putea apăra în contra înundărilor. Între zidiri este de însămnat pagoda Șudagon, cu o piramidă înaltă 330’.

2. Crăimea Siam

Se întinde între Birma și An-nam, din Ocean, până în Hina, cuprinzând și o parte din jumătate-insula Malaca. În arie măsură cam atâta cât Birma; însă e mai rar împoporată, numărând numai 3.600.000 lăc. Acestia sânt: **Sia- p. 111// mezi, Hinezi, Peguani, Birmani, Malai**, rămășițe de-a **Portugalilor**, ș.a. Oastea e cu ceva mai mică ca a împăratului din Birma, dară veniturile cam asemenea. Dintre cetăți însămnăm:

Bancoc, cu 90-100.000 lăc., căpitala țării, zidită lângă și pe apa Menam; că o mare parte a căsilor stă pe plute. Palațul Craiului și câteva pagode, sânt foarte pompoase. Bancocul poartă neaguțatorie mare, ajutată prin apa Menam și câteva sute de canaluri, ce taie cruciș-curmeziș pământul vecin. – **Siam**, sau **Si-io-ti-ia**, cet. în tâmpurile vechi strălucită și avută, zidită în o insulă a apeii Menam, din sus de Bancoc. – **Langhione** sau **Langșang**, căpitala vechii Crăimi **Lang-șang**. – **Ligor** și **Sangora**, doaă cetăți în Malaca siamezască. De Siam se ține și țara Laos, puțin cunoscută.

3. Împărăția An-nam sau Viet-nam

Împărăția An-nam cuprinde partea de cătră r. a Indiei din colo, și se mărginește cu Siam, Hina și Mr. hinezască. În arie ar cuprinde după Hasel 16.700 (?)⁸ m² cu 12, sau după alții cu 23.000.000 lăc. Acestia sânt mai mare parte **Anamezi**, împărțiți în mai multe popoare. În anul 1804. era în An-nam 400.000 Creștini catolici, supt 4 Episcopi. Oastea e întocmită mai mare parte după tactica europenilor, și cum scrie Balbi, ar cuprinde 90.000 *p. 112//* ostași, iară veniturile la 90.000.000 franci. Se împarte acest stat în următoarele provincțe: **Conhinhina**, **Tonchin**,

⁸ Interogația autorului

Tiampa, Camboja, o parte din **Laos, Bao** și câteva ținuturi muntoase, cunoscute puțin. Cetățile mai alese sânt:

Hue, sau **Pfuxuan**, cet. cu 100.000 lăc., zidită lângă mare și apa Hue, capitala țării și una dintre cele mai tari cetăți a Asiei. Întăriturile ei sânt clădite supt îndreptarea inginerilor francești, și au încungiurare de trii ore, apărându-se prin 1.200 tunuri. Palațul împărătesc este foarte strălucit. Are această cetate căsărmi mari, verfte și vărsătorie de tunuri. – **Checio**, cet. cu 40.000 lăc. – **Saigon**, cet. mare, cu 100.000 lăc., neguțătorie, întăritură țăpană și armărie minunată. – **Camboja**, cet. în o insulă a apei de acest nume, mai demult mare și strălucită.

4. M a l a c a n e a t â r n ă t o a r e

O parte a jumătatei-insule Malaca e supusă mai multor Principi Malai, și se numește Malaca ne atârănătoare. Ea măsură în arie 1.900 m² și numără ½ milion lăc., carii sânt **Malai, Negri-Papua, Hinezi**, ș.a. Cuprinde 6 Crăimi mici: **Perak, Salengore, Johore, Pahang, Rumbo**, și **Cueda**. Toate acestea ș-au împrumutat numele de la cetățile primare, afară de Perac a căreia capitală e **Calang**.

p. 112//^p

5. P ă m â n t u l E n g l e z i l o r

Englezii domnesc peste mai multe ținuturi ne legate între sine, câștigate parte prin războiul în contra Birmanilor, închiet în anul 1826; partea prin alte modruri. Englezii dară domnesc a) Peste țara **Asam**, lângă Bramaputra. b) Peste provincia **Ara can**, spre a. de la Birma, lângă sânul Bengaliei. c) Peste provincia **Artaban**, spre a. de la Siam. d) Peste o parte a Malachei. e) Peste mai multe insule. Dintre locuri însămnam:

⁹ Defect de paginație

Candar, cet. de rând, nu departe de Bramaputra. – **Jorhat**, în ceva depărtare de la numita apă, mai de mult capul Crăimii Asam. – **Ranpur**, cet. mare. Toate în Asam.

Aracan, cet. țăpăn întărită, în loc ne sănătos cu 30.000 lăc. – **Martaban**, vechea căpitală a provinciei Martaban. – **Amherstown**, cet. noăă, foarte frumoasă. **Georgetown**, cet. cu întăritură țăpănă, și 15.000 lăc., în insula Pulo-Tinang. – **Malaca**, cet. în jumătate-insula Malaca, cu port și neșuțăorie. – **Singapur** (Singapoore), cet. frumoasă cu neșuțăorie mare. În 5 ani i-au crescut numărul lăcuiitorilor la 15.000.

De India din colo se țin și multe insule, dintre care cele, ce se află spre apus de la Malaca și sânt supuse Englezilor, se numesc Arhipelagul Mergui. Mai încolo, supt o lățime cu provința Aracan stau insulele **andămânești p. 113//** și **nicobărești**. Între cele dintâi sânt mai de însămnat: **Andamana mare și mică**; între celealalte: **Nicobara mare, Camurta și Car-Nicobar**. În Camurta așezase Austrienii în 1778 o colonie, carea fu mai târziu părăsită. În Car-Nicobar au Danii câțiva misioneri, carii se străduiesc a lăși creștinia între lăcuiitori.

Toate acestea insule sânt păduroase, au climă ne sănătoasă și apă de beut puțină. Mai multe popoare din Europa au cercat a așeza în ele colonii; însă mai târziu au fost sâlitate a le părăsi. Lăcuiitorii din Andamane sânt Negri, tare sâlbatnici; cei din Nicobare mai blânzi. Cum că acestia ar avea coadă, e numai scornitură.

VIII.

ARHIPELAGUL INDESC

A. Peste tot

Mulțimea aceea de insule mari și mici, ce se află în Oceanul indesc, între 19° a lăț. de m. n. – 11° a lăț. de m. z. și 95^o30'–153^o5' a lungi., se numește **Arhipelagul Indesc**, sau a Indiei de răsărit. La aceasta nu se anumără acelea insule, care sau pentru vecinătate, sau pentru acelaș domnitoriu, se socotesc ca partea vrunii stat din uscat. În arie măsură acest Arhipelag la 35.000 m².

p. 114// Măcar sânt împrăștiete insulele numitului Arhipelag peste un spaț forte mare a pământului; au totuși multă asemănare în firea pământului, climă și caracterul lăcuiitorilor. Pământul e mai mare parte muntos și învăscut cu păduri groasnice, prin care pătrunde numai focul și săcurea. Între munți se află mulți vulcani, parte stânși, parte arzători; clima e călduroasă și umedă; vegetarea ne spus mare. Anul are doă părți: iarnă ploioasă și vară sărină. Pentru Europeni e clima acestor insule de rând ne sănătoasă, mai cu samă în vecinătatea mării.

Avuțiea pământului în tot felul de produse este ne spus mare. Elefanții sânt aici foarte mari și unii cumpănesc până la 70 măji. Tigrii și rinocerii încă sânt mai puternici. Se află mulți biboli și dugongi (vietăți ce trăesc în apă, dară mîncă iarbă); apoi multe mămui, între care ghiboni și orangutangi; șerpi boa, șopârle sburătoare, pasări de raiu, rîndunele cu cuiburi de mîncat (*Cypselus fucifagus*), pești,

albine, vermi de mătăsă, ș.a. Vietăți de Europa se află numai puține. Vegetarea nice în o parte a pământului e atât de grasă și pompoasă ca în cele mai multe dintre insulele acestui Arhipelag. Aicea crește o plântă a căreia rădăcină măsură peste 4 măji; aici cea mai mare floare pe pământ, *Rafflesia Titan*, a căreia numai un bulbuc cumpănește 15 fonți, și măsură în diametru 3 urme; aici cumpănesc *p. 115//* pepenii doaă măji; aici e patria cariofilului (cuișoareleor) și a nucșoarei. Nutrețul de frunte a lăcuiților e urezul, finicile, sago, mălaiul mărunț și pomul de pâne. Crește afară de acestea, mult piperiu, ghimberiu, indigo, bumbac, cafea, trăstie de zăhar, terpenin, camfor, gumi benzoe, ș.a. Florile, cu care se înfrumșează câmpurile, sânt nespuse pompoase. Dintre minerale se sapă: petri scumpe în Borneo; mult aur, acolo, în Sumatra și Selebes; foarte mult cusutoriu; mai puțin fer, aramă, plumb, ș.a.

Numărul lăcuiților se socotește de la 25-27.000.000, a căroră parte mai mare se află în insulele Sumatra, Java, Borneo și Selebes. Ei sânt parte de viță mălăiască, parte Negri-Papua, împărțiți în un mare număr de popoare. Se află și Hinezi, și iară Europeni, mai cu samă: Holanzi, Dani, Ispani, Portugali și Englezi.

Cultura lăcuiților vechi nu e lovită cu avuțiile pământului. Firea au făcut pentru ei foarte mult, dară dânșii pentru sine tare puțin. Mulți dintre ei mănă carne de om, popoare întregi trăiesc numai din vânat, altele din pescuit și numai unele lucră pământul. Mai cultivați sânt lăcuiții de cătră apus, din Sumatra, Java, Bali și Timor. Corăbietul este cuprinderea de toate zilele acestor lăcuiți. Popoarele de viță mălăiască urmează legea muhamedană, Hinezii sânt Budhisi, Europenii Creștini, ceialalți închinători la fetiși.

p. 116// Împărțim insulele acestui Arhipelag în următoarele părți: **Sundele mari, Sundele mici, Molucele, Sulu, Maghidanao și Filipinele.**

B. În parte

1. Sundele mari

Următoarele patru insule: **Sumatra**, **Java** (Java), **Borneo** și **Selebes**, se numesc **Sundele mari**, dintre care

a) **Sumatra** se află spre a., în vecinătatea Malachei; măsură în arie peste 6.000 m² și numără la 8 milioane lăc., mai mare parte de viță mălăiască, puțini Negri-Papua, Inzi și europeni. Lăcuiitorii de viță mălăiască se împart în înșii **Malai**, carii sânt Muhamedani suniți; în **Batași**, **Lampuni** și **Rajangi**, toți închinători la fetiși. Batașii mănăcă carne de om. Malaii peste tot au trup puțin înalt, frumos și țapăn; față cam întunecată-galbină, ochi mici, negri și înfocați, păr lung, negru, puțin creț, trăsuri în față bine alese, vii și puțin osăbite de a europenilor. Ei sânt îndrăsneți, bătaci, cu tălant spre corăbierie și neguțătorie; de altă parte: leneși, ne miloși și cu puțină cultură. Prețul bărbatului se măsură după numărul protivnicilor omorâți. În partea trupului din sus se poartă goli. Limba lor se zice a fi lină și dulce. Dintre europeni lăcuesc în Sumatra Holanzi și puțini Englezi.

p. 117//Se împarte Sumatra în ne atârănătoare și supusă Holanzilor. Cea dintâe cuprinde mai multe staturi mici, supt domnitori pământeni, carii de sânt Muhamedani se numesc **Sultani**, altmintrălea **Ragia**.

Cetățile mai alese în Sumatra ne atârănătoare sânt: **Acin**, cu 8.000 căsi, și **Siac**, amândoaă căpitale staturilor de numele său.

Holanzii domnesc, parte mijlocit, parte nemijlocit, peste pământ de 900 m². Cetățile lor mai alese sânt: **Padang**, cu 10.000 lăc., și lăcuința Chivernisitorului, apoi **Bencu**, cu 8.000 lăc. Dintre insulele mai mărunte din vecinătatea Sumatrei, e mai de însămnat **Banca**, cu împorțătoare băi de cusutoriu.

b) **Java** (Java), spre r. de la Sumatra, cu arie de 2.300 m² și 4.800.000 lăc., mai mare parte **Javanezi**, ce se trag din viță mălăiască, și sânt Muhamedani, apoi **Badui**, **Hinezi**, **Inzi** și la 30.000 **Holanzi**. Javanezii sânt mai blânzi și mai cultivați ca alți Malai.

Java e cea mai defruntă între insulele acestui Arhipelag, a căriea avuție: în cafea, zăhar, indigo, ș.a., e ne spus mare. Între alte articule se scot cuiburi de *Cypselus fucifagus*, în preț de 300.000 fior., în argint în tot anul.

Se împarte Java în ne atârănătoare și supusă holanzilor. Cea dintâe se chivernisește prin doi domnitori pământeni, dintre care unul se numește **Susunan**, sau Împărat; celalalt **Sultan**. Amândoi sânt ne atârănători numai cu *p. 118*// numele. Răsidința Sultanului e **Giocgiocar**, cu 90-100.000 lăc., iară a Susunanului **Suracarta**, mai în mijlocul insulei, în anul 1815. cu 105.000 lăc.

Java supusă holanzilor se împarte în 17 provințe. Cetatea primară în ea e **Batavia**, în partea insulei de cătră m. n., în loc ne sântos; însă foarte întocmit pentru neguțătorie. Stă din însa **Batavia**, mai părăsită, și din mai multe sub-urbe. Numără la 60.000 lăc., și în neguțătorie e cea dintâe cetate în tot Arhipelagul. Aici lăcuiește chivernisitoriul, a căruia putere se întinde peste toate coloniile Holanzilor din India răsăritească. – Afară de aceasta: **Samarang**, cet. cu 36.000 lăc. – **Surabaia**, cet. cu 50.000 lăc. – **Bantam**, cet. scăzută. Dintre insulele, mai mici, ce se țin de Java, e mai de frunte **Madura**.

c) **Borneo**, e cea mai mare insulă în acest Arhipelag; că măsură în arie la 9.900 m², cu 3 milioane lăc., cum socotesc unii. Lăcuiitorii sânt: **Malai**, **Alforezi** sau **Haraforti**, **negri Papua**, **Hinezi** și alții asieni. Harafortii se împart în mai multe popoare, sânt tare sălbatici, și mai mare parte mîncă carne de om. Ei sânt întunecați la față, dară mai puțin ca Papua. Borneo cuprinde mai multe staturi, chivernisite prin domnitori pământeni; că europenii au început

numai de curând a se încuibă și aici. Mai cunoscute sânt: **Borneo, Sulu, Tirun, Corilama** sau **Cutilata, Baniarmasin, Sucasana, Pontianac**, p. 119// **Sambas, Tatan, Mompava**. Câteva din acestea sânt tributare holanzilor, cari au rădicat în **Borneo** mai multe forturi. Dintre cetăți însămănăm: **Borneo**, cu 10.000 lăc., în statul de numele său. – **Maludu și Paitan**, în statul Sulu. – **Baniarmasin**, în statul de acest nume. – **Sucasana**, cu băi de diamanturi. – **Sambas și Pontianac**, cu forturi holăndești.

d) **Selebes (Celebes)**. Insula Selebes, de carea se țin și altele mai mici se află supt ecuator, și stă din patru jumătăți-insule; măsură în arie 2.550 m² cu 3.000.000 (?)¹⁰ lăc., de viță mălăiască, împărțiți în **Macasari, Bughiși și Biajuși**, supuși parte domnitorilor pământeni parte holanzilor. Locurile mai alese sânt: **Macasar**, cet. mai părăsită, în a căreia loc s-au zidit fortul **Rotterdam**, și cet. **Vlardinghen**. – **Boni**, răsidița unui Sultan. – **Manado**, capul coloniei holăndești de aceste nume, cu multe băi de aur.

2. S u n d e l e m i c i

Insulele, care se întind spre r. de la Java, până la 148° a lungi. cam în o lineă cu ea, se numesc **Sundeles mici**, între care: **Bali, Lombok, Sumbava, Cindana, Flores și Timor**, sânt mai alese. Lăcitorii lor se trag din viță mălăiască, sânt mai mare parte închinători la fețiși, și se împart în mai multe popoare. În Flores lăcuesc puțini portugali, fără a fi supuși Portugaliei. Lăcitori au mai p. 120// mulți domnitori pământeni, de care în Bali se află 7, în Lombok 1, în Sumbava 2, ș.a. Insula Timor e mai de frunte între Sundeles mici, în carea au colonii Portugaliei și Holanziei. Cetatea celor dintâi e **Dili**; a celorlalți **Cupang**, și fortul **Concordia**. În această insulă se află puțini malai creștiniți.

¹⁰ Conform originalului

3. Moluccele

Molucce, sau **Insulele Aromatelor** se numesc acelea insule, care se află de amândoaă laturile ecuatorului, din Selebes până în noa Gvinee. Se împart în însele **Molocce**, în **Insulele Banda** și **Amboine**. Lăcuiitorii lor sânt Harafori, Negri-Papua, Negri de alt soi cu părul lung, Portugali și Holanzi. Acestea insule sânt vestite de minunatele sale produse, între care cariofilii și nuçoarele sânt mai de frunte. Pomii de cariofilii (cuiçoare) se află numai în patru ținuturi a insulei Amboina. Ei sânt cel mai frumos produs a firii, cununa împărăției vegetătoare. În numita insulă se culeg pe an la 2.500-3.000 măji de flori de cariofilii. Nuçoarele se plântează în insula: Banda, Lomtoir și Aij. Rodul unui an de mijloc dă 5.000 măji nuçoare și 1.500 măji flori de nuçoară, care se află pe nucă și supt coaja verde, ce o copere pe deasupra. Sădirea acestor pomi în alte locuri e oprită supt grea pedeapsă. Toate acestea insule sânt supuse Holanzilor parte mijlocit, parte ne mijlocit.

p. 121// Însele Molucce sânt cu numărul 13, afară de altele mai mărunte. Mai mare e **Gilo**, cu cet. de acest nume. Insula **Tornate** e mică, însă vestită pentru frumsețele firești, rodire și climă sănătoasă, cu cet. de acest nume. În Insula **Tidor** lăcuește un puternic Sultan.

Insulele Amboine sânt 11, între care **Seram** e mai mare, și mica **Amboina**, mai vestită. În aceasta se află cet. **Ambon**, cu 7.000 lăc., zidită frumos, rășidința Chivernisitorului.

Insulele Banda sânt foarte multe, se întind spre m. z. de la Amboine. Mai mare e între acestea **Timorlaut**, și mai vestită **Bandaneira**, cu cet. **Nasau**, în carea lăcuește chivernisitoriul holândesc.

4. Insulele Sulú

Insulele întinse între Borneo și Maghindanao, cu numărul 60, se numesc **Sulú**. Ele sânt supuse unui Sultan, ce lăcuește în cetatea **Bevan** din insula Sulú. Pământul lor e roditoriu, clima sănătoasă, lăcuiitorii ca 150.000 se trag din viță mălăiască.

5. Maghindanao

Insula **Maghindanao**, sau **Mindanao**, se află spre m. z., de la Filipine, măsură în arie 1.170 m² și numără peste un milion lăc., mai mare parte de viță mălăiască. Câteva părțile sânt cuprinse de Ispani, în altele domnesc Principi pământeni, între care Sultanul *p. 122//* de Maghindanao, ce lăcuește în cetatea **Selangan**, este mai puternic.

6. Insulele Filipine

Acestea cuprind partea mai spre m. n. a Arhipelagului indesc, și sânt cu numărul la 1.000 între care: **Manila** sau **Luson**, **Mindaro**, **Samar**, **Leite**, **Panai**, **Negros**, **Zebu**, **Boho** și **Masbate**, sânt mai mari. Măsură în arie la 4.000 m² și numără 4-5.000.000 lăc., mai mare parte de viță mălăiască, împărțiți în multe popoare; apoi Negri-Papua, Hinezi și Ispani. Jumătate sânt supuși Ispanilor și urmează legea catolică; ceialalți sânt Muhamedani și păgâni. Pământul e muntos cu mulți vulcani. Rodirea e mare, clima stâmpărată; totuși pentru europeni nu prea sănătoasă.

Mai mare e insula **Manila**, cu arie de 2.490 m² și 2.500.000 lăc., și e mai toată supusă Ispanilor. Cetatea primare e Manila, cu 150.000 lăc., ce lăcuesc în cetate și au 8 suburbe; are întărituri puternice, Universitate,

Gimnasiu și neguțătorie mare. Aici lăcuește chivernisitorul ispănesc și un Arhiepiscop. Tot în această insulă **Cavite**, cet. cu port și verfte.
– **Zebu**, cet. cu Episcopie, în insula Zebu.

IX.

ÎMPERIUL HINEZĂSC.

Împериul hinezăsc, cel mai vechiu stat pe pământ, în înțelesul lat cuprinde partea Asiei întinsă de la 20° 10' – 54° 10' a lăț. de m. n. și de la 89° – 159° 25' a lungi. El se mărginește de cătră m. n. cu Siberia; de cătră r. cu Mr. iaponească și hinezască; de cătră m. z. cu aceasta și Indiile, și de cătră a. cu Afganistania, Turchestania de apus și Siberia. În arie măsură după Hasel 274.900 m². numărul lăcuiitorilor se socotește de unii 300, de alții 234 milioane, de Balbi numai 140 milioane.

Se împarte marea această țară: în **însa Hina, Mangiuria** sau **Mancevia, Mongolia, Turchestania de răsărit, Coreea, Butan, Tibet** și **Arhipelagul Licheio**. Din acestea însa Hina cu insulele Hainan și Taivan, o parte a Mangiuriei și a Mongoliei, și Turchestania de răsărit, sânt supuse Împăratului hinezăsc ne mijlocit, și formează 19 provincie a Hinei; cealaltă parte Mangiuriei și a Mongoliei, sânt provincie tributare; iară Coreea, Butan și Licheio numai vasale, fără a se în datora la plătitul dării. Noi vom vorbi întâi despre însa Hina, apoi despre celealalte provincie.

p. 124//

1. ÎNSA HINA.

A. Peste tot.

Hina se mărginește de cătră m. n. cu Mongolia, de carea se desparte de zidul cel mare; de cătră r. cu Mr. hinezască; de cătră m. z. cu India din acolo și Mr. hinezască; de cătră a. cu Butan, Tibet și o

parte a Mongoliei. Ea ar fi de a se zice **Cina** (China) sau **Sina**. În limba hinezască se cheamă **Cion-cu**; adecă: Țara mijlocului. În arie cuprinde la 60.000 m². Zidul cel mare, ce desparte Hina de Mongolia, e clădit înainte de 2.000 ani, are lungime peste 250 miluri, înălțime de 26, și grosime de 14 urme de Viena. El e trecut peste curgătoare și munți, e duplecat pe unele locuri, pe altele triplecat, și în depărtare cam de 100 urme se află turnuri, încărcate de tunuri. Acest zid fără îndoială e cea mai mare zidire pe pământ.

Pământul Hinei măcar are așa mare întindere; are totuși față și fire tare asemenea. În el se arată o unăformătate mare, carea în alte părți a pământului înzădar se cearcă. Țăsurile și dealurile lui, munții și apele, înfățuesc mai tot acelea icoane. Partea mai mare a ei se copere de un șas larg, foarte roditoriu, presărat cu cetăți și sate dese și mari. Munții se trag numai în doaă brațe, unu spre m. n. și r.; altul spre m. z. Amândoaă acestea vin din Asia înaltă, au vârvuri puțin înalte dară *p. 125//* petroase și colțuroase; însă cei spre m. n. sânt mai săci, ceialalți învâscuți în păduri dese.

Clima e mai tare osăbită. În părțile de cătră m. z. până la 25⁰, domnește căldura tropică, și coace toate fructurile țărilor tropice; iernile totuși sânt cam aspre. Mai sus până la 35⁰ e stâmpărătură foarte lină, și aici se face ceaiul, urezul, camforul, ș.a. Mai spre m. n. vara e căldura ceva mai mare, și iarna gerul mai aspru ca la noi, unde se fac mai cu samă produsele Europei de mijloc. Peste tot e clima Hinei sănătoasă, aerul mai mult umed, iarna și vara lungă, toamna și primăvara scurtă.

Curgătoarele le am însămnat mai sus. Hina are un mare număr de canaluri, și Hinezii precum au clădit de o parte cel mai mare zid pe pământ, așa au săpat de alta cel mai lung canal. Acesta se numește **Canalul împărătesc**, e lat 200-1.000', trece prin munți scobiți, peste rovini și lacuri, rădicat pe împlături de granit, și legând între sine mai

multe râuri face ca de la Canton până la Peching, numai cu puțină întrerumpere, să se poată călători pe apă.

Rodirea pământului e foarte mare, dintre vietățile de casă se află aici toate cele de Europa, din care se țin mai cu samă porci mulți; iar vitele cu coarne și caii sânt mărunți și fără putere. Sălbatice sânt multe, mai cu samă tigri, leoparzi, rinoceri, elefanți, castori, mămui, bizan, ș.a. Sburătoare iară *p. 126//* sânt multe, și Hinezii țin foarte multe găște și rațe. Dintre pești este mai vestit de frumsețe crapul aurit (*Cyprinus auratus*). Vermii de mătăasă se țin foarte mulți, și pe unele locuri și țărenii poartă vesminte de mătăasă. Avută în mare măsură este și împărăția vegetătoarelor. Se află mulți arbori de firnis, sau, cleiu și ceară, din a cărora must se gătesc ceva mătării asemenea mai sus însemnatelor produse. Cresc încă arbori de săpon și camfor. Cel mai de frunte produs a acestei țări e **ceaiul** (*Thee*) sau frunzele tufelor de ceai și acesta câștigă Hinei pe tot anul zeci de milioane. Rebarbara de Hina e cea mai prețuită. Trestia bambus cuprinde la 50 spițe, și din ea se gătesc nu numai cele mai multe unelte de casă; dară mai cu samă bătele, cu a cărora lovituri se pedepsesc în Hina cei mai mulți făcători de rele, începând de la Mandarinii, până la șăreanul mai de jos. Poame se fac multe; indigo și trăstie de zăhar mai puțină. Dintre bucate este mai lătit urezul. – Mai puțin e cunoscută împărăția mineralelor, din carea se sapă: aur, argint, aramă roșie, galbină și albă; cusutoriu, fer, magnet, plumb, marmore, cărbuni de peatră, ș.a.

Hasel zice a se afla în însa Hina 210.000.000 Claprot, pe la anul 1790, 141.480.000 lăc. Ceva mai deplin nu putem ști; atâta totuși e adevărat, că Hina e una dintre țările mai des împoporate în tot pământul carea are nu numai mai multe cetăți; dară și sate cu mai multe sute de mii lăcuitori. *p. 127//* lăcitorii Hinei sânt mai mare parte **Hinezi**; apoi: **Mangiuri** sau **Mancevi**, **Mongoli**, **Miauți**, **Loloși**, **Mietingi** și puținii **Evrei**.

Hinezii se trag din vița mongolească, au statură de mijloc, pele galbină-întunecată, spre m. n. mai deschisă; față lată, fălci cam eșite înafară, frunte lată, nas turtit, urechi mari, păr negru, pe barbă rar; mâni și picioare mici, mai cu samă la femei. Ei au plecare spre îngrășare, nice poate cineva, care nu e gras, ajunge la deregătorii mari. Haracterul Hinezilor are trăsuri foarte văzăcioase. Toți Hinezii sânt ca crescuți în aceeași scoală, și însușirile lor bune și rele, se află în toate persoanele, în măsură cu mult mai puțin osăbită ca la alte popoare, întru afită, cât haracterul persoanelor se vede ase perde în haracterul poporului. Poate că unăformătatea pământului au fost cu înfluiță în însușirile lăcuitoilor. Hinezii dară sânt blânzi, strădalnici, iubitori de pace și liniște, și se arată dinafară omeneti. De altă parte sânt ei: vicleni, sumeti, fricoși, poftitori de răsbunare, târâitori înaintea mai marilor cele apucate orbește statornici. Apoi cu bani pe ori care deregătoriu poți a-l pleca la ori ce fărădelege. Ei se socotesc pre sine cel mai deplinit popor în lume. Vieța lor e legată ca în cătuși prin mulțimea ceremoniilor, ba și învieța casnică arată multă răceală, și Hinezul se căsătorește mai mult din poruncă, și spre a avea prunci, *p. 129*¹¹ carii să jertfească pe mormintu-i, de cât din dragoste. Peste poporul întreg se vede afi întinsă o serioșitate melanholică, la carea se sâlesc a deda și pre pruncii cei mici. Pre prunci dacă nu-i pot ținea pentru sărăcie, îi omoară după naștere. Iubirea adevărului nu prea are loc în inima Hinezului și pe deregători numai bâta de bambus și frica capului, sânt în stare a-i ține încredință. Ostașii lor apoi se zic a fi cei mai fricoși în lume, carii numai de văd pistolul, sau sabiea scoasă, trâmură de frică. Cătră Împăratul arată reverință ne spus mare, pre carele îl socotesc ca pre un părinte, primind de la dânsul darurile și pedepsele, binele și răul cu cea mai adâncă mulțumită.

Limba hinezască e foarte sâmplă, are cuvinte mai mare parte de o silabă, a cărora număr nu trece peste 350; însă mai toate au

¹¹ Nu există pagina 128.

multe înșămări, li unele până la 50, care se osibesc prin pronunțarea; de unde se nasc la 7.700 cuvinte; spre arătarea unor idei se împreună mai multe cuvinte: de unde se naște o limbă foarte copioasă. Cuvintele rămân întoate căderile și tâmpurile ne schimbate, adăogându-se numai niște părțicele (particulae) lângă ele plasele mai alese întoată țara vorbesc limba Mandarinilor, sau cea literare, de care se osăbește limba Curții și a poporului. Această de pre urmă se împarte în mai multe dialecte. Scrisoarea hinezască e osăbită de scrisoarea tuturor popoarelor, și stă cum se zice din mai mult de 80.000 *p. 130*//semne, ce arată parte cuvinte, parte idei; spre a ceti cărțile de rând totuși ajunge cunoștința a 5.000 semne.

Mancevii se cocotesc poporul domnitoriu; pentru că casa domnitoare se trage din vița lor. Ei mestecându-se cu Hinezii au înbrăcat năravurile acestora. Mongolii sânt în Hina puțini, și celealalte popoare sânt ne cultivate și lăcuesc prin munți. Cei mai mulți dintre lăcuiorii insulelor Taivan și Hainan încă se osăbesc de Hinezi.

În răligie sânt Hinezii mai suferitori ca alți asieni, și numai Creștinii, apoi Muhamedanii, au de a pătimi asuprairi. În Hina se socotesc trii răligii domnitoare: alui Confuce, Laocung și cea budhistă, sau a lui Fo. Cea dintăe e răligiea curții și o urmează partea poporului mai luminată. Următorii lui Laocung sânt mai mulți nu atâta totuși câți budhisti, de carii se țin cei mai mulți din plasa poporului de rând. Popoarele mai mici dintre munți, precum și mai mulți dintre lăcuiorii insulilor, sânt închinători de fetiși. Muhamedani se află puțini, Creștini Catolici mai mulți, și în Peching puțini de legea grecească. Evrei se află numai în cetatea Hai-fung-fu.

În măestrii au ajuns hinezii la mare deplinire încă în tâmpurile cele mai vechi. Ei au știut cu sute de ani înaintea Europeanilor a tipări cărți, a găti hârtie, pulbere de pușcă, porțelan și a întrăbuița compasul. Gătesc încă mânăfapturi de bumbac, mătasă, lână, unelte de metal și

lemn, apoi umerare cu cele *p. 131*// mai frumoase scobituri. În lucratul pământului sânt foarte strădalnici, nu lasă nice un pas de loc nefolosit, ba însuși Împăratul în tot anul apucă odată coarnele plugului, spre a îndemna pre supușii săi la această atâta folositoare cuprindere.

În floare e și negușătoriea; însă mai cu samă cea din lăuntru între provinciile Împărăției. Dintre străini poartă cu această țară negușătorie Englezii, Americanii din Staturile Unite, Portugalii, Frâncii, Ispanii, și Holanzii pe mare; iară pe uscat Rușii. Târgul pentru Europeni era până acum numai cetatea Canton, și din aceasta încă numai la 18 negușători Hinezi era slobod a avea împărțășire cu europenii. Ispanii și Manila se mai lăsa încă în cet. Cean-ceu-fu. Învingătoarele arme a Englezilor au deschis în anul 1842 5 porturi pentru Europeni și au câștigat pentru sine insula Hong-cong, lângă Canton. În portul de la Hing-po-fu se negușătoresc Iaponii. Se scoate din Hina mai cu samă: cai, rebarbară și alte plânte de leacuri; camfor, porțelan, mătăasă, mânăfapturi de bumbac, ș.a. Se aduc mânăfapturi de Europa, pei din Siberia, cuiburi de Cipselus fucifagus, dară mai cu samă opiu din India, măcar este vinderea lui strâns oprită, ș.a.

Arțile și Științele sânt tare lăpitate; însă fără vieață, împilite și îmbătrânite. Arților lipsește frumseța; științelor critica. Literatura *p. 132*// hinezască e foarte mare și veche. Ei au biblioteci de curte mii cărți, care totuși cuprind puțin, că scrisoarea hinezască e rară și hârtiea se scrie numai de o parte.

Forma chivernisirii e despotică, răstrânsă totuși puțin; că Împăratul nu poate da deregătoriile fără numai bărbaților învățați, carii au trecut prin osăbite cercări, și câteva tribunale au drept de a face umilite contrăziceri, de cumva Împăratul lucră contra vechilor datini. Când iasă Împăratul afară, îl urmează la 2.000 dărăbanți, cu lanțuri, săcuri, bâte și alte unele de pedepsit. El numește următoriu, pre care

voește dintre fiii legiuți. Nobilitate trecătoare din părinți în fii au numai puține familii; precum: cea împărătească, alui Confuce, Laocung și puține altele. Mai număroasă este nobilimea **Mandarinilor**, sau a învățaților, carea prin învățatură o poate dobândi fiecare. Adese ori pentru vredniciile fiului se dă nobilitate părinților și moșilor lui. Afară de Mandarinii învățați se află Mandarinii ostășești, și precum aceștia, așa aceia se împart în mai multe plase. Mandarinii de rang mai de jos vorbesc din genunchi cu cei mari, și aceștia trag jos pre aceia la bătă de bambus, numai de au pricină.

Veniturile Hinei ar fi după Balbi 980.000.000 franci, și oastea ar cuprinde 914.000 ostași de toată plasa; acestea însă se întăleg de toată Împărăția chinezască. Flota e mică și stă numai din gionce, sau luntre care nu sânt în *p. 133*// stare nice de a apăra țărmurii încontra prădătorilor de mare.

Se împarte Hina în 16 provincie. Provinciile se împart în ținuturi mari, numite **Fu**, care se sub-împart în ținuturi mici, **Ceu**, și acestea cuprind iară ținuturi mai mici, numite **Hian**. Unele ținuturi de al doilea și al triile rang, sânt supuse ne mijlocit chivernisitorului provinciei, și acestea se numesc **Ci-li**. Noi, nevrând a osteni pre cetitori cu numele provinciilor și a ținuturilor, vom să numărăm numai câteva dintre cetățile mai alese. Însămnăm încă, că în Hina cetățile și satele au tot cam o formă, și că cetățile nu au nume osăbite; ci poartă numai numele ținuturilor, a cărora capitale sânt. Cele ce se gată în **fu**, sânt de rangul întâiu și capitala ținuturilor mari; care se gată în **ceu**, de rangul al doilea și cele în **hian**, de al triilea.

B. T o p o g r a f i e a

Peching, hinezeste **Hiun-Tien-fu**, capitala Împeriului hinezăsc, zidită pe un șas larg aproape de apa **Pai-Ho**. Stă din însa cetate și

12 suburbe. Cea dintâie se împarte în cetatea tătarască (Ching-Ciung) și hinezască (Lao-Cin, sau Vai-lo-Cing). Numără la 1.700.000 sau 2.000.000 lăc., are uliți largi și lungi; iar căsi mai mare parte mărunte. Zidirile împărătești și besericile sânt coperite cu țigle galbine, a domnilor cu verzi și a privaților cu ne-*p. 134*// gre. Între zidiri sânt mai pompoase: Curtea împărătescă, în cet. tătarască, doară cea mai mare pe pământ, cuprinde mai multe palate, beserici, grădini, ș.a. beserica Ceriului, în cet. hinezască, stă iar din mai multe zidiri și măsură împregiur 2.664 stânjâni; beserica aflătoriului Agriculturii, lângă carea ară în tot anul Împăratul, ș.a. Beserici creștinești sânt în Peching 4, din care 2 catolice și 2 rusăști. În Hina se află și clopote spre a suna orele noaptea. În Peghing sânt 7 clopote, atâta de mari de cumpănesc 1.200 măji.

La **Hai-Tian**, în vecinătatea Pechingului, se află pompoasa răsidiță de vară a Împăratului, cu grădina ne spus frumoasă. Palațul împărătesc e asemenea unei cetăți, cuprinzând mai multe zidiri mari. În grădina se află la 200 palate, chioscuri, ș.a. toate pompoase.

Alte cetăți alese în Hina:

Tei-nan-fu, cet. cu 100.000 lăc. – **Hai-fung-fu**, cet. mare, lângă apa **Hoan-ho**, între a cării lăcuitori se află mulți Evrei, despre carii se zice a fi venit aici cu 200 ani înainte de Hristos.

Nanching, sau hinezeste **Chian-ning-fu**, cet. foarte mare cu 500.000 lăc., zidită lângă apa **Ian-ce-chiang** și canalul împărătesc. Nanchingul se socotește cea mai învățată cetate în Hina. Între zidiri e de însămnat un turn înalt *p. 135*// 200' și gros 40', care fiind învăscut din afară cu țigle albe, se numește turnul de porțelan.

Su-ce-fu, cet. mare, cu 500-600.000 lăc., zidită lângă canalul împărătesc, și tăietă de alte canale mici. Lăcuitorii ei se zic a fi cei

mai omenеți, și fămeile cele mai frumoase în Hina. – **Hang-ceu-fu**, cet. foarte mare, cum zic cu 1 milion lăc., zidită în vecinătatea canalului; are multe făuriști pentru lucratul mătăsii și poartă neguțătorie mare. Nu departe de această cetate se află insula **Ceu**, sau **Ciusan**. – **Nim-po-fu**, cet. mare.

Vu-Ciang-fu, cet. mare cu 400.000 lăc. lângă apa Ian-ce-chiang. – **Huang-ceu-fu**, tot lângă acea apă, cu 200.000 lăc. – **Nang-ciang-fu**, cet. cu 300.000 lăc., și neguțătorie mare, mai cu samă cu porțelan. – **Ching-te-cin**, oraș cu 500.000 lăc., și o mare făuriște de porțelan.

Io-ceu-fu, 200.000 lăc., lângă lacul Tong-ting. – **Fu-ceu-fu**, cet. mare și avută, cu multe făuriști, și 300 mii lăc., și un pod de peatră, răzămat pe 100 arcuri, care se zice a fi cel mai mare pe pământ.

Canton, hinezeste **Can-ceu-fu**, cet. foarte mare, cu 500, sau după alții cu 800.000 lăc., lângă apa Pe-chiang și Ciu-chiang. Gura acestei de pre urmă face portul Cantonului și se numește Boca-Tigris. Cantonul stă din cetatea hinezască și tătarască, și o parte mare, precum și a altor cetăți din Hina, e zidită pe luntre. Din privința neguțătoriei e cea dintâie *p. 136*// cetate în Hina, și dintre lăcuitori mai mulți au avuții peste 20 milioane fiorini. Nu departe de Canton se află satul Fu-șan, cel mai mare pe pământ, cu 1 milion lăc. Spre m. z. de la Canton se află cetatea **Macaú** (Macao), supusă portugalilor, carii totuși plătesc hinezilor dare pentru ea. În Macaú se află 40.000 lăc. hinezi și europeni, și Episcopie catolică; are climă foarte ferbinte, și poartă neguțătorie mare.

Sin-tan-fu, sau **Sian-fu**, cet. mare, în partea țării de cătră a., lângă **Hong-ho**, cu 300.000 lăc. – **Cing-tu-fu**, cet. mare, țapăn întărită. – **Iiunan-fu**, cet. mare.

Chiung-ceu-fu, cet. cu port și 200.000 lăc., în insula Hainan. – **Tai-van-fu**, cet. cu 50.000 lăc., în insula Taivan, sau Formosa. Partea spre r. a acestei insule e ne atârănătoare, și se lăcuește de un popor

sălbatic, de viță Haraforească. Despre fămeile acestora zic unii, din înștiințări nu destul sigure, că ar fi bărboase.

2. Alte provincie a Împeriului hinezăsc

a) **Mangiuria**. Mangiuria, sau MAncevia se întinde pe amândoaă malurile apei Amur, spre m. n. de la Coreea și Mr. galbină. Ea se numește și **Tungusia**, sau **Țara Amurului**. În arie măsură 34-36.000 m². Are pământ mai mare parte muntos, friguros și puțin roditoriu; se află totuși unele ținuturi mai grase, mai cu samă lângă Amur. Lăcui-p. 137// torii sânt **Mangiuri**, sau **Mancevi**, **Hinezi**, **Mongoli**, ș.a. numărul lor se zice a trece peste 1 milion. Puțini lăcuesc în cetăți și sate, cei mai mulți sânt nomazi. Răligiea Mangiurilor e cea șamăiască. Ei cred în un Dumnezeu, pre care-l numesc Împăratul Ceriului, ne având preoți și beserici. Mangiurii au cuprins Hina în suta 17., și au rădicat pe tronul din Peching casa Împăraților Teing.

Partea de cătră m. z. a Mangiuriei e supusă Împăratului ne mijlocit; iar în cealaltă domnesc Principi numai tributari aceluia. Cetățile mai alese sânt:

Mucden, sau **Șinian**, căpitala țării, zidită în loc desfătat, în partea de cătră m. z. și întărită șa păn. **Ghirin-ula**, cet. de rând. – **Cicicor**, în partea de cătră a., cet. mică, cu lăc. mai mare parte Hinezi.

b) **MONGOLIA**. Mongolia se întinde spre m. n. și a. de la Hina și spre a. de Mangiuria. În arie măsură la 91.000 m². Pământul ei, în cât e cunoscut, se înalță de la 4.000-10.000', peste care se trag mai multe ramuri de munță înalți și coperiți cu nea peste tot anul. O parte mare a pământului se copere de arinosul deșert Cobi, sau Șamo. Rodirea e puțină, pentru asprimea frigului și puțină apă. Dintre produse ănsămnăm: caii, măgarii și vitele sălbatice; apoi unicornul, pre care l-au

socotit mulți a se afla numai în fabule. Din vegetătoare se face mai cu samă *p. 138//* ginseng, o plântă, carea se plătește foarte scump în Hina.

Lăcutorii sânt Mongoli, împărțiți în mai multe neamuri, apoi: Clamuci, Chirghiși, Saiani, puțini Mangiuri și Hinezi. Partea mai mare a acestora lăcuește supt corturi și duce vieață nomadică.

Mongolii sânt rămășițele sălbaticiloracelor popoare, ce au prădat de trii ori lumea cetăținită: supt Atila, Ginghishan, și Tamerlan. Ei semnele soiului mongolesc le-au păstrat mai curate ca alte popoare. Au sâmtiri foarte ascuțite și mai cu samă memorie bună; sânt pretinoși și omenitori de străini. De altă parte ne curățiti și plecați spre certe. Avuțea lor stă mai mult în vite. Răligiea e cea budhiască. Numărul lăcutorilor Mongoliei se socotește 3-4 milioane.

Se chivernisește prin mai mulți Hani tributari Împăratului hinezăsc, carii au supt sine alță Hani mai mici. O parte a Mongoliei, carea se numește Zungaria, e supusă Hinezilor ne mijlocit.

Părțile Mongoliei sânt **Mongolia galbină** (Șara), **Calacaș**, **Zungaria** și **Cucunor**. Această de pre urmă e despărțită de cealaltă prin provința hinezască Can-su. Locurile mai alese sânt:

Gehon, cet. de rând, în Mongolia galbină, unde are Împăratul hinezăsc o desfătăță grădină, cu mai multe palațe. – **Curen** sau **Urga**, în Mongolia Calcaș, stă din vro 6.000 *p. 139//* corturi, cu puține căsi și beserici de peatră. – **Bucin**, cet. întărită. – **Ili**, sau **Gulja**, cet. de rând. – **Tarbagatai**, cet. amre. Acestea trii în Zungaria.

c) **TURCHESTANIA DE RĂSĂRIT**. Aceasta cuprinde parte de cătră a. a Împărăției, se numește **Geagataia**, **Tataria mică**, hinezește **Șian-Șan-nan-lu**. În arie cuprinde după Hasel 27.290 m². cu 800.000-1.000.000 lăc. mai mare parte Buhari; și muhamedani. Pământul e înalt, muntos, săc, vara cald foarte, iarna friguros. O parte a pământului se copere de arinosul deșert Cobi. Locurile mai alese sânt: **Acisu**, căpitala

țării; că aici lăcuește chivernisitorul hinezăsc. – **Hași**, cet. întărită. – **Turfan**, cet. de rând. – **Iarchiang**, sau **Iarcand**, cet. cu 80.000 lăc., multe făuriști și neguțătorie. – **Cașgar**, cet. de rând, cu neguțătorie.

d) **COREA**. Crăimea Coreea cuprinde jumătate-insula de acest nume, măsură în arie 7.442 m². cu 12-15.000.000 lăc., carii sânt ceva mestecătură din Hinezi și Mangiuri, și urmează legea lui Budha. Pământul e muntos, cu climă sănătoasă și stâmpărată. Craiul la începutul domniei se întărește de Împăratul hinezăsc, căruia precum și Împăratului Iaponiei, trimite în tot anul daruri.

Căpitala Corei e **Chinchitao**, despre carea numai atâta știm, că se află în mijlocul țării și are bibliotecă mare, încarea e bibliotecariu tot deauna un Principe din casa crăiască.

p. 140// e) **BUTAN**. Spre m. n. de la India și spre m. z. de la Tibet, se întinde puțin cunoscuta țară **Butan**, **Tangustan**, sau cum o numesc alții, țara lui Deb-Ragia. Ea se zice a măsura în arie peste 3.000 m². cu mai mult de 600.000 lăc., de viță mongolească și de legea lui Budha. Pământul e înalt, muntos și coperit cu păduri mari. Peste Butan domnește un Preot, numit **Darma-Lama**, care în lucrurile răligiei e supus lui Dalai-Lama din Tibet în locul lui Darma-Lama chivernisește țara un deregătoriu, numit Deb-Ragia. Țara Butan e supusă puțin Împăratului hinezăsc. Locurile mai alese sânt:

Tasisudon, căpitala țării, răsidița lui Darma-Lama și Deb-Ragia, în partea țării de cătră a. – **Bisni**, lângă Bramaputra, cet. mică, încarea lăcuește un Principe tributariu lui Darma-Lama.

f) **TIBET**. Tibetul se întinde spre m. n. de la Butan și India dincolo, de hinezi se numește **Jan**, și de lăcuitori **Puecașim**. În arie măsură la 27.300 m²., și numără 8-12.000.000 lăc. Tibetul e țara cea mai muntoasă pe pământ, peste carea cumpliții munți Himalaia și Culcun împrăștieți în mai multe ramuri, înalță neosele sale vârveri până la

înălțime de 20 și 26 mii urme. Acești munți sânt foarte ascuțiți, săci, fără păduri și cu puțină vegetare. Printre ei se trag văli cufundoase, înguste, udate de râuri spulberate și limpezi, ce se varsă parte în Sind, parte în Bra- p. 141// maputra. Altele trec în Hina și India dincolo. Pământul e înalt peste fața mării 8-10.000'; de unde clima e foarte aspră și aerul în mare măsură uscat, mai cu samă din Octombrie, până în Martie. Rodirea pământului e puțină, grâul și orzul se face numai pe unele locuri. Dintre vietăți e mai de însămnat: boii grohotitori (Iac), caprele de cașmir, oile cu coadă groasă și lână subțire, bisamul și puricul, o vietate ce are asemănare cu cânele și oaea. Metaluri încă se sapă.

Lăcuiitorii sânt parte **Tibeteni**, de viță mongolească; parte **Buteni**, **Ladaci**, **Caferi**, **Cobi**. ș.a. Toți acestia din legea lui Budha. Preoții mai mari se numesc **Dalai-Lama** și **Tișu**, sau **Bogdo-Lama**. sufletul lui Budha se socotește a lăcui în amândoi acestia și după moartea lor a trece ceva prunc, care le urmează apoi în vrednicie. De la amândoi aceia atârnă un mare număr de Preoți și Călugări. De acestia cuprind unele mănăstiri 2-3.000, carii apoi nu mănăcă carne, nice beu beuturi bețive.

Tibetenii au literatură mare și veche; tipăresc cărțile cu tăbli de lemn ca Hinezii.

Peste Tibet domnește Dalai-și Bogdo-Lama, ca vasali Împăratului hinezăsc, care ține la curțile lor doi Sub-crai, și în câteva întărituri oste apărătoare. Se împarte Tibetul în **Tibetul mare** și **Tibetul mic**. Cel dintâi se întinde spre r. și cuprind statul lui Dalai-și Bogdo Lama; cela lalt spre a., se numește p. 142// și **Ladac**, e supus unui Principe tributariu lui Dalai-Lama, de la care iară atârnă domnitoriul peste micul stat **Urna-Desa**. Locurile mai alese sânt:

Lasa, sau **Hlasa**, cet. cu 80.000 lăc. răsidița lui Dalai-Lama. Are căsi înalte și beserici foarte pompoase. În vecinătate se află strălucita

mănăstire Patala, în care lăcuște Dalai-Lama vara. – **Gicaze**, cet. cu 30.000 lăc., rășidința lui Bogdo-Lama; care totuși se află mai mult în vecina mănăstire **Giahi-Lumbo-Li**, sau **Ladac**, căpitala Tibetului mic.

g) **ARHIPELAGUL LICHEIO**. Acesta se află în oceanul pacinic, între Taiwan și Iaponia, și cuprinde 36 insule. Pământul se zice roditoriu, clima stâmpărată și sănătoasă. Locuitorii au asămănare cu Japonii de cât cu Hinezii, și se zic a fi blânzi, strădalnici și omeneti. De însămnat este că ei nu au arme, nice ceva cunoștințe despre răsboiu. Craiul lor atârnă puțin precum de la Împăratul hinezăsc așa de la cel iaponesc, trimețând amândurora daruri în tot anul. Insula cea mai mare se numește **Licheio**, sau de Englezi Luciú, cu cetatea **Chincin**, rășidința craiului.

V.

IAPONIA

A. Peste tot

Imperiul iaponesc stă din mai multe insule mari și mici, ce se află în oceanul pacific, spre r. de la Mangiuria și Coreea, între $24^{\circ} 10'$ – $54^{\circ} 24'$ alăț. De m. n. și între $147^{\circ} 34'$ – $164^{\circ} 30'$ alungi. Mai mari între acestea insule sânt următoarele: **Nipon** cam în mijloc, carea are forma unui arc; **Ieso** și **Carafta** sau **Sahalin**, spre m. n. de la Nipon; **Chiusiu** și **Sococf**, spre m. z. de la aceea. De acest Împeriu se mai țin unele din Curile. În arie se zice a măsura peste tot 12.500 până 13.000 m².

Pământul Iaponiei e puțin cunoscut, parte pentru mulțimea stâncilor, neafundelor și a vâltorilor din mările vecine, parte pentru că chivernisirea nu voește a lăsa străini în țară. Se văd totuși afi cele mai multe insule presărate cu munți de înălțime însămnătoare; că mai multe vârvuri se văd peste tot anul învăscute în nea. Între munți se află munți vulcani, ce pricinuesc dese cutrămururi de pământ, cu care sânt dedați lăcuiorii ca cu lucru de toate zilele și zic numai că ar fi trecut o balenă pe supt pământul lor. Munții mai înalți se află în Nipon. Clima e răcoroasă și umedă, ce- p. 144// riul, mai mult neguros; vânturile, ploile și furtunile sânt dese, și fac adese ori stricări mari.

Rodirea pământului, și pe lângă muntoasa lui fire, e mare; însă mai mare e încă ne cumpătata străduire a lăcuiorilor, căroră din această privință, nu se află asemenea doară în tot pământul.

Dintre vietăți înșămnăm ca mai de frunte următoarele: vite cu coarne, cai mărunți, mulți porci, găini de rând și cu lână în loc de pene, multe sălbaticice și pești. Elefanți, cămile, măgari și oi nu se află în această țară. Dintre bucate e mai de frunte urezul; se samănă totuși și grâu cu alte bucate de Europa, apoi legumi foarte multe. Poamele de rând sânt fără gust, strugurii nu se coc, spre m. z. se fac alămâi, măslina și granate. Crește și ceai, plântă de leacuri și de văpsit, frăgari de hârtie, pomi de firmis și camfor. Bumbac se face foarte mult, și lăcuiitorii de rând încă se înbracă învesminte de bumbac. Florile se zic a fi fără miros. Dintre minerale se sapă multă aramă, din carea apoi se gătesc cele mai multe unelte trebuincioase. Se află și pucioasă, azbest, unele petri scumpe ș.a; dară sarea se ferbe singur din apă de mare.

Numărul lăcuiitorilor nu se poate ști; de unde mai mulți Geografi socotesc 35, Ștain 45; iar Balbi numai 25 milioane, nice ne aflăm înstare acerca: care ar avea mai drept?

Iaponii se văd a fi ceva mestecătură din *p. 145*//Mongoli și Malai; carii totuși rămâind mai multe sute de ani despărțiți de tot de alte popoare s-au prefăcut în cel mai originariu popor. Limba lor are puțină asemănare numai cu a Linoșilor din Curile, și cu alta nu. Ei au stătură de mijloc, pele galbină-întunecată; ochi negri, lungăreți și afundați în cap; grumazi groși și scurți; păr negru și sclipicios; cap în partea din sus cam lat, care mai jos se îngustă. Fămeile din căsi mai alese sânt albe mai ca europenele, au trăsuri plăcute, ochi înfocați și plini de grații; dară sânt mici ca pruncele. Despre Iaponi zic mulți că ar fi cel mai cultivat popor în Asia. Au minte ascuțită și inimă nobilă; iubesc științele în mare măsură, sânt gata a împrumuta cele bune și de la străini; sânt păstrători, cumpătați în mâncare și beutură, iubitori de adevăr și curăție. Aceasta nu se intinde numai la trup, și la casă, uliți și unelte. Furatul le este mai ne cunoscut. Scăderile lor sânt: sumețiea, poftea de răsbunare și ne contenirea în plăcerile trupești.

Ei pot avea numai o nevastă legiuită, dară țiitori câte voesc. Cei avuți ard trupurile morților, săracii le îngroapă. Mulți trăesc numai cu pește și legumi, contenindu-se de carne peste toată vieața.

Partea mai mare a lăcuitarilor Iaponiei urmează răligiea lui Budha și alui Sinto, care în unele părți sânt mestecate și au tot aceleași beserici. Între plasele mai luminate e lățită învățătura lui Confuce. Puțini dintre *p. 146*// lăcuitarii insulelor Iese, Carafta și Curileor, se închină la trupuri cerești.

Cuntura¹² literare e tare lățită, și numai puțini inși se află carii se nu știe ceti, scrie, Istoriea și legile patriei sale. Învățații mai aleși scriu cu litere hinezăști, ceialalți cu cle iaponești, care sânt cu numărul 48. Iaponii au făcut sporiu înșămnătoriu în mai multe științe, mai cu samă în Matematică și Astronomie de când s-au însoțit cu europenii, de la carii au primit și împărțirea pământului în graduri. Hartele lor sânt lucrate cu mare măestrie. Mulți învață limba holăndească, și cetind jurnalele acestora, se fac cunoscuți cu întâmplările din Europa; de unde nu fără cale se zice, că Iaponii ar ajunge cu luminarea pre europeni, numai de cumva guvernul nu ar împedeca așa strâns lășirea ideilor străine. Poesia lor încă e tare plăcută, și tot poporul e foarte iubitoriu de cântări. Musica lor, zugrăvirea și Statuarica, au multe scăderi; dară Arhitectura e deplină, ce arată frumoasele beserici, palațe și poduri.

Iaponii în deplinirea mai multor plase de măestrii întrec pre alți Asieni. Gătirea hârtiei, a porțelanului și a pulberelor de pușcă le au fost lor cunoscute din tâmpuri foarte vechi. Acum lucră cu mai mare deplinire bumbacul și mătasa, și făuresc unelte de aramă și de fer.

Neguțătoria cu țări străine e foarte răstrânsă prin chivernisire; că singur hinezilor și Holanzilor e deschis portul de la cetatea *p. 147*// Nagasachi, acelora pentru 10, acestora pentru 3 corăbii pe an. Cu atâta

¹² Eroare de tipar

este mai în floare neguțătoria din Iăontru, ce se poartă pe apă și pe uscat și se ajută prin drumuri bune și neființa vămilor. Corăbiile Iaponilor sânt mici și ne întocmite spre călătorii mari, nice le este lor slobod supt perderea capului a trece în țări străine, și numai puțini neguțători au privilegiu de a merge în Hina și Corea.

Forma chivernisirea e monarhică, sau mai bine despotică împreunată cu ceva **feudalism**. Domnitoriul se numește **Cubo**, de Europeni **Împărat**, de la care atâră la 200 Principi, carii sânt dători a lăcui în cetatea împărătescă în tot anul 6 luni. Cubo se socotește ca supus lui Dairi prin care se întărește în vrednicie, și care împărtește titulele și altor deregători. Urmarea în tron e moștenitoare. Peste o parte a țării domnește Cubo ne mijlocit, peste alta cei 200 Principi, și Cubo are putere ne mărginită precum peste acestea așa peste lăcuiitorii din partea țării sale. Asemenea puterea au acei Principi în pământul lor, dintre carii unii sânt avuți întru atâta de vin la Iedo cu oaste de 60.000 ostași. Poporul se împarte în Damioși sau Principi, nobili, preoți, ostași, neguțători, fauri, artisti, țăreni și sclavi. Vrednicia de Principe o au numai întâinăscuții din câteva familii, și ceialalți frați rămân numai nobili. Toate deregătoriile se dau singur nobililor.

Legile sânt aici foarte strânse și se pune *p. 148*// cea mai mare grijă ca să se ție. Pedepsa de rând e moarte, care se întrăbuintază rar, din pricina că fărădelegile sânt rare.

Oaste ține precum Împăratul, așa vasalii lui. Oastea Împăratului se zice a cuprinde 100.000 pedestrași și 20.000 călărași, la carea adăogându-se ostașii care sânt dători a-i da Vasalii se rădică oastea până la 363.000 ostași d tot felul. Veniturile publice nu se știu și numai le socotesc unii, fără a avea în ce se răzâma, în 100 milioane fior. de argint.

Se împarte în **înșa Iaponia și Matsmai**. Această de pre urmă se întinde peste o parte a insulei Ieso, peste Carafta și Curilele iaponești.

Însa Iaponia cuprinde ceea laltă parte a insulei Ieso, insula Nipon ș.a., împărțindu-se în 10 ținuturi mari sau **Do**, care apoi se sub-împart în ținuturi mai mici sau provincie.

B. T o p o g r f i e a

Iedo, căpitala Împeriului și rășidința lui Cubo, zidită lângă un sân de mare, în partea de cătră a. a insulei Nipon. Iedo e una dintre cele mai mari cetăți pe pământ; că după scriitorii iaponești cuprinde 280.000 căsi, și de vom lua numai 6 persoane pentru o casă, numără 1.680.000 lăc. Ulițele marii acestei cetăți sânt oable, largi, și se taie în unghiuri drepte; căsile se zic a fi mărunte, dară besericile mari și pompoase. În mijlocul Iedului se află strălucita curte împărătească ce formează *p. 149*// o cetate de sine, și are încungiurare de 4 ore. În ea au palațe toți Principii vasali. Între zidirile-i mai alese se numără și podul Nifon-bas, de la care apoi se socotește depărtarea în toată țara. Iedul pătimește adeseori de cutremur și de foc. În anul 1773. s-au mistuit prin acesta la 100.000 căsi.

Chio, **Miiaco**, sau **Miaco**, adoa cet. a Iaponiei, tot în insula Nipon, zidită în loc foarte desfătat presărat cu dealuri și udat de râul Camo-Tava. Se zice a cuprinde Miaco 139.979 căsi, 1.858 uliți, 6.010 beserici, 87 poduri, 137 palațe și la 530.000 lăc, între care peste 52.000 preoți. Aici lăcuește Dairi, sau Chin-Rei, Patriarhul Iaponilo; care însă însurat și are mai multe mueri. Dintre zidiri, care sânt cu mult mai strălucite ca în Iedo, însămnăm palațul lui Dairi foarte mare, și alui Cubo; beserica lui Focosii sau alui Budha mare, răzămată pe 96 colonne, cu statua lui Budha, înaltă de 83 urme. Lângă această beserică se află cel mai mare clopot pe pământ, care se zice a cumpăni peste 18.000 măji. Are Miaco o Academie, cu alte scoale mari, tipografie

și bănărie. Poartă neguțatorie mare și lucră multe mânăfăpturi de mătasă, bumbac, ș.a. Mai de mult era căpitala Țării.

Alte locuri alese în Iaponia

a) În Nipon: **Nara**, cet. veche, aproape de Miaco, cu multe beserici strălucite, la care călătoresc credincioșii budhist și di cele mai *p. 150*// depărtate ținuturi a țării. – **Osaca**, cet mare cu 150.000 lăc., strălucită și avută; zidită lângă mare spre m. z. de la Miaco. – **Sacai**, aproape de Osaca, cet. mare.

b) În Chiusiu: **Nagasachi**, sau **Nangasachi**, cet cu 60.000 lăc. și port, în care se lasă corăbiile hinezăști și holăndești. Așezămintele neguțătorești, sau făptoria Holanzilor se află, în mica insulă **Desima**, care e legată cu Chiusiu prin un pod.

c) În Sicorf: **Uvasima**, cet. de rând, lângă canalul Bungo. – **Totsi**, cet. cu mare neguțatorie.

d) În Ieso sau Iezo, carea se numește de Iaponi Matsmai, se află cet. **Matsmai**, în partea insulei de către m. z., cu port și neguțatorie. Lăcuiitorii acestei cetăți sânt Iaponi, dară în această insulă, precum și în Curile la Carafra lăcuesc Linoși, un popor bărbar, dară de acea viță cu hinezii.

În Curile și Carafra au Iaponii numai puține colonii.

De însămnat mai este încă mica insulă **Fatsisio**, cu țarmuri atâta de înalți de oamenii pot întra în ea numai trași cu ciga. Aicea se exulează domnii din Iponia, carii cad în ceva neplăcere la Curte.

Iaponiei anumără unii și **Arhipelagul Bonin**, cam supt 160⁰ a lungi., spre r. de vară de la Nipon. Acesta are lăcuiitori de viță iaponească și cuprinde 89 insule, dintre care numai 10 sânt lăcuite.

AFRICA

PARTEA ÎNTÎE

AFRICA PESTE TOT

§. 1. A trilea parte a pământului se numește **Africa**, mai de mult **Libia**, și se întinde spre m. z. de la Mr. mediterană, prin carea se desparte de Europa și Asia mică. Ea se mărginește de cătră m. n. cu Mr. mediterană; de cătră r. cu Asia, Mr. roșie și Oceanul indesc; de cătră m. z. cu acesta și oceanul atlantic, și de cătră a. cu Oceanul atlantic. Africa are formă de jumătate-insulă, spălându-se de toate laturile prin undele Oceanului, și legându-se de Asia numai prin Istmul Suez, întins între Mr. roșie, care măsură în lățime 15 miluri.

Africa e întinsă între $0-70^{\circ}$ a lungi și 38° a lăt. de m. n. până 35° a lăț. m. z.; a dară așezată pe mijlocul globului pământesc și se taie de ecuator mai pe mijloc.

În arie măsură Africa, după mai noa socoteală alui K. F. V. Hoffman fără insule 534.000 iară cu insulele 545.000 m². Alți Geografi socotesc mai mult sau mai puțin, între 520.-630.000 m².

§. 2. Africa peste tot este foarte puțin cunoscută. Părțile de lângă țărături sânt mai cercate; dară despre cele mai multe țări din p. 154// lăontru avem cunoștințe numai suptiri, care razămă mai mare parte în spusele robilor Africani, care nu pot fi destul sigure.

Pământul Africii, în cât e cunoscut, se împarte în **Pământul muntos a Atlasului**, în **Deșertul Sahara** și în **Africa înaltă**. Pământul Atlasului se întinde în vecinătatea Mării meditărane, închizându-se de aceasta și de deșertul Sahara, înforma unei insule; din carea pricină se

numește de Arabi **Ard-el-Magreb**, sau Insula de apus. Peste aceasta se trag munții Atlas în mai multe ramuri. Tot de acesta se ține și **Podeiul Barca**, în partea de cătră r. a statului Tripolis. Spre m. z. de la Pământul Atlasului, până cam la 10⁰ a lăț de m. n., se întinde groasnicul deșert Sahara, pământul morții și a întristării, lipsit de apă și vegetare, coperit cu arină spre a. mărunță, spre r. mai grunzoasă, și numai ici colea presărat cu oăse ceva roditoare. Acest deșert măsură în arie 100.000 m², ajunge din Oceanul atlantic până în Mr. roșie, atinge puțin loc și Mr. mediterană, și spre r. se întrărumpe numai prin roditoarea vale a Nilului, și prin munții ce o închid pre aceasta. Spre m. z. de la Sahara se așază pământul cătră apa Gioliba, formând roditoriul șas a Nigriției, carea totuși are și pământ delos și muntos. De la Nigriția spre apus se înalță pământul muntos a Senegambiei și spre r. a Abisiniei; iar spre m. z. se rădică Africa înaltă, carea face doară *p. 155*// cel mai mare podeiu pe pământ, ce apoi se slobode treptit în toate părțile. Înălțimea mi mare alui e 6.000', și vârurile cele mai înalte a munților se rădică până la 10.000'.

Balbi împarte munții Africei în patru sisteme care sânt:

1. **Sistema atlantică**, trasă peste pământul Atlasului, sau Berberia; stă din mai multe ramuri ce au nume și îndreptare osăbită. Unele din acestea ajung până în mare, altele se slobod afund prin Sahara. Ramul, ce se înalță spre m. z. de la cet. Maroco, se zice **Tedla**, sau Atlasul mare; cel spre m. n. de la cet. Fez, se numește **Ghebel-Arif**, sau Atlasul mic.

2. **Sistema abisinească**, cuprinde munții Abisiniei, a Nubiei și a Egiptului, și se vede a se întinde departe spre a., până doară în Munții lunii. Are înălțime mai mare ca Atlasul, și muntele Amba Geshen, în Abisinia, se zice afi înalt până la 13.000'.

3. **Sistema de meazăzi**, se întinde spre m. z. de la a 5⁰ a lăț. de m. n., și cuprinde toți munții Africei înalte. Ramurile ei mai cunoscute

sânt: **Lunata**, paralel cu țărmerii de cătră r. și **Munții canalului Bunei-nădejdi**, în colonia de acest nume. și spre a., paralel cu țărmerii mării se întind câteva ramuri de munți, carii apoi se gată în Podeiul Ambosilor, în Gvinea de sus. Mulți din ei sânt vulcani, și cele mai înalte vârveri se vād ase rădica peste numitul podeiu. U- p. 156// nii zic, că de la podeiul Ambosilor ar trece un ram de munți până în Lunata. Atâta numai se ști că cam spre acest loc s-ar afla un munte, numit **Ghebel-el-Camar**, sau muntele lunii, din care izvorește Nilul alb.

4. **Sistema de apus, sau Cong**, între Gioliba și Sahara, cuprinde munți măduroși și de înălțime ne însămătoare, și iar câteva podeie, care apoi se pleacă cătră Gioliba, Sahara și cătră mare.

Muntoase sânt și insulele, mai cu samă: Tenerifa, Madagascar, Burbon și mai toate Canarele.

În înștiințările despre Africa se pomenesc mult Capurile. Mai alese din acestea sânt: a) În Mr. mediterană: **Burgos, Mesurata, Bon, Bugaroni, a Triifurcilor și Spartel**. b) În Oceanul atlantic: **Blang, Non, Boiador, Capul verde și roșu, Palmas, a Triivârvurilor** și vestitul cap a **Bunei-nădejdi**. c) În Oceanul indesc: **Corientis, Sebastian, Delgado și Gardafui**.

Dintră văli e mai vestită a Egiptului, pământ clasic, încărcat de monuminte vechi, și din mai multe privințe vrednică de prețuirea precum a Geografului așa a Istoricii. Insulele se vor număra mai jos.

§. 3. Fiind Africa întinsă mai mare parte supt zona călduroasă, și coperindu-să suprafăța ei mult loc cu deșerturi arinose și stânci săci, firește urmează să aibă climă mai p. 157// călduroasă ca alte părți a pământului în care lipsăsc aceste împregiurări. Ferbințala atmosferei se mai mărește încă prin sărinătatea ceriului, ce pre cele mai multe locuri ține mai necurmat peste o jumătate an, și prin înădușitoarele vânturi **Harmatan** și **Tornados**. Cel din tâiu pornește în Sahara,

de unde ceva mai domolit trece înțările vecine; ține 3-5, ba și mai multe zile. Atmosfera se turbură atunci, încărcându-se de pulbere mărunță, soarele îmbracă față vânătă-roșie; umezălile din gură, ochi și nas, se uscă; pelea plesnește, și de ține mult, per multe vietăți. De tornados¹ pățimesc țările de lângă Senegal și Gambia. Acesta încă e înădușitoriu, fără a fi ferbinte; e împreunat cu groasnice vijalii; surupă căsi și smulge arbori din rădăcini; însă nu ține mult și se găte prin o ploae groasnică.

Anul între tropici stă numai din două părți: **umedă** și **uscată**. Cea dintâie ține 4, sau mai multe luni, și îmblă după soare; adică: când e soarele din coace de ecuator, ploaie în acestea părți, și din contră. Ploaia cură pe aici în atâta măsură, cât în scurt tâmp vălile și șesurile până acum uscate se înundă de apă. Fulgere și tunete cumplite, vânturi și furtuni spulberate, cutrămură toată firea, aerul se umezește întru atâta, de în mai multe locuri și pre cei se supt coperemânt îi udă până la pele. Însă acesta este tâmpul înnoirii; că încetând numitele ploi, pământul îmbracă o *p. 158*// noaie vieață, câmpurile se copere de o grasă verdeață și se frumșează cu milioane de cele mai frumoase flori. Plântele apoi cresc la înălțime ne cunoscută în Europa. Peste puțin apoi iară desbracă firea pompoasele veșminte, plântele se uscă, râurile sacă, ceriu în 7-9 luni se află mai fără nori și are fața vâpșelei ingigo. Soarele se rădică oblu în sus, fără a-i vesti venirea pompoasa auroră, și oblu în jos, fără a lăsa după sine zorile de sara. Firea climei tropice trece și peste tropici; însă în măsură mai puțină. În Egipt niște pricini locești împedecă ploaia peste tot anul.

Clima Africeii, mai cu samă lângă mări, e foarte nesănătoasă pentru străini, și au vieața multor sute de mii Europeni, carii din setea aurului se așezase în acestea locuri. Mai sănătoasă e Berberia, țările depe Nil și pământul de la capul Bunei-nădejdi.

§. 4. Uscatul Africei se udă mai de toate laturile prin undele **Oceanului Atlantic** și **indesc**. O parte înșămnaătoare a celui din tâi o face **Mr. mediterană**.

1. **Mr. mediterană** între capul Mesurata din Tripolis, și Capul Bon din Tunis, se numește **Mr. Sirtică**, împărțită în **Sidra**, sau Sirta mare, și **Cabes**, sau **Sirta mică**. De la capul Bon, până la strâmtoarea Gibraltarului, se numește **Mr. berberească**.

2. Oceanul atlantic spre m. n. de la ecuator se zice **Oceanul atlantic** în înțelesul strâns, și mai încolo **Oceanul etio-** p. 159// **pesc**; iară o parte a acestuia de lângă Gvinea se chiamă **sânul Gvinei**, cu sâmurile mai mici **Benin** și **Biafra**. Lângă capul Bunei-nădejdi are acest Ocean nume de **Mr. Capului**.

3. Oceanul indesc din tropicul Căpriorului până înecuator se numește **Arhipelagul etiopesc**; între Madagascar și uscat **sânul Mosambic**, cu golfurile **Sofala** și **Lagoa**. Mai însus se cheamă **Mr. arăbească**, cu sânul **Aden**, strâmtoarea **Babel,-Mandeb**¹, și **Mr. roșie**. Un corn a acestiea mai spre Egipt se zice sânul de **Suez**.

Dintre lacuri este mai mare **Ciad**, în mijlocul Africei; apoi **Gebu**, sau **Dibbie**, prin care trece **Gioliba**, și frumosul lac **Zana** în Abisinia.

Curgătoare după întinderea pământului sânt puține, și acestea puțin cunoscute. Acestea se deșartă

1. În **Mr. mediterană**. În această se varsă a) **Nilul**, care se adună din două râuri mari, din Nilul sau **Râul vânăt** (Bahr-el-Arzec) și **Râul alb** (Bahr-el-Abiad). Din acestea cel din tâi vine din Abisinia, celalalt de cătră a., din izvoară necunoscute. Ele se unesc la Cartun. Mai jos primește Nilul râul **Atbara**, apoi nice măcar un pârâu. Nilul curge prin mijlocul Nubiei, unde trecând peste stânci de granit face mai multe căderi de apă; trece apoi în Egipt, din care se varsă în mare prin mai multe guri. Aceasta apă trece în tot anul peste țărături, și înundând

pământ- *p. 160*// tul vecin, îl face în mare măsură roditoriu. b) **Mecerda** în Tunis, o apă mică. c) **Şelif**, în Algir şi d) **Moluvia**, în Maroco. Toate aceste sânt mici, şi au izvoarele sale în Atlas.

2. În Oceanul atlantic curg: a) **Senegal şi Gambia**, amândoaă izvorăsc în munţii Cong, curg prin Senegambia şi se varsă în Ocean prin mai multe guri. b) **Gioliba**, sau **Nigher**, o apă mare, care izvoreşte în munţii Cong, curge mult loc spre r., apoi m. z., după aceea se întoarce spre a. întră prin mai multe guri în sânul Benin. În partea din jos se numeşte **Cuara**. Cursul Giolibeii au fost pricina unei înfocate certe între învâţaţii Europei, întărind unii cu Erodot că ar curge spre r. şi s-ar unii¹ cu Nilul; alţii că ar merge spre a., până cei doi fraţi englezi Lander în anul 1830. ar fi pus afară de toată îndoiala părerea acestor de pre urmă, corăbiind pre ea în jos până în sânul Benin. c) **Cuango** sau **Zaire** şi **Cuanza**, amândoaă au izvoarele înlocuri ne cunoscute în Africa înaltă, şi trec prin Gvinea de jos. d) **Derier** sau Orange udă pământul Hotentoţilor, şi e) **Râul** elefanţilor, în colonia Capului.

3. În Oceanul indesc: a) **Cuama** sau Zambeze venind din Africa înaltă se mestecă cu strâmtoarea de la Mozambic. b) **Chilimansi** (Quilimanci), o apă mare, cunoscută numai în partea din jos.

4. În lacul Ciad, în Sudan, încă se de- *p. 161*// şartă apele **Şari** şi **Ieu**, puţin cunoscute.

§. 5. Pământul Africii, socotindu-se peste tot, e roditoriu în mare măsură, de precumpănesc în unele părţi săcile deşerturi şi câmpurile petroase. Africa nutreşte cele mai mari şi mai puternice vietăţi: vegetarea e atâtă de grasă cât europeanul nu poate avea idee despre ea; apoi metaluri de tot felul are foarte multe.

Dintre vietăţi se află lei, carii au dat în tâmpurile vechi acestei părţi de pământ nume de Libia; pantere cu alte fere de acest soi; ipopotami, sau cai de Nil; elefanţi, girafe, cai zebra, rinoceri, guane,

gnui, crocodili, struți, mulți șărpi între carii Boa constrictor. Afară de acestea are Africa: vite cu coarne, cai, cămile multe, oi, capre. Ea e patria bibolului, apoi măgariul aici e mai frumos și mai prețuit. Mai încolo: apele, deșerturile și pădurile sânt pline de vietăți. Între mulțimea înseptelor veninoase nu lipsăsc și cele folositoare: albinele și vermii de mătăasă.

Mai avută e împărăția vegetătoarelor, dară puțin scunoscută. Pământul unde nu-i lipsește trebuincioasa umezală rodește peste 100 din un grăunț și lucru de 2-3 zile ajunge spre gătirea viptului pe un an întreg pentru o casă. Afară de acea bucatele și poamele din Africa sânt cu mult mai nutritoare de cât cele din alte părți a pământului. Urezul, grâul, săcara, cucuruzul, dura, finicile cu alte poa- *p. 162*// me, bucatele pisangul, maniocul și alte legumi, fac nutrețul de frunte a lăcuiitorilor. Se face încă cafea, trăstie de zăhar, multe arome, în unele locuri și struguri, indigo, și alte plântre și lemne de văpsele, mult bumbac, ș.a. Dintre arbori însămnăm: Andansonia digitata, sau baobabul, a căruia trunchiu măsură împregiur 80 urme; Ceyba, carea are înălțime de 120' și trunchiu până la crengi, oblu ca lumina; și arborul de unt, din a căruia must se ferbe unt. Din mustul finicilor se gătește vin.

Dintre minerale se află: petri scumpe, însă afară de diamanturi; aur mai mult doară ca în alte părți a pământului, dară puțin cercat; aramă, fer, plumb, puțină sare, salmiac, saletru, peatră acră, marmore, ș.a.

§. 6. Despre numărul lăcuiitorilor aflăm cele mai depărtate păreri; așa: Balbi socotește numai 60, Vimer 139½, sau în traducerea lui Balbi 135, și Țaine 300 milioane. Vimer ș-au întărit părerea sa cu arguminte puternice, care ne au plecat a crede, că el ar fi mai aproape de adevăr.

Partea mai mare a lăcuiitorilor o fac Negri sau Nigriții, întinși spre m. z. de la Senegal și Abisinia. Ei în Nigriția și în țarmurii de cătră r. s-au mestecat cu Arabi; iară spre m. z., pe la capul Bunei-nădejdi cu sânge

mălăiesc. Însușirile Negrilor peste tot din partea trupului leam¹ însămnat mai sus, în cunoștințele gătitoare; iară caracterul lor așa îl descrie Vimer „Duhul negrului e sărin ca cariul, *p. 163*// supt care s-au născut, ușor ca aerul ce-l răsuflă; simțirile lui sânt luxurioase ca firea, supt a cui înfluiță s-au plăsmuit; cu un cuvânt: el e fiul pământului mai mult ca airlea, o credincioasă icoană a patriei sale. Pe lângă acestea el e bun la inimă, credincios fără pildă, și mulțumitoriu ca pământul în care e născut”. O icoană cu adevărat frumoasă, carea totuși se vede a nu fi în toate trăsurile credincioasă. Între Negri cele mai multe popoare sânt foarte sălbatice, cu năravuri crude; mulți mănăcă carne de om, alții jârtfesc oameni zeilor săi. Negrii sânt împărțiți în mare număr de popoare, dintre care unele abea ne sânt de nume cunoscute. Câteva le vom însămna mai jos în partea a doa.

Spre m. n. de la Senegal și Nigher lăcuesc popoare de viță căucăsască: **Berberi**, sau **Barabri**, **Abisini**, **Nubi**, **Copti**, **Arabi**, puțini **Turci** și **Evrei**. **Madagesii** din insula Madagascar se trag din viță mălăiască. În insule și pe lângă țarmuri se află și puțini europeni; mai cu samă: Portugali, Ispani, Frânci, Englezi, Itali, Holanzi, Dani, ș.a.

Popoarele Africei vorbesc 115-150 limbi cu mai multe dialecte, dintre care numai cea abisinească veche are literele sale. Popoarele de legea lui Muhamed scriu arăbește. Negrii încă nu știu măestria scrierii, afară de cei ce scriu în limbi străine.

În Africa precumpănește răligiea fetișască în *p. 164*// un mare număr de forme. Pre acestea o urmează mai toți Negri, unele popoare din Atlas și lăcuitorii insulei Madagascar. Acestia cred estința unor duhuri, ce ar avea putere peste soartea omenească pre acestea duhuri le cinstesc în osăbite lucruri firești: unii în șerpe, alții în leu, hienă, în ceva apă, arbore, soare, lună, în umbra sa, ș.a. Mulți totuși pomenesc lângă acestea și pre Dumnezeu. Peste Africa de meazănoapte e lătită legea lui Muhamed, dară puțin curată, carea au ajuns în tot locul unde au pătruns

Arabii. Creștini sânt Coptii, Abisinii, puțini dintre Negrii creștiniți prin Portugali, mai cu samă dintre Hotentoți, Cafri și Betjuani creștiniți prin Evrei, apoi Europeni. Evrei se află puțini.

§. 7. Lăcuiitorii se cuprind mai mare parte cu vânatul, pescuitul, păscutul vitelor și lucratul pământului; iară industria în măestrii numai în puține locuri s-au rădicat peste vrâsta prunciei. Mai în floare e aceasta, afară de coloniile europenești, în Egipt și staturile din Berberia. Lăcuiitorii insulei Madagascar și mulți dintre Negri arată mare îndămânare și tălant în făurirea metalurilor.

Neguțătoriei au pus firea multe și mari împedecări, care sânt: lipsa mărilor care ar pătrunde în lăontru, a curgătoarelor ce s-ar putea corăbia, și pe multe locuri și ape de beut, largile deșerturi, clima ne sănătoasă pentru străini, bărbăria și anarhia. Pe lângă acestea totuși s-au ținut tot deauna ceva în- p. 165// părășire neguțătorească precum între popoarele din lăontru, așa între acestea și cele de la margini; că firea s-au îngrijit pentru acestea sătoase locuri, dăruindu-le cu clima, cu corabia deșertului. Neguțătoria se poartă pe aici mai mult prin cărăvane, și negoațele se schimbă; fiind banii ne cunoscuți la mai multe popoare. Locul lor se plinește la unii prin pulbere de aur, dărabe de sare, niște scoicece se numesc cauris, ș.a.

În lăontrul Africei se duc mai cu samă: mărgelile, lanțuri de aur, țeseturi de mătasă și bumbac; apoi: arme, pulbere de pușcă ș.a.; iară în țările de lângă margini se mai duc încă: șaluri de Asia, beuturi și multe mânăfăpturi de Europa. Se scoate: aur, dinți de elefanți, gumi, pene de struț, pei, indigo, urez, finice, foi de sena, lemn eben, bucate, bumbac, ceară, ș.a. Iară din lăontru se scot mai numai: aur, dinți de elefanți, pene de struț și sclavi.

Rușinătoarea neguțătorie cu oameni se vede a-și fi luat începutul în acest pământ, carea s-au lășit mai tare de când s-au împărășit din ea

spre mai marea sa bajocură și luminata Europă, cam înainte de 300 ani! și cea mai cremenită inimă nu poate a nu se mișca cetind, că din acel tâmp în tot anul se socotea la 300.000 Africani, carii se trec în America; că domnitorii din Africa spre a câștiga acest negoț atâta căutat pornea ca la vânat în contra supușilor săi; că robii prinși se înferea ca vi- p. 166// tele, și ajungând la țarmuri, carii nu peria în cale de mai multe săptămâni, se înferea a doa oară de deregătorii portugălești, plătindu-se pentru fiecare ins vamă de 20 fiorini în argint; că neguțătorii îi așeza în corabie spre a închepe mai mulți în loc strâmt, unde nice nu se putea rădica; că adese ori spre a ușura corabia, sau pentru gătarea mâncării, o parte din ei se arunca în mare. Acestea le au făcut și le au suferit luminata și creștina Europă 300 ani! până ce niște bărbați omenește sâmtători au făcut mult spre ase împedeca, fără ase fi putut conteni de tot; că și acum se trec în ascuns cătră America zeci de mii de acesti ne fericiți, fără a fi numărați cei duși în Asia, mai mare parte în corăbii creștinești.

§. 8. Științelor și arților au fost pământul Africei tot dea una vitrec, și câteva capete, care au strălucit în el au fost străine, venite din airlea. În staturile berberești și Egipt se află mai multe scoale. Abisinii au literatură veche, dară de puțin preț. Arabii sânt cei mai cultivați în Africa.

§. 9. În Africa se află toate formele de chivernisire care se pot socoti, predominind despostismul și anarhiea. Vieața omului e mai puțin prețuită în acest pământ unde domnitorii întrăprind vânaturi în contra supușilor săi, unde tăierea nasului și a altor mădulari e pedeapsă lină. Cel mai mare despotism se află în statul Dahome, unde domnitoriul ține ceva monopoliu (singurvindere) peste toate fetele țării.

p. 167// Despre puterea ostească și veniturile staturilor Africei nu se pot aștepta ceva cunoștințe nice cât mai puțin sigure. Mai orânduite sânt amândoaă în Egipt și staturile berberești. Apoi coloniile Europeanilor nu le înțelegem aici.

Ne luăm loc a vorbi ceva aici și despre soțietatea casnică, ca despre fundământul soțietății cetățânești. Poligamia e lătită peste toată Africa, întru atâta, cât în Abisinia și Congo, nice legea creștinească o au putut conteni, și bărbatul numai la Hotentoți ține o singură nevestă; fămeile sânt pretutindinea numai o unealtă pentru desmerdarea bărbatului, fără a se putea bucura de drepturile cuvinite. Bărbații sânt domni ne răstrânși peste toată familia, tatăl vinde pre pruncii săi adeseori, și bărbatul dă nevasta altuia spre îmbrăçoșare. În părțile de cătră m. n. se țin fămeile închise ca în Asia, în celealalte poartă toate greutățile, când bărbații zac supt umbra vrunii arbor. Soartea lor totuși nu în tot locul e asemenea, ba în unele e de suferit.

§. 10. Împărțirea Africei e supusă mai multor greutăți din pricina, că marginile țărilor nu sânt în destul cunoscute. Noi după Balbi, numai cu puțină schimbare o împărțim în următoarel 9 părți mari: **Pământul depe Nil, Pământul Atlasului, Biledulgeridia cu Sahara, Nigriția cu Senegambia, Gvineea, Africa de meazăzi, Țărmurii de cătră răsărit, Africa din lontru și insulele.**

PARTEA A DO A

AFRICA ÎN PARTE

I.

Pământul de pe Nil

Supt numele de Pământul de pe Nil cuprindem acea parte a Africe, carea se întinde pe amândoaă malurile numitei ape, cam pe la 9° a lăț. de m. n. până în Mr. mediterană, și din Mr. roșie și Oceanul indesc, până la marginile Nigriției, a Saharei și Berberiei. El cuprinde următoarele 4 țări: Abisinia, Pământul de lângă Nilul alb, Nubia, și Egiptul, despre care în parte.

1. Abisinia

Abisinia se mărginește cu Nubia, Mr. roșie, țara Aian și Adel, și cu Africa din lăuntru. În arie se zice a măsura 15.000 m². Are pământ înalt și muntos; că ea e un corn a Africeii înalte, e învăscută cu păduri mari și se adapă de mai multe puternice râuri ce curg mai mare parte în Nilul vânat. Munții închid această țară întruatâta de în lăuntru ei se poate pătrunde numai prin puține curmături. Între munți se p. 169// află mai mulți ce se numesc **Ambos**, care de toate părțile se încungiuură de râpe înalte și mai țăpișe, cuprinzând în lăontru câmpuri largi.

Abisinia e pusă supt zona călduroasă de la 9°-16° a lăț. de m. n. și de la 45° 48'-48° 54' a lungi. Ploile tropice țin din Aprilie până în

Octomvrie când toate văile se îneacă de apă. Înceealaltă parte a anului e ceriul mai tot curat și căldura mare, clima e totuși mai sănătoasă ca în alte părți a Africei.

Pământul e foarte roditoriu, și avut de toate produsele de Africa. Avuția lăcuitorilor stă mai mult în vite. Se fac bucatele și poamele. Munții ascund aur, argint, fer și alte metaluri.

Lăcuitorii sânt Abisini, Negri-Gala, Evrei, Arabi și Turci. Abisini fac partea mai mare a lăc., se împart în mai multe neamuri și se vădafi de o viță cu vechii Egipteni. Pelea lor e neagră dară trăsurile feții au mare asemănare cu a Europeanilor. Ei sânt foarte sănătoși și ajung la bătrânețe adânci. Fetele lor sânt măture când sânt da 10, și feciorii de 12 ani. Ei urmează legea creștinească după eresul monofisiților, dară mestecată cu multe rituri păgânești și evreești. Abisini sârbează și sâmbăta, trăesc în poligamie și se taie împregiur precum bărbații așa muerile. Mai marele peste beserica abisiniască se numește Abuna. Călugării sânt de doaa plase, și cei de o plasă se însoară. Negri-Gala sânt foarte sălbatici. Evreii din Abisi- p. 170// nia nu vorbesc limba evreească, și înbiserică încă întrăbuițază traducerea coptească a bibliei. Ei până în tâmpurile de curând avea în muntele Samen un stat neatârătoriu.

Forma chivernisirii avea mai de mult multă asemănare cu feudalismul din Europa. Un Împărat, numit **Neguș**, domnia peste toată țara, a căriea provințe se chivernisia prin mai mulți Principi, numiți **Rasi**. Acestuia mai târziu s-au tras de supt ascultarea lui **Neguș** și au format mai multe staturi neatârătoare. Mai puternice sânt acestea: **Tigre, Gondar și Ancober**, care fac Abisinia în înțelesul strâns. Afară de acestea se mai țin de Abisinia în înțelesul lat. **Pământul negrilor-Gala, Narea cu Cafa, Amhara și Hurur**. Părțile Abisinie dară sânt:

1. **Crăimea Tigre**, în partea de cătră m. n. cu cetățile mai alese: **Antalo**, căpitala acestei Crăimi. – **Andova**, cu lăc. mai mare

parte muhamedani. – **Axum**, mai de mult capitala Abisiniei, cu multe dărămături. De Tigre se ține și statul evreesc din muntele Samen, unde s-au strâns casa domnitoare în anul 1800.

2. **Crăimea Gondar**, în giurul lacului Zana, cu locurile mai alese: **Gondar**, capitala crăimii, cu 50.000 lăc. – **Ibala**, cet. mare lângă Zana. În această Crăime se află izvoarele Nilului vânat, cercate în anul 1772 de călătoriul Bruce.

p. 171// 3. **Crăimea Ancober**, cu cetățile **Ancober** și **Tegulet**.

4. **Pământul Negrilor-Gala**. Acest popor are mai multe staturi în Abisinia; precum: **Amhara**, **Angot**, **Mughar**, **Furfura**, ș.a.

5. **Narea** și **Cafa**, sânt puțin cunoscute, se află spre m. z., și se încungiuură de toate părțile prin pământul negrilor-Gala.

6. **Pământul Samhara**, lângă Mr. roșie și sânul Aden, cu cet. **Mosova**, zidită în o insulă, are port și e acum supusă sub-craului din Egipt.

7. **Hurur**, un ținut puțin cunoscut, lăcuit cum se zice de Arabi.

2. Pământul de pe Nilul alb

Supt acest nume cuprindem partea Africei de amândoaă lăturile numitului râu, spre apus de la Abisinia și Nubia, cu margini spre apus ne cunoscute. Părțile lui sânt: **Donga**, **țara Șilucilor**, **Denca**, **Bertat**, **Fertit**, **Cordofan** și **Darfur**. Pământul acesta e mai mult săc și arinos, lăcuiitorii sânt Negri păgâni și nomazi. În Bertat este de înșămnat cetatea **Fazogl**. **Cordofanul** stă din mai multe oăse, are cet. **Obeid**, și e supus Egiptului. **Darfurul** stă iară din oăse, e supus unui Principe ne atárnătoriu, ce lăcuește în cetatea **Cobe**.

3. Nubia

Nubia se întinde spre m. n. de la Abisinia, de amândoaă laturile Nilului până în Egipt, sau de la 11°-24° a lăt. de m. n. Spre r. se mărginește cu Mr. roșie, spre a. nu i sânt cunoscute marginile. Nilul curge pe mijlocul Nubiei, formând o vale roditoare, dară strămtă carea se înundă în tot anul. De amândoaă laturile Nilului se rădică munți de înălțime ne însămnaătoare, peste carii se trag apoi deșerturi arinoase cu puține oăse. Partea spre r. de la Nil e mai petroasă și învecinătatea Mr. roșie încă se trag munți. Pământul se pleacă spre m. n.; de unde Nilul are de atrece în 10 locuri peste stânci de peatră cu mare repegiune. Spre m. z. puțin loc ajung ploile tropice și aici se află păduri mari cu multe fere; în cealaltă e ceriul sărin peste tot anul. Clima e călduroasă, dară mai sănătoasă, ca în Egipt.

Lăcuiitorii sânt: **Nubi**, sau cum se numesc dânșii **Barabri**, din vița vechilor Etiopi; puțini **Arabi**, **Turci** și **Evrei**, mai mulți **Negri** de osăbite popoare. În valea Nilului și în câteva oăse sânt lăcuiitorii stătornici, ceialalți nomazi. Cei mai mulți sânt muhamedani, numărul păgânilor se împuținează. Se supune că arfi și puțini creștini iacobiți.

Nubia cam de la anul 1822 fu subjugată prin oștile sub-craiului din Egipt Ali-Mehmed, și se poate acum socoti ca o provincă turcească-egiptească afară numai de unele părțicele. Do- p. 173// mnitorii vechi ș-au cam ținut pământul său plecat numai la dare. Părțile Nubiei, coborând pe Nil în jos, sânt:

1. **Senár**, mai mare parte între Nilul vânăt și alb, cu cetățile **Senár** și **Cartun**. 2. **Halfaia**, spre r. de la Nilul vânăt. – 3. **Șendi**, în locul vechii Păpublici Meroe, cu cet. **Șendi** lângă Nil. La satul Asur se văd dărămăturile vechii cetăți Meroe. – 4. **Damer**, cu cet. de acest nume. – 5. **Dar-Barbar** cu cet. Anheir. 6. Pământul Arabilor **Șaichie**,

cu cet. **Corti**. 7. **Dongola**, cu cetățile Dongola mare și mică. 8. **Mahas, Vadiel-Hagear, Nubia de jos** sau Pământul Barabrilor. 9. Pământul spre r. de la Nil, mai mare parte deșert, în care se află lângă Mr. roșie cetatea **Suachim** cu 8.000 lăc. port și neguțătorie. 10. Pământul spre a. de la Nil cu câteva oăse mărunte.

4. E g i p t u l

Egiptul e țara Africei mai vestită, pământul misteripurilor și a minunilor. El încă e întins pe amândoaă malurile Nilului, din Nubia până în Mr. mediterană, și de la istmul Suez și Mr. roșie până în deșertul Sahara, între 24° - $31^{\circ}30'$ a lăț. de m. n. și 47° - $52^{\circ}30'$ a lungi. În arie măsură ceva peste 6.000 m².

Pământul lui e foarte osăbit, unde cea mai vie vegetare ajunge în pământul morții, și câmpurile roditoare fără măsură se mărginesc cu arinoasele deșerturi. De amândoaă laturile Ni- p. 174// lului se trag niște munți săci și puțin înalți, ce închid mănoasa vale a Nilului, carea spre Mr. mediterană se preface în un șas larg, tăiet de mai multe canaluri. Partea care se închide în forma unei insule prin mare și doi craci a Nilului, se numește **Delta**. Peste numita vale se varsă Nilul în tot anul, satele și cetățile se văd atunci a înota în apă. Nilul începe a se înfla cam după jumătate Septemvrie și se trage în albie-și de tot în Februarie. Vestit este Egiptul de mulțimea zidirilor vechi, ce se află parte în ruini parte întregi de 3.000 de ani și mai bine. Mai multe de aceste se văd în Egiptul de sus. Pământul roditoriu se întinde numai până unde ajunge apa Nilului în tâmpul înundării, că mai încolo e mai numai peatră și arină. Egiptul e darul Nilului, fără care ar fi deșert și săc ca vecina Sahara. Spre ase împrăștia apa Nilului, mai departe sânt rădicate împlături și s-au săpat mai multe canaluri. Între acestea sânt mai alese: **Canalului lui Iosiv**,

de la Chene până la Cahira, lung 25 miluri; **Canalul Bahr-el-Vadi** și a **Cleopatrei**, sau **Mahmudie**, acest de pre urmă, lung 10 miluri.

Clima Egiptului pentru vecinătatea deșerturilor și lipsa ploii, e mai caldă ca în alte țări supt acea lățime geografică. Aborirea pământului, după scăderea apei, pricinuieste multe boale, între care înfricoșata ciumă. Boalele de ochi încă sânt foarte dese.

Rodirea pământului unde ajunge apa e ne- *p. 175*// spus mare, nice poștește alt lucru fără sămănatul și grăpatul. Se face: urez, grâu, dura, foarte mult bumbac, trăstie de zahar, cafea, pomi de senă, multe finice și alte poame, ș.a. Dintre vietăți sânt mai de însămnat crocodilii din Nil, dintre carii unii au lungime de 4 stângini. Metaluri nu se află în munții Egiptului.

Numărul lăcuiitorilor se socotește de la 2 – 2¹/₂ milioane. Ei sânt: Copti, Arabi, Turci, Arnăuți, Nubi, Negri, puțini Armeni, Greci și Europeni, carii se numesc aici franci. Numărul coptiilor sue la 100.000, ei se văd a fi rămășițele vechilor Egipteni. Fața le samănă cu a mumiilor ce se află în mormânturile vechi. Haracterul li s-au stricat prin îndelungata șărbire, și se zic a fi unealtă gata spre toate fără de legile. Ei sânt creștini după eresul monofisișilor; o parte însă s-au unit cu biserica Romei. Mulțimea lăcuiitorilor o fac Arabii, în părți în **Feláh**, sau lucrători de pământ, și în **Beduini**, carii viețuiesc supt corturi. Dintre cei dintâi mulți sânt arabi curați, alții, mestecați cu sânge străin. Turcii și arnăuții fac poporul domnitoriu măcar nu sue numărul peste 15.000. Negrii și Nubii sânt sclavi și șărbi. Toți acestia sânt Muhamedani. Frâncii, Armenii și Grecii se cuprind mai mult cu măestriile și neguțatoria.

Egiptul în tâmpurile de curând au făcut în cultură sporiu însămnătoriu, supt chivernisirea lui Ali-Mehmed; care cu o statornicie *p. 176*// și energie necunoscută în un Turc, au îndreptat toate plasele chivernisirii, au înbunit agricultura, au rădicat un mare număr de făuriști,

au fundat scoale, și spre a îndemna pre tineri la învățătură le au rânduit plată; au organizat o puternică oaste și flota; au învins pre Vahabiți, au cuprins Nubia, au învins oștile sultanului în mai multe rânduri.

Îndustria și negoțătoria se află în stare mai înfloritoare ca în alte părți a Africei, și prețul negoțelor scoase din Egipt întrece în tot anul pre a celor aduse cu 8-10 milioane fior. de argint. Făuriștile mai toate sânt a sub-craiului și acesta e întâiul negoțătoria în țară.

Egiptul e provință turcească; în care totuși Pașa, sau sub-craiul Ali-Mehmed domnește mai ne atârătoriu, plătind numai anumită dare. El au dobândit de curând urmare moștenitoare pentru familia sa. Egiptul are vistierie, oaste și flotă osăbite de a Sultanului.

Europenii împart Egiptul în Egiptul de jos, de mijloc și de sus, care împărțire lăcuiților de aici e necunoscută. Ei îl împart în țara sau pământul din jos și din sus de Cahira, sub-împărțindu-le apoi pre amândoaă în ținuturi mai mici. Căpitala Egiptului e

Cahira sau **Cairo**, cea mai mare cet. în Africa, cu 300.000 lăc., zidită în un șas arinos aproape de malul drept al Nilului. Are uliți strâmte și ne curățite, căsi mărunte și mai mare parte de lut. Între moșei și palațe p. 177//se află multe foarte pompoase, între care moșea Tulun, El-Hachim, El-Azhar și Sultan Hasan. Peste tot sânt în Cahira 300 moșei, 12 beserici coptești, 2 grecești, 2 catolice, 36 sinagoge evreiești, cafenee 1.200, scăldători mari 31 și căsi 30.000. Are și întăritură cu strălucitul palața a Pașii. Între asezămintele literare e mai vestită scoala înaltă de la moșea El-Azhar. Făuriști are multe și poartă negoțătoria mare.

Din jos de Cahira se află orașul **Bulac**, cu 15.000 lăc., port, negoțătoria și multe zidiri frumoase. Aici se tipărește un jurnal turcesc și arăbesc, și se află un colegiu rădicat pentru științele înalte și limba itălească. Din sus de Cahira, lângă Nil se află **Cahira** veche, în locul vechii cetăți Babylon. De cea parte a Nilului se vede frumoasa cetate

El-Gisé. În vecinătate se află vestitele piramide. Cea mai mare măsură în înălțime 428 urme. Mai încolo stă gigantica statuă sfinx, a căreia numai capul cu grumazii și peptul măsoară 27 urme. Mai sus se află la 40 piramide mai mici. În locul acesta au stat în timpurile vechi strălucita cetate Memphis.

Alte locuri mai alese

1. În Egiptul de sus: **Asuan** (Syene), cet. mică în loc desfătat, aproape de Nubia. Din sus de Asuan face Nilul cea mai de pre urmă a sa cădere, surupându-se cu mare regegiune peste *p. 178*// stâncile de granit. El închide mai multe insule, care pentru frumsețe se numesc grădinile tropice. Mai vestită e insula **File**, cu o pompoasă beserică veche. – **Edfu**, Apollinopolis, cet. mică, cu minunate ruini, între care o beserică foarte pompoasă. – **Esne** sau **Asna** (Latopolis) cet. mică cu multe dărmături.

Teba (Thebae, Diospolis magna), acum loc părăsit, în timpurile vechi, una din cele mai pompoase cetăți în această țară, ce arată strălucitele dărmături ce se întind pe amândoaă malurile Nilului. În locul Tebei vechi stau acum mai multe sate. La satul Lucsor se văd cele mai minunate zidiri vechi și ruini. Spre a. de la Teba se află muntele Burnu, în care era locul pentru îngropatul Crailor. Acest munte scobit din lăontru, are mai multe sale și ganguri, încărcate de sculpturi și zugrăviri. Spre r. de la Teba se întinde un deșert sălbatic, unde la începutul Creștiniei se rădicase un mare număr de mănăstiri. Se vede încă mănăstirea S. Antonie și peștera săhastrului Pavel. – **Cheft** (Coptus) mai demult cet. mare. – **Chene** (Caenopolis), cet. mică. Peste Nil se află statul Dendera (Tentyris), cu multe dărmături. Se află aici o beserică întreagă foarte strălucită, rămasă din timpurile Ptolemeilor. – **Girge**, cet. de rând. – **Siut** (Lycopolis), cet. cu nequțatorie și 16.000 lăc.

2. În Egiptul de mijloc, afară de Cahira, **Faium** (Crocodilopolis), cet. cu 12.000 lăc., *p. 179*// mai de mult mare și pompoasă. Nu departe se vede lacul Birchet-el-cherun, sau Moeris.

3. În Egiptul de jos: **Tatá**, cet. cu târguri mari și o moșee pompoasă. – **Damiet**, cet. zidită în loc ne sănătos, nu departe de mare și de ramul Nilului de cătră r. – **Rosete** sau Rașid, cet. cu 15.000 lăc., port și neguțătorie, zidită lângă mare și gura Nilului de cătră a.

Alexandria sau **Ischenderié**, adoa cet. în Egipt, zidită pe o limbă de pământ, între mare și lacul Mareothis; e întărită, și în tâmpurile de curând s-au înfrumsețat cu multe zidiri alese. Are doă porturi și poartă neguțătorie mare. Nu departe se află Abuchirul, loc vestit de la bătaia ce s-au întâmplat aici în anul 1798 între Englezi și Frânci.

Acestea toate în valea Nilului. Mai încolo **Carge**, în oăsa de acest nume spre a. de la Nil. – **Coseir**, cet. mică cu port în Mr. roșie. În vecinătate se află băi de smaragd. – **Sivá**, cet. mică în o oasă aproape de Sahara, unde era zidită vechea cet. Ammonium, cu făimosul oracul a lui Joe. – **Suez**, lângă Istmul și Sănul de acest nume. – **El-Ariș**, cet. întărită, lângă Mr. mediterană, spre Palestina, încungiurată de un deșert săc.

II.

PĂMÎNTUL ATLASULUI

Partea Africeii de cătră m. n., întinsă spre a. de la Egipt, și pe lângă Mr. mediterană, până la Oceanul atlantic, peste carea se trage muntele Atlas, se numește de lăcuitori **Tel**, sau pământ înalt; de europenii de rând **Berberia**. Noi cu Geograful Balbi o numim **Pământul Atlasului**. Părțile lui sânt: **Tripolis**, **Tunis**, **Algir** și **Maroco**.

1. Tripolis

Călătorind din Egipt spre a. ajungem în Tripolis, care este un stat tributariu Porții osmânești, se întinde între Mr. mediterană, Egipt, Biledulgeridia și Tunis. De la el atârnă Principatul **Fezan**, **Barca**, o parte a Bilerdugeridiei și câteva oăse mărunte din Sahara. Peste tot cuprinde în arie la 8.800 m² cu ceva mai puțin de 1 $\frac{1}{2}$ lăc.

Pământul e mai mare parte săc, arinos și petros; că o aripă a Saharei se trage peste Tripolis până în mare. Producte are puține, dară foarte bune. Din împărăția vegetătoare are acele din Ispania de meazăzi. Din vietăți se țin: cămile, vite cu coarne și cai cam mărunți și fără putere; măgari și oi ș.a. Se află multe fere: lei, leopardzi, hiene, antilopi; apoi struți ș.a. Metaluri s-au aflat până acum puține.

Lăcuitorii sânt **Berberi**, **Mauri**, pu- p. 181// țini **Turci**, **Evrei** și **Europeni**. Se află și Negri, mai cu samă, ca sclavi. Berberii se împart în mai multe popoare; însă sânt puțin număroși. Maurii s-au prăsit din

mestecarea Arabilor cu sânge străin; Beduinii totuși au rămas curați, și vorbesc limba arăbească curată. Mai toți lăcuiitorii urmează legea lui Muhamed. Evrei și Creștini sânt puțini.

Statul **Tripolis** se chivernisește de un Pașă; pre care europenii îl numesc Bei. El se alege de Divanul și oastea turcească din cetatea Tripolis, și se întărește în noa vrednicie prin Sultanul din Constantinopol, căruia este datoriu a trimite dare. Beiul apoi chivernisește țara după placu-și. Are oaste în tâmp de pace cam de 3.000, și o mică flotă. Locurile mai alese sânt:

Tripolis, cet. cu 25.000 lăc., căpitala acestui stat. Are port întărit, mai multe dărămături din tâmpul domnirii Romanilor, și poartă neguțătorie mare. – **Bengasi**, cet. mică în locul vechii Leptis magna. – **Grené**, sat apus, în locul strălucitei cetăți Cyrene.

Murzuc, căpitala Principatului Fezan, ce cuprinde mai multe oăse în Biledulgeridia.

2. T u n i s

Spre a. de la Tripolis se întinde statul Tunis, mărginindu-se cu Mr. mediterană, Tripolis, Biledulgeridia și Algir. În arie măsură 3.400 m² cu 1.800.000 lăc. Pământul e mai roditoriu ca în Tripolis. Lăcuiitorii sânt parte *p. 182*// Berberi, parte Mauri, Turci, Negri, Evrei și puțini Europeni. De Berberi se țin Amazirgii, Cabilii, Șelecii. Răligiea și forma chivernisirii e ca în Tripolis. Oastea Beiului în tâmp de pace stă cam din 6.000 ostași, carea în tâmp de război se poate rădica la 50.000. Are și flotă. Cetățile mai alese sânt:

Tunis, căpitala statului cu 150.000 lăc., 12.000 căsi, 300 moșei și câteva zidiri mari. Portul Tunisului se numește Goleta, și se apără prin întăritura de acest nume. Poartă neguțătorie mare. Spre m.

n. de la Tunis se vede locul, în carea au fost zidită puternica cetate Carthago. – **Portofarina**, cet. aproape de dărămăturile vechii cetăți Utica. – **Cairvan**, cet. cu 40.000 lăc., mai de mult căpitala Africei arăbești. – **Monastir**, cet. cu 12.000 lăc. – **Cabes**, cet. cu 20.000 lăc. – **Tozer**, cet. în Biledulgeridia tunesască.

3. Algir

Algirul e întins între Mr. mediterană, Tunis, Biledulgeridia și Maroco, de la 15⁰-26⁰25' a lungi. Pământul lui e mai mare parte muntos și delos; roditoriu totuși cu climă stâmpărată și sănătoasă, întocmită spre a fi o țară cultă și puternică, precum au și fost tâmp îndelungat supt domnirea Romanilor, când se întindea aici Numidia și Mauretania Caesariensis. În arie măsură 4.200 m² și după înștiințări deregătorești adunate pentru Ministrul frâncesc de rășboiu, numără peste 5¹/₂ mil. lăc. Ei se p. 183// trag din acelea popoare pre care le-am numărat mai sus în Tunis, numai cât numărul Europeanilor e aici mai mare.

Algirul până la anul 1830 era stat tributariu Porții osmănești ca și Tunis cu Tripolis. Pașa ce domnia peste el se numea **Dei**, și avea supt sine pe Beii de la Tlemsan, Constantine și Titeri. Algirul era cel mai puternic între staturile turcești din Africa și cu răpirile de mare pricinuia multă pagubă neguțătoriei în Mr. mediterană. În mai sus însămnatul an fu cetatea Algir cuprinsă prin Frânci, carii în următorii ani s-au lăfit tot mai de parte. Algirul dară e acum colonie frâncească, însă fără a fi cuprins tot. Dintre cetăți sânt mai alese:

Algir sau **Al-Gesair**, cet. cu 80.000 lăc., zidită lângă mare în formă de amfiteatru, parte de loc oblu, parte de coasta unui deal, în locul vechii cetăți Rusgurunum. Are uliți strâmte și căși cu coperemânt așezat. Între zidiri sânt mai de frunte: Pașali, sau palațul Deiului; Casauba, o

zidire foarte mare în carea lăcuia Dejul de pre urmă, o moșee mare și 5 căsărmi. Portul e mare, întărit țăpăn și stă din doaa părți, despărțite prin o limbă de pământ. Agirul e întărit, până la anul 1830 era capul statului Algir, acuma e a coloniei frâncești de acest nume, și nu de mult s-au rădicat în el Episcopie catolică.

Bugia, cet. mică cu băi de fer, spre r. de la Algir. – **Bona**, cet. de rând, zidită în loc *p. 184*// desfătat, lângă mare, mai spre r. de la Bugia. În vecinătate se văd dărămăturile vechii cetăți Hippo, în carea era Episcop S. Augustin. – **Constantine**, mai în lăontrul țării, cet. mare cu 40.000 lăc. în loc foarte plăcut, între ruinele vechii cetăți Cirtha. Aici lăcuiește un Bei tributariu frâncilor. – **Medea**, spre m. z. de la Algir, capul provinciei Titeri. – **Telemsen**, sau **Tremesen**, cet. cu 15.000 lăc., cap provinciei Oran. – **Oran**, cet. cu 10.000 lăc., lângă mare, până în anul 1792 supus Ispanilor.

4. M a r o c o

Partea mai de cătră a. a Pământul¹³ Atlasului, o cuprinde Sultanatul **Maroco**, sau **Mug'rib-ul-Acsa**, cel mai puternic între staturile berberești, care se mărginește de cătră m. n. cu Mr. mediterană; de cătră r. cu Algirul; de cătră m. z. cu Sahara, și de cătră a. cu Oceanul atlantic. Se întinde între 7⁰ - 18⁰ a lungi. și până la 36⁰ a lăț. spre m. z. nu-i este cunoscută întinderea. În arie se zice a măsura peste 13.000 m² și a număra 8.000.000 lăc.

Maroco e una dintre cele mai frumoase țări a Africei, în carea munții Atlas, împărțiți în mai multe ramuri înalță sumețele sale vârvuri până la 12.000' peste fața mării. Ei sânt îmbrăcați în păduri verzi peste tot anul, sau coperiți cu pășuni care se gată numai în vârvurile mai înalte. Smochinii, finicii, vițele de vie rădicate pe arbori, tufele de rosmarin și

¹³ Conform originalului

p. 185// timian, copere câmpuri întregi. O parte a țării stă din șasuri, care apoi se găte în Sahara.

Rodirea pământului în bucate, poame de meazăzi, mândule, gumi, trăstie de zăhar ș.a., e foarte mare.

Lăcuiorii sânt mai mare parte **Berberi**, împărțiți în **Amazirgi** și **Șeleci**, apoi **Mauri**, puțini **Arabi**, **Negri** și **Evrei**. Toți acestia fiind crescuți suptbâta¹⁴ Sultanatului au haracter de tot străcat, și numai bâta e în stare a-i duce spre a lucra bine. În Mauri călătoriul Graberg de Hemsö, numai atâta află de laudă, că suferă durerile fără păsare. Forma lor dinafară încă are ceva înfiorătoriu sălbatic. Lăcuiorii din această țară au mare deprindere în lucrarea pelii numite **safian**, pre care Frâncii o chiamă după numele țării, **Marochin**. Avuțiile lor stau mai mult în vite, cai, cămile și oi.

Maroco e stat neatârătoriu supt un Sultan. Forma chivernisirii e despotică în mare măsură. Oastea stă cam din 36.000 ostași de toată plasa, a căroră număr se poate rădica în tâmp de răsboiu la 100.000. Veniturile sue la 9 milioane fiorini de argint.

Se împarte Sultanatul **Maroco**: în Crăimea **Fez** și în Crăimea **Maroco**, amândoaă spre m. n. de la Atlasul mare; și iară în Crăimea **Sus**, **Tafilet** și ținutul **Dara**, spre m. z. de la numitul munte. O parte din Sus, în anul 1810, s-au făcut ne atârătoare supt nume de **Sidi-Heșam**. Lângă Mr. mediterană do- *p. 186//* mnesc Ispanii peste cetățile: Ceuta, Penon de Velez, Alhucemas și Melilla. Cetățile mai alese sânt:

Maroco, sau **Meracheș**, căpitala Împărăției, cet. cu 70-80 mii, sau după alții numai cu 30.000 lăc. zidită în loc foarte plăcut, la picioarele Atlasului mare lângă râul Mensiet. Între zidiri sânt mai pompoase: palațul Sultanului, moșea Cutubiá și el-Moazin. În sutele trecute avea Maroco la 100 mii căsi, cu 700 mii lăc.

¹⁴ Legat în original

Fez sau **Feț**, cet. mare cu 80.000 lăc., zidită lângă râul Sebu. Cușmele roșii, care se poartă în Africa și în răsărit, de la aceasta cetate se numesc **fesuri**. – **Mechines**, sau **Mecnes**, sau **Mecnasa**, cet. nu departe de Fez, în o vale romantică, cu 60 mii lăc. și răzidița Sultanului. Afară de acestea:

Tetuan, cet. cu port în Mr. mediterană. – **Zeuta** (Ceuta), cet. supusă Ispanilor, cu port și 8.000 lăc., lângă strâmtoarea Gibraltarului, supt un munte ce se numia mai de mult Abila. – **Tanger**, cet. cu port și neguțătorie. – **Sale** și **Robat**, doaă cetăți cu porturi în Oceanul atlantic. – **Al-Cazar**, la care fu omorât Craiul Portugalilor în anul 1578. Toate în Crăimea Fez, iară în Maroco:

Asaf, sau **Safi-Validia**, cet. cu port. – **Mogador**, sau **Suleirá**, cet. cu neguțătorie.

Parudant, cet. în Crăimea Sus. – **Mimeina**, cet. mică, în ținutul Dara. – **Tafilelt** *p. 187//* sau **Tafilet**, în crăimea de acest nume. – **Talent**, căpitala noului stat Sidi-Heșam.

III.

BILEDULGERID ȘI SAHARA

Spre m. z. de la cele patru staturi berberești se întinde o parte de pământ ce se numește Biledulgerid, sau Belad-el-gerid, adecă: Pământul finicelor, fără a ise ști mezuina sau de cătră numitele staturi, sau de cătră Sahara. Mai încolo apoi până în Nigriția și Senegambia se trage tristul deșert Sahara.

Pământul Biledulgeridului e mai mare parte săc și arinos, cu mai multe oăse roditoare. Lăcuiitorii sânt Arabi, Berberi și Negri. Unele părți a acestei țări se țin de cele patru staturi a Berberiei, altele sânt neatârătoare. Răligiea e muhamedană.

Cam pe mijlocul Saharei se trage un șir de dealuri, de cătră m. z. spre m. n. care desparte numitul deșert în doaă părți, din care cea de cătră r. se zice **Sahara**, sau deșertul Libiei; cealaltă **Sahel**. Amândoaă acestea ne aduc aminte acea stare a pământului dintru început, despre carea scrie Moisi: „Iară pământul era deșert și gol”. În însa Sahara e pământul mai mult petros și cu arină grunzoasă; în Sahel predominnește arina măruntă. Clima e fierbinte-călduroasă, noptile sânt răci. Spul- *p. 188*// beratele furtune nu arare ori adună arina în dealuri, ce îngroapă cărăvane întregi.

Strabo asamănă acel deșert pelii tigrlui, pentru oăsele cu care e presărat. Acestea au izvoare, pământ roditoriu de finice, alac, orz și tufe de lemn de gumi. Apoi în ele se țin cămile și se sapă sare.

Lăcuiitorii se numesc Beduini, sânt mai mare parte nomazi, părășiți din osăbite eleminte, împărțindu-se în **Arabi**, **Tiboși**, **Mauri** și

Tauricși. Arabi sânt cei mai omeneti; Tiboși au față mai neagră și păr lung, și se văd a se trage din vechii Etiopi mestecați cu Arabi. Tauricșii sânt lățiți mai mult prin Sahel; se trag din Berberi, Cartagineni, Romani, Greci, Vandali ș.a. Unele neamuri din ei au față gălbinie, formă și trăsuri de tot europenești; alții sânt întunecați, ba mai negri la față. Maurii lăcuiesc drept cu Sultanatul Maroco, sânt veniți din Ispania și încă mai cântă romanticele câmpuri a Andalusiei. Mai toți acestia sânt muhamedani.

Dintre oăse sânt mai alese: **Dar-Fur**; **Carge**, pre care le am pomenit mai sus. Apoi **Dachel**, **Farafré**, **El-Vah** și **Siva**, care se țin de Egipt. Mai încolo **Augila** și oăsele care fac principatul Fezan și **Vahunga**. Iară în Sahel: **Grat**, cu cet. **Grat**; **Tuat**, cu cet. a **Ain-el-Salé**; **Angadez** ș.a.

IV.

NIGRIȚIA CU SENEGAMBIA

Spre m. z. de la Sahara se întinde Nigriția, sau Sudan, și spre a. de la aceasta până în ocean Senegambia. Amândoaă au întindere mare, margini puțin cunoscute și cuprind un mare număr de staturi mărunte. Din acestea:

1. Nigriția

Se întinde de la 11° - 16° a lăț. de m. n. și 15° - 42° a lungi. Pământul ei se zice a fi mare parte oblu; rădicat totuși peste fața mării mai puțin 1.200'. Se trag peste ea și dealuri, și locuri largi se copere cu păduri. Înălțimea locului e mai mare spre lacul Cead și apa Gioliba, curmat totuși de o vale, prin carea se zice a curge un înșămnătoriu râu din, sau de cătră Cead în Gioliba. Se mai înalță încă pământul cătră Senegambia, și spre m. z. cătră Africa înaltă. Clima e călduroasă; nopțile totuși sânt răci și apa îngheață nu a rare ori. Aerul e mai mult umed și ploile tropice se varsă cu nespună grosnicie.

Pământul e foarte roditoriu, vegetarea grasă, păduri multe. Produsele sânt mai mult cele numărate în Partea întâe, numai cât metaluri nobile se sapă puțin și sarea încă lipsește.

Numărul lăcuitorilor nu se știe. Ei se împart în 20-30 popoare, și sânt mai mare p. 190// parte Negri, mestecți cu sânge arăbesc; afară totuși de sclavi și de negri păgâni, carii au rămas curați. Mai de înșămnat sânt: **Tiboșii**,

Arabii și Negrii curați; cei dintâe spre m. n., celalalți spre r. și cei de pre urmă spre a. de la Cead. Mai cătră Senegambia **Felata**, cel mai puternic între popoarele acestei țări și Hasuanii, care țăs multă pânză și gătesc pei. Negrii curați sânt păgâni, celealalte popoare țin legea lui Muhamed.

Dintre staturile Nigriției numărăm ca mai alese numai următoarele: Crăimea **Mobra**, cu căpitala **Vara** și lăc. Arabi. – **Begharmi**, sau **Baghermi**, cu lăc. Negrii și cet. primare **Mesna**. – Crăimea **Bornu**, cum se zice cu 5 milioane lăc. Negrii Felatá, cu cetățile **Birnie și Cuca**; în cea dintâe lăcuiește Sultanul, în cealaltă un Șeh, ce chivernisește țara. – Crăimea Negrilor **Felata**, cum se zice, cel mai puternic stat în Nigriția, cu cet. primară Sacatu, ce numără la 80.000 lăc. Aici au murit în anul 1827 călătoriul Clapperton. Afară de aceasta: **Cașna**, **Calavava**, **Zaria** și **Cano**, cetăți mari.

Crăimea **Iacoba**, în partea Giolibei din jos, lăc. de negri ce se poartă goli, cu cetatea **Iacoba**. – **Borgu**, cuprinde mai multe staturi confederate, cu cet. **Busa**, unde fu omorât vestitul călătoriu Mungo Park, în anul 1805. – **Timbuctu**, sau **Tombuctu**, cu cet. de acest nume, încungiurată de un deșert arinos. – **Bambara**, cu cet. **Sebo**, lângă Gioliba.

p. 191// Cele dintâe crăimi se află lângă lacul Cead, celealalte mai spre apus, aproape de Gioliba.

2. S e n e g a m b i a

Senegambia ș-au împrumutat numele de la apele Senegal și Gambia, care o adapă. Se mărginște, de cătră m. n. cu Sahara; de cătră r. cu Nigriția; de cătră m. z. cu Gvinea de sus și de cătră a. cu Oceanul atlantic. Măsură în arie cum se zice peste 25.000 m².

Pământul ei se copere de munți, dealuri și șăsuri înalte. Munții sânt foarte păduroși și închid văli desfătate, udate de mai multe râuri,

de unde din privința frumșețelor firești se poate alătura lângă cele mai desfătate țări. Ploile tropice țin din Maiu până în Noiembrie și vin cu cele mai spulberate furtuni. Urmează apoi partea anului caldă, în carea în băi și în vecinătatea Saharei e căldura nespus înădușitoare. Pentru Europeni e clima Senegambiei foarte nesănătoasă.

Avuția acestei țări în produse e nespus mare. Se fac bucate, poame și legumi multe. De finici și de arbori de gumi sânt păduri întregi. Se află încă arbori de săpon și unt, crește mult bumbac și indigo. Vietăți sânt foarte multe, parte de casă, parte sălbatice. Dintre acestea însămănăm: elefanții, rinocerii, ipopotamii, crocodilii și leii. Aur și fer se sapă mult, argint puțin și sare.

Lăcuiitorii sânt mai mare parte Negri, pu- p. 192// țini Mauri și Europeni. Negrii se împart în **Iolofi**, **Peuli**, sau **Fulahi** și **Mandingi**. Se mai află Negri și pe alte neamuri, dară puțini. Mai toți acestia sânt păgâni și legea lui Muhamed are numai puțini următori.

Se împarte Senegambia în neatârnoate și supusă Europeanilor. Cea dintâe cuprinde un mare număr de staturi, numite de Geografi **Crăimi**, dintre care noi vom să numărăm câteva.

Crăimea **Valo**, în partea din jos a Senegalului, tributară Frâncilor, cu cet. primare **Dagana**. – **Caïor**, în vecinătatea Capului verde, cu căpitala **Gigis**. – **Iolof**, în care cet. mai de frunte e **Varchog**. – **Baol**, lângă Gambia, cu cetatea primară **Lambai**. În toate acestea domnesc Iolofii, la carii se află ceva feudalism.

Futa-Toro, **Bondu**, **Fuladu** și **Futa-Gialo**. Peste aceste patru Crăimi domnesc Peulii, a căroră Crai sânt Preoți. Futa-Giulo cuprinde partea mai muntoasă a Senegambiei, cu cet. primară **Timbo**.

Carta, **Bambuc**, **Salum**, și **Iani** sau **Cataba**, peste care domnesc Mandingii și se află în lăontru țării, parte lângă Senegal, parte lângă Gambia. Peste tot cuprinde Senegambia la 50 crăimi.

Dintre Europeni au colonii în Senegambia Frâncii, Portugalii și Englezii.

Frâncilor e supusă insula **Sen'Lui** (St. Louis) cu fortul de numele acesta la gura Senegalului. Lângă această apă în lăontrul țării au ei *p. 193*// mai multe așezăminte neguțătorești; așa la **Dagana, Rachel, SS. Charles**, ș.a. Mai jos de capul verde domnesc Frâncii peste insula **Gorea**, întărită de la fire și prin doăă forturi.

Puterea Portugalilor e acum scăzută, și ei domnesc numai peste cetățile: **Cașeu, Bisau, Zinghichar, Farim și Gheba**.

Englezii au cuprins insula S. Mării, la gura Gambiei, unde au zidit întăritura Bathurst.

GVINEA

Partea Africei întinsă de la 11°30' a lăt. de m. n. până la 17° a lăt. de m. z. pe lângă Oceanul atlantic, se numește Gvinea (Guinea), și se împarte în Gvinea de sus și Gvinea de jos.

1. Gvinea de Sus

Gvinea de sus se întinde pe lângă Oceanul atlantic, de la Senegambia sau de la capul Verga până la capul Lopez. ce se află supt 1°15' a lăt. de m. z. Ea atinge de cătră uscat Senegambia, Nigriția, Africa înaltă și Gvinea de jos, fără a ise și întinderea în lăontru, aria și numărul lăcuitoilor.

Pământul e mestecat, lângă țarmuri mai așezat, pe unele locuri rovinos, pe altele arinos, mai încolo e muntos, delos și rădicat *tre-p. 194//* ptit cătră Africa înaltă. Mai înalt este podeiul Amboisilor, peste care se rădică cei mai înalți munți a Africii. Clima e foarte ferbinte și lângă mare pentru străini ne sănătoasă. Ploile tropice curg așa zăcând în râuri, cu groaznice tunete și fulgere.

Produsele sânt de multe feliuri și de mare preț. Vegetarea e nespus luxuriosă. Arborele boabob și finicii cresc la înălțime gigantică. Sălbatică se află foarte multe. Aur mai mult ca în Senegambia; apoi: fer, aramă și sare.

Lăcuitoii sânt negri, negri ca cărbunele, împărțiți în mai multe popoare și supuși la un mare număr de domnitori. Ei sânt în mare

măsură sălbatici, unii jârtfesc, alții mănă carne de om. Cei mai mulți sânt închinători de fetiși, și muhamedani se află numai puțini. **Așanții, Dohomii și Ambosii**, sânt mai de însămnat între popoarele acestei țări.

Europenii cunosc mai numai țărmurii Gvineei, pre care îi împart în țărmurii **Siera-Leona**, a **Piperiului**, a **Dinților de elefanți**, a **Aurului**, a **Sclavilor**, **Benin** și a **Sânului Biafra**. La acestia se mai adaogă coloniile străine: a Englezilor, a Americanilor, Holanzilor și Danilor. Părțile Gvineei de sus sânt dară:

1. Țărmurii Siera-Leona. O parte a acestora e supusă Englezilor, și în cealaltă se află mai multe staturi mici ne atârânătoare, precum: **Burlon, Bulm, Timania și Golam**.

p. 195// 2. Țărmurii Piperiului sau a grăunțelor. În acestia se află frumoasa colonie a Americanilor Liberia. Dintre staturile negrilor sânt mai alese: **Sanguin și Cruh**.

3. Țărmurii Dinților de elefanți, sau a oamenilor răi, cu staturile: **Lahu, Cothei și Isini**.

4. Țărmurii Aurului. În acestia se întinde Crăimea Așanților, ce numără peste 1 milion lăc. Așanții sânt foarte bătaci. Craiul lor lăcuiește în cet. Cumasi, are drept de a ținea 3.333 neveste, și când moare se omoară toți șărbitorii lui, ca să nu meargă singur pe ceea lume. În cetatea **Dumasi** toți lăcuiitorii sânt fauri. Așanții au mai multe popoare tributare.

5. Țărmurii sclavilor ș-au luat numele de la articolul de negoțătorie, care se târguia aici foarte tare. Aici, între alte staturi a Negrilor, este mai puternică Crăimea **Dahome**, cu cet. primare **Abomei**. Zidurile ce încungiură palațul Craiului de aici sânt înfrumșetate cu fălci de om, și calea până în acel palaț e așternută cu găvălii de om. Murind Craiul nu încetează omorărea în palațul lui până ce i-să alege următoriu. O sărbătoare, ce să ține în luna lui Ianuarie, să închie cu uciderea de

50 oameni, și Craiul întingându-și degetul în sânge ș-âl¹⁵ linge. Fetișul acestui popor e tigrul. – De înșămnat încă sânt în acești țarmuri crăimile: **Ardrá**, cu căpitala **Ardrá** sau **Alada**; *p. 196*// **Badagri** și **Lagos**, cu căpitala de numele său.

6. Mai încolo până drept cu insula Fernando Po, să întind țarmurii **Benin**. Prin acestia să varsă apa Gioliba sau Cuara în Ocean prin un mare număr de guri. Aicea se află următoarele Crăimi: **Benin** cu căpitala de acest nume, și putere oștească cum se zice de 100.000 armați; **Averi** și **Boni**, cu căpitalele de numelele său; **Calabara veche** și **Calabara noaă**, doaa Crăimi mici și **Pământul Ambosilor**, împărțit în mai multe staturi mici.

7. Țarmurii sânelui **Biafra**, până la capul Lopez, puțin cunoscuți. Lăcuiitorii sânt foarte sălbatici, și mai tot satul are Craiul său. Cet. mai mare e **Naango**, pre carea Englezii o numesc **Jarjtaun** (Georgetoun).

Dintră coloniile străine sânt mai alese:

a) A **Englezilor**. Acestia au cuprins o parte din țarmurii Sierii Leonii cu acel scop, ca din această colonie prin negrii slobozi să cetățânească Africa mai încolo. Acest sfânt scop nu s-au putut dobândi pentru ne sănătatea climii; din carea pricină această colonie fu în anul 1833. mai de tot părăsită. Cet. primare în colonia Siera-Leona e **Fritaun** (Freetoun), zidită frumos după forma cetăților din Europa; însă lăcuiitorii sânt la năravuri doară în tot pământul cei mai stricați. În Țarmurii aurului au rădicat Englezii mai multe forturi, și unul în a sclavilor. Mai de înșămnat sânt: *p. 197*// **Apolonia**, **Cap Corse** în care lăcuieste chivernisitoriu, Animaboc și William. Acest de pe urmă în țarmuri Sclavilor.

¹⁵ În conformitate cu textul original

b) **Liberia**. Colonia Liberia fu fondată de Americani din staturile unite de meazănoapte, în pământ cumpărat, cu scopul de a lăși cetățănirea peste Africa, și de a avea loc pentru strămutarea negrilor desrobiți din America. Să află această colonie lângă capul Mesurado și curgătoarea S. Pavel, în țărniurii Piperiului, ea au făcut în cultură pași înbucurători, lăcuiorii îi sânt negri de legea creștinească. Cetatea primare e **Monrovia**, zidită regulat și întărită țapăn. Are scoale bune, bibliotecă și să tipărește aici și un Jurnal.

c) **Coloniile Holanzilor**, carii au zidit multe forturi în țărniurii aurului. Mai de frunte este: **Elmina** cu 10.000 lăc., rășidința chivernisitoriului.

d) În țărniurii aurului și a sclavilor au așezat și **Danii** câteva colonii mici. Capul acestora e **Acra**, cet. mică, dară frumoasă, residința chivernisitoriului. De însămnat mai este **Ada**, lângă râul Volta.

2. G v i n e a d e j o s

Gvinea de jos să numește partea Africii de apus, întinsă de la Capul Lopez până la Capul Negru sau de la $1^{\circ}15'-17^{\circ}$ a lăț. de m. z. Ei mai annumără¹⁶ unii și țărniurii până la apa Orange, sau până la 29° a lăț. de m. z. Pământul să rădică treptit de la țărniuri cătră r. Lângă țărniuri, în de-*p. 198*// părtare de 15-20 miluri e pusă întâia rădicătură, ce are pământ mai mare parte oblu, presărat ici coala cu puține dealuri. Urmează un ram de munți întinși mai paralel cu țărniurii, peste care să lățește pământ muntos și delos, coperit cu câteva șăsuri și văli foarte desfătate. Acesta face rădicătura adoa, măsură 30-40 miluri, să mărginește de cătră r. cu alți munți peste carii să întinde Africa înaltă puțin cunoscută. Mijlocul Gvineei de jos, sau povințele: Congo, Angola și Benguela să udă de mai multe curgătoare mari, ce curg cu

¹⁶ Consoană dublată

mare repegiune către a., însă părțile din vecinătatea Gvineei de jos, și mai cu samă pământul de la capul Negru încolo e săc și pătîmește de lipsa apei de beut. Clima e foarte călduroasă și ne sănătoasă, că aborirea din pământul coperit cu groasnicile păduri, și umezălile, ce să dezvălesc prin căldurile următoare după ploile tropice, pricinuiesc cele mai primejdioase boale. Afară de acestea: mulțimea inseptelor veninoase și a șarpilor amărăsc vieața lăcuiitorilor acestui desfătat pământ.

Puterea roditoare a pământului e mai mare ca în Gvineea de sus. Lângă mare și în rădicătura dintâi să rădică mărețele păduri și câmpurile să înbracă în o vegetare grasă și ne petrecătoare. Finicii au înălțime de 26 stânjâni; și baobabii, a cărora trunchi măsură împregiur la 7 stânjâni, înfrumsețază grasele dealuri. Pământ de câțiva stânjâni și lucru de puține zile e în stare a nutri o casă număroasă peste tot *p. 199*// anul. În a doa rădicătură domnește o necurmată primăvară, și acest pământ, adăpat de nenumărate râuri s-ar putea numi raiul pământului, de cumva i-ar fi sănătatea climii potrivită frumsețelor. Mai încolo în a triea rădicătură să zice a fi pământul arinos, precum e și în țarmurii dincolo de capul Negru. Produsele sânt cele numărate mai sus. De lei, leopardzi, tigri, elefanți ș.a. vojëesc pădurile. Întră pești să află mulți electrici. Sare să sapă multă; însă dintră metaluri nobile aur numai puțin.

Lăcuiitorii sânt negri, împărțiți în mai multe popoare și Portugali. Negrii au negrit prin amestecare coloarea Portugalilor și acestia au făcut pre negri mai puțin întunecați ca în Gvineea de sus. Să zice că în Congo ar fi și Evrei negri. Religia negrilor e fetișască în osăbite forme; Portugaliu totuși au întors dintră ei pre mulți la răligia crăştinească, fără a le fi insuflat duhul creştiniei. Peste tot Portugaliu nu numai nu au înbunit, dară au stricat mult năravurile lăcuiitorilor de aici.

Să împarte Gvineea de jos în mai multe staturi, dintră care unele sânt ne atârnoătoare, altele supuse Portugalilor. Forma chivernisirii e în

toate despotică, și cuprinderea de frunte e neguțătoria cu sclavi; care de au și scăzut puțin în tâmpurile de curând trecute, nu au încetat totuși de tot. Din Staturile Gvineei va să numărăm numai cele mai de frunte.
p. 200//

1. Staturile ne atârănătoare sânt:

a) **Crăimea Loango** sau **Loangu**, lângă Gvineea de sus, cu capitala de numele său, numită și **Boali**, zidită aproape de mare în o pădure de finici, și numără 15.000 lăc. Craiului de Loango sânt supuse mai multe crăimi mai mici, precum: **Santa Catarina**, **Maiumba**, **Cacongo**, ș.a.

b) **Crăimea Congo**, mai de mult puternică, acum scăzută. O parte a lăcuiitorilor dimpreună cu Craiul au primit legea creștinescă. Capitala e **Sant Salvator** sau **Banța-Congo**, zidită în loc desfătat și sănătos, cu 20-24.000 lăc.

c) **Crăimea Bomba**, cu capitala **Bomba**.

d) **Crăimea Sala** sau **Anțico**, cu capitala **Misel**.

e) **Crăimea Moluas**, afund în Africa înaltă, cu cetățile: **Tandivua** și **Iambo**. În cea de pre urmă lăcuiește Craiul, în ceaalaltă Crăiasa.

f) Crăimile: **Casange**, **Cancobella**, **Ho**, **Holo-Ho**, **Ginga**, **Bihe** ș.a. Toate în lăontrul Africii puțin cunoscute.

2. Gvineea de jos portugălească

Aceasta cuprinde crăimile: **Angola**, **Benguela**, și mai multe părțile din Congo și alte staturi. Toate acestea se numesc Căpităniea Generală a Angolii și Benguelii, și să chivernisăsc prin căpitanul Generariu, ce lăcuește *p. 201//* în Laonda, de la care atârână mulți Crai și Prinți de-a negrilor. Acestora căpitanul, când vin la el, nu le dă mai

mare omenie a la noi un deregătoriu de comitat Juzilor de sate. Aicea încă să plinește ce au zis Brenus: **Vae victis**. Ei le suferă toate, că sânt mai slabi, sau nu își cunosc puterea! Cetățile mai alese sânt:

Loandu sau S. Paolo de Loando, cet. frumoasă, cu 5.000 lac., Episcopie și țapăn întărită. **San Felipe de Benguela**, cet. mică în loc sănătos, întărită prin un fort. – **Mucima, Masaganu, Cambanca** ș.a. forturi în lăontrul Africii.

Țarmurii de la capul Negru pană la apa Orange sânt mai ne cunoscute, precum și partea Africii drept cu acestia.

AFRICA DE MEAZĂZI

Partea Africii spre m. z. de la curgătoarea Orange și capul S. Mării, să numește Africa de meazăzi. Pământul ei încă să rădică treptit cătră Africa înaltă. Rădicătura întâe să întinde pe lângă țarmuri, e lată pe unele locuri numai de 2 pe altele, mai cu samă spre m. z. și r. de 15. miluri. Urmează munți înalți 4.000-5.000' mai paralel cu țarmurii trași în mai multe ramuri supt osăbite nume, peste carii se întinde a doa rădicătură supt nume de Caró, lată de 15-20 miluri și înaltă 3.900' pe-*p.* 202// ste fața mării. Peste Caro să întind alți munți rădicați până la înălțime de 10.000, iară spre r. numai 5.500, și din sus de acestia să înalță a triea rădicătură sau Africa înaltă. Acestea rădicături nu stau din pământ ne curmat oblu; că mai multe ramuri de munți trec și peste ele, dintră care unele ajungând în mare formează capurile: **S. Martin**, a **bunei nădejdi**, **Capul falci**, **Angulias**, **Infant**, ș.a. În vecinătatea mării e pământul umed și mai peste tot anul coperit cu verdeață; mai în colo mai săc și pe multe locuri arinos; Caró numai după ploile periodice să înbracă în verdeață. În rădicătura a triea e încă mai săc, cuprinde deșărturi cu arină grunzoasă, însă și locuri cu pășuni bune, mai cu samă lângă munți.

Clima pe lângă mare e stâmpărată; în munți e frigul aspru și ține pământul câteva luni amorțit. Peste tot pătimesc acestea țări de secetă și de furtuni spulberate. Patru părți a anului să schimbă ca la noi; însă în tâmp întors. Clima e sănătoasă foarte.

Dintre produse sânt mai de frunte: vietățile de casă din Europa, elefanții, leii, panterii, rinocerii, girafele, caii, zebra, struții, furnicile mari, furnicile albe, albinele sălbătice, ș.a. Din vegetătoare să fac tot felul de bucate, legumi, poame de meazăzi, bumbac, vin. Vestită este colonia Capului de frumseța florilor. Din minerale să sapă: fer, aramă și sare.

p. 203// Lăcuitorii sânt: **Hotentoți, Bușmani, Cafri, Betjuani:** puțini Europeni, mai cu samă **Holanzi și Englezi**. Cei din tâi lăcuiesc mai spre m. z., Cafrii spre r., Bușmanii și Betjuanii mai în lăontru la izvoarele apei Orange și mai încolo. Toți acestia să împart în mai multe neamuri supt osăbite nume. Hotentoții și Bușmanii să trag din un soiu, numai cât aceia sânt mai lini; iară acestia în mare măsură sălbătici. Hotentoții și Bușmanii să zic a fi cel mai urât soiu de oameni și a avea cea mai mare asămănare cu mămoile. Stătura lor e de mijloc, părul negru și gros mai ca a porcului, gura eșită în afară, pelea întunecată-gălbinie, cam în forma frunzelor veștezite; muierile au țite spânzurătoare ca niște săcuetțe întru atâta, cât le pot arunca peste umăr, și de asupra șăzutului o crescătură, ce face cu spatele unghiu drept, lungă la unele de 1½ urmă de Paris, pe carea să pot călări doi prunci. Hotentoții să ung pe trup cu balegă, apoi cu unt, presărându-să cu ceva pulbere de o plântă puturoasă, numită Bucu. Fără această unsură ar fi necuviință a eși în public. Această datină să află și la Bușmani, Cafri și Betjuani, numai ceva schimbată. Cafrii și Betjuanii să osăbesc, precum de negri, așa de Hotentoți. Pielea lor e întunecată fără a fi neagră, statura înaltă, nasul mare dară nu turtit ca la Hotentoți. La fire să zic a fi lini și după bărbăria, în carea să află omeneti. Religiea e fetișască; întră Hotentoți *p. 204//* totuși și Betjuanii au făcut creștinii mulți proseliți.

Să împarte Africa de meazăzi: în **colonia Capului, Pământul Hotentoților neatărnători, a Cafrilor și a Betjuanilor**. Despre care în parte.

1. Colonia Capului să întinde în partea de cătră apus de la 29°40' și de cătră răsărit de la 35°20' a lăț. de m. z. până la vârful mai din jos a Africii. Aceasta fu fundată de Holanzi, de la carii în anul 1795. și 1806. au apucat-o Englezii. Numita colonie e o proptea, în carea să razămă puterea Britaniei, lătită peste toate părțile Oceanului. În arie măsură 6.000 m² cu 120.000 lăc. Hotentoți, puțin negri, malai și europeni. Căpitala ei e **Capstadt**, cet. cu 20.000 zidită frumos lângă sinul Tafel, în partea de cătră apus. Aicea lăcuesțe chivernisitoriuil englezăsc, și toate deregătoriile mai înalte, arc colegiu, bibliotecă, astronomie, și să tipăresc aici doaă jurnale. Neguțătoria e mare; că toate corabiile, ce vin sau merg cătră India, poposăsc la această cetate. Întăriturile ei sânt țapene, însă portul nu are afunzime destulă. Spre m. z. de la Capstadt să înalță munții **Taifel** și **Tafel**, iară mai jos de acestia **Capul bunei Nădejdi**. Alte cetăți, precum: **Stelenbosh**, **Tulbagh**, **George**, **Uitenhagl**, ș.a. sânt mici.

2. **Pământul Cafrilor** spre r. de la colonia Capului, întins până la Capul S. Mă- p. 205// rii, să numește Natal sau **Pământul Nașterii**, fiind aflat în Sărbătoarea Crăciunului. Aicea lăcuesc Cafrii împărțiți în mai multe neamuri. Misionarii au făcut numai puțin sporiu în cetățănirea lor. În anul 1824 au așezat Englezii lângă sânul **Natal** o mică colonie.

3. Pe amândoaă malurile apei Orange sau Gariep să află pământul **Hotentoșilor** neatărnători, împărțiți în multe popoare, subîmpărțite în neamuri. O parte a Hotentoșilor să numesc Bușmani. Locurile mai de însămnat sânt: **Pela**, lângă **Gariep**, și **Brica**, doaă orășele, și satele **Ierusalem** și **Betania**, rădicate de Misionari, carii pătrunzind la acești fii ai firii, au adaos turma lui Hristos cu câteva mii de suflete.

4. **Pământul Betjuanilor**, să întinde peste Africa înaltă spre m. n. de la a Hotentoșilor. Ei încă sânt împărțiți în mai multe popoare. Locurile mai de însămnat să zic a fi următoarele: **Litacun**, **Curiceane**, **Meribowhey**, **Macov**, **Melita**, ș.a.

AFRICA DE RĂSĂRIT

Aceasta să întinde de la Capul S. Mării sau mai bine de la apa Manica însus până la marginile Abisiniei, sau întră 24° a lăţ. de m. z. și 11°a lăţ. de m. n. – Ea este cunoscută numai lângă țări și aicea încă numai în câteva locuri. *p. 206*// Pământul să rădică treptit cătră Africa înaltă în trii rădicături. Pe lângă țarmuri să întind șăsuri sau câmpuri cu puține dealuri presărate, arinoase sau rovinoase pe mai multe locuri. Mai larg este numitul șăs spre m. z., de la curgătoarea Zambese, unde măsură până în 60 miluri. Din munții Lupata curge un mare număr de râuri, ce fac mai multe cataracte. Lângă țarmuri să află multe insule, crescute cu păduri și lăcuite de turme de elefanți. Clima lângă țarmuri mării e foarte caldă, și ne sănătoasă în mare măsură; mai sus în a doa rădicătură stămpărată, și în atriea rece întră atâta, cât munții în tot anul se văd învâsçuți de neaoă.

Partea aceasta a Africii în cât ne este cunoscută, e numai puțin roditoare. Dintră vietăți să află: cămile, elefanți, cai, vite cu coarne, oi, rinoceri, girafe ș.a. Dintră vegetătoare: bucate de rând, urez, bumbac, zăhar, cafea, indigo, lemn eben, aloe, mirhă, ș.a. Din minerale: aur, argint, aramă, fer, sare și ambră.

Lăcuitarii sânt **Cafri**, **Negri**, mestecați cu **Arabi**, și puțini **Portugali**, că în partea de cătră m. z. au fundat acestia puține colonii; în care totuși, pentru ne sănătatea climei, să trimit numai oamenii mai blăstămați și în 5 ani din 100 abia mai rămân în viață 20. Răligiea

lăcuiitorilor e parte muhamedană, parte păgânească și a Portugalilor creștinească, carii au și un episcop în cetatea Mosambic.

p. 207// De la apa Manica până la Zambese să numesc țărnișii Africii de răsărit **Sofala**; mai încolo până la capul **Delgado Mosambic**; de aici în sus până la apa Chilimansi **Zanguebar**, și mai încolo până în Abisinia **Adel** și **Aian**, sau țara **Samaulilor**. Despre care în parte.

1. Pe țărnișii **Sofala** au așăzat Portugalii multe colonii și au zidit câteva cetăți și forturi. Mai alese sânt dintră acelea următoarele: **Sofala**, cu port, zidită lângă curgătoarea de numele său. – **Manica**, cet. de rând în lăontrul țării, supt muntele Lupata. – **Sena** și **Tete**, doaă cetăți mici lângă Zambese. –

Drept cu țărnișii **Sofala** să întinde mai în lăontrul Africii țara **Șicova**, avută foarte de argint, și lăcuită de Cafrii sălbatici, ce mănă carne de om. – Mai încolo Țara **Butua**, presărată cu multe dărămături de zidiri vechi. – Pe amândoaă malurile apei Zambese să întinde țara sau Împărăția **Motapa** sau **Monomotapa**, mai de mult foarte puternică și avută de aur.

2. În țărnișii Mosambic încă au Portugalii câteva colonii. Aici sânt mai de înșămnat: **Chilimane**, cet. mică la gura apei Zambese. – **Mosambic** (Mosambique), cet. cu 10.000 lăc. și neșățorie, zidită în o mică insulă, reșidința chivernisitorului portugălesc. Lăcuiitorii acestor țărnișii să numesc Monșu și Macua, sânt supuși mai multor domnitori, parte tributari Portugalilor, parte neatârnișii.

p. 208// Cei dintâi sânt foarte urăți și sălbatici; iară Mocua mai lini, înalți la stătură și în față cu trăsuri mai plăcute. Toți își acață în nas inele și fața și-o înfrumșează cu osăbite figuri.

3. **Țărnișii Zanguebar** atârnișii de la Imamul de Mascat din Arabia. Dintră cetăți înșămnăm: **Chiloo**, în o insulă, în carea lăcuesște un crai a negrilor și un chivernisitoriu a Imamului. – **Momboza**, altă

cet. zidită iară în o insulă, rezidența unui Craiu arăbesc, și până în anul 1820 supusă Portugalilor. Dintră insulele din vecinătate sânt mai de însemnat: **Monfia**, **Zamguebar** și **Pemba**.

4. În **Pământul Samaulilor** să află crăimea **Melinda**, cu cet. **Melinda**, și crăimea **Magodoho**, cu cet. de acest nume, amândoaă atârătoare de la Imamul de Mascat. Pe lângă țarmuri lăcuesc Arabi mestecați cu negri, mai în lăontru Samaulii, carii să zic a fi rămășițele Macrobiilor pomeniți de Erodot. Acestia au față plăcută, trup țapăn și părul ș-âl¹⁷ gălbinesc cu var.

¹⁷ Conform textului

AFRICA DIN LĂONTRU

Spre m. z. de la Nigriția să înalță pământul Africii și formează un podeiu foarte întins în forma unui triunghi, a căruia un corn *p. 209//* ajunge în Abisinia, altul în pământul Ambosilor și a triea deasupra coloniei Capului. Doă laturi să întind mai paralel cu Oceanul indesc și atlantic, iară a triea de cătră m. n. e necunoscută. Să udă acest podeiu de mai multe râuri, ce să scurg în Nil, lacul Cead, Zambese, Zaire, Orange ș.a. Câteva lacuri mari, precum: **Ahelunda**, **Maravi**, **Cusua**, **Zamba** ș.a. încă să află aicea, fără a le ști întinderea și locul; că cunoștințele despre aceasta parte a Africii sânt așa întunecate ca coloarea fății lăcuiților, macar ea în mărime ajunge cu întreaga Europă. Câteva ținuturi le am însămnat, de nu mai mult, batăr cu numele, supt XIII, XIV și XV. A fi acest pământ des împoporat să vâde din mulțimea sclavilor, ce să scot din el spre vânzare. Lăcuiții sânt negri de trii soiuri: **Gala**, în vecinătatea Abisiniei, **Șaga**, drept cu capul Negru și **Cafrii**, în partea de cătră r. și m. z.

INSULELE

Africa e încungiurată ca cu un șir de mărgele cu mai multe insule, ce să află mai mare parte în mâna Europeanilor și sânt următoarele:

1. În Mr. mediterană: **Zerbi** sau **Gerba**, **Chercheni**, **Conileras**, **Imbros**, ș.a. toate mici supuse Beiului de Tunis.

p. 210//2. În Ocenaul atlantic: a) **Arhipelagul Canarelor**, împărțit în Canarele de m. n. și m. z., drept cu împărăția Maroco și Sahara; cu climă stâmpărată și sănătoasă; pământ roditoriu și înzăstrat cu toate frumsețele firești. Toate Canarele să pot socoti ca niște munți, înălțați peste fața mării. Canarele de m. n. sânt supuse Portugalilor. Insula mai de frunte e **Madeira**, cu arie de 80 m² și 100.000 lăc. Cet. primară e **Funceal** (Funchal) supt 32°33' a lăț. de m. n. și 0°28' a lungi. numără 20.000 lăc. și e puțin întărită. Aicea lăcuiește un Episcop catolic și chivernisitoriu. Poartă neguțătorie mai cu samă cu vin, care să face însămnațoare câtime și foarte bun în mai multe vânațe a aceștii insule. – **Canarele de m. z.** sânt supuse Ispanilor și numără 232.000 lăc. în arie de 151 m². Cele mai mari sânt **Tenerifa**, **Canaria**, **Palma**, **Forteventura**, **Lanserota**, **Tomera** și **Fero**. Întră munții acestora să află mulți vulcani, întră carii **Picu de Tenerifa** e înalt 11.502' peste fața mării, și să află în insula Tenerifa, care e mai mare întră toate. Căpitala e **Santa Cruds** (S. Crux), în insula mai sus însămnată, cu 8.000 lăc. supt 28°27'30" a lăț. de m. n. și 1°36'50" a lungi. Aici lăcuiește chivernisitoriu. Insula Fero e vestită de la meridianul întâe, care totuși trece ceva mai spre răsărit de la această insulă.

b) **Arhipelagul capului Verde**, *p. 211*// drept cu Senegambia, spre a. de la întâiul meridian, cu climă caldă și schimbăcioasă, pământ mai mare parte săc și arinos. Cuprinde mai multe insule, supuse Portugalilor. În arie măsură peste tot 149 m² și numără 70.000 lăc. Căpitala e **Portu-Praiu** (Porto-Prayo), în insula Sant-Jagu (S. Jago), cet. mică. În cet. **Ribera** lăcuește un episcop.

c) **Insulele Sinului Gvineei**. Întră acestea sânt mai de frunte: **Fernando Po**, o insulă foarte frumoasă, lungă 6 și lată 4 miluri, crescută cu păduri și adăpată de mai multe râuri. Clima îi este sănătoasă și vechii lăcuitori umblă goli. În anul 1827 fu cuprinsă de Englezi, carii au așezat aici colonia **Clerens** (Clarence), cu cet. de acest nume. – Mai încolo: **insula Princilor**, cu cet. **Santa Ana**, supusă Portugalilor. Mai spre m. z. marea insulă a **S. Toma**, cuprinsă iară de Portugali, cu pământ roditoriu, dară climă nesănătoasă. Cet. primară e **S. Toma** (St. Thomas). – Insula **Anabona**, supusă iară Portugalilor, e mai mică.

d) **Insula Înălțării**, sau, cum o numesc Englezii, **Esentșen** (Ascension), mică și sacă, cuprinsă nu demult de Englezi, să află supt 7⁰-56' a lăț. de m. z. și 3⁰19' a lungi.

e) **Insula S. Elene** (St. Helena), supt 15⁰55' a lăț. și 11⁰51' a lungi. Această insulă să rădică din Ocean în forma unei cetăți ne- *p. 212*// gre, cu mai multe turnuri gotești. Țărmurii i să înaltă peste toate locurile oblu în sus. Ea măsură în arie 6¹/₂, cu 5.000 lăc. Căpitala îi este **Gemstaun** (James Town), zidită în o vale afundă, cu port mic și lăcuința chivernisitorului. Insula S. Elene au căpătat mare nume în Istorie, fiind din anul 1815-1821, locul de surghiunire a vestitului erou Napoleon, care aici, în mijlocul oceanului, de părțat de Europa, peste carea domnisă cu mână așa puternică, și-au închiet viața în 5/17 Maiu 1821. Trupul lui fu dus la Paris în anul 1840 spre a odihni supt un pompos monumânt, în beserica învalizilor. Numita insulă să poate socoti ca o cumplită întăritură; că

toate stâncile de lângă țărmurii, pe unde s-ar putea cerca ceva năvălire străină, sânt încărcate de țăpene baterii.

f) **Insulele reînnoirii** (Erfischungsinseln sau Tristan d'Alcunha), spre m. z. de la capul Bunei nădejdi. Sânt cu numărul trii, și le au cuprins nu de mult Englezii. Au apă de beut bună, și pentru această să cercă de corăbieri.

3) **În Oceanul indesc.** Insulele Oceanului indesc le numesc mai mulți **Arhipelagul etiopesc**, sau a **Madagascarului**, a căruia părți mai de frunte sânt:

a) **Insula Madagascar**, cea mai mare pre pământ, cu arie de 10.500 m² și peste 4.000.000 lăc. Pământul ei e muntos, și mai multe vârvuri să rădică până la înălți- p. 213// me de 10- sau și 12.000 urme. Vălile desfătate să schimbă cu roditoarele câmpuri. Păduri cumplite copere o mare parte a pământului, care să udă prin un mare număr de curgătoare, și e foarte avut de ținuturi romantice. Clima e caldă, umedă și foarte nesănătoasă pentru Europeni. Pământul gras să îmbracă în o vegetare nespus vie, și mai cu samă flora Madagascarului să zice a fi pompoasă fără măsură. Sute de plânte cresc aici, care nu să află în alte țări. Dintră vietăți sânt mai de frunte: vitele cu coarne, oile, caprele, o mare mulțime de sburătoare, șărpi și crocodili. Elefanți nuse află nice lei, urși ș.a. fără de acestea. Dintră metaluri lipsește aurul celelalte să află în câtime însămnătoare.

Lăcitorii sânt **Madagezi**; prășiți, precum să vede din Malai, Negri și Arabi. În lăontrul insulei e fața lor mai gălbinie, în vecinătatea mării întunecată. Cei dintâi sânt mai mărunți la trup, și fără putere, acestia țăpeni și înalți. Religiea Madagezilor e necunoscută, și partea lor mai mare să află în sălbătăcie.

Să împarte această insulă în mai multe staturi, întră care **Ancova** au ajuns în tâmpurile noastre la mai mare putere, supt vestitul craiu

Radama. Radama să poate număra întră cei dintâi bărbați a tâmpului nostru, acesta au cuprins o mare parte a insulii, formând din ea crăimea Madagascar¹⁸; au organizat pu- p. 214// ternică oaste, deprinsă în tactica europenească; au înaintat meseriile chemând în țară bărbați străini: au șters neșterea cu robii: s-au cultivat pre sine, ca se poată cultiva supușii, și ce e mai mult, cunoscând marea idee, ce domnește în părțile luminate a Europei, că învățătura ar fi fundământul fericirii oamenilor, au rădicat mai multe scoale, chemând învățători din Paris, London și insula lui Mauriție. Și toate acestea le-au făcut un craiu barbar, care în anul 1828 în vrâstă de 27 ani fu veninat prin nevestă-sa! Cât putea nădăjdui omenimea de la un așa om de i-ar fi fost viața mai lungă! Căpitala statului Ancova sau a **Crăimii Madagascar** e **Tananariva**, zidită în loc nespun romantic cu 50-80.000 lăc. Cășile private sânt mărunte, și să află împrăștiete prin o pădure de pomi; însă Radama prin arhitecți de Europa au rădicat mai multe strălucite zidiri.

Afară de Ancova, mai sânt și alte staturi în Madagascar; așa: **Seclava**, spre m. n. cu cet. **Bombetoc**, în partea insulei de cătră a. – **Antavarts**, spre r. de la Seclava, vestită de întâmplările Grafului unguresc Beniovschi. – **Bestimecara**, cu cet. **Fulpoen**, (Foulpoint) mai demult colonie francească. – **Betanimena**, cea mai des împoporată parte a acestii insule. – **Antaximena**, în carea au zidit Frâncii un fort numit **pont Dauphin**. Ei au așăzat o colonie și în insula **S. Mării**, carea se află spre r. de la Madagascar. Englezii au p. 215// cuprins portul **Louquez** în partea de cătră m. n. –

b) **Insulele Comore**, întră uscatul Africii și Madagascar, cu numărul patru: **Comoro**, **Hinjuan**, **Maiata** și **Mehila**, toate muntoase și rar împoporate, din pricina prădărilor, făcute de corsarii din Madagascar. În Hinjuan să află cet. **Mașadu**.

¹⁸ În original, despărțit

c) **Insulele Mascarene**, spre r. de la Madagascar, întră care două sânt mai de frunte **Maurițius** și **Burbon**. Cea dintâi măsură în arie 112 m² cu 90.000 lăc., acărora mai marea parte stă din sclavi. Pământul rodește multe produse de mare preț, clima e stâmpărată și sănătoasă. Cet. primară e **Port Lui** (Port Louis), cu neguțatorie mare și 20.000 lăc. Această insulă e supusă Englezilor, rodește multă cafea, zăhar, indigo, ș.a. – Insula **Burbon** este mai așa mare ca cea dintâi, are pământ muntos, roditoriu totuși și foarte desfătat. Numărul lăcuitoilor sue la 80.000. Cetățile mai alese sânt: **Sen'Deni** (St. Denis) și **Sen' Pól** (St. Paul). Insula Burbon e colonie frâncească.

d) **Insulele Amirante** sau **Admirălității**. Supt acest nume vin mai multe insule mărunte, pietroase și puțin lăcuite, care să află spre m. n. de la Madagascar și sânt supuse Portugalilor.

e) **Insulele Mahe** sau **Seșelele** (Sechelles) mai spre m. n. ca Amirantele întră 4-5 a lăț. de m. z. și 73⁰-74⁰ a lungi. Au p. 216//lăcuitori puțin și sânt cuprinse de Englezi. Mai mare e insula **Mahe**, cu cet. de acest nume. Englezii au plântat aicea pomi de nucșoare și de cuișoare.

f) **Socotora**, o insulă mare, însă petroasă, sacă, puțin roditoare. Până în tâmpurile de curând au fost supusă Imamului de Mascat, de la care, cum să zice, ar fi cumpărat-o Englezii. E pusă în Ocean drept cu capul Gardafui. Cet. primară e **Tamarinda**.

4. În Mr. roșie încă să află mai multe insule, care sânt mai mare parte mărunte și neroditoare. Mai de însemnat e insula **Dalac**, lângă Abisinia. În tâmpurile vechi purta mare neguțatorie cu mărgelile, acuma e lăcuită numai de pescari.

AMERICA

PARTEA ÎNTÎE

AMERICA PESTE TOT

§. 1. Descrierea noastră s-au întors în foile trecute prin Lumea veche, prin pământul clasic, prin vechiul teatru a întâmplărilor neamului omenesc, pre care lăsându-l acuma trecem mai încolo peste Oceanul atlantic, spre a face cunoscută cât de pe scurt și Lumea nouă cu noă fâpturi în noă forme, în carea se gătește un nou teatru pentru viitoarea omenime. Aceasta se numește **America**, de la întâiul ei descriitoriu **Americo Vespucci**, și nu după cum s-ar fi cuvenit de la întâiul aflătoriu **Hristofor Columbo**, ca batăr cu aceasta să i se răsplătească neprețuitele vrednicii, făcute pentru omenime.

America stă din doă jumătate-insule, și din mai multe insule mici și mari. Amândoă jumătate-insulele au formă de triunghiuri, și se împreună prin Istmul Panama. Una din acestea se află întreagă în emisferiul de meazănoapte și se numește **America de meazănoapte**. Partea mai mare a ceialalte jumătate-insule se află în emisferiul de meazăzi și se zice **America de meazăzi**. Insulele, presărate în Oceanul atlantic întră amândoă Americile se numesc **India apusască** din pricina, că întâi p. 220//lor aflători le au socotit a se ținea de India, provința Asiei.

Marginile de cătră m. n. sânt necunoscute și se perd în întunerecul Oceanului gheșos. Spre r. se mărginește cu Oceanul gheșos și Atlantic; spre m. z. cu Oceanul Atlantic și pacinic, sau socotind și insulele din vecinătatea Cercului polariu antartic, cu Oceanul gheșos de meazăzi; de cătră a. cu Oceanul pacinic.

Lungimea uscatului de cătră m. n. spre m. z. e aproape la 2.000 miluri și lățimea mai mare a Americii de meazănoapte măsură 702, iară a cei de meazăzi 656 miluri. Cea dintâi se întinde de la 210⁰-357⁰, iară cealaltă de la 296⁰-343⁰ a lungimei, și peste tot de la 71⁰ a lăț. de m. z., însă fără insule.

Mărima Americii, ne fiindu-i cunoscute marginile de cătră m. n., nu se poate ști fără îndoială, și pentru aceea numai cu ceva apropiere de adevăr se zice a măsura în arie cea de meazănoapte 342.000, și cea de meazăzi, după socoteala lui Hoffmann 326.000 m² sau amândoaă peste tot 668.000 m², însă fără insule, că cu acestea se socotește aria ei 750.000 m², dintră care 4.500 cad pe India apusască.

§. 2. Întră figura lumii vechi și a lumii noă se află nu puțină asămănare; iară în firea pământului, în produse și în climă multă osăbire. Amândoaă stau din doă jumătate-insule, ce sânt mai late spre m. n., iară spre m. z. să gată în pământ ascuțit; amândoaă să leagă prin istmuri înguste; în amândoaă pătrund câte doă sinuri în *p. 221*// lăontrul uscatului, ș.a. Însă munții Americii sânt mai mare parte îndreptați de cătră m. n spre m. z., când în lumea veche se trag cam într-o îndreptare cu ecuatorul; cele mai multe curgătoare a lumii noă curg mai mult spre r., iară a cei vechi în toate părțile mai în o formă; aceea dară e mai mult spre apus, iară aceasta în mijloc rădicată; apele în cea dintâi sânt foarte mari, în aceasta mai mici, și Clima mai uscată, când în cealaltă e tare umedă. Lumea veche e mai călduroasă, cea noă mai stâmpărată. Mai mare e neasemănarea în produse, care în lumea noă afară de metaluri sânt mai puțin nobile și de feluri osăbite.

Pământul socotindu-se peste tot e muntos și șăsos. America cuprinde cei mai întinși munți cu cele mai largi șășuri în tot pământul. Munții nu se rădică treptit ca în lumea veche, ci de rând să înalță de odată din ne mărginitele șășuri. Ei stau mai mare parte din porfir, și numai a unora materie e granitul sau altă plasă de peatră.

Balbi adună munții Americii în următoarele sisteme:

1. Sistema andească sau peruvească, întinsă în partea de cătră apus a Americii de meazăzi din capul Horn până în Istmul Panama și capul Paria, peste uscatul Americii, pământul focului și câteva dintră Antilele mici. Acestia se numesc Andii sau Munții andești (Cordileras de los Andes); se întind în puțină depărtare de la țărmurii Oceanului pacinic și se împart în *p. 222*// Andii Patagoniei, a Cilei, a Perului, a Noaei Granade ș.a. Întră 18° a lăț. de m. z. și 7° a lăț. de m. n. să împart acești munți în doă sau trii ramuri paralele, ce împreunându-se iară în 9 locuri formează atâtea noduri de munți, și închid mai multe șăsurii înalte rădicate 9,10-12.000' peste fața mării. În partea de cătră m. n. să împarte această sistemă în vro 5 ramuri, din care unul trecând spre r. de la lacul Maracaibo se întind pe lângă sinul Mehicului supt nume de Andii de țărmuri; altul se trage spre apus de la acel lac supt nume de munții Perii; atriilea mai încolo supt nume de munții S. Marte; a patra mai încolo supt nume de munții Chindii (Quindi); și a cincea în vecinătatea Oceanului pacinic supt nume de Cordilera de apus. Din trunchiul de frunte în partea din jos se mai trag următoarele patru brațe cătră r., Siera de Cordova, de Salta, Nevada de Coceabamba (Cochabamba) și de Beni. Ce doă dintăe în țara la Plata, a triea în Bolivia, și a patra mai sus întră 11-14 a lăț. de m. z. Vârvurile mai înalte sânt următoarele: Nevado Sorata de 23.600', Ilimani de 22.000', Cimboraso de 20.100', Descabezado 19.800', Nevada de Santa Marta de 18.000', Tahora (Tajora) de 17.700', Caiambe de 18.300', înalți. Mai mare este înălțimea acestei sisteme lângă lacul Titica în Bolivia. Întră Andi să află mai mulți vulcani mai cu samă în Cile.

2. Sistema de Parime sau guaianească, întră sinul de Mehico, și apele: Orinoco, Riu *p. 223*// negru și a Amazoanelor. Cuprinde mai multe ramuri de munți învăscuți cu groasnice păduri, dară puțin înalți. Vârvul mai înalt se zice a fi Picul de Duida, de 7.800 urme de Paris.

3. Sistema brazilască, cuprinde munții Braziliei spre m. z. de la apa Amazoanelor, din Paraguai, Uruguai și o parte a țării de la Plata. Se împarte în mai multe brațe și ramuri, ce cuprind totuși vâruri puțin înalte. Mai vestiți sânt munții acestiea sisteme de cătră r., întinși întră 18°-21° a lăț. de m. z. cu cele mai avute băi de diamanturi, și aur.

4. Sistema de Misuri sau mehicească. Aceasta e legată cu sistema andească prin istmul Panama, din care se întinde spre m. n. până în Oceanul gheșos, peste Guatemala, Mehico, o parte a staturilor unite, America englezască și rusască. În partea mai din jos se numește Cordilere de Veragua, Guatemala, Oahaca; apoi de Mehico, a căriea părți sânt: Siera de Madre, de Acha (Acha), de los Membres, de las Gruelas, Siera verde, și mai sus Munții petroși. Această sistemă e tare lătită în laturi, și din trunchiul de frunte se trag mai multe ramuri spre r. și a. Mai de frunte sânt doaa, din care unul e întins din Siera madre până în Tehas, și altul ce se trage prin California. De numita sistemă se țin și munții de lângă țărurii Oceanului pacinic, cei din Aleute și alte insule. Această sistemă e foarte avută de aur și argint, cuprinde un mare număr de vulcani, mai cu samă în partea din Guatemala. Vârurile mai în- p. 224// nalte sânt următoarele: Muntele S. Ilie din America rusască de 16.700', vulcanul de la Puebla de 16.600', și de la Orizaba de 16.300'; Nevado de la Mehico sau Iztaccihuatl de 14.700', Nevado de Poluca de 13.840' de Paris.

5. Sistema Elighenească (Alleghany) cuprinde munții staturilor unite, întinși spre răsărit de la apa Misisipi, a căroră o parte se zice și Apalahi. Acești munți sânt păduroși, puțin înalți și lipsiți de metaluri nobile. Singur vârul Uașingtn (Washington) se înalță peste 6.000'. De numita sistemă se țin și munții Canadiei, a Labradorului, și a Arhipelagului S. Laurentie.

6. Sistema polară de meazănoapte, cuprinde munții aflători în pământul din vecinătatea polului, puțin cunoscuți.

7. Sistema antilească, se întinde peste Antile. Vârurile mai înalte se află în Cuba, Hamaica și Sant-Domingo. În cea dintâi se înalță Potrilu la 8400', și Siera de Cobre iară atâta, în Hamaica munții Vinerii la 6800' și în Sant-Domingo Anton-Sepu la 8.400' de Paris.

8. Sistema polară de meazăzi, mai puțin cunoscută de cât cea de meazănoapte, cuprinde munții insulelor aflătoare în Oceanul ghețos antarctic.

Dintră capurile Americii însămănm ca mai de frunte numai următoarele:

a) În Oceanul atlantic: Statenhuk, în Grönlandia; Charles, în Labrador; Sable, în noa Scoție; Tancha sau Agi în Florida; Gracias a Dios *p.* 225// în Guatemala; Paria în Columbia; St. Roche, în Brasilia; St. Maria și S. Antonius, lângă gura apei la Plata; Froward, în Patagonia și capul Horn în Pământul focului.

b) În **Oceanul pacinic**: Aguja, în Peru; Blanco, în Guatemala; San Lucas, în California, și Prince Wallis, în strămtuarea Bering.

c) În **Oceanul ghețos de meazănoapte**: Lisburn, Bathurst și Barrow.

America cuprinde cele mai înalte podeie în tot pământul. Mai de frunte sânt: podeiul Perului, a Columbiei și a Mehicului. Cel dintâi se întinde de la 6°-26° a lăț. de m. z. și în mijlocu-i să rădică altul ce încungiură lacul Titicaca și e înalt de 12 - 12.600' de Paris. Podeiul Columbiei, întins în republica Ecuador și N. Granada să rădică de la 4.800-9.000' de Paris. Cel de pre urmă se întinde mai mare parte în Mehico, care tot se poate asemăna unei cupule rădicate din pământ. Înălțimea îi este de la 3.600-7.200' de Paris.

În America se întind și cele mai mari șasuri în tot pământul, dintră care: a) Șasul apei Misisipi, întins peste o parte a staturilor unite și Mehicului, măsură în arie 150.000 m² și are pământ roditoriu.

b) Șăsul apei Amazoanelor, copere mai bine de jumătate Brasilia; o parte a Columbiei, a Perului și a Bolibiei; măsură în arie la 146.000 m², e crescut cu păduri foarte mari, și în el se desvâle o vegetare nespus grasă. c) Șăsul apei Orinoco lân- p. 226// gă apa de acest nume cu arie de 16.000 m² și d) Șăsul apei la Plata, cu arie de 76.000 m². Amândoaă acestea de pre urmă sânt lipsite de păduri, dară după ploile tropice se înbracă în vegetare ne spus mare. Șășurile din America de meazănoapte se numesc Savane, cele de lângă Orinoco Lanos și de la Plata Pampas.

Câmpii ne lăcuite se află în America foarte multe, precum și câteva deșărturi arinoase, care totuși nu ajung nice aminte cu cele din Africa. Câteva dintră vâlile mai de frunte se vor însămna mai jos.

§. 3. Clima Americii e tare osăbită; ce vine parte de la întinderea ei peste toate zonele, parte de la osăbita înălțime a pământului. Părțile de cătră amândoaă polurile stau amorțite supt o gheață și neauă nepetrecătoare, când cele din mijloc în o parte a anului pătinesc de o înădușitoare căldură, carea pe mai multe locuri desvălește niște răsufări tare stricătoare sântății străinilor. Aicea întră tropici se schimbă cele doaă părți ale anului, una ploioasă și alta uscată, ca și în Africa, numai cât ploile sânt mai mari și căldura mai puțin adâncă ca acolo. Mai încolo întră tropici și cercurile polare se schimbă cele patru părți ale anului ca la noi; cu ploi totuși mai multe și căldură mai puțină. Peste tot America e mai umedă, ploioasă și mai răcoroasă ca lumea veche; că vânturile de cătră poluri nu se împedecă prin munți; că deșerturile arinoase lipsesc; că vânturile de cătră ma- p. 227// re încă suflă slobod, ne fiind pământul lat ca în lumea veche; că munții înalți și întinși de-a lungul ei, mulțimea apelor și a pădurilor încă pricinuiesc multă răcoare și fac mari aboriri, ce apoi se adună în deși nori. De la asprimea climei vine de peste 50⁰ a lăț. înceată toată lucrarea pământului. De aicea până la tropici se fac bucatele și poamele de rând, și asemenea climă au și mai multe ținuturi dintră munții Andi, macar se află supt zona călduroasă, că înălțimea locului stămpărând

căldura pricinuieste o desfătată primăvară, țitoare peste tot anul. Supt zona călduroasă cresc plântele cu o nespasă luxurie, și îmbracă pământul în o strălucită pompă, despre care noi, lăcuiitorii, înсарbeda Europa nune putem face întipuire. Clima Americii e mai sănătoasă și supt zona călduroasă ca a Africii; unde totuși, mai cu samă lângă mare nu arare ori frigurile galbine fac cumplite omorâri.

§. 4. O mare parte a Americii stă din insule ce se află în toate patru oceanele ce o încungiură. Noi le vom atinge aicea numai peste tot păstrând mai deplina lor descriere pentru partea adoa. a) În Oceanul ghețos de meazănoapte se află un mare număr de insule friguroase, ce vin supt nume de pământul polariu; precum: Grönlandia, Ian de Maien, S. Gheorghie de meazănoapte, Nordevon, Arhipelagul Befin-Peri, și Islandia. Această de pre urmă și unele din Arhipelagul Befin-Peri se află în Ocea- p. 228// nul Atlantic. b) În Oceanul Atlantic, afară de acele: Arhipelagul S. Laurenție, a Bermudelor, a Antilelor, a Maluinelor drept cu Patagonia, și a lui Maghelan spre m. z. de la Patagonia. – Mai încolo parte în Oceanul Atlantic, parte în cel ghețos de m. z. se află mai multe insule ghețoase, ce vin supt nume de Pământul polariu de meazăzi. c) În Oceanul pacinic: Arhipelagul patagonesc, Ciloe, Galopagos sau a broaștelor cu țăst, Cuadra-Vancouver, și a Aleutelor.

Dintre jumătate-insule însămnăm ca mai mari: Melvila, N. Scoție, Florida, Iucatan, California, Alașca ș.a.

§. 5. Uscatul Americii se udă de Oceanul ghețos de meazănoapte, de Oceanul atlantic, și pacinic; iară Oceanul ghețos de meazăzi încungiură numai insulele ce fac Pământul polariu de meazăzi.

I. Părțile Oceanului atlantic de America țitoare sânt următoarele:

1. Sânul sau marea Befin (Baffins Bay), legată cu Oceanul atlantic prin strâmtoarea Devis (Davis) și cu cel ghețos prin strâmtoarea Baro (Barrow).

2. Sânul Hôds'n (Hudson), vărsat în America britească și legat cu oceanul prin strâmtoarea de a sa numire.

3. Sânul S. Laurenție la gura apei de acest nume, legat cu Oceanul prin mai multe strâmtoari, întră care este mai de frunte Bel-II (Belle-Isle).

p. 229// 4. Sinul Fondi (Fundi) lângă N. Scoției. În acesta se înflă Oceanul până la înălțime de 70'.

5. **Sundul Insulei lungi** (Long Island sund), **sânul Deleuer** (Delaware), și **Cespic** (Chespeac), în staturile unite.

6. **Marea meditărană de Columbia**, întinsă întră America de meazănoapte și de meazăzi, cuprinde Arhipelagul Antilelor. Aceasta mare prin Florida, Iucatan și Cuba se împarte în doaă părți, care sânt: a) sinul de Mehico, staturile unite și Cuba. b) Marea antilească sau caraibească, întinsă până în Columbia, cu sinurile: Honduras, Darien, și Maracaibo. Marea columbească se leagă cu Oceanul prin mai multe strâmtoari, dintră care sânt mai de frunte: canalul Bahama vechi și nou. Cel dintâi e vărsat între Florida și Lucaie, și se numește și golful Floridei; celalalt desparte Florida de Cuba.

7. Strâmtoarea lui Maghelan, desparte Patagonia de Pământul focului și împreună Oceanul atlantic cu cel ghețos.

II. Din Oceanul pacinic însămnăm:

1. Sinul Panamei în istmul de acest nume în Columbia.

2. Sinul Californiei întră Mehico și jumătate-insula California.

3. Marea lui Cuc (Cook) spre apus de la America britească și spre meazăzi de la America rusască, cu mai multe sinuri.

4. Marea Camceatchii sau a lui Bering, în- *p.* 230// tră Aleute, Asia și America, se leagă cu Oceanul ghețos, prin vestita strâmtoare alui Bering.

III. Oceanul ghețos de meazănoapte e numai puțin cunoscut, și se leagă cu Oceanul atlantic prin strâmtoarea lui Baró. Dintră părțile

lui însămnăm: sinul lui Coțebue spre r. de la strâmtoarea lui Bering, sinul Coronării lui Gheorghie a IV., și Marea grönlandească spre r. de la Grönlandia.

Mare este numărul lacurilor, care cu mărimea întrec mai pre toate lacurile lumii vechi. În America de meazănoapte sânt mai de frunte următoarele: Lacul de sus, Iuron (Huron), Micighen (Michigan), Iri (Erie), Anterio (Ontario). Toate acestea se află parte în Canada, parte în staturile unite, se împreună prin apa S. Laurenție ce curge prin ele, și au apa foarte limpede întru atâtă, cât Lacul de sus macar e afund de 15 stângini, ise vede totuși fundul și corăbiile se par a înota în aer.

Apa S. Laurenție, înainte de a se vărsa în lacul Anterio, face minunata cataractă numită Nieghere (Niagara), ce se socotește una dintră cele mai vestite minuni a firii în tot pământul. Numita apă mare de trii ori ca Dunărea în Ungaria, și împărțită în doă părți se surupă cu un înfricoșetoriu sunet din înălțime de 24 stânjini, rădicându-se din ea un nor de stropi ce se vede din mare depărtare. O mare mulțime de străini se duc și din țări depărtate, să vadă acest înfiorătoriu fenomen.

p. 231// Mai încolo în America britească se află lacul Vinipeg, cu altele mai mici. Mai sus: Atapescov, Lacul sclavilor, a urșilor ș.a., toate foarte mari.

Dintră lacurile Mehicului sânt mai de frunte: Timpanagos, Tehugo (Tejugo) și Ceapala (Chapala). În Guatemala se află frumosul lac Nicaragua cu mai multe insule, în loc foarte desfătat, încungiurat de un mare număr de vulcani.

Lacurile Americii de meazăzi sânt mai mici, și numai următoarele doă se pot alătura cu cele din sus: Maracaibo și Titicaca. Lacul Maracaibo se află în republica Venețuela, se încungiură de munți foarte înalți și are țărături nespuse desfătați. Apa lui nu e sărată macar e legat cu marea prin un canal larg. Lacul Titicaca se află în Peru și

Volivia întră munții Andes, e rădicat peste fața mării 12.700', și ținutul din giurul lui se numără întră cele mai desfătăcioase a Americii, unde domnește primăvară nepetrecătoare, când vecinii munți se văd peste tot anul coperiți cu neaoă.

Curgătoare are America foarte multe, dintră care câteva sânt cele mai mari în tot pământul. Din acestea curgătoare se deșartă:

I. În Oceanul atlantic începând de cătră m. n.

1. Ciörcil (Churchil) sau Misinipi¹⁹, venind de cătră a. spre r., se varsă în sinul lui Hödsn.

2. Nels'n (Nelson) udă precum cea dintâi²⁰ p. 232// America britească, trece prin lacul Vinipeg și se mestecă cu sinul mai sus însămnat.

3. Apa S. Laurentie, trece prin cele cinci lacuri a Canadii, udă America britească în vecinătatea staturilor unite, și se scurge în sinul de a său nume. Din jos de cet. Cuibec e întru atâta mare, de se poate asămăna unui sin de mare.

4. Penabscöt (Penobscot), Höds'n (Hudson), Delevuer (Delaware), Sent Göns (S. Johns), Apalacicola (Apalachicola), Mobil (Mobile), ș.a. adapă staturile unite, și cele de pre urmă doaă întră în Mr. columbească, celealalte în Oceanul atlantic.

5. Misisipi, cea mai mare curgătoare în America de meazănoapte, culege undele mai multor râuri mari și mici din staturile unite, și curgând spre m. z. varsă în sinul Mehicului o mare mulțime de apă. În Misisipi se deșartă mai multe râuri mari, dintră care însămnăm următoarele: a) Misuri, un râu foarte mare ce izvoarește în munții Siera Verde. b) Arcansas, care vine din Mehico. c) Râul roșu (Red River) ce vine iară de acolo. Acestea trii se varsă în Misisipi de laturea dreaptă, iară de cea stângă: d) Oheio (Ohio), un râu foarte mare și e) Ilinoa (Illinois).

¹⁹ Conform textului

²⁰ În original, despărțit

6. Colorado de Tehas, cea mai mare curgătoare în republica de acest nume.

7. Rio Notre sau Rio Bravo, o apă mare ce curgând către răsăritul de vara intră în sinul Mehicului.

p. 233// 8. Rio Grande dela Magdalena în America de meazăzi izvorește în vecinătatea Ecuatorului, în munții Andes, curge prin N. Granada către m. n. și se deșartă în sinul Mehicului.

9. Orinoco, o apă foarte mare carea culegând cele mai multe râuri a Columbiei, din jos de cetatea Imalaca, se bagă în Oceanul Atlantic. Orinoco, prin râul Casichiari se leagă cu râul negru din Brasilia și prin acesta cu apa Amazoanelor.

10. Esicvibo (Essequebo) în Guaiana Englezască.

11. Apa Amazoanelor sau Maranion, cea mai mare curgătoare în tot pământul. Izvorește în munții Andes în Peru, din care ieșind adapă o parte a Columbiei, trece apoi în Brasilia, unde înmulțindu-și undele prin multe râuri mari, dintră care vro 10 întrec cu mărimea Dunărea, se varsă în Oceanul Atlantic prin mai multe guri. Această curgătoare curge spaț cam de 750' miluri și în partea din jos e lată de 12 miluri, întru atâta cât din mijlocu-i numai abea se pot zări țărături. Dintră râurile ce se varsă în Maranion de partea stângă sânt mai mari următoarele: Iapura și râul negru (Rio Negro); iară de cea dreaptă: Hualaia, Ucaiala, Madeira în care intră: Beni și Ubahi; Tapajoș (Tapajoz) și Șingu (Hingu).

12. Para sau în partea mai din sus Tocantins, intră în Ocean din sus de apa Amazoanelor, cu care se leagă prin un canal firesc.

p. 234// 13. Râul s. Francisc în partea Braziliei de către r.

14. Rio la Plata sau Riul de argint în mărime a doa curgătoare a Americii de meazăzi, udă așa numită țară La Plata, curge supt nume de Parana întâe spre m. z., apoi spre r. De laturea dreaptă primește marele râu Paraguai, iară de cea stângă altul mai mare supt numele Uruguai, și

apoi din jos de cetatea Buenos-aires se deșartă în ocean prin o gură atâta de largă, încât mult tâmp s-au socotit a fi ceva sin de marc.

15. Mendoza sau Colorado, izvorește în munții Andes drept cu Cile, curge spre r.

16. Cusu-Lcuvu sau Rio Negro se pornește tot din acei munți, și făcând mezuina întră țara La Plata și Patagonia se varsă în Ocean.

II. În Oceanul pacinic încă se varsă un mare număr de curgătoare, care totuși asemăanate cu cele mai sus numărate sânt mici, afară de următoarele doăă:

1. Colorado de apus (Colorado de Occidente), care se începe în munții Siera verde, udă o parte a Mehicului și se scurge în sinul Californiei.

2. Oregan sau Colombia. Acesta adapă staturile unite de cătră apus, și sorbind mai multe râuri din America britească și Staturile unite după ce au făcut puțin loc, mezuina întră Staturile unite și America britească se mestecă cu Oceanul pacinic.

p. 235// III. Dintră curgătoarele ce se varsă în Oceanul ghețos sânt mai de însămnat:

1. Mechensi (Mackenzie), care trecând peste mai multe lacuri, întră în Oceanul ghețos curgând cătră m. n.

2. Apa băilor de aramă spre r. de la cea dintâie.

În Staturile unite, Canada și Mehico se află mai multe canale, care în toată privința se pot asemăna cu cele mai de frunte din Europa, singur Statul Niu Iarc are linec de canale ce măsură 140, Pensilvania de 300 miluri.

§. 6. De produse e America în mare măsură avută întru atâta, cât de și nu în bunătatea lor, dară în câtime și în mulțimea feliurilor, fără îndoială, întrece pre alte părți a pământului.

Numărul vietăților e foarte mare, mai cu samă supt zona călduroasă și supt cele stâmpărate; în formarea lor totuși firca nu au

lucrat cu atâta putere ca în a lumii vechi. Dintră acestea unele se află singur aicea, altele le are America de obște cu lumea veche, și iară unele le are împrumutate din Europa. Dintră cele dintâi numărăm: lama, vicunia *), caguarul, faguarul, și puma din generea mâțelor; veverițele puturoase, bradipii (Faulthier), mai multe spițe de mă- p. 236// mui, Tapirii; mai multe sburătoare, șărpi, amfibii și pești de care nu se află în lumea veche. Sburătoarele Americii se comândă cu frumseța penelor. Dintră acestea sânt mai de însemnat colibrii cele mai mici pasări pe pământ, dintră care unele sânt numai ceva mai mari ca bunzarii; condorii și struții sau nandușii cele mai mari sburătoare în această parte a lumii. Se mai află încă mai multe spițe de lupi, câni, urși și cerbi în America ce în lumea veche nu trăiesc. Lei, leopardzi, tigri, cămile, elefanți și alte multe vietăți a lumii vechi lipsăsc în America. Vietăți de obște Americii și lumii vechi se află mai cu samă cătră poluri, precum taranzi de casă și sălbatici, urși albi, lupi, castori, mai multe spițe de foc, ș.a. În zonele stâmpărate: cerbi, uri²², iepuri, ș.a. Din Europa s-au dus în America tot felul de vietăți de casă.

Asemenea e întocmită împărăția vegetătoarelor. Supt zonele friguroase e vegetarea săracă, supt cele stâmpărate pentru marea umezală a pământului mai mare ca în lumea veche, și supt cea călduroasă nespun grasă și avută. Ținuturi de mai multe zăci de miluri se copere cu păduri atâta de dese de numai focul e în stare a pătrunde prin ele. Finicii sânt cei mai de frunte arbori în America, împărțiți în mai multe spițe, din carii scot lăcuiorii ceară, vin, fărină, zăhar, oleu și sare. Unii au înălțime de 33 stânjâni. Urmează arborul Hina în America de meazăzi, a căruia scorțe se întrăbuințază pentru osăbite leacuri. În singură Bra- p. 237// silia cresc 80 feliuri arbori, din carii se gătesc parte vâpsele, parte osăbite unelte

*) Lama, alpaca, vicunia și cuanaco sânt patru feliuri de vietăți de acel soi, cele două dintâi dumesnice, celelalte sălbatic. Alpaca și vicunia au lână supfire ca mătasa.

²² Posibilă greșeală de tipar, *urși*

mesărești. Mai de frunte sânt: mahagoni, fernambuc, atlas, facaranda, tapare, lemnul de fer ș.a. Întră bucatele și legumele aflate de europeni în America sânt mai de însămnat: cucuruzul și crumpenele sau cartofii, și întră plântē tābacul. Afară de acestea cresc în America: bucatele de Europa, cafeaoa, trăstiea de zăhar, bumbacul, maniocul, cacao, vanila, indigo, urezul, sago, poamele și legumele de Europa, mai multe feliuri de pisang, puțini struguri carii în Cile și alte ținuturi dau vin foarte ales, ș.a.

În metaturi nobile și mai cu samă în argint și platină e America fără îndoială mai avută ca alte părți a pământului. După socotēala lui Humbolt s-au scos în 311 ani numai din băile Ispanilor și Portugalilor 3.625.000 marce de aur și 512.700.000 de argint. Afară de acestea se sapă: platină, diamanturi și alte petri scumpe, argint viu, puțin cusutoriu, plumb, multă aramă, fer, cărbuni de peatră, sare, ș.a. Mai avută de metaturi nobile este: Bolivia, Cile, Columbia, Brasilia, Guatemala, Mehico și unele părți din Staturile unite.

§. 7. Numărul lăcutorilor după Balbi ar fi 39.000.000, după Hassel în anul 1829 41.000.000, fără a putea aștepta pentru stările împregiur nepărtinitoare sau de la ei sau de la alții mai mult de cât ceva apropiere de adcvăr.

p. 238// Se împart lăcutorii Africii²³ în vechi pe carii i-au aflat acolo curopenii, în veniți și în mestecați. Cei dintâi sânt sau Indieni sau Eșchimoși; veniți sânt sau Europeni sau Negri din Africa și mestecați sânt iară de osăbite feliuri, precum vom vedea mai jos.

Indienii se află împrăstieți peste amândoaă Americile, fac o varietate osăbită, se împart în un mare număr de popoare mărunte, căroro aduc și clima, precum în trup, așa în haracterul lor moral au pricinuit multe schimbări, li se lovesc totuși semnele arătate mai sus în Geografia Fisică. Popoarele indienești dimpreună cu Eșchimoșii după

²³ În original, *Africii*

Balbi numără numai 10.000.000 suflete, și totuși vorbesc 438 limbi și la 2000 dialecte. Multe popoare de acestea s-au stâns de tot, altele se împuținează din zi în zi. Sabia cu vinarsul europenilor și războaiele din lăontrul sânt și au fost unealta prăpădirii lor.

Indienii înainte de venirea europenilor mai numai în Peru, Mehico și în câteva din Antile ajunsesse la ceva poleire, iară în alte părți era mai mare parte sălbatici, viețuia în păduri și se cuprindea singur cu vânatul și pescuitul. Ei în toată privința se afla în stare mai de jos ca lăcuiorii lumii vechi; trupul le era mai trândav și fără putere; simțirile tâmpite afară de văzut și auzit la popoarele vânătoare; cunoștințele foarte răstrânse; femeile era sclave și se îngreuna cu cele mai ostănitoare lucrări, când bărbații petrecea partea mai mare a vieții în nelucrare; metalurile nu le știa întrăbuiința spre p. 239// facerea uneltelor. Mai multe popoare nu știea număra peste 3. 5. 10., și numai puține peste 100. Cătră protivnici arăta cea mai mare cruzime pre carii sau îi mânca sau îi omorea întră cele mai crâncene tirării. Dintră însușirile lor mai alese se numără: iubirea ne atârnării și statornicia în suferirea durerilor. Se află pilde de credință în ținerea cuvântului dat, de iubire cătră străini și de alte fapte vrednice de toată prețuirea. Unele cuvântări a căpeteniilor lor sânt pline de duh, de putere și de simțiri înalte.

Răligica lor era tare osăbită; cei mai mulți totuși credea estința unui duh puternic, apărătoriu celor buni și viteji, a altuia duh rău ce ar împărți domnirea pre pământ cu cel bun și a vieții după moarte în ceva loc desfătat unde ar domni ne curmată primăvară, cu păduri pline de sălbatiche și râuri de pești. Această credință se află lățită mai cu samă peste America de meazănoapte. Însă în osăbite forme, și pe lângă credința în acestea duhuri mai fiecare dintră indieni are fetișul său, ceva vietate, peatră, rădăcină, arbor ș.a. Mai multe din acestea popoare au rămas credincioase credinții și datinilor strămoșești, când altele au primit răligica creștinescă cam dinafară.

Doă popoare totuși: Mehicanii în America de meazănoapte și Peruani în cea de meazăzi făcuse ceva pași în cetățănire. Amândoaă avea staturile organizate: cel dintâi aristocratic, celalalt teocratic; zidise cetăți, palațe, be- *p. 240*// serici; avea judecători, legi, preoți; lucra pământul și cunoștea unele meserii; gătea unelte din aur, argint, aramă, ba cei dintâi cunoștea și ceva scrisoare ieroglifică; ei era totuși mai cruzi, mânca carnea protivnicilor prinși în răsboiu și dumnezeilor săi jârftea oameni. Peruani aveau fire mai blândă și de carnea de om se contenea. Ei se închina soarelui, căruia îi jârftea numai roduri de pământ, vietăți și alte lucruri gățite de oameni. În Guatemala și o parte a staturilor unite încă s-au aflat ceva semne de cultură întră lăcuiitorii vechi.

Câteva din marele număr a popoarelor indienești le vom aduce cu numele în partea adoa, însămnând și câteva din însușirile lor, încât ne va lăsa străntoarea locului.

De vechii lăcuiitori a Americii se mai țin Eșchimoșii ce lăcuiesc în țările din vecinătatea polului arctic. Ei sânt mici la statură de 5 urme și mai puțin, au picioare, mâni și ochi foarte mici; păr negru, gros și țapăn; buze groase, și în trup putere mare. În haracteru-le încă se află mai multe însușiri bunc ca în Indieni, fiind ei voioși, deșchiși la inimă și pacinici. Cuprinderea lor de rând e pescuitul și numai rar vânatul. Eșchimoșii sânt împărțiti în 5 popoare, dintră care unul lăcuieste în Asia. Dintră ei unii sânt păgâni, și alții mai cu samă în Grönlandia fură prin Dani întorși la Creștinie.

Dintră lăcuiitorii veniți sânt mai număroși *p. 241*// Europeenii numiți și albi. Ei fac mai pretutindinea poporul domnitoriu, și sue cu numărul la 15.000.000. Mai număroși sânt Ispanii, Englezii, Portugalii, Frâncii și Holanzii. Se află și puțini Ruși, Nemți, Irlanzi, Scoți, Dani ș.a. Europeenii născuți în America din pat legiuit se numesc Creoli. Răligiea Ispanilor, a Portugalilor și a Irlanzilor e cea catolică, celalți sânt:

luterani, calvini și de alte secte mai mici, mai cu samă în staturile unite. Evrei sânt în America numai câteva mii.

O parte a lăcuitorilor veniți o fac Negrii de Africa. Ei nu au înțrat în acest pământ cu sabia a mână spre a vărsa sângele vechilor lăcuitori ca Europeanii, ci fură aduși de acestia ferecați în cătuși ca un articol de negoțatorie să lucre pământul și băile în locul omorâților Indieni, spre rușinea omenimii! Numărul lor sue la 7.000.000. Negrii din insula Haiti s-au făcut neatârători formând o înfloritoare republică, ce până acum numără la 1.000.000 lăc., alții iară fură sloboziți în o parte a staturilor unite, în Mehico, Guatemala și Republicile din America de meazăzi, când în Brasilia, Antile, Guaiana și o parte a Staturilor unite și acum gem în strânsele legături, lipsiți de toate drepturile omenești. Partea mai mare a negrilor din Haiti urmează răligia catolică, precum și mulți din țările domnite de Ispani și Portugali. Protestanții încă au făcut mai mulți proseliți din negrii lăcui- *p. 242*// tori în țările lor supuse; un mare număr totuși au rămas credincioși fetișismului adus din Africa.

Din amestecarea sângelui s-au prăsit în America oameni mestecați sau cum îi numesc unii colorați. Numărul lor se zice a trece peste 7.000.000. Ei se numesc cu osăbite numiri după măsura sângelui amestecat și după osăbirca acestuia. Pruncii Europeanului și a Indienei se numesc Mestizos; a Europeanului și a mestiței Quarterones; a Europeanului și a Cuarteroanei, Octavones; a Europeanului și a Octavoanei Pulchueles, carii se socotesc asemenea Creolilor. Pruncii născuți din European și neagră se zic Mulatos; a Europeanului și a Mulatei, Quinterones; a Cuarteronului cu Europeană Saltatras; a Mulatului cu Americană, Calpan Mulatos; a Calpan Mulatului cu Indiană, Chinos; a Negrului cu Indiană, Zambos sau Zambajos. Acestea numiri se întrăbuițază mai cu samă în părțile Americii colonizate prin Ispani. De la această amestecare atârna mai demult și osăbirca drepturilor, carea acuma mai mare parte au încetat.

§. 8. Europeanii aşazăndu-se în America au strămutat acolo, din patria sa şi industria în mesării, ce în multe locuri au ajuns la atâta floare, încât produsele mai multor făurişti se pot alătura cu cele mai deplinite din Europa. În mai mare deplinire sânt meseriile în staturile unite, Canada, Mehico, în câteva cetăţi a Guatemalei, în republicile Americii de *p. 243*// meazăzi şi în unele părţi a Brasiliei. Lucrarea pământului în acestea, precum şi în Antile este în floare şi toate cuprinderile lăcuiitorilor orânduite; însă necăiri așa ca în Staturile unite, care în toată privința se pot alătura cu țările cele mai culte din Europa. Lucrarea băilor înncă²⁴ e în floare în țările mai sus însămbrate. Înusuşi indienii se cuprind cu unele meserii hărăzite parte de la strămoşii săi parte învățate de la Europeani. Mulți dintră ei lucră pământul, gătesc unelte trăbuincioase în viața de obște; precum: oale, porțelan spuriu, unelte de metal, ș.a. Mai cu samă în Staturile unite; cei mai mulți totuși trăeesc²⁵ numai din vânat și pescuit. Acestea sânt doaa modruri de câștig și pentru albi, mai cu samă prinderea focelor, a ceților, ș.a.

America încungiurată de toate părțile prin undele Oceanului, udată de cele mai mari curgătoare și înzăstrată de la fire cu atâta avuții, e spre neguțatorie în mare măsură întocmită. Acestea părtinitoare stări împregiur le au și știut întrăbuința noii ei lăcuiitori întru atâta, cât neguțatorica ei cuprinde întâiul loc după a Europei, mai cu samă după ce ar fi luat un nou sbor prin desjugarea coloniilor spănești, și prin despărțirea Brasiliei de Portugalia.

Se scot din America mai cu samă următoarele articule: aur, argint, diamanturi, bucate de rând, urez, pei, osăbite feliuri de lemne de lucru și de vâpsele, ceară, plânte de *p. 244*// leacuri, bumbac, tăbac, dară mai cu samă negoate de colonii: cafea, zăhar, indigo, cacao, vanilă, ș.a.

²⁴ Dublu *n* în textul original

²⁵ Dublu *e* în textul original

În locul cărora se duc: tot felul de manufacturi, vin, vinars, sare, pește sărat din Europa; ceai și alte produse din Asia; iară din Africa sclavi, pentru carii câteva porturi a Brasiliei sânt târgurile mai de frunte.

§. 9. Despre cultura și starea soțască a lăcuitorilor Americii numai atâta înșămnăm în acest loc, că nice în o parte a lumii se află ca aicea unite toate treptele culturii și a bărbăriei începând de la întâiul arătoriu Indian și trecând până la cel mai luminat cetățan a staturilor unite, și de la crudul păstoriu vânătoriu și pescariu, până la mâncătoriu de carne de om sau amărâtul lăcuitoriu a Pământului focului, ce numai cu forma se osăbește de vietățile necuvântătoare. Europeanul au plântat în America meseriile, limba, năravurile, legile, răligiile, artele, științele, vietățile și plantele vechii sale patrii, gătind în lumea noaă o noaă Europă numai cu puține osăbiri purcease din firea acestui pământ. Cetăți strălucite înfrumsețază câmpurile mai de mult deșerte; sate se rădică unde până acuma rătăcea numai sălbaticile; universități, scoale mai mici, muzee și biblioteci lucră pentru luminarea omenimii înacelea locuri, unde înainte de 200 ani alerga lăcuitorii ca ferele prin nemărginitele codruri cu arcul și săgețile sau cu rociul și unghița, spre a-ș ținea viața; teascu se străduiește spre acel scop a lu- p. 245// minării de nu și mai tare, dară mai slobod ca în Europa, și singurile staturile unite tipăresc în tot anul la 800 Journale. Misionarii ca înainte mergători a cetățării ș-au așăzat posturile sale în mijlocul barbarilor Indieni și Eșchimoși, ca să samene răligiea păcii și a dragostii. Drepturile omenimii din zi în zi capătă mai mare întindere. În toate acestea merg înainte și duc lumina Staturilor unite. Fericite Colombo! De te-au întristat tirăniile tâmpurilor trecute, ce au cruntat cu atâta sânge lumea de tine aflată, caută acum la floarea acestii părți a ei, la întrăprinderile și așezămintele rădicate aici pentru folosul omenimii, și vei vărsa lacrimi de bucurie! O peată totuși întunecă America, robica negrilor, de carea până acum nice staturile unite s-au putut de tot curăți,

însă tâmpul și duhul pornit o va spăla și pre aceasta, și atuncea bătrâna Europă va căuta cu măhnire la fiii săi de peste mare.

Soțietatea casnică în America e întocmită ca în Europa, ba și lăcuiitorii vechi dearândul trăiesc în monogomie, și numai la puține popoare întră tropici, în Cile și cătră poli se află poligamie. La unele oarde a Avaniilor și Maipurilor se află poliandria, adecă mai mulți bărbați de rând frați din numai o muere.

§. 10. Partea mai mare a Americii e supusă de Europeni și numai unele ținuturi au rămas necuprinse; însă și aceasta numai din pricina nerodirii pământului și a asprimii climei. America cuprinsă de Europeni e sau atârânătoare de la *p. 246*// staturile europești: Britania, Ispania, Francia, Rusia, Dania, Holandia și Svecia; sau s-au făcut neatârânătoare.

Forma chivernisirii în staturile europești neatârânătoare e dearândul democratică, și numai în Brasilia s-au mai păstrat monarhia și aicea încă tare răstrânsă. Cele mai multe dintră republicile Americii formează Confedărări. Întâia Confedărare au făcut-o Staturile unite a Americii de meazănoapte, pre care le-au urmat Mehico, Guatemala, staturile din țara La Plata, apoi Columbia totuși cu mare osăbire, și mai târziu în anul 1836 Peru. Afară de republicile fundate prin europeni mai este încă republica Haiti iară democratică rădicată prin Negri. Despre formele chivernisirii acestor republici, precum și despre a altora: Cile, Paraguai și Uruguai va fi vorbă în partea adoa.

Coloniile europești se chivernisăsc după forma staturilor de la care atârână numai cu puține schimbări.

Ținuturile popoarelor vechi neatârânătoare se află împrăștiete peste partea mai mare a amânduror Americilor, și formează mai cu samă republici supt căpetenii alese sau moștenitoare, în care puterea domnitoriului e răstrânsă foarte. Unele și din acestea popoare au orânduie confedărări, ș.a.

§. 11. America pentru înlesnirea descrierii se împarte în America de meazănoapte, India apusască și America de meazăzi. Din care:

I. America de meazănoapte se subîmparte *p. 247*// în următoarele părți: 1. În Pământul de cătră Polul arctic. 2. În America britească de meazănoapte. 3. În America rusască. 4. În statele unite de meazănoapte. 5. În Mehico sau Staturile unite din Mehico. 6. În Guatemala sau Confederarea Americii centrale.

II. Părțile Indiei apusăști sânt: 1. Antilele mari: Cuba, Hamaica, Haitii și Porto-rico. 2. Antilele mici împărțite în insulele de supt vânt și de peste vânt. 3. Lucaiele sau insulele Bahama.

III. America de meazăzi cuprinde următoarele părți: 1. Brasilia. 2. Guaiana. 3. Columbia sau republicile: Venezuela, N. Granada și Ecuador. 3²⁶. Peru împărțit în Peru de meazănoapte, meazăzi și Bolivia. 4. Cile. 5. Argentina sau confederarea La Plata. 6. Paraguai. 7. Uraguai. 8. Patagonia. 9. Pământul de cătră polul antarctic.

²⁶ Numerotare eronată

PARTEA A DOA

AMERICA ÎN PARTE

I.

AMERICA DE MEAZĂNOAPTE

I. Pământul de cătră Polul Arctic

Supt acest nume cuprindem: Islandia, Grönlandia, alte insule din Oceanul ghețos și partea uscatului spre m. n., de la cercul polariu arctic; însă fiindcă uscatul se ține parte de America britească, parte de cea rusască: despre acestea va fi vorbă mai jos.

Fața Pământului Arctic e tristă; că partea lui mai mare se copere de gheață și nea nepetrecută, ce mai numai pe lângă țarmuri se topește prin căldura soarelui, care prin părțile dincolo de cercul polariu se vede cu săptămânile și lunile a îmbla în giurul pământului fără a se ascunde supt orizon. Întră munți sânt mai mulți vulcani, întră carii e mai cunoscut Hecladin Islandia. Asemenea întristătoare față arată marea coperită peste partea mai mare a anului cu sloi de gheață, dintre cari unii ar cumpănii la 20-26.000.000 măzi. Căutarea cătră marea presărată cu acești sloi e adeseori încântătoare: se pare a se vedea cetăți p. 249// pompoase cu palate, turnuri, piramide, beserici, colonne și poduri, a căroră frumseță se mai mărește, când se strălucesc de soarele văzându-se presărate

cu mii de petri scumpe ce sclipesc în osăbiți colorii. Lungile nopți de eamnă se luminează prin lumina lunii, carea ca și soarele încungiură pământul fără a se coborî supt orizon; prin albeața neaoei, și prin aurora de meazănoapte ce strălucește mai în toate nopțile cu o pompă peste măsură încântătoare. Frigul iarna este nespus aspru, dară vara în unele părți e mai călduroasă ca pe la noi, și atunci pământul pe lângă țarmuri în scurt se copere cu tinere plânte și milioane de floricele, pe care totuși înfricoșetoarea iarnă peste puțin le îngroapă în adâncă neaoă, carea în părțile de cătră m. z. ține 7, mai încolo până în 10 luni.

Dintră vietățile de aici sânt mai de frunte: urșii albi, taranzii sălbatici, vulpile arctice, marmoții (Murmelthier), iepurii albi, boji moșus, puținele oi, capre, cai, vite cu coarne și sburătoare. Mai împoporată e marea, ce cuprinde o mare mulțime de focce, ceți și alți pești. Plânte cresc numai puține și lipsa lemnelor de foc se plinește prin lemnele aduse de mare. Dintră minerale se află puțin plumb, aramă, fer, pucioasă și mai multe feliiuri de petri.

Lăcutorii sânt Eșchimoși, parte păgâni, parte creștini și puțini Dani, iară în Islandia mai cu samă Islanzi ce se trag din Norvegi. Eșchimoșii păgâni sânt foarte sălbatici, cei *p. 250*// creștini mai cultivați și mulți dintră ei știu scrie și ceti, iară Islanzii și pe lângă marea sărăcie cu carea se luptă iubesc științele.

Părțile acestui pământ sânt următoarele:

A) Islandia, o insulă mare în Ocenul atlantic, cu arie de 1.800 m² și 90.000 lăc. Islanzi și Dani. Ei lăcuesc numai pe lângă țarmuri. în căsi împrăștiecte; că părțile din lăuntru sânt coperite cu gheață și neroditoare. Islandia din preună cu insulele ferocești face o provincă a Daniei și pentru acea de mulți Geografi se anumără Europei.

Locul mai de frunte în friguroasa această insulă e **Raichevig**, cet. mică, căpitala Islandiei, cu județ înalt, Episcopie luterană, Liceu, bibliotecă cu 5.000 cărți, două societăți învățate, tipografie în carea se tipăresc două jurnale, Astronomie ce se află în un sat vecin, 5-600 lăc. E zidită în partea insulei de cătră a., lângă un cot de mare. Spre m. n. se înalță muntele Hecla și arzând și fumegând necurmat pricinuieste dese cutrămururi. Spre a. de la Raichevig se vede minunatul izvor Raiser, care în numite tâmpuri aruncă în sus un stâlp de apă ferbinte gros de 13-15' și înalt 120-200'.

B) Grönlandia, o insulă mare sau mai multe insule mai mare parte în Oceanul ghețos spre a. de la Islandia, despărțită de uscatul Americii prin Mr. lui Befin și strâmtoarea Baró, p. 251// măsură în arie peste 20.000 m², însă e lăcuită numai de vro 20.000 lăc. Eșchimoși și Dani. Partea mai mare a acestora se află în țărături de cătră a., unde e clima mai lină și vara așa mare căldură, de se topește rășina de pe funiile Corăbiilor. În partea de cătră a. a Grönlandiei au aflat căpitanul Ross niște Eșchimoși, carii se socotea pe sine singuri lăcuiitori în lume și a fi toată lumea de gheață. Grönlandia încă e supusă Danilor, a căroră colonii cuprind 18 așa numite loge (Logen) cuprinse în două Inspectoraturi, dintră care cel de meazăzi se întinde până la 68° a lăț. de m. n. și cel de meazănoapte mai încolo. Locurile mai de însămnat în Grönlandia sânt următoarele: **Iulianeshab**, **Godthab**, și **Nai Hernhunt**, pre care le cearcă des pescarii de focc și de ceți.

C) Pământul arctic sau noă Gheorghic de meazănoapte, cuprinde insulele spre a. de la Marea lui Befin și spre m. n. de la strâmtoarea lui Baró, toate puțin cunoscute și deșerte de lăcuiitori. În insula Melville au iernat în anul 1820 căpitanul Peri cu două corăbii. Ghiața ce încungiurase corăbiile au fost groasă de 30'.

D) Pământul lui Befin spre a. de la strâmtoarea lui Devis și spre m. n. de la strâmtoarea lui Höds'n stă din mai multe insule numai puțin

cunoscută, și lăcuite de Eșchimoși ncatârători. Noul Gheorghie și Pământul lui Befin le pretind Englezii, însă nu le au cuprins nice le vor cuprinde, că clima e mai aspră decât să o poată suferi Europeanul.

p. 252//

2. America Britească de meazănoapte

A. Peste tot

Partea Americii de meazănoapte întinsă din sus sau spre m. n. de la staturile unite sau de la 42° - 78° a lăț. și de la 236° - 325° a lungi. se numește America britească de meazănoapte, afară totuși de țarmurii de la 56° a lăț. în sus și cu pământul dincolo de 236° a lungi. care după tractatul din Petersburg de anul 1825 din preună cu insulele vecine din Oceanul pacinic e supus Rușilor. America britească de meazănoapte se numește de unii și noa Britanie și, încât s-au putut socoti, măsură în arie 120.000 m^2 . Însămnăm totuși că partea mai mare a acestui pământ e numai cu numele supus englezilor, și se lăcuește parte de eșchimoși, parte de alte popoare indienești. cu care poartă neguțătorie așa numita Soțietate neguțătorească a sinului lui Höds'n.

Pământul e mai mare parte muntos și delos sau oblu coperit cu groasnice păduri, lacuri, udat de un mare număr de curgătoare și tare umed. Munții sânt puțin înalți și în partea de cătră a. se țin de sistema Misuri mehiccască, iară spre r. de cea eligenescă. Clima e friguroasă, aerul umed și neguros, iernile sânt aspre mai cu samă în părțile de cătră m. n. și r. iară ceva mai line spre m. z. și a. Diferința în stâmpărătură e mai mare ca în Europa: în Canada p. 253// supt 47° a lăț. frigul mai mare suie la 24° - 30° și căldura iară la 30° după Reomăr.

Dintră produse sunt mai alese: taranzii, bisonii sau bivolii de America, boii moșus, cerbii mus. Toți acestia în turme mari, mai cu

samă în părțile ne colonizate. Afară de aceia: urși, lupi, o mare mulțime de castori, vulpi, volverini (cam ca vezunii din Europa), o mare mulțime de câni dintră carii sânt mai vestiți cei din Fundlandia ce fac un soi osăbit, multe sburătoare, pești ș.a. Vegetarea în partea mai mare a acestui pământ este foarte grasă, pădurile sânt dese peste măsură, cuprind brazi mai înalți de 40 stânjâni și frasini ce măsură în periferie 5 stânjâni și alte lemne mai cu samă pentru corăbii foarte întocmite. Se află: plântă de leacuri întră care și Ginseng, bucate de Europa, poame, legumi, cânepă, ș.a., dară mai cu samă pășuni grasc. Minerale sânt puțin, întră care puțin fer, plumb și mai multă aramă.

Numărul lăcuitoților se socotește la 1.230.000, carii sânt parte europeni, parte indieni și eșchimoși. Mestecați se află numai puțini. Dintră europeni sânt mai număroși Frâncii în Canada, apoi Englezii, Irlanzii și Scoții. Indienii se țin de doaa familii de a Cristinilor și a Cipiveilor, și amândoaă acestea se subâmpart în mai multe popoare. Cipiveii socotesc pre Dumnezeu a fi o pasare mare, carea prin crișnirea cu rostul ar face tunetile și din a căriea ochi ar eși fulgerile. Cred mai încolo *p. 254*// că sânt prășiți din un cânc, din carea pricină au omorât pre toți câni și la tragerea saniilor întrăbuintază mucrile. În Canada lăcuesc încă Iuroni (Huron) și Irocezi (Iroquois).

Se împarte America britească de meazănoapte în Pământul colonizat și ne colonizat. Cel dintâi cuprinde șapte gubernii: Canada de jos, Canada de sus, N. Braunșwaig, N. Scoție, insula lui Edward, N. Fundlandie, și insulele Bermude (Bermudas). Pământul necolonizat cuprinde următoarele 5 ținuturi: Labrador, insula Anticosti, N. Ueles (Newwalles), ținutul apei Mechensi și ținutul de apus.

B. Topografia

Cvibec (Quebec), cet. foarte frumoasă, zidită în loc foarte desfătat parte pe o mare stâncă, unde se află și întăritura, parte pe coasta acestei stânci și pe țărmurile stâng a apei S. Laurenție, carea o spală de trii laturi. Aicea lăcuiește chivernisitoriul Americii britești, un Episcop catolic, și altul englezesc; are bibliotecă; colegiu, armărie și numără 24.000 lăc. și poartă mare neguțătorie. Cvibecul ie și căpitala Canadiei de jos.

Alte cetăți mai ales c:

a) În Canada de jos: **Montreal**, sau cum o numesc englezii, **Montril**, ce mai mare cet. în Canada, cu 30-40.000 lăc., zidită lângă apa S. Laurenție, din sus de Cvibec, parte *p. 255//* pe un deal, parte pe loc oblu. Are doaa universități și alte așezăminte literare, se înfrumscțază cu mai multe zidiri strălucite și poartă neguțătorie mai mare ca Cvibecul.

b) În Canada de sus: **Ioarc** (York) sau **Toronto**, căpitala Canadei de sus, cet. mică cu 3.000 lăc. – **Chingt'n** (Kington), cet. cu 5.000 lăc. **Nieghere** (Niagara) cet. mică, lângă vestita cataractă de acest nume, apărată prin un fort.

c) În N. Braunșwaig: **Fredericstaun** (Frederikstown), cet. mică, căpitala acestei gubernii. – **Sent-Gön** (St. John) cet. cu port slobod, neguțătorie mare și 12.000 lăc.

d) În N. Scoție: **Helifecs** (Halifax) cet. cu 18.000 lăc. port mare și țăpân întărit, verfte și măgăzinuri mari. Are colegiu și alte așezăminte literare și poartă mare neguțătorie. Aicea lăcuiește chivernisitoriul N. Scoție, și un Episcop englezesc. – **Uindser** (Windsor) cet. mică cu universitate.

e) În Insula Prințului Edward: **Șarlotentaun** (Charlottentown) cet. mică cu port și 3.500 lăc., capitala acestei gubernii.

f) În N. Fundlandie sau după pronunțierea englezască în Niu-Faundlend (New Foundland) **Sent-Gön** (St. John), cet. întărită țapăn cu 12-15.000 lăc., capitala guberniei. Spre r. de la N. Fundlandie se rădică fundul mării întru atâta, cât apa are afunzime numai de 30'-40'. Acesta loc ce măsură în lungime și lățime mai multe zăci de miluri se numește scaunul N. Fundlandii, și e vestit de mulțimea pe- p. 256// știlor **stocfiș**, cu a cărora prindere se cuprind în tot anul mai multe sute de corăbii. Trii insule mici de lângă N. Fundlandie: Grande Miquelon, petite Miquelon și St. Pierre sânt supuse Frâncilor.

g) În **Arhipelagul Bermudelor**. Acesta se află departe în Oceanul atlantic, spre r. de la Staturile unite, supt un paralel cu Carolina de meazăzi, de carca se departă spre r. 150 miluri; stă din 400 insule, dintră care totuși numai 8 sânt lăcuite de vreo 10.000 lăc. Cet. primare e S. Giargi (St. George), cu 2.500 lăc., în insula de a sa numire.

În pământul necolonizat nu se află lăcuitori de Europa statornici, afară de ținutul de apus, unde, în tâmpurile mai noaă au început a se rădica puține colonii mici. Societatea neguțătorescă a sinului lui Höds'n au zidit prin acestea ținuturi mai multe forturi pentru apărarea neguțătoriei și a vânatului. Mai multe de acestea forturi se află lângă apa Mechensi.

3. A m e r i c a R u s a s c ă

Partea Americii de meazănoapte, întinsă spre a. de la 236° a lungi. Din preună cu țarmurii din sus de 56° a lăț. și cu insulele vecine se numește America Rusască. Pământul ei e ca a vecinii Americii britești muntos, păduros, umed, cu climă aspră. Lăcuitorii sânt Indieni,

Eșchimoși, Ciucci, și puții²⁷ Europeni. Lăcuiitorii vechi sunt mai mare parte ne atârănători, că Rușii au *p. 257*// cuprins numai câteva părțicele de pământ de lângă țărmuri și insule, unde au zidit câteva forturi mici, mai mare parte de lemn. Aceasta parte a Americii e supusă nemijlocit unei soțietăți neguțătorești, carea trage din ea folos având dreptul de vânat, pescărit și de neguțătorie carea se poartă mai cu samă cu piei de vidre de mare. În arie măsură America Rusască 20-24.000 m².

Se împarte în insule și în pământul uscat. Dintră insule sânt mai de frunte: Arhipelagul Prințului de Ueles, a Ducii de Joarc, insula Admirălității și Sitca sau Baranf. În Insula Sitca se află mica cet. **S. Arhanghel**. Mai încolo: Insula Cealca și Codiac cu altele mai mici; Arhipelagul Aleutelor și insulele **S. Pavel** și **Gheorghie** în Mr. lui Bering, ș.a. puțin roditoare și rar împoporate.

În uscat sânt mai de însămnat următoarele locuri: Fortul lui Alexandru în o jumătate insulă formată de sinul lui Cuc și a lui Vilhelm. – **Iacutal**, alt fort cu așezăminte neguțătorești, nu departe de înalții munți a S. Ilie și a tâmpului frumos. Rușii țin și o mică parte a Californiei numită Bogeda, aproape de portul S. Franțisc.

p. 258//

4. Staturile unite a Americii de meazănoapte

A. Peste tot

Pământul Americii, întins de la 253°- 311° a lungi. și de la 25°- 52° a lăț. de m. n., vine supt nume de Staturile unite sau de Staturile unite a Americii de meazănoapte, care se mărginesc de cătră m. n. cu America britească; de cătră r. cu aceasta și o parte a N. Braunșvaig; de cătră m. z. cu Mr. columbească și Mehico; de cătră a. cu Mehico

²⁷ Eroare de tipar

și Oceanul pacinic. După Hasel măsură în arie 112.146 m², iară după Balbi numai 98.125 m².

Pământul de amândoaă laturile curgătoarei Misisipi e oblu, lipsit de păduri, dară coperit cu pășuni grase, că aicea se întind latele savane ce ajung până în munții de peatră și Eligheni și până în Mr. columbească. Partea de cătră r. o copere munții Eligheni numiți în o parte și Apalahi, ce sânt avuți de metaluri și se copere cu groasnice păduri, însă sânt puțin înalți. Pământul din numiții munți se pleacă, precum cătră Oceanul Atlantic, așa spre a. cătră curgătoarea Misisipi curgând în amândoaă părțile un mare număr de ape foarte apătoase. În partea de cătră apus încă se trage un braț demunți din sistema Misuri-mehicească, a căroră câteva vârvuri se înalță până la 11.000'. Acestia se numesc munții petroși sau de peatră (Rocky Mountains). De la numiții munți încă se pleacă *p. 259*// pământul, precum spre r. cătră Misisipi, așa spre a., cătră Oceanul pacinic udându-se de mai multe curgătoare lungi și foarte apătoase. Țărmurii de lângă Oceanul pacinic sânt de rând, înalți și petroși, iară cei de lângă Oceanul atlantic și Mr. columbească, mai așezați și tăieți de multe sinuri și coturi ce fac un mare număr de porturi foarte bune.

Fiind Staturile unite întinse peste 28° a lăț., în clima lor se află atâta osăbire, câtă întră clima Italici și a Sveciei. Peste tot clima aicea e mai friguroasă ca în Europa supt acea lățime, diferența întră căldura de vara și frigul de iarna încă e mai mare, ploae curge mai multă, dară mai arare ori ca în Europa. Căldură mai mare domnește în părțile de lângă Misisipi, lângă Oceanul atlantic și Mr. columbească. Furtuni se nasc aici foarte multe și spulberate. Pe lângă Mr. Columbească, și Oceanul atlantic până la 42° a lăț. se pornesc frigurile galbine, lângă Misisipi, în unele ținuturi rovinoase groasele aboriri pricinuiesc alte boale, în alte părți e clima în mare măsură sănătoasă.

Pământul așezat supt o climă atâta fericită este foarte roditoriu. Dintră vietăți se află aicea cele numărate mai sus în America britească luându-se afară numai unele ce trăiesc numai în climă mai friguroasă. Vite cu coarne, cai, oi și porci s-au prăsit aicea foarte multe. Dintră fere însămnăm caguarul sau tigrul de America și veverița puturoasă. Această de pre-*p. 260*// urmă aruncă în contra protivnicilor săi ceva umezală puturoasă ce cum se zice, se simte până în depărtare de un mil englezăsc. Vegetarea e ne spus mare și pădurile cumplite copere o mare parte a pământului. Acestea stau din arbori în Europa mai mare parte ne cunoscuți: stăjeri se află la 26 spițe, aluni la 8, și frasini iară de mai multe spițe. Câmpurile se copere de plânte grase, dintră care multe au putere lecuitoare. Bucatele de Europa cresc foarte bine, asemenea poamele și legumile. În părțile mai călduroase se face încă: trăstia de zăhar, indigo, cacao, cafeaoa ș.a. Dintră metaluri se sapă aur, argint, ținc, aramă, plumb, fier foarte mult și bun, sare, cărbuni de peatră, ș.a. În Carolina de meazănoapte s-au săpat nu demult un dărab de aur ce cumpănește 25 fonți.

Numărul lăcuiitorilor în anul 1840 au fost 17.069.453 și în 10 ani au crescut cu 4.200.000 suflete și mai bine. Înmulțirea împoporăciunii se face parte prin creșterea firească, parte prin venirea europenilor, carii trecând în tot anul cu miile peste Ocean își caută noaă patrie în acest pământ a slobozirii.

Lăcuiitorii sânt parte Europeni sau albi, parte Africani sau Negri și parte Indieni. Europenii fac poporul domnitoriu și din ei stau 415 a împoporăciunii. Mai număroși sânt Englezii carii fac 314 părți a Europenilor, urmează Nemții, Ispanii, Irlanzii, Scoții, Frâncii și Holanzii. Se află și câteva mii de Evrei. În anul 1830 au fost numărul Negrilor 2.350.680 *p. 261*// dintră carii 2.011.320 au fost sclavi, ceialalți slobozi. În 9 staturi care fac N. Anglie e ștearsă sclăviea de tot și negrilor s-au dat asemenea drepturi cu albi; în Oheio, Indiana și Ilinoia nu este slobod

a se aduce sclavi noi. Slavi²⁸ mai mulți se află în amândoaă Carolinile, Georgia, Chentöchi, Tenesi, Luisiana ș.a., staturi de cătră mcazăzi. În Virginia și Luisiana nice e slobod a învăța pe Negri a ceti și a scrie. Pentru dejugarea sclavilor se oștesc în congres și afară de congres mai mulți bărbați cu inimă și cap; însă spre bajocura omenimii nice aicea pot învinge în contra interesurilor lumești! Indieni se află numai ca 310.000 și numărul lor din zi în zi scade. Ei se împart în mai multe popoare puțin număroase. Mai de însămnat sânt Irochezii, mai mare parte în statul Niu Ioarc împărțiți în 6 popoare; Cirochii, lângă râul Tensi; Cricsii aproape de acestia și Șipeveii cătră izvoarele apei Misisipi.

În răligie e cea mai mare slobozănie putând ficcare cinsti pre Dumnezeu după plăcere-și; că beserică domnitoare nu se află și preoții nu fac ceva plasă privilegiată. Mai număroși sânt: Bapțiștii, Metodiștii episcopali, prezbiterienii, congregaționalistii, episcopalii englezești și catolicii. Peste tot se află aici la 63 secte creștinești. Dintră Negri și Indieni încă au primit mulți legea creștinescă.

Forma chivernisirii și alte stări împregiur au făcut ceva schimbări în haracterul acestor lăcuitori prin care se osăbesc de frații lor din *Fu-p. 262*//ropa. Slobozenia le au însuflat lor ceva fală și încredințare însine prin care se socotesc în o stare cu mult mai fericită ca alte popoare. Patriea și-o iubesc din inimă și sânt gata a vărsa oricâți bani pentru înaintarea binelui de obște. Științele înalte nu au ajuns la atâta depliniciune ca în Europa, însă cultura poporului e mai în floare, cunoștințele mai mare parte practice arată minte sănătoasă. Americanul din aceastea Staturi în toate cercă întâi ce e folositoriu și apoi ce e numai frumos și desfătătoriu.

Industria se află în așa floare, carea numai se poate aștepta de la fiii Britaniei și a Germaniei, lăcuitori în o țară înzăstrată cu toate îndămânările spre ajutorința ei. Parcea mai mare a poporului se cuprinde

²⁸ Conform originalului

cu lucrarea pământului. Dintră mesării e mai lătită lucrarea bumbacului și a lânii, gățirea pulberilor de pușcă, a vinarsului, a berii, a hârticii; făurirea metalurilor ș.a. Mai în floare e industria în cctățile N. Anglie.

Neguțătoria se ajută prin puternica marină, pre carea numai a M. Britanii o întrece, prin mulțimea porturilor, a canalurilor, a drumurilor de fer, a bancurilor, a vămilor cumpătate, prin duhul neguțătoresc a poporului și prin marea slobozenie. Se scot mai mare parte produpturi firești, însă și multe mănușături de tot felul. Se aduc negoate de colonii, mai cu samă cafea, zăhar, ceai, bumbac, și afară de acestea vin, vinars, mănușături de Europa ș.a.

p. 263// Forma chivernisirii e tare osăbită de a țărilor din Europa și numai cu republica Elveția are puțină asemănare. Tot pământul care vine supt nume de Staturile unite se împarte în trei ținuturi sau părți, dintră care 26 sânt staturi, 5 teritoare sau ținuturi neorganizate și unul e district. Toate acestea se pot socoti ca alătea republici democratice, în care poporul e domn și deregători prin el aleși sânt numai plinitorii voiei lui. Formele rămase mai mult sau mai puțin mai în toate staturile Europei din bărbăria vrăstei de mijloc, lipsăsc aicea de tot; așa nobilitatea, beserica domnitoare, țehurile, privilegiurile, deregătorii cu putere moștenitoare, armata stătătoare, polițiea ascunsă și înaltă. Toți cetățenii au asemenea drepturi, toți sânt îndatorați a purta greutățile obștești și în tâmp de lipsă a se oști pentru patrie. Fiecare din acestea 31 părți are chivernisire din lăontru osăbită, deregători, venituri și legi osăbite, iară toate fac o consoțire sau confedărare supt nume de Staturile unite a Americii de meazănoapte.

Lucrurile țitoare de întreaga această confedărare se otărăsc în Congresul ce se adună în tot anul în cetatea Ueșingt'n și stă din Curtea Senatorilor și a Deputaților. În Senat are fiecare stat doi bărbați, iară în Curtea Deputaților se trimite unul după 40.000 suflete și 5 sclavi se socotesc 3 slobozi. Staturile se osăbesc de teritoare cu aceea, că acestea

încă nu au drept de a se înfățui în congres; că de și p. 264// trimite unele deputați, acestia au numai vorbă sfătuitoare, iară nu și închietoare. Teritoarele se primesc întră staturi cu toate drepturile când au 60.000 cetățâniți. Districtul Columbia se socotește ca un bun al confederării, atârnă nemijlocit de la Congres, nice se va primi vrodată între staturi. Congresul Staturilor unite are puterea legislativă, iară cea executivă e dată Presidentului Congresului, care se alege pe 4 ani de Deputații poporului trimiși numai spre acest scop. Presidentul e și capul armiei, el numește soli la puterile străine, consuli neguțătorești ș.a.

Oastea stătătoare în Staturile unite numără numai 6.000 ostași, însă toți cetățenii ieu parte din deprinderile ostășești și în tâmp de rășboiu sânt datori a prinde arme. Această oaste din cetățeni adunată nu prea află plăcere înaintea acelor tactici, carii socotesc pre ostași numai mahini fără voie slobodă și numai pre aceia îi zic buni, carii au încărunțit supt arme. Mai puternică este flota pre carea în tărie și deplinire numai a M. Britanii o întrece. În anul 1826 au stat din 68 corăbii de rășboiu, dintră care 25 au fost linii, și celealalte vase mai mici. Americanii au făcut cea mai mare corabie până acum cunoscută „Pensilvania” cu 150 tunuri. Flota Staturilor unite s-au adaos de curând prin mai multe corăbii de vapor.

Mai în frumoasă stare se află finanțele în staturile unite. Venitul sue pe an peste p. 265//30.000.000 dolari, și spesele numai la 16.000.000. Veniturile se trag numai din vămi, vinderea pământului ș.a. ca acestea; iară darea nemijlocită de la anul 1827 au încetat de tot. Asemenea fu în anul 1835 plătite toate datoriile Confedărării. Acestea însă se înțeleg numai despre Confedărarea peste tot, că fiecare stat are finanțe osăbite, și unele și datorii însămnătoare.

În Staturile unite nu este osăbire întră cetăți, orașe și sate; că și cel mai apus loc are drepturi asemenea cu cetățile mai strălucite. Cetățile se rădică foarte repede a deseori în mijlocul pădurilor sau

câmpurilor, mai înainte deșerte și poartă parte numele cetăților lumii vechi, așa Viena, Francfurt, Berlin, Ierusalim, Nazaret ș.a. sau a unor bărbați vestiți, precum Brutus, Ueșingl'n, Cincinati ș.a. Decât toate are mai frumos nume cetatea Filadelfia.

Se împarte această confedărare în 31 părți, dintră care 25 sânt staturi, 5 Teritoare și 1 District. Din acestea 31 părți, șase se numesc demezănoapte sau și N. Anglie, șapte de mijloc, trisprăzece²⁹ de meazăzi, și cinci de apus, care toate se vor numi în partea adoa, unde numărul lăcuiților îl vom pune după numărarea de anul 1830, ne venindu-ne la mână până acuma cea de anul 1840, și aria după Balbi.

p. 266//

B. Î n P a r t e

a) S t a t u r i l e d e M e a z ă n o a p t e :

1. St. Men (Maine) încungiurat mai mare parte de america britească și Oceanul Atlantic, măsură în arie 1.801 m² și numără 399.468 lăc. Capitala e **Augusta** cu 4.000 lăc., iară cet. mai mare e **Poartlend** (Portland), cu 12.542 lăc., port, și neșuțătorie mare.

2. St. Niu Hemșir (New-Hampshire), cu 433 m² în arie și 469.533 lăc.; căpitala e **Coancord** (Concord) cu 3.700 lăc.

3. St. Mesetciusets (Massachusets) cu arie de 412 m² și 610.000 lăc. Căpitala e **Boast'n** (Boston) cu 61.000 lăc., port mare, apărat prin doă forturi, neșuțătorie înfloritoare, mai multe așezăminte științăști și zidiri strălucite. Boastnul e încungiurat de toate părțile prin mare și cu suburbele se leagă prin 7 poduri. De însămnat sânt încă: **Cerlestaun** (Charlestown) cu arsenal foarte mare. – **Chembridgi** (Cambridge), cu universitate și **Selem** (Salem) cu 13.000 lăc. port și neșuțătorie.

²⁹ În original, *trii sprăzece*

4. St. Vermon (Vermont) măsură în arie 461 m² cu 280.600 lăc. Căpitala e **Mon'pelie** (Montpellier) numai cu 3.000 lăc.

5. St. Rod Ailend (Rhode Island), cu arie de 61 m², 97.200 lăc. și capitala **Niu-Port** (New Port) ce numără 8.000 lăc. Mai mare și mai avută e cet. **Providens** (Providence) cu 17.000 lăc.

p. 267// 6. **St. Coanettichet** (Connecticut) are arie de 240 m² cu 297.700 lăc. și doaa căpitale **Herförd** (Hartford) și **Niu-Hev'n** (New Haven), cea dintâi numără 9.600, aceasta 10.800 lăc.

b) Staturile și Teritoarele de mijloc:

1. St. Niu-Ioarc (New York) cuprinde în arie 2.307 m² și 1.913.500 lăc. Căpitala e **Elbeni** (Albany), cu 24.000 lăc., zidită lângă apa **Höds'n**, cu neguțătorie tare întinsă. Nu departe stau: **Troai** (Troy), **Betlehem** și **Höds'n** (Hudson) cetăți de rând. Mai încolo:

Niu-Ioarc (New York) cea mai mare cet. în America, cu 213.000 lăc., zidită în loc nespus desfătat, la gura apei Höds'n, frumsățată cu un mare număr de zidiri pompoase și una dintră cele mai avute și mai strălucite cetăți a lumii. Poartă neguțătorie tare întinsă, are un mare număr de corăbii, întră care 90 de vapor și multe așezăminte pentru științe și arte. – **Bruclin** (Brooklyn), cet. cu 15.000 lăc., arsenal și verfte mari se află nu departe de Niu-Ioarc.

2. St. Niu-Iersi (New Jersey) cu arie de 353 m² 220.700 lăc. și căpitala **Trent'n** (Trenton) ce numără numai 4.000 lăc.

3. St. Pensilvania, măsură în arie 2.237 m² și numără 1.347.600 lăc. Căpitala ei e **Herisbörg** (Harrisburg) cu 4.300 lăc. Aicea se află și **Filadelfia** în privința mărimii adoa cet. în staturile unite cu 167.600 lăc., zidită p. 268// frumos lângă curgătoarea Deleuer, cu neguțătorie mare, multe făuriști și un mare număr de zidiri strălucite. Lăcuiește

în Filadelfia un episcop catolic și altul reformat, numără mai multe așezăminte pentru științe și arte foarte bine înzăstrate. – **Pitsbörg** (Pittsburg) cu 20.000 lăc., negoțatorie și industrie mare.

4. St. Oheio (Ohio) cuprinde în arie 1.872 m² cu 937.600 lăc. Căpitala e mica, însă frumoasa cetate **Columbus**. Mai mare e **Sinsineti** (Cincinnati), cu 28.000 lăc. deși înainte de 22 ani avea numai 2.540. Lăcuiește în Sinsineti un episcop catolic, are multe făuriști și verfte în care de la anul 1811-1831 s-au gătit 111 corăbii de vapor; de înșăminat mai este mica cet. **Atena** cu universitate.

5. St. Indiana sau cum o pronunție englezii, Indiene, cu arie de 1717 m² 351.500 lăc. și căpitala **Indianopolis**.

6. St. Ilinoais (Illinois) sau Ilinoaa după cum o numesc Frâncii, măsură 2.727 m² în arie și e lăcuită de 157.500 suflete. Căpitala acestui stat e **Vandalia** cet. mică.

7. St. Micighen (Michigan) întins mai mare parte spre r. de la lacul de acest nume. Aria și numărul lăc. nu ile³⁰ avem cunoscute; că nu demult s-au adaos prin teritoriul Iurôn și o parte din teritoriul Nord-Vest. Căpitala noului acestui stat e **Ditroait** (Detroit) lângă apa S. Laurenție.

8. Teritoriul Nord-Vest spre a. de la la- p. 269// cu! Micigan numai puțin cunoscut și împoporat foarte rar.

c) Staturile și teritoarele de meazăzi

1. St. Merilend (Maryland), pe amândoi țărmurii sinului Cespic, măsură 525 m² în arie și numără 446.900 suflete. Căpitala e **Anapolis** cet. mică. Spre m. n. de la aceasta: **Beltimor** (Baltimore) una dintră cetățile Americii mai strălucite, cu un marc număr de zidiri pompoase,

³⁰ Conform textului

port, neguțătorie și industrie mare, numără 81.000 lăc., are Arhiepiscopie catolică și mai multe așezăminte literare.

2. Districtul Columbia sau după englezi Coalömbie, cu arie de $4\frac{3}{4}$ m² și 39.500 lăc. cu căpitala Confedărării.

Ueșingtn (Washington), zidită după un plan foarte regulariu lângă apa Potomac. Ulițele îi sânt foarte largi, toate îndreptate spre patru plăgi a lumii și se gată în piațul de frunte în care se rădică pompoasa zidire Capitolul. În anul 1830 au fost lăcuită această cetate numai de 18.833 suflete; planul ei totuși e măsurat întru atâta de mare ca oarcând se poate cuprinde la un milion lăcuiori. Se înfrumșează Ueșingtonul prin un mare număr de zidiri pompoase, precum sânt: Capitolul, palațul Presidentului, palațele ministrilor, căzarma de marină, arsenalul, astronomia, 20 beserici ș.a.

3. St. Virginia se întinde în arie la 3.138 m² și e împoporat de 1.211.200 lăc. Cet. p. 270//căpetenească e **Ricimönd** (Richmond), zidită în loc desfătat lângă râul Gems, cu 16.000 lăc., poartă mare neguțătorie și lucră osăbite mânăfăpturi.

4. St. Delcuér (Delaware), cu arie de 104 m² 76.700 lăc. și căpitala **Dóver**.

5. St. Chentöchi (Kentucki) măsură în arie 1.908 m² și numără 688.800 lăc. Căpitala e **Frencfört** (Frankfurt) numai cu 2.000 lăc.

6. St. Carolina (Cheroline după Englezi) de meazănoapte, cuprinde în arie 2.269 m² și e lăcuită de 738.400 lăc., cu căpitala **Rali** (Raleigh). Vestită este mica cet. **Șarlot** (Charlotte) de la băile de aur ce se află în vecinătate-i.

7. St. Carolina de meazăzi întinsă în arie la 1.495 m², cu 581.400 lăc. Căpitala e **Columbia**, cet. mică. Mai mare e **Cerlestn** (Charleston), cet. cu 30.000 lăc. episcopie catolică și reformată, multe făuriști și neguțătorie mare.

8. St. Tencsi (Tencsee) întins de la Carolina de meazănoapte până în apa Misisipi, cu arie de 2.515 m² și 684.800 lăc. **Neşvil** (Nashville) cu 6.000 lăc. e capitala acestui stat.

9. St. Gheorghia sau Georgie (Georgia), întinsă spre a. de la Carolina de meazăzi, cu arie de 2.887 m² și 516.500 lăc. Căpitala ei este **Milegivil**, cet. mică.

10. Teritoriul Florida sau cum îl numesc englezii Floride, întins mai mare parte peste jumătate-insula de acest nume. Se în-*p. 271*// parte în Florida de rasărit și de apus, se întinde în arie la 2.622 m² și se lăcuiește de 31.700 lăc. Căpitala ei e **Talahasi** sau Telehasi (Talahasce) cet. mică.

11. St. Alebeme (Alabama) spre a. de la Gheorghia, cu arie de 1.929 m² 309.200 lăc. și căpitala **Tuscalosa**, cet. mică cu universitate.

12. St. Misisipi spre r. de la apa Misisipi, cu arie de 2.245 m² și 136.800 lăc. Căpitala lui e **Gecsn** (Jakson) numai de curund zidită.

d) Staturile și Teritoarele de cătră apus:

1. St. Luisiana sau după englezi Luisiene în partea din jos a apci Misisipi, cu arie de 2.322 m² și 215.800 lăc. Căpitala ei este **Orleanul Nou** (New Orleans) cet. mare și frumoasă, zidită în loc nesănătos lângă apa Misisipi, poartă mare neguțătorie, e înfrumșetată cu multe zidiri strălucite și numără peste 46.000 lăc. Lăcuiește aici și un episcop catolic.

2. Tr. Erchenses (Arkansas) cu arie 2.859 m² și peste 30.000 lăc. **Acropolis**, o cetate mică e căpitala lui.

3. St. Misuri pe amândoaă malurile râului Misuri, întins în arie la 3.085 m² cu 140.000 lăc. Căpitala e **Gefers'n** (Jefferson), cetate mică.

4. Tr. Misuri spre apus până în munții petroși, și

p. 272// 5. Tr. Columbia de la munții petroși până în Oceanul pacinic întins, sânt lăcuite mai numai de Indieni vânători. Arica și numărul lăc. nu se știu. Cel de pre urmă se numește și Oregon, și în el au zidit englezii la gura curgătoarei Columbia, fortul Astoria, fiind spre aceasta împuternicit prin pacea de anul 1814.

p. 272//

4. Mehico sau confederare Mehicească

A. Peste tot

Mehicul (Mexico sau Mejico) se mărginește de cătră m. n. cu staturile unite; de cătră r. cu acestea și sinul mehicesc; de cătră m. z. cu Guatemala și Oceanul pacinic și de cătră a. cu Oceanul pacinic. Se întinde de la 16° - 42° a lăț. de m. n. și de la 253° - 291° a lungi măsurând în arie după Balbi 77.625 m^2 .

Pământul îi este rădicat ca cum ceva putere de supt pământ l-ar fi înflat în forma unui țâst, peste care apoi se trag mai mulți munți înalți, avuți de metaluri și tare petroși. Mulți din acestia fumegă și ard necurmat ca niște pompoase altare în strălucita beserică a firii. Mehicul se poate socoti ca o groasnică tărie firească, carea prin năvălire străină nu se poate cuprinde, apărându-se prin țarmurii înalți, prin munți numai cu înguste curmături și prin nesănătatea climci din margini carea e în stare a nemici în scurt tîmp ori cc cumplită putere străină.

p. 273// În clima Mehicului face mare osăbire nu într-atîta pusăciunea geografică în cât înălțimea locului. Partea mai așezată din vecinătatea amânduror Oceanurilor se numește pământul călduros a căruia climă e ferbinte, umedă, și nesănătoasă. Mai sus se rădică pământul stîmpărat cu primăvară ne curmată și climă sănătoasă; însă în o parte mare a anului învălit în neguri. Mai încolo se înalță pământul friguros cu munți peste tot anul învăscuți în nea, și aer foarte sănătos.

Pe la cetatea Mehico domnește stâmpăritura Italiei de mijloc, însă printră munți e clima mai aspră.

Curgătoare după marea întindere are Mehicul numai puține, cursul acestora este repede și numai doă Rio Grabo de Norte și Colorado se pot corăbiea. Plecarea pământului în toate părțile nu suferă a se aduna mare mulțime de apă spre a forma ceva curgătoare însănnătoare.

Pământul e în mare măsură roditoriu și avut de produsele tuturor climelor, începând de la cele poftitoare de căldură tropică până la plântele de alpe. Mai marc e rodirea pământului călduros, unde vegetarea e întru atâta de grasă, de se poate asemăna unei mări de plânt. Mai avută e împărăția mineralelor de argint, aur, fer, aramă ș.a. Băile de argint sânt cele mai avute în tot pământul. Avute sânt și împărățiile vegetătoarelor și a vietăților, care cuprind o parte mare a produpturilor numărate mai sus în descrierea peste tot. Bucatele de *p. 274*// Europa, cafeaoa, trestia de zăhar, indigo, bumbacul, cacao, bananele, maniocul, arborul lina, mai multe spițe de finici și alți arbori de văpsit și de lucru îi sânt produpturile de frunte dintră vegetătoare. Frumoasele păduri încungiuură munții petroși și dau acestii țări o față nespus romantică, a căriea câmpuri le înfrumsețază mai peste tot anul milioane de cele mai plăcute flori. Dintră vietăți însănnăm ca mai de frunte: faguarii, caguarii, bisamii, lupii, urșii, mâmuile dintră care unele mici ca pumnul, altele mari cât omul; o mare mulțime de vietăți de Europa și sburătoare începând de la micul colibru până la Craiul vulturilor, la mărșul Condor. Dintră târăitoare sânt mulți șărpi și aligatori. Curgătoarele, lacurile, marea, pădurile și aerul au lăcuiorii săi în mulțime nespus mare și de forme osăbite.

Numărul lăcuiitorilor trece numai cu puțin peste 7.000.000, carii sânt albi, mai cu samă Ispani și puțini Englezi, mestecați, Indieni și puțini Negri.

Albii fac poporul domnitoriu, domnesc peste cele mai grase pământuri, și sânt peste un milion. Haracterul lor este tare osăbit de a lăcuiitorilor din Staturile unite. Lenea, ne statornicica, plecarea spre întrigi și certe sânt uricioasele lor însușiri moștenite de la strămoșii lor din Europa, ce pricinuiesc atâtea turburări în această țară. Numărul mestecașilor sue la 3.000.000, și partea lor mai mare e prăsită din Europeni și Indieni, că sumeșii Ispani nu *p. 275//* s-au ferit de grașiile frumoaselor pământene, mai cu samă dacă le au sântit a fi înzăstrate cu frumoase averi. Indienii sânt la 3.000.000 împărșiți în mai multe popoare și vorbesc de la 20-30 limbi, dintră care cea așchetică și otomitică sânt mai de frunte. Cuvintele a acestii de pre urmă sânt toate de o silabă, și cea dintâe e întru atâta aspră, cât tomna limba rusască alăturată cu ea se poate zice dulce și moale. Aicea punem din ea numai trii cuvinte, spre a cerca răbdarea cetitoriuului: tlantlacuapatli, Mixcuitlipiloșoitoi și Noplatomahuitșeopixlatașin. Indienii sânt toți slobozi și o parte din ei ne atârători. Numărul Negrilor nu trece peste 18.000 și acestia încă sânt slobozi.

Mai toți lăcuiitorii din Mehico sânt creștini de legea catolică și numai Indienii ne atârători au rămas credincioși religiei strămoșăști; însămnăm totuși, că mai mulți dintră Indienii creștini pe lângă icoanele sfinșilor cinstesc și idoliș primiși de la mai marii săi; că Ispanii nu mult s-au străduit ca se pătrundă răligica în inimă, ci i-au botezat și pre aceia carii au știut despre creștinie numai ceva mai mult decât a face cruce. Indienii păgâni se numesc de Ispani barbaros, cei creștini fideles.

Îndustria și negușătoria, artele și știinșele se află în Mehico în stare cu atâta mai de jos cu cât sânt acestea în Europa mai nedeplinite la Ispani de cât la Englezi.

p. 276// Mehico până în anul 1810 colonie ispăncască, în urmarea turburărilor Europei de atunci s-au făcut ne atârătoriu, luând întâie

formă de republică, mai târziu de Monarhie supt Împăratul-Iturbide după a căruia surupare în anul 1824 s-au mutat în o confedărare asemenea confedărării Staturilor unite din America de meazănoapte carea cuprinde 24 Staturi, 4 Teritoare și 1 District. Staturile sânt următoarele: Mehico, Cheretaro (Queretaro), Guanahuato (Guanaxuato), Mecioacan (Mechoacan), Halisco (Xalisco), Zacatecas, Sonora-Sinaloa (Cinaloa), Ciguagua (Chihuahua), Durango, Tehas (Texas), Noevo-Leon, Tambulipas, San Luis de Potosi, Vera Cruz, Puebla-Oahaba (Oaxaba), Ciapa (Chiapa), Tabasco și Iucatan (Yucatan). Urmcăză Teritoarele: California, N. Mehico, Tlascală și Colima, apoi Districtul Mehico ce cuprinde cet. de acest nume și pământul din giurul ei închis de Statul Mehico. Forma chivernisirii ar fi se fie ca în Staturile unite din America de meazănoapte; însă până acum legătura nu e destul statornicită și Statul Tehas cu pământ de 3.408 m² se despărți în anul 1835 de unie, formând o republică ne atárnătoare. Pe acesta îl urmasă în anul 1841 și Iucatan, care precum se zice iară s-au întors.

Puterea ostească, veniturile și datoriile sânt încă puțin statornicite.

p. 277//

B) T o p o g r a f i e a

Mehico, cea mai strălucită cet. în America, căpitala confedărăciunii mehicești, zidită în un loc desfătat pe țărnișii unui mare lac întră dărămăturile vechii cetăți Tenocitstlan, pre carea oau stricat Ispanii. Ulișile îi sânt oable și largi, căsile frumoase cu coperemânt așăzat pe care se află sădite flori și pomi ce dau Mehicului fața unei desfătate grădini. Dintră zidiri însămnăm ca mai strălucite: beserica arhiepiscopoească cea mai mare în toată America, palașul Vice-Craiului, Casa statului, scoala băiască, bănăriea, mai multe mănăstiri ș.a. Dintră

așezămintele științafte e mai de frunte: Universitatea, scoala băiască, și Academia artelor. În Mehico lăcucște Președintele Confedărării cu alte deregătorii și un Arhiepiscop. Neguțătoria și îndustria acesii cetăți e în floare frumoasă.

Câmpurile din vecinătatea Mehicului sânt presărate cu mai multe dărămături de zidiri rămase din tâmpul vechilor Mehicani, precum: ruini de beserici, palate și mai multe piramide întregi. Aicea se află și cetatea **Tlalpan** cu 6.000 lăc., căpitala Statului Mehico.

Alte cetăți mai alese sânt:

Puebla (Puebla de Los Angelos) cet. mare și strălucită cu episcopie și 70.000 lăc., căpitala unui stat. – **Ciolula** (Cholula) cu p. 278// 14.000 lăc., mai mare parte Indieni și cu o minunată piramidă rămasă din vechime. – **Tlascal**, cet. de rând, mai demult căpitala republicii de acest nume. – **Valadolid**, căpitala statului Mecioacan cu episcopie și 25.000 lăc. Toate acestea spre r. de la Mehico.

Ceretaro, căpitala statului de acest nume, cu 30.000 lăc., zidită în loc foarte desfătat. – **Guanahuato**, cet. mare, cu 60.000 lăc., căpitala statului de numirea sa, și cu băi de argint mai avute în tot pământul. – **Guadalajara** (Guadalaxara) cet. mare și frumoasă cu 40.000 lăc. căpitala statului Halisco. – **Zacategas**, căpitala unui stat, numără 25.000 lăc. și are băi de argint. – **Aguascalientes**, cet. foarte frumoasă cu 20.000 lăc. Acestea 5 cetăți sânt locatc spre r. și m. n. în puțină depărtare de la Mehico.

Merida, cet. de rând cu episcopie în Iucatan. – **Campece** (Campeche), cet. mică, vestită de neguțătoria cu lemne Campece. – **Vera-Cruz**, cet. de rând în pământ nesănătos, lângă mare, cu întăritura San Huan de Ulua (S. Juan de Ulua), căpitala unui stat. – **Orizaba**, cet.

de rând. — **Halapa** sau Ialapa, cet. frumoasă în a căreia vecinătate se face plânta Ialapa. Toate acestea se află lângă sinul mehicesc.

San Luis de Potosi, cet. frumoasă cu 20.000 lăc., băi de argint și căpitala statului de al său nume. — **Durango**, cet. cu bănărie și 25.000 lăc. — **Ziategas** cu 25.000 lăc. și importătoare băi de argint. — **Ciguagua**, p. 279// (Chihuahua), cet. foarte frumoasă, locată în un câmp plăcut, căpitala unui stat cu 30.000 lăc. — **Saltilo**, cea mai mare cet. în Tehas, și **Galaveston**, căpitala acestii republici. Toate acestea în lăontrul țării spre r. de la munții Mehicului.

San Carlos de Monterey, căpitala amânduror Californiilor ce se lăcuiesc mai mare parte de Indieni neatârnători. — **Viladelfuerte**, cet. frumoasă cu episcopie, căpitala statului Sonora-Sinaloua. — **Oahaca**, cet. mare cu 40.000 lăc., zidită în loc nespus frumos lângă Rio verde, capul St. Oahaca. Nu departe de aici se află un mare arbor cipres a căruia trunchi măsură împregiur 19 stângini. — **Siudad Real** (Ciudad Real), cet. mică cu episcopie, căpitala St. Ciapa. Cetățile mai pre urmă numărate sânt locatē în partea țării spre apus de la munții Mehicului.

6. Guatemala

A. Peste tot

Spre m. z. de la Mehico, întră acesta, sinul Mehicesc, Istmul Panama, și Oceanul pacinic sau întră 8° - 17° a lăț. de m. n. și 284° - 295° a lungi. se întinde Guatemala ce supt nume de căpitaniea genărară de Guatemala au fost până la anul 1821 colonie ispănească. Scoțindu-se de supt domnirea Ispanilor au format în anul 1823 confedărarea Americii de p. 280// mijloc. Ea măsură în arie după Balbi 8.687, iară după Humbolt 12.555 m^2 .

Pământul e muntos, însă mai desfătat, mai roditoriu și mai bine adăpat ca a Mehicului. Întră munți se află un mare număr de vulcani, ce pricinuind dese cutrămururi nu arare ori sate, cetăți și munți se sorb în sinul pământului. Cei mai înalți munți încungiură frumosul lac Nicaragua. Clima e cea mai plăcută carea se poate socoti: ploile tropice, vânturile suflătoare de cătră mare, mulțimea curgătoarelor, umbra pădurilor și fireasca răceală a munților stămpără căldurile tropice și răspândesc peste fața acestii țări mii de frumsețe, unde și stelele de pre ceriu lucesc cu o pompă nespūsă întru a tâta cât singur luceafărul Vinerea dă lumină mai ca luna în Europa. Frumoasă țară de nu și-ar înghiți așa adeseori lăcuiorii!

Curgătoarele Guatemalii sânt mărunte, afară de Segovia și San Huan (S. Juan). Cel din tâi se deșartă în mare, în vecinătatea capului Gracias a Dios; celalalt leagă lacul Nicaragua cu sinul mehicesc. De mult este proieptat un canal, care prin acest lac și prin curgătoarea San Huan ar lega Oceanul atlantic cu cel pacinic.

Pământul este roditoriu în mare măsură și avut de cele mai prețoase produse tropice. Pădurile cuprind mult mahagoni, pomii cel mai bun cacao, și câmpurile rodesc cel mai minunat indigo. Numărul vietăților de tot felul este foarte mare și mulți închid în si- p. 281// nurile sale metaluri în mare măsură. Însămnăm totuși că frumoasa această țară nu au avut norocire de a fi cercată de învățații de Europa, din carea pricină e numai puțin cunoscută. Câmpurile ei sânt presărate cu dărămături de zidiri vechi ca și a Mehicului.

Guatemala e de asemenea lăcuiori lăcuită cu Mehico. Numărul lor se zice a trece peste 2 milioane. Indienii se împart în 20 de popoare, și dintră ei mulți ș-au apărat neatârnarea și răligia strămoșască. Cei creștiniți după noaăle legi au asemenea drepturi cu albi. Cultura poporului, industria și neguțătoria se află în mai mare deplinire ca în Mehico.

Guatemala cuprinde Districtul Guatemala, cu cet. de acest nume și pământul din vecinătate-i, și următoarele 5 staturi: Guatemala, San Salvador, Honduras, Nicaragua și Costa-Rica. Forma chivernisirii e ca în Staturile unite, însă puțin statornicită și uniea fu de mai multe ori turburată.

B. T o p o g r a f i e a

Guatemala noaă (Guatemala la nueva), cet. foarte frumoasă, zidită în o vale desfătăată supt climă foricită, în partea țării de cătră apus, căpitala confedărării și a Districtului, cu Arhiepiscopie, universitate, Academie de arte și din preună cu ținutul din pregiuru-i cu 40.000 lăc.; în vecinătate-i se înalță așa-numitul vulcanul de *p. 282*// apă la 15.000' și în depărtare de 3 ore se întinde Oceanul pacinic; de unde piațul Guatemalii e peste tot anul încărcat de fructurile tuturor climelor. Guatemala pătimește adeseori de cumplite cutrămururi. De însămnat sânt mai încolo:

Guatemala de demult (Guatemala antiqna), cet. cu 18.000 lăc., căpitala Statului Guatemala și până la anul 1774, când fu prin cutrămur de tot răsipită, căpitala Căpităniei genrare Guatemala. — **Guatemala veche** (Guatemala la vieja), cet. mică. — **Chice** (Quiche), cet. mică, vestită de strălucitele dărămături a vechii cetății Utaplan. Curtea crăiască de aicea au fost lungă 728' și lată 376', în carea domnea un mare lux. — **Cichimula** (Chiquimula), cet. cu mai mult de 30.000 lăc. Toate acestea în Statul Guatemala.

San Salvador, căpitala statului de acest nume, cu 25 sau după alții cu 39.000 lăc., zidită în un câmp, în mare măsură roditoriu, aproape de vulcanul San Salvador. În anul 1835 fu locată în această cetate și chivernisirea Confedărării.

Comaiagua, cet. cu 18.000 lăc., căpitala statului Honduras, scaun episcopesc. — **Cortus**, cu băi de aur foarte avute. — **Trubilo**

(Truxillo) și **Omoa**, cetăți mici întărite, cu climă ne sănătoasă. Toate în St. Honduras.

Leon, capitala statului Nicaragua, cu 35.000 lăc., Universitate și Episcopie, zidită în loc foarte plăcut, nu departe de Oceanul p. 283//pacific, încungiurată de mai mulți vulcani. – **Nicaragua**, cet. marc lângă lacul de acest nume. – **Realeho** (Realejo), cet. cu port în Oceanul pacific.

San Hose (San Jose) capitala Statului Costa-Rica, cu 20.000 lăc. – **Cartago**, cet. de rând, carea în anul 1841 fu prin un cutremur cumplit răsăpită mai de tot.

II.

INDIA APUSASCĂ

A. Peste tot

Frumoasele insule, ce se află în Oceanul Atlantic întră America de meazănoapte și de meazăzi fac India apusască, sau cum o numesc unii Arhipelagul columbesc, întins întră $10^{\circ}15' - 27^{\circ}30'$ a lăț. de m. n. și întră $293^{\circ} - 318^{\circ}$ a lungi. cuprinzând în arie 4.500 m^2 .

Arhipelagul columbesc este cel mai frumos în toată lumea, și au avut mare influință în soartea omenimei macar se făcu Europeanilor cunoscut numai înainte de 300 ani. Insulele numitului Arhipelag se pot socoti ca atâtea brațe de munți eșiți din mare, p'ântră carii și pe lângă carii se întind văli desfătate, câmpuri și țărături foarte roditori. Rodirea pământului e ne spus mare, și o vegetare grasă împreunată cu ne petrecătoarea primăvară, cu climă *p. 284*// stămpărată prin vânturile de cătră mare suflătoare și prin aborirea acestiea îi măresc frumșetele în mare măsură. Cu plăcerile acestui pământ totuși sânt împreunate și ne plăceri; că el e locul de îngropare a milioanele de oameni, carii își află aici mormântul în scurt tâmp, mai cu samă de nu se contenesc de desfătările acelea, ce slăbesc puterile trupului. Clima zic în acest Arhipelag e foarte ne sănătoasă pentru străini, carii totuși parte se aduc din Africa peste voie-și, parte vin din Europa trași de pofta câștigului în mare număr. Afară de aceasta, furtunile doară necăiri sânt atâta spulberate ca aici, care smulg copaci, răsipesc cetăți și sate și huluesc dealuri întregi.

De produse este mai avută împărăția vegetătoarelor, întrecând cu acestea pre oricare țară de pre pământ. Mai de însămnat sânt: trăstiea de zăhar, cafeaoa, bumbacul, tăbacul, indigo, ghimberiu, pimentul sau piperiu de Hamaica, cacao, finicile, pomorancele, bananele, ș.a. Zăhar se face în Antile pe an la 7.000.000 măji și cafea peste 400.000 măji. Tăbac crește mai mult și mai bun în Cuba și în Haiti. În insula de pre urmă au învățat Ispanii de la bărbarii de America urâta mesărie de a fuma, carea curând au făcut călătorie peste tot pământul.

Lăcuiitorii sânt: Albi, mai mare parte, Ispani, Englezzi, Frânci, Holanzi, puțini Dani și Șveci, Negri și Mestecați, că pre Indieni i-au stâns de tot tirăniea europenilor. Numă-p. 285//rul lor face peste tot 2.843.400 suflete, întră carii Albi sânt 483.000, Negri și Mestecați 2.360.400 suflete. Acestiea iară sânt parte sclavi, parte slobozi și ne atârători. Sclavi se află 1.147.500. Slobozi și ne atârători 1.212.900 suflete. Mulțimea negrilor din acest Arhipelag e un monumânt a neomeniei europenilor și va rămânea o neagră peată în Istorie a omeniei; că ei fură aicea aduși în legături și vânduți ca vitele. Spre lauda Ispanilor, totuși sântem datori a mărturisi, că ei poartă sclavii săi mai omenește.

Se împarte India apusască: 1. În Antilele mari: Cuba, Hamaica, Haiti și Porto-Rico. 2. În Antilele mici, împărțite în Antilele de supt vânt și de peste vânt. 3. În insulele Bahama sau Lucaie.

B) Î n P a r t e

1. Antilele Mari

a) **Cuba**. Frumoasa și roditoare aceasta insulă, are formă lungă-reață, pământ mai mare parte așezat și delos; însă și muntos. Cuprinde în arie, din preună cu insulele mai mărunte din vecinătate-i, 2.309 m² și

703.500 lăc., mai mare parte catolici. Cuba e supusă Ispanilor și e cea mai avută și roditoare întră Antile. Întră lăcuitori se află mai mulți ce despun peste căpital de milioane. Cetatea primare e *p. 286*// **Havania** (Havanna), cet. mare, întărită țapăn, cu port mare, care poate cuprinde ori ce flotă puternică, zidită în loc ne spus desfătat pe țarmurile de cătră m. n., drept cu Florida. Ulițile îi sânt oable, însă tinoase și rău petruite. Numără 113.000 lăc., întră carii mulți neguțători foarte avuți. În Havania lăcuește Chivernisitoriuul ispănesc și un Episcop. Dintră așezămintele științești e mai de însămnat universitatea și bibliotecă. În neguțătorie se numără întră cele dintâi cetăți a lumci noaă.

De însămnat mai sânt: **Matanzas**, spre r. de la Havania, cet. mare în loc foarte frumos zidită. – **Trinidad**, cet. cu 20.000 lăc., în partea insulei de cătră m. z. – **Santa Maria** sau Vila del Prinsipe, cet. cu 30.000 lăc. și neguțătorie mare. – **San-Hago** (S. Jago), cet. cu Arhiepiscopie.

Insulele mai mărunte de lângă Cuba pentru frumșetele cu care le au înzăstrat firea se numesc Gredinile Craiului și a Crăiesii sau Grădinuțele, întră care e mai mare insula Pinas.

b) **Hamaica**. Hamaica (Jamaica) spre m. z. de la Cuba, supusă Britaniilor, cuprinde în arie 270 m², în anul 1829 cu 322.421 lăc., mai mare parte Negri și mulați. Lăcuitorii sânt foarte avuți întru atâta cât în unele locuri la un lucrătoriu de rând se plătește pe zi 10 fior. bani de argint. Întră lăcuitori 300.000 sânt sclavi. Pământul e ne spus plăcut, rodirea mare; însă clima mai ne sănătoasă ca în alte Antile. Hamaica formează o gu- *p. 287*// bernie de carea se ține și colonia Balize sau Honduras din Guatemala. Locurile mai de însămnat sânt:

San Hago de Vega (S. Jago de Vega) sau Spaniștaun (Spanishtown), cet. mică cu 5.000 lăc., căpitala Guberniei, și scaunul Chivernisitoriuului. – **Chingstaun** (Kingstown), cet. mare și foarte avută,

cu 40.000 lăc. și neguțatorie mare. – **Port Roial** (Port Royal), cet. cu port, și neguțatorie și 18.000 lăc. Însămnatele trii cetăți sânt locatē în partea insulii de cătră m. z. puțin depărtate una de alta.

În Colonia Honduras, în uscatul Americii se află **Balize**, cet. mică cu 2.000 lăc. ce poartă însămnătoare neguțatorie cu osăbite feliori de lemne.

c) **Haiti**. Insula Haiti sau **San-domingo**, pre carea Colombo o numise **Hispaniola**, e pusă spre r. de la Cuba și Hamaica, și măsură în arie 1.385 m², cu mai bine de 1.000.000 lăc. Pământul îi este plăcut, schimbându-se munții și dealurile cu șăsurile și văile desfătate; însă clima e tare nesănătoasă, și frigurile galbine bagă în mormânt pre lăcuitori cu miile. Toți lăcuitorii sânt negri sau Mulați, vorbesc mai mare parte limba frâncească și urmează religiea catolică. Albii nu pot fi aici cetățeni.

Lăcuitorii din Haitii se străduesc cu toate puterile a să face vrednici de a fi numărați întră popoarele luminate; de unde iubesc științele foarte și scoalele publice sânt la ei mai p. 288// bine orânduite de cât la multe popoare din Europa. Mai multe versuri făcute în limba frâncască de negri din Haiti fură cetite cu plăcere și în Europa. În asemenea floare se zic ari artele și mai cu samă zugrăvirea. Meseriile încă au ajuns la mare deplinire și mai multe mânăfăpturi eșite din făuriștilc Negrilor de aicea se pot alătura cu a europenilor. Toate acestea arată a fi omul om supt toate climatele și zonele, a fi în stare a desbrăca bărbăriea numai creștere sa aibă și se nuse lipsască de cel mai preșos dar de slobozenie. Negrilor de aicea totuși se bagă vină că ar fi cam leneși și prea iubitori de pompă, și că nevestele lor ar pofti să aibă câte o sută de șaluri de Madras și jumătate atâtea vestminte ca să se uite cu îndestulare în fața bărbaților săi.

Insula Haiti au fost împărțită în tâmpurile vechi întră Ispani și Frânci, și de la anul 1795 au venit toată supt domnirea Franciei. O oștire

cruntă întră albi și negri se închie cu omorârea și alungarea acestora, și învingătorii Negri cu Mulații formară întâie mai multe staturi neatârnaoare, ce mai târziu fură mutate o în³¹ republică democratică, pre carea însa Franciea o recunoscū în anul 1825 de neatârnaoare. Puterea ostească a acestii republici în tâmp de pace stă din 12.000 ostași; însă în tâmp de răsboiu tot cetățanul în vrăstă de 15-60 ani e ostaș. Veniturile fac 40.000.000 franci. Cetățile mai alese sânt:

Portó Prens (Port au Prince), cet. cu *p.* 289// 15.000 lăc., căpitala republicii, zidită în partea insulii de cătră apus, arc port, liceu, 2 tipografii în care se tipăresc 3 jurnale în limba frâncească și poatră mare neguțatorie. – **Le-Chei** (Les Cayes), cet. frumoasă cu Gimnasiu. – **Cap-Haiti**, cet. cu 10.000 lăc. – **San Domingo**, mai demult capul coloniei ispănești din această insulă, are scaun arhiepiscopesc și 10.000 lăc.

d) **Portorico**. Aceasta se află spre r. de la Haiti, e supusă Ispanilor, măsură în arie 100 m² și numără 22.500 lăc. și are formă pătrată lungăreașă. Cetatea mai de frunte este aicea **San Huan** de Portorico (S. Juan de Porto rico), căpitala insulii, cu port, neguțatorie împurtatoare și 30.000 lăc.

2. Antilele mici

Un mare număr de insule mărunte, ce se află parte în vecinătatea Columbiei, parte, începând de la gurile apei Orinoco, până drept cu Portorico, se numesc **Antilele mici**. Cele de lângă Columbia se numesc Insulele de supt vânt, și celealalte de peste vânt.

Întră Insulele de supt vânt sânt mai de frunte: Aruba, Curasao și Buen Aire, care sânt supuse Holanzilor; Margareta carea se ține de republica Venezuela; Trinidad și Tabago cuprinse de Englezi. Număratele

³¹ Conform textului

insule sânt multoase, săci și puțin roditoare; afară to- *p. 290*// tuși de Trinidad și de Tabago, care au pământ gras și umed. În Curasao e cet. primară **Vilhelmsstat**, cu 5.000 lăc. În Trinidad **Spaniștaun** (Spanishtown) cu port, nequțătorie, Episcopie catolică și 9.000 lăc., iară în Tabago **Scarboro** (Scarborough), cet de rând. Întră acestea insule Trinidad este mai mare, care cuprinde 80 m² și 40.000 lăc.

Insulele de peste vânt se întind spre m. n. de la Trinidad, se numesc și Insule carăbești, și se împart în englezăști, frâncești, dănești, holăndești și una svedească. Noi va se numărăm numai cele mai de frunte începând de la cele englezăști.

a) Dintră antilele mici englezăști însămnam: Grenada, cu 28.000 lăc. și cet. primară, **Giargitaun** (Georgetown) ce numără 8-10.000 lăc. – **Sant Vinsent** (S. Vincent), cu 26.000 lăc. și cet. primară **Chingstaun** (Kingstown). – **Santa Luzia** (S. Lucia) măsură în arie 10 m² și e lăcuită de 25.000 lăc., cet. de frunte e **Por-Castri** (Port Castries). – **Barbados**, cu 100.000 lăc. și cet. primară **Bridgitaun** (Bridgetown). – **Dominica** măsură în arie 13 m², însă are puțini lăcuiori. Mai încolo: Antigua cu cet. **Gönstaun** (Johnstown); Montserat, insula s. Hristofor, Anguila, câteva dintră insulele virginice ș.a.

b) Insulele frâncești sânt: Guadelup (Guadeloupe) stă din doă insule, măsură în arie 30 m² și numără 126.000 lăc., cet. primară e **Bas'ter** (Basse terre) cu 8.000 lăc. Mai mare *p. 291*// ca aceasta e cet. Poent a Pitr (Point a Pitre) cu 17.000 lăc., port mare și nequțătorie. – **Martinica** (Martinique) cu arie de 16 m², 101.000 lăc. și căpitala **Fór-Roai** (Fort-Royal) cu 7.000 lăc. Tot în această insulă se află cet. **Sen'Pier** (S. Pierre) cu 18.000 lăc. și nequțătorie tare întinsă. Celelalte insule frâncești sânt foarte mici.

c) Danii domnesc peste trii dintră insulele virginesti: Sent-Croa (Sainte Croix), Sen Toma (S. Thoma) și Sen Jan (S. Jean) care se

lăcuiesc peste tot de 46.000 lăc. Cet. primare e **Cristiansstad** în insula Sent-croa, cu 5.000 lăc.

d) Holanzilor afară de cele mai sus înșărnate mai sânt supuse trii dintră insulele virginești: Sent Eustași (S. Eustache), Sen'Martin și Saba, lăcuite de 14.000 lăc.

e) Șvecii din insula Bartelemi cu 18.000 lăc. și căpitala **Gustavia**, ce are port slobod și 10.000 lăc. Toate acestea insule au pământ roditoriu, și climă stâmpărată, dară ne sănătoasă. Întră munți sânt mai mulți vulcani. Lăcuiitorii stau mai mare parte din sclavi.

3. Insulele Bahama

Oceanul atlantic spre m. n. de la Cuba e presărat cu un mare număr de insule care se numesc Bahama sau Lucaie. Numărul lor se zice a fi de la 650-700, care măsură în arie 257 p. 292//m² și sânt lăcuite de 16.500 lăc., mai mare parte sclavi și puțini englezi. Pământul lor e puțin rădicat peste fața mării, mai puțin roditoriu ca a Antilelor; coperit totuși cu vegetare grasă, cu climă stâmpărată și sănătoasă.

Dintră acestea insule numai 14 sânt mai mari și dintră acestea încă numai 7 au lăcuiitori. Mai vestită este insula Guanahani sau San Salvator, pre carea Colombo în 12 octomvrie în anul 1492 au aflat-o întâic, și iară Providans (Providence) cu căpitala Lucaielor **Nasau**, ce numără 5.000 lăc.

III.

AMERICA DE MEAZĂZI

BRASILIA

A) Peste tot

Brasilia, cel mai mare stat în America, cuprinde partea de cătră r. a Americii de m. z. și se mărginește: de cătră m. n. cu Columbia, Guaiana și Oceanul atlantic; de cătră r. cu Oceanul atlantic; de cătră m. z. și a. cu Uruguai, Paraguai, Argentina, Peru și Columbia. Se întinde de la 4^o20' a lăț. de m. n. până la 33° a lăț. de m. z. și de la 308° până p. 293// la 343³² a lungi. măsurând în arie 130- sau după alții 140.000 m² din care totuși abea sânt lucrate 2.000 m².

Partea mai mare a Brasilei cuprinde pământ rădicat și muntos, care se întinde mai cu samă spre r. și spre m. z. de la 10° a lăț. de m. z. Toți acestia munți se țin de sistema brasilească, au înălțime puțină, sânt avuți de metaluri și se înbracă cu groasnice păduri. Întră ramurile munților se întind șasuri înalte rădicate la înălțime de 2.000-2.500³, pe unele locuri săci, numite Campaș, pe altele roditoare în mare măsură și tăete de văli desfătate. Asemenea se înfrumsețază țarmurii cu toată pompa vegetării tropice. În partea de cătră m. n., în vecinătatea Guaianii încă se trag câteva ramuri de munți păduroși din sistema guaianească. Întră

³² În conformitate cu textul

munții Braziliei vulcani nu se află și din această pricină ea este scutită de cutremururi, de care atâta pătinesc alte părți a Americii. Pe amândoă malurile apei Amazoanelor se întinde marele șăa a apei Amazoanelor, despre care am vorbit mai sus. Acesta se copere cu groasnice păduri, e udat de un mare număr de curgătoare și are pământ roditoriu; însă e mai mare parte ne lăcuit sau lăcuit numai de Indieni bărbari.

Brasilia stă mai mare parte supt zona călduroasă; că ecuatorul trece peste partea-i de cătră m. n.; clima ei totuși se stâmpără prin vânturi, umezala pământului și prin înălțimea acestuia în partea de cătră r. În p. 294// lunile noastre de iarnă curge în Brasilia ploie foarte multă, care ține luni întregi necurmat, însă vijăliile din Antile sânt aici ne cunoscute. Căldură mai mare au de a suferi provinciile de cătră m. n. Clima Braziliei încă este ne sănătoasă pentru străini, însă nice aminte așa ca Antilele, Guaiana și alte părți de lângă sânul mehicesc. Brasilia are mai multe ținuturi așa sănătoase ca Europa.

Produsele Braziliei sânt foarte multe care o pun în rangul celor mai avute țări pe pământ. Vietăfi de tot felul are în număr ne spus mare, mai cu samă multe vite, cai, cătiri, măgari, și oi. De sălbaticie sânt pline pădurile și câmpurile, și de pești toate apele. Dintră târâitoare se află un mare număr de șărpi întră carii Boa, ce măsură 5-6 stânjâni în lungime și la o mâncare mistuește un cerb întreg, o mare mulțime de broaște lăstoase din a căroră oaă se gătește oleu. Dintră vegetătoare sânt mai de însămnat: bucatele de Europa, bumbacul, cafeaoa, trăstica de zăhar, îndigo, sofranul, multe feliuri de poame și plânte de leacuri, balsamul, mai multe feliuri de lemne din care să gătesc văpsele și lucruri mesărești foarte frumoase, lemn hina, struguri, cacao, ceai, ș.a. Brasilia are ne spuse avuții în cumpletele sale păduri. Dintră minerale se sapă mult aur, platină, diamanturi și alte petri scumpe, fer, plumb, aramă, cusutoriu, argint viu, sare ș.a. toate în cătime mare.

p. 295// Însă frumoasa și atâta avuta această țară carea ar fi în stare a nutri pe lesne 500 milioane e împoporată numai de 5 milioane suflete. Lăcuiitorii sânt Albi, Negri, Indieni, Mulați și Mestiți. Numărul Albilor numai cu ceva trece peste un milion și sânt Portugali cu puțin Nemiți. Numele de Albi nu s-ar prea lovi Portugalilor de aceea, că ei și în Europa sânt puțin albi, dară în Brasilia, unde îi frige soarele tropic? Dintră Negri în anul 1823 au fost 159.000 slobozi și 1.800.000 sclavi; iară din Indieni în acel an 259.000 primise legea creștinească, și la 150.000 mai era păgâni și nesupuși. Indienii din Brasilia se împart în un marc număr de popoare, ce vorbesc până în 200 limbi și dialepte. Cei ne atârători sânt în mare măsură sălbatici, umblă goli, trăesc din vânat, pescuit, din fructuri și rădăcini. Mai vestiți sânt Gotocuzii, carii își taie buzele, își rănesc fața, își acață în buze și urechi ceva roțițe de lemn.

Răligiea domnitoare e în Brasilia cea catolică supt un Arhiepiscop și 6 Episcopi, și numai Indienii ne supuși cu unii dintră Negri mai urmează legea păgânească. Cultura în Brasilia se află în stare mai de jos ca în republicile rădicate din coloniile ispănești; însă neguțătoria ajutată prin fireasca pământului rodire, prin mulțimea curgătoarelor ce se pot corăbica și prin porturile bune e în floare foarte frumoasă.

Brasilia până în anul 1822 au fost colonia Portugaliei, când vestindu-se de ne atârătoare *p. 296//* au ales Împărat pre Petru I, fiul Craiului Portugaliei Ioan VI. Ea dară e singura Monarhie în America. Puterea Împăratului e mărginită prin Curtea Senatorilor și a Deputaților. El are numai puterea executivă, iară cea legislativă o împarte cu generara Adunare, care nume se dă celor doă curți mai sus însămnate. Deputații se aleg de popor numai pe anumit tâmp, iară Senatorii pe toată viața. În anul 1834 s-au făcut în Constituție mari schimbări, provinciile au căpătat chivernisire puțin atârătoare în orânduirea trebilor din lăontru, și Brasilia fu mutată în Monarhie federativă.

Veniturile acestei Împărății sue pe an la 24.000.000 fiorini, datoriile la 150.000.000. Oastea stă în tâmp de pace din 15.000 ostași de linie și 45.000 militari. Flota în anul 1826 cuprindea 52 corăbii, întră care 3 de linie și 9 fregate.

Brasilia se împarte în 18 provincē, dintră care următoarele 15 se întind pe țărmurii Oceanului atlantic: 1. **Para**. 2. **Maraniau** (Maranhao). 3. **Piaui** (Piauhy). 4. **Sear** (Ceara). 5. **Riu-Grande** (Rio Grande). 6. **Paraiba** (Parahiba). 7. **Pernambucu** (Pernambuco). 8. **Alagoaș** (Alagoas). 9. **Seregipe** (Seregipe sau Sergipe). 10. **Baia** (Bahia). 11. **Espiritu Santu** (Espirito santo). 12. **Riu de Janeiru** (Rio de Janeiro). 13. **Santu Paulu** (S. Paulo). 14. **Santa-Catarina**. 15. **Santu-Pedru** (S. Pedro); următoarele 3 se întind în lăontrul țării: 16. **Minaș Geraış** (Mî-p. 297//nas Geraes). 17. **Goiăș** (Goyaz). 18. **Matu Grosu** (Matto Grosso).

B. T o p o g r a f i e a

Riu de Janeiru (Rio de Janeiro), căpitala Brasiliiei și a provincēii de acest nume, una dintră cetățile Americēii mai frumoase și mai mari, numără 200.000 lăc. Zidită înloc nespus desfătăt supt climă fericită, aproape de tropicul căpriorului, lângă Occanul atlantic, are port foarte mare și sigur, și e înfrumsățată cu un mare număr de zidiri strălucite, dintră care însămnăm următoarele: palațul Împărătesc, palațul și beserica episcopoească, bănăriea, armăriea, arsenalul și un scoc minunat ce aduce apă de beut, lung 1.200 stânjini, rădicat pe arcuri. Dintră așezămintele științăști sânt mai de frunte: universitatea, scoala doftorească, scoala hirurgească, biblioteca împărătească și grădina botanică. Neguțătoriaea acestei cetăți e foarte întinsă și în tâmpurile de curund trecute s-au rădicat un mare număr de făuriști. În Riu de Janeiru lăcuește Împăratul Brasiliiei cu deregătoriale mai înalte și un Episcop.

Portul se apără prin mai multe forturi japene. Dintră lăcuitori ca 90.000 sânt negri.

Peste pământul din pregiurul acestii cetăți au vărsat firea cele mai încântătoare frumsețe care și le poate omul întipui: clima sănătoasă, stâncile rădicate în mijlocul câmpurilor în- p. 298// văscute cu o grasă vegetare, țărniurii pompoși, arborii de țări tropice, mulțimea palatelor de vară și a satelor frumoase a câștigat acestui pământ loc întră cele mai desfătăcioase ținuturi supt soare. Nice un străin l-au cercat să nu fi fost răpit de frumusețele lui. Nu de parte de cetate se află Boa Vistra, un palat împărătesc de vară foarte strălucit și mai încolo altul numit Buta Fogu. În depărtare mai mare se vede frumoasa cet. Santa Cruș (S. Crux) cu un palat împărătesc.

Alte cetăți în Brasilia:

a) Spre m. n. de la Riu de Janeiru: **Vittoria**, cet. cu 5.000 lăc., căpitala provincii Espiritu Santu. – **Vilarica**, spre a. de la Vittoria, în loc muntos foarte desfătat, cu 9.000 lăc., căpitala auroasei provincie Minas Gerais. –

Baia (Bahia) sau San Salvador, cet. mare cu 120.000 lăc., zidită în loc foarte plăcut lângă un golf a Oceanului atlantic, are port mare, scaun arhiepiscopesc și poartă neguțătorie mare. Baia până la anul 1763 au fost căpitala Brasilei, acuma au rămas numai a provincii de numirea sa. – **Sergipe**, cet. cu 10 sau cum zic unii cu 30.000 lăc., zidită lângă Ocean, căpitala provincii Sergipe. – **Portu-Calvu** (Porto Calvo), căpitala provincii Alagoas. –

Pernambucu (Pernambuco) sau **Sidade- p. 299// do Resife** (Cidade do Recife), a triea cet. în Brasilia, căpitala provincii Pernambucu, cu 60.000 lăc., stă din trii părți ce sânt zidite în o insulă, o jumătate-insulă și pe uscat, are port și poartă neguțătorie mare. În vecinătate se

află scăzuta cet. **Olinda** cu episcopie. – **Paraiba** (Parahiba), cet. cu 7.000 lăc., căpitala provincii de numirea sa. – **Natal**, cet. mică, căpitala provincii Riu grande. – **Aracati**, cet. cu 9.000 lăc. în provincia Sear.

San Luiș de Maraniau (S. Luis de Maranhao), cet. mare și avută, cu episcopie și 28-30.000 lăc., zidită în o insulă, căpitala provincii Maraniau. – **Para** sau Santa Maria de Belen' (Belem), cet. cu 20.000 lăc., Episcopie, neguțatorie împotătoare și multe zidiri strălucite, căpitala provincii Para, zidită lângă râul Para. Provincia Para cuprinde partea mai mare a șăsului apci Amazoanelor, măsură în arie la 50.000 m² și e lăcuită numai de 200.000 lăc., când pe lesne ar putea nutri 200.000.000.

b) Spre m. z. de la Riu de Janeiru: **San Paulu** (S. Paulo), cet. cu 18.000 lăc., căpitala provincii de numele său, zidită în pământ rădicat mai supt tropicul căpriorului, cam spre a. de la căpitala țării; are episcopie și universitate. – **Esteru** sau Nosta Senhora do Desterro, cet. mică în insula s. Catarina, căpitala provincii de acest nume. – **Portalegre**, cet. cu 12.000 lăc. în provincia San-Pedru.

c) În lăontrul țării: **Goiaș** (Goyaz), cet. primare în provincia de numele acesta cu 8.000 p. 300// lăc. – **Matu Grosu** sau **Vila Bela**, cet. cu 6.000 lăc. în provincia de acest nume. Provinciile din lăontrul Brasilici sânt rar împoporate, însă foarte avute de metaluri: de aur, platină, fer, cusutoriu, aramă, petri scumpe ș.a. așa: Goiaș, Minaș Geraiș și Matu grosu. Afară de acestea: San Paulu și Espiritu santu. Pământul acestora e mai pretutindinea încărcat cu aur.

2. G u a i a n a

Spre m. n. de la Brasilia se întinde Guaiana (Guyana), care nume în înțălesul lat se dă pământului dintră apa Amazoanelor și Orinico; iară în înțălesul strâns încare îl întrăbuiățăm aicea numai pământului dintră

apa Oiapoc și capul Nasau. Guaiana dară se întinde de la 1⁰-7⁰ a lăț. de m. n. și de la 319⁰-327⁰ a lungi. Întră provincia Brasilei Para, Ocenaul atlantic și republica Venezuela. În arie se zice a măsura 8.000 m².

Pământul Guaianii mai în lăontru e muntos și învăscut cu cumplite păduri, pe lângă țărături oblu, nesipos și gras în mare măsură; însă cu climă nesănătoasă. Avuțiile Guaianii se cuprind mai numai în împărăția vegetătoarelor și a vietăților; că metaluri sau nu are sau au rămas până acum ascunse.

Se împarte Guaiana în francească spre r., în holăndească în mijloc și englezască spre a. Însă pământul din lăontru nu e colonizat și acolo lăcuesc Indieni neatârători, ba și Ne- p. 301// grii fugiți au rădical în Guaiana englezască o mică răpublică. Din acestea:

a) Guaiana francească, întră apa Oiapoc și Maroni, numără numai 16-17.000 lăc., mai mare parte negri și cam atâța Indieni neatârători. Cet. primară e **Caien** (Cayenne) numai cu 4.000 lăc.

b) Guaiana holăndească întră Maroni și Corantin, numără 57-60.000 lăc. Holanzi, Frânci, Evrei dară mai mare parte Negri și Mulați. Cet. de frunte e aicea **Paramaribo**, căpitala coloniei, cu 20.000 lăc., zidită frumos în loc desfătat lângă apa Surinam, poartă neguțătorie mare.

c) Guaiana englezască, lăcuită de 130.000 lăc., Europeni, Indieni Mestecați și Negri. Mulțimea o fac acești de pre urmă ca la 90.000, suflete. Se împarte în trii colonii: Esecvibo (Essequibo), Berbis (Berbice) și Demereri (Demerary), chivernisite prin doi chivernisitori. Cetățile alese sânt: **Georgetaun** (Georgetown), cet. frumoasă, curată și avută, zidită de Holanzi lângă apa Esecvibo, cu 10.000 lăc., capul coloniilor Esecvibo și Demereri. – **Noul Amsterdam**, cet. mai mică, zidită iară de Holanzi lângă apa Berbis, căpitala coloniei Berbis.

3. C o l o m b i a

A) P e s t e t o t

Ispania până la începutul sutei a 19 domnia nu numai peste Mehico și Guatemala, dară și peste partea mai mare a Americii de meazăzi, peste aurosul pământ întins spre a. de la Guaiana și Brasilia și spre m. n. de la Patagonia, întru atâta cât nice un Monarh supt soare au avut supt schiptrul său așa multe, frumoase și avute țări ca Craiul din Ispania. Însă în urmarea mai multor turburări ce avu a suferi Ispania de la anul 1808-1823 tot uscatul Americii s-au scos de supt ascultare-i, rădicând întră multe sângroasc mișcări mai multe republici ne atârnătoare. Din acestea fu una Colombia, formată din Vice-Crăimea Noa Granada și Căpităniea generară Caracas. Acestea au rădicat steagul neatârnării în anul 1809 și numele mai sus însămnat în anul 1819. Răpublica Colombia nu putu fi odihnită până ce în anul 1831 se împărți în trii republici: Venezuela, N. Granada și Ecuador, unite spre asă apăra în contra năvălirilor străine; însă fără chivernisire centrală.

Colombia se mărginește spre m. n. cu Mr. columbică; spre r. cu Guaiana și Brasilia; spre m. z. cu Peru, și spre a. cu Ocnaul pacinic și Guatemala, întinzându-se de la 13° a lăț. de *p.* 303// la m. n. până la 6° a lăț. de m. z. și de la 295°-319° a lungi. În arie măsură 51.750 m².

Pământul ei e mai mare parte muntos și delos, coperit cu cumplite păduri. Șasuri mai mari se întind lângă apa Amazoanelor și Orinoco, care se adapă de un mare număr de râuri apătoase foarte. În partea spre r. de la Orinoco se trag munții din sistema Parime, spre a. și m. n. se întinde o parte a sistemii Andelor cu vârvuri foarte înalte, cu multe metaluri și un număr mare de vulcani. P'ântră acești munți se întind cele mai desfătate văli afunde și înalte, peste care firea cu

mână plină au vărsat toate frumsețele sale. Pe lângă Oceanul pacinic se trage pământ oblu, puțin roditoriu, lat de 10-15 miluri, pe unele locuri mai îngust. Spre r. se coboară Andii tare țâpiș, formează pământ troptit învăscut cu groasnice păduri, însă tare ne sănătos. Acesta se numește Paramos și se găte în latele șasuri numite Lanos, ce măsură la 17.000 m². Acestea în partea anului sărină arată față foarte tristă, uscându-se toată verdeața de pre ele, carea cu începutul ploilor tropice înviază de nou și le înbracă în un vesmânt frumos; însă mai târziu se copere cu apă întru atâta cât vitele ce mai'nainte se frigea de sete, acuma trăbue se îmble după nutreț înotând.

Clima Colombiei o face mai marea sau mai puțină pământului rădicare foarte osăbită: în munții cei mai înalți domnește iarnă ne curmată, când vâlile și podeiele de supt ei stâm- p. 304// părăta și ne petrecătoarea primavară peste tot anul le ține învăscute în o tinără verdeață, iară lăcuiorii din locurile mai așezate au de a suferi mai multe luni o înădușitoare căldură. Ploile tropice o stâmpără pre aceasta, care însă stârnesc multe stricătoare boale și ne odihnitoare însepte. Pătimeste această țară mult și prin cumplitele cutrămururi ce sgâție pământul mai cu samă în vecinătatea vulcanilor.

De produse e Colombia foarte avută. Venezuela e săracă de metaluri nobile, însă întrece pre surorile sale în avuția vegetătoarelor și a vietăților. Mai de însămnat sânt întră acelea: bucatele de Europa, cafeaoa, trăstiea de zăhar, indigo, bumbacul, cacao și alte poame tropice, mai multe plânte de leacuri, păduri întregi cu lemne de vâpsăt și de lucru, lemnul hina, pomul de lapte, casia ș.a. Mare este numărul vietăților, întră care o mare mulțime de Jaguari, mămui, aligatorii, scoice de mărgele, pești elepțici, broaște țăstoase, vietăți de Europa ș.a. Acestea produse se află și în celelalte doă republici care au multe avuții în metaluri: aur, argint, platină în muntele Cioco, fer, aramă, argint viu, sare, smaragd, safire, ș.a.

Pe la anul 1831 număra Colombia 2.822.000 lăc., întră care 700.K³³00 era Albi mai cu samă Ispani, ceialalți Indieni, Mestiți și puțini negri. Numărul Indienilor sue la 1.400.000 suflete, dintră carii o mare parte au primit legea creștinească și se numesc fideles și numai ca *p. 305*// 200.000 supt nume de barbaros au rămas credincioși credinții și datinilor strămoșești. Indicii din Colombia se împart în mai multe popoare, dintră care sânt mai puternici: Otomacii, Itoții, Macii, Arovacii, Guaranii și Caraibii. Cei dintâi sânt foarte necurați și în o parte a anului în mai multe luni mîncă pămînt. Caraibii sau Caribii sânt țapeni în trup și au față mai întunecată ca alți Indicii.

Răligica domnitoare e cea catolică supt 2 Arhiepiscopi și 6 episcopi. Artele și științele, industria și neguțătoria împedecându-se prin turburările de curând încă ne alinate de tot au făcut numai puțin sporiu.

Colombia cuprinde trii răpublici: Venezuela, N. Granada și Ecuador, forma chivernisirii în tote e democratică cu un Presidinte ce are puterea executivă și cu doă Senaturi care au puterea legislativă.

B) C o l o m b i a î n P a r t e

1. Republica **Venezuela**. Accasta cuprinde partea Colombici de cătră r. și m. n. întinzându-se spre a. de la Guaiana pe lângă Mr. columbică. Numără la 830.000 lăc., în anul 1835 a avut venituri 25.300.000 fiorini în argint. Se împarte în 4 ținuturi: Venezuela, Orenoco, Maturin și Zulia.

p. 306//

C e t ă ț i l e m a i d e f r u n t e s ă n t :

Caracas, căpitala republicii, zidită în o vale desfătată în vecinătatea mării, cu 30.000 lăc.. Arhiepiscopie și neguțătoria mare,

³³ Eroare de tipar

are și universitate. **Valenzia** (Valencia), cet. frumoasă cu 15.000 lăc. – **Portocabelo**, cet. întărită ȝapăn. – **Maracaibo**, cet. cu 20.000 lăc., intră sinul și lacul de acest nume. – **Merida**, cu 5.000 lăc. – **Varinas**, cet. mică – **Cumana**, cet. cu 10.000 lăc.

2. Răpublica N. **Granada**, se întinde în cornul de cătră Istmul Panama, de la Venezuela până la Oceanul pacinic, numără la 1.500.000 lăc., are venituri pe an 5.000.000 fiorini, și se împarte în următoarele ținuturi: Cundinamarca, Cauca, Istmo, Magdalena și Boiaca, cu cetățile mai alese: **Bogota**, sau Santa fe de Bogota, căpitala republicii, zidită în loc muntos, rădicat 7.000' peste fața mării, cu 40.000 lăc., Universitate și Arhiepiscopie. Cășile pentru desele cutrămururi sânt mai mare parte mărunte. Bogota până în anul 1831 au fost căpitala Colombiei.

Popaiian, cet. mică cu bănărie, Liceu și 7.000 lăc. – **Tunha** (Tunja), cet. de rând cu Liceu. – **Antiochia**, cet. cu Episcopie. – **Cartagena**, cet. cu 18.000 lăc., cea mai puternică întăritură în Colombia, zidită lângă mare, nu departe de apa Magdalena, poartă nequțătorie. – **Santa Marta**, cet. cu Episcopie. – **Mompoh** (Mompox), cet. cu 10.000 lăc. lângă apa *p. 307*// Magdalena. – **Panama**, cet. întărită în Istmul de numele său cu Episcopie.

3. Răpublica **Euador**, se află spre m. z. de la N. Granada, ș-au împrumutat numele de la Ecuator care trece mai peste mijlocu-i, numără 500.000 lăc. și se împarte în trii ținuturi: Ecuator, Asuai și Guaiachil. Următoarele cetăți sânt mai mari în această răpublică:

Chito (Quito), cet. mare, căpitala Ecuadorului, zidită în loc muntos, rădicat 8.880' de Paris peste fața mării, cu Episcopie, universitate și un mare număr de zidiri strălucite, numără 30 sau după alții 10.000 lăc. Ținutul în giurul acestii cetăți e doară cel mai încântătoriu în tot pământul. Frumoascele văli sânt peste tot anul în o formă verzi, de unde se și numește acest pământ Sempre verde și Eterna primavera. Din văli să înalță un mare număr de

munți înalți. Din singura cet. Chito se pot vedea de odată 11 munți carii au vârurile peste tot anul învâscute în nea. Mai vestiți sânt: Picincca (Pichincha), Caiambe, peste care trece Ecuatorul, Cotopahi (Cotopaxi), cel mai frumos întră toți vulcanii Americii, Iliniza și Cimboraso.

Ibara, cet. cu 10.000 lăc. – **Otavallo** cu 15, – și **Latacunga** cu 17.000 lăc., toate în vecinătatea Chitului. Mai încolo: **Riobamba**, cet. cu 20.000 lăc. – **Cuenza**, cet. cu 20.000 lăc. și Episcopie. – **Guaiachil**, cet. mare, cu port, neguțătorie, și 22.000 lăc.

p. 308//

4. Peru

A) Peste tot

Peru se mărginește de cătră m. n. cu răpublica Ecuador și cu Brasilia; de cătră r. cu Brasilia; de cătră m. z. cu Argentina și Cile, și de cătră a. cu Oceanul pacinic. Se întinde de la $3^{\circ}20'$ - $25^{\circ}40'$ a lăf. de m. z. și de la 296° - 321° a lungi. În arie măsură 43.000 m².

Pământul Perului are mare asămănare cu a Ecuadorului și a N. Granade: lângă Oceanul pacinic se întinde pământ oblu, arinos și puțin roditoriu, de la care spre r. se înalță măreții Andes cu vâruri învâscute peste tot anul în nea, închizând un mare număr de văli desfătate și de podeie. Spre r. de la Lacul Titicaca ajung acestia munți la cea mai mare înălțime că aici se rădică cumpletele vâruri Sorata și Ilimani. Din trunchiul primariu se trag doaă ramuri de munți spre r. Coceabamba și santa Cruz, ce despart ținuturile apelor Plata și Maranon. Andii spre r. se pleacă foarte pieziș, și formează mai multe șăsuri înalte numite Pampas. Clima e ca în Colombia. Aerul de munte are mare influință în întărirea trupurilor lăcuitoților și în stârnirea duhului neatârnării. Peste tot e clima Perului sănătoasă pentru Europeni.

Produsele sânt mai mare parte cele nu- p. 309// mărte în descrierea Colombiei. Munții sânt avuți de aur, argint, platină și metaluri de rând. Împărăția vegetătoarelor crește afară de rodurile tropice bucatele și legumiile de Europa. Cucuruzul se face și pe locuri rădicate 12.000' peste fața mării. Dintră vietăți e mai de însămnat Lama.

Lăcutorii sânt Ispani, Indieni, Negri, Mestiți, Mulați și alte mestecături. Numărul lor sue la 3.400.000. Dintră Indieni o parte ș-au apărat până acum neatârnarea mai cu samă în podeiele numite Pampas, alții primind râligeria creștinescă s-au supus Europeanilor. Mai număros este poporul Chinciua, care au făcut partea mai mare a supușilor vechilor Incas. Albii fac poporul domnitoriu și se cuprind cu neșățoria, Indienii lucră mai cu samă în băi, negrii și mestecații sânt plugari.

Râligeria domnitoare e cea catolică supt 1 Arhiepiscop și mai mulți Episcopi. Mulțimea mănăstirilor au rămas mai mare parte goale; că republicanilor nu sânt prea plăcuți călugării. Științele, artele și neșățoria se află în stare numai de rând.

Peru până în anul 1825 au fost supus Ispanilor, făcând Vice-crăimea Peru și o pare a Vice-crăimii La Plata. În mai sus însămnatul an ajungând la neatârnare au format doaă răpublici: **Bolivia** spre r. și **Peru** spre a. Această de pre urmă în anul 1836 s-au împărțit în doaă răpublici: **Peru de meazănoapte** și **Peru de meazăzi**. Numitele trii p. 310// răpublici în anul 1837 au făcut întră sinc o Confedărare supt nume de **Confedărarea mare a Americii de meazăzi**.

Forma chivernisirii în toate aceste republici e democratică numai puțin osăbită de a răpublicilor Colombiei. Ce schimbare ar fi făcut Unirea de anul 1837 nu ne este cunoscut și numai atâta știm că Genărariul Santa Cruz s-au ales Pesidinte pe 10 ani peste numita Confedărare. Asemenea sânt puțin sigure daturile despre venituri, datorii și puterea ostească.

B) Peru în Parte

1. Peru de meazănoapte. Acesta să întinde întră Ecuador, Brasilia, Bolivia, Peru de meazăzi și Oceanul pacinic și numără următoarele cetăți mai alese:

Lima, cu 70.000 lăc., căpitala răpublicii și una dintră cetățile Americii mai strălucite, zidită în loc foarte plăcut, nu departe de Oceanul pacinic. Are Universitate, Arhiepiscopie, uliți largi oable și curate; dară căsile pentru desele cutrămururi îi sânt mărunte. – **Parma**, cet. cu 10.000 lăc. În adunarea de aici se făcu în anul 1837 unirea celor trii răpublici. – **Truhilo**, (Truxillo), cet. cu 12.000 și episcopie, locată lângă Ocean. – **Caamarca**, cet. cu 7.000 lăc. Aicea au omorât Ispanii pre cel de pre urmă Craiu a Peruanilor.

2. Peru de meazăzi. Peru de meazăzi se întinde spre m. z. de la Peru de meazănoapte pe *p. 311*// lângă Oceanul pacinic. În acesta sânt mai de însămnat:

Guatanga sau Huatanga, cet. cu 25.000 lăc., Episcopie și universitate. – **Huancabelica**, cet. cu 11.000 lăc. și băi de argint viu foarte împorțătoare, din care în 219 ani s-au scos 1.040.452 de metal de acesta. – **Cuzco**, cet. mare în anul 1826 cu 46.000 lăc., universitate și Episcopie. Aicea au lăcuit vechii Crai a Peruanilor numiți Incaș, când era cu mult mai mare și se înfrumsăța cu un mare număr de zidiri strălucite; precum beserica soarelui, blănită cu aur; a lunii, blănită cu argint, o cetățuie încungiurată cu trii ziduri, mănăstirea vergurelor soarelui în carea se ținea 1.500 vergure. – **Puno**, cet. cu 15.000 lăc., zidită în loc foarte plăcut lângă lacul Titicaca. – **Arehipa** (Arequipa), cet. cu 30.000 lăc. și Episcopie, rădicată 7.500' peste fața mării lângă vulcanul Guagua-Putina.

3. Bolivia. Republica Bolivia așa numită întru cinstea slobozitoriului său Bolivar, se zice și Peru înalt, se întinde spre r. de la

Peru de meazăzi până în Brasilia, măsură în arie 19.400 m² și numără 1.400.000 lăc.

Cetățile Boliviei mai alese sânt:

Ciuchisaca (Chuguisaca) sau **Cearcas** (Charcas), cet. cu 20-25.000 lăc., zidită în un podei 9.000' înalt peste fața mării, căpitala Boliviei cu universitate. – **Potosi**, cet. mai demult mare, acuma scăzută la 9.000 lăc., zidită în *p.* 312// înălțime de 12.800' peste fața mării, are băi de argint, a cărora avuții totuși au scăzut. – **La Paz d'Aiacucio** (La Paz d' Ayachuo), cet. mare cu Episcopie și 40.000 lăc., zidită în o vale înaltă aproape de muntele Ilimani, în loc foarte plăcut. – **Sarata**, sat lângă muntele de numirea sa. – **Oruro**, cet. mică cu băi de argint. – **Coceabamba** (Cochabamba), cet. cu 30.000 (?)³⁴ lăc. – **Cobiha** (Cobija) cet. cu port în Oceanul pacinic.

5. Cile

Spre m. z. de la Bolivia pe țărmurii Oceanului pacinic e întinsă frumoasa țară Cile (Chile). Ea se mărginește de cătră m. n. cu **Bolivia**; de cătră r. cu Argentina și Patagonia; de cătră m. z. și a. cu Oceanul pacinic. Lungimea ei geografică este puțină ajungând numai până în trunchiul de frunte a Andilor; însă cu atât îi este mai mare lățimea întinzându-se peste 20° sau de la 24°-44° a lăț. de m. z., în arie măsură la 8.000 m².

Pământul acestei țări e ne spus frumos, că firea nu au cruțat nice un dar spre a o pune în rândul celor mai desfătate țări pe pământ; de unde se și numește: **Grădina grădinilor și floarea florilor Americii.**

³⁴ Conform textului

Spre r. se înalță mănăstirea Andii, din carii 10 vârvuri măsoară peste 20.000 urme și 27 vomesc foc. Peste acești munți trec numai patru curmături către Argentina. Țărmurii mării sânt înalți, *p. 313*// petroși, lăsând numai puține locuri pentru deschiderea porturilor. Din munți se trag către țărături mai multe desfătate văli învâscute în toate frumsețele vegetării, cu păduri mari, pășuni grase și câmpuri roditoare. Toți călătorii carii au cercat această țară zic că frumsețele firești nicăiri ar fi așa potrivite cu sănătoasa și stâmpărata climă.

Cile se numără și întră țările Americii mai avute, în care se află ca grămădite toate produsele țărilor stâmpărate. Aur se află mult în toate ținuturile ei, asemenea argint, platină și metali de rând. Dintră petri scumpe se găsesc tirchiși. Dintră vegetătoare se fac toate bucatele, poamele, legumile de Europa, puțină trăstie de zahăr, plântă de leacuri, lemne de foc și de lucru și cele mai desfătate flori înfrumusează peste partea mai mare a anului pământul. Un grăunț de grâu rodește 50-100. Vietăților duse din Europa le merge aici foarte bine. Dintră celealalte se află mai multe folositoare de cât stricătoare. Pești sânt până la 100 feluri.

Numărul lăcuitoarelor se socotește de la 1.000.000-1.400.000. Ei sânt Ispani, Indieni, Mestiți, puțini Negri și Mulați. Dintră Indieni mulți sânt neatârători, mai cu samă Araucanii carii domnesc peste partea de către meazăzi, socotită de unii geografi țară neatârătoare supt nume de Araucania. Dintră Indicii supuși cei mai mulți vorbesc limba chiciuiască carea e limbă de rând în Cile, cunoscă- *p. 314*// tă tuturora, și cea ispănească e numai a chivernisirii. Răligiea domnitoare e cea catolică supt 2 Episcopi. Indicii neatârători sânt păgâni.

Cile până în anul 1818 au fost colonie ispănească, când rădicând steagul ne atârării au format întră multe turburări republică democratică. Cetățile ei mai de frunte sânt:

Santiago, cet. marc și frumoasă, cu 55.000 lăc., Episcopie, mai multe așezăminte literare și zidiri strălucite, întră care: bănăria, beserica episcopoească și palațul chivernisirii sânt mai de frunte. Santiago e căpătala Republicii Cile, e zidită în loc foarte plăcut, mai în mijlocul țării.

Valparaiso, cet. cu 20.000 lăc., port și neguțătorie. – **Cochimbo**, cet. cu 12.000 lăc. și port. – **Copiapo**, cet. de rând. Toate spre m. n. de la Santiago.

Conzepzion (Concepcion), cet. foarte frumoasă; însă stricată nu demult prin Araucani. – **Valdivia**, cet. de rând, încungiurată de țara Araucanilor. De Cile se ține și insula Cilo, în care se află mica cet. **San Carlos**.

În Oceanul pacinic întră alte insule se află și insula Don Huan Fernandez (Don Juan Fernandez) ce se ține de Cile și e vestită de întâmplările lui Robinson Crusoe. Corăbierii au lăsat în această insulă pre un tânăr ne odihnit, anume Alexandru Selchirc, carele au lăcuit în zisa insulă singur mai mulți ani până ce fu a- p. 315// flat de alți corăbieri. Cefcalalte sânt adause de Campe și alți scriitori.

6. A r g e n t i n a

A) P e s t e t o t

Argentina, sau Staturile unite de la râul Plata, se mărginesc de cătră m. n. cu Bolivia; de cătră r. cu Paraguai, Brasilia, Uraguai și Oceanul atlantic; de cătră m. z. cu Patagonia, și de cătră a. cu Cile. Se întinde această țară de la 23°30'–40°30' a lăț. de m. z. și de la 307°40' - 324° a lungi., măsurând în arie după Balbi 42.687 m².

În partea de cătră a. și m. n. se trag câteva ramuri de munți din sistema Andelor; de unde republicile: Rioha, San Huan, Mendoza, Salta, Tucuman și Catamarca, au pământ muntos și delos. Puțini munți din sistema brăsească se trag și prin republicile Entrerios și Corientes. Pământul din mijloc și de cătră m. z. e oblu, lipsit de păduri și se numește Pampas, care peste o parte a anului e coperit cu pășuni grase, iară peste alta uscat. Plecarea acestui șas cătră Ocean e foarte puțină întru atâta, cât curgerea apelor nice se simte, ba când suflă vântul în contră curg înapoi și unele până a nu ajunge Oceanul se prefac în rovini. Cele mai multe ape sânt mult puțin sărate.

În Argentina începe a se găta clima tropică, *p. 316//* și neaoa cade și pe șasuri. Patru părți a anului se schimbă ca la noi numai în tâmpuri întoarse. Spre r. e aerul umed și neguros, spre a. limpede și uscat.

Avuțiile Argentinei stau mai mult în vietăți și vegetătoare; că metaluri afară de fer și sare multă nu se află. În partea de cătră m. n. cresc produsele tropice care mai jos se gată, unde cu atâta mai bine rodește cucuruzul, bucatele și legumile de Europa. Pășuni grase se află peste tot locul; de unde se țin un mare număr de vite cu coarne, cai, măgari, cătări. În unele locuri atâta este de mare numărul vitelor, cât acestea se belesc numai pentru piei, de care se scot pe tot anul din țară la un milion.

Despre numărul lăcuitorilor sânt părerile Geografilor foarte depărtate, puind unii numai 700.000, alții 2.400.000. Ei sânt Ispani, Indieni, puțin negri, Mestiți și Mulați. Dintră Indieni și aicea sânt unii neatârători și sălbatici în mare măsură. Din amestecarea Ispanilor cu Indienii s-au prăsit aicea un soiu nou de oameni numiți Gaucio (Gaucho), carii se pot asămăna Beduinilor din Africa și Arabia. Ei viețuiesc tot în câmp, în neatârare și avuțea le stă în vite. Răligia domnitoare e cea catolică supt 4 Episcopi. Cultura se zice a fi în cetăți mai mare ca în alte

părți a Americii de meazăzi, însă cu atâta sânt mai sălbatici Gaucii și Indienii neatârători.

Argentina stă din 14 răpublici confedă- p. 317// rate: Buenos Aires, Entrerios, Rorientes, Huhui (Jujuy), Salta, Tucuman, Rioha (Rioja), Catamarca, San Huan (S. Juan), Mendoza, San Luis, Santa Fe, Cordova și Sant Iago. Toate acestea din preună cu Paraguai, Uraguai și Bolivia până la anul 1816 au făcut Vice-Crăimea La Plata supusă Ispaniei. Forma chivernisirii e ca în Staturile unite a Americii de meazănoapte. Congresul se adună în cetatea Buenos Aires și Presidintele unici se numește Director. Puterea ostească și veniturile nu ne sânt cunoscute.

B) T o p o g r a f i e a

Buenos Aires, cet. mare și frumoasă cu 80.000 lăc., zidită lângă apa Plata, în loc plăcut, supt climă sănătoasă, precum îi arată și numele; e căpitala răpublicii de numele său și a Argentinii; are episcopie, universitate și alte așezăminte literare, poartă neguțătorie mare, macar că portul nu îi este destul afund, și se înfrumsățază prin un mare număr de zidiri strălucite.

Parana, lângă apa Parana, cet. de rând, căpitala răpublicii Entrerios. — **Corientes**, cet. primare în răpublica de acest nume. — **Huhui** (Jujuy), cet. mică, căpitala statului Huhui. În vecinătate se înalță un munte ce vomește noroiu și răsufă vânt. — **Salta**, cet. cu episcopie, târguri mari de vite și 9.000 lăc., căpitala statului Salta.

Tucuman, cu un fort și peste 10.000 p. 318// lăc. — **Rioha**, în vecinătatea Andilor. — **Catamarca** prăsește mult bumbac. — **San Huan**, poartă neguțătorie cu vin ce se face în vecinătate. — **Mendoza**, cet. cu 16.000 lăc. și vinațe bune, zidită în un șas înalt aproape de Andi. — **San Luiz**, **Saniago**, **Cordova** și **Santa Fe**, toate căpitale staturilor de

numirea sa. Cea de pre urmă e locată pe curgătoarea Parana drept cu cct. Parana, și poartă mare neguțatorie.

7. P a r a g u a i

Răpublica sau Dictatoratul Paraguai se întinde întră curgătoarele Paraguai și Parana, care o desparte de Brasilia și Argentina; de cătră m. n. iară se mărginește cu Brasilia. În arie, încât s-au putut socoti, cuprinde 7.000 m². Pământul îi este în mare parte oblu, păduros, forte roditoriu, și numai pe mijlocu-i se trage un ram de munți. Produsele îi sânt cele din țările vecine, însă metalurile îi lipsăsc. În Paraguai crește ceaiul de Paraguai sau Mate. care se asemănă în bunătate celui de Hina și face articolul de frunte a neguțătoriei. Lăcuitorii sânt la 5-600.000, mai mare parte Indieni ce vorbesc limba guarinească. Albi se află foarte puțin.

Paraguaiul fu colonizat de Iesuiți, carii pe lângă cumpătată dare ce o plătea Ispaniei, au domnit aici la 150 ani. Domnirea lor au fost lină și mult folositoare pentru vechii lăcuitori, pre carii i-au învățat lucrarea pământ- p. 319// tului, mesăriile și legea creștinească. Iesuiții fundase aici o puternică țară; carea însă au fost o defrunte pricină a surupării în Europa. După suruparea Iesuiților fu unit Paraguaiul cu Vice-Crăimea Plata. Mai târziu în anul 1811 s-au scos de supt domnirea Ispanilor, și supt chivernisirea unui bărbat mare au ajuns la însămnătoare putere, când țările vecine se sfășiea de cele mai sângeroase turburări. Acel bărbat au fost Isiv Gaspar Rodriguez Franzia (Francia), Doctor de teologie, Advocat și Medic. Numele lui va străluci pururea în Istoria omenimeii. El au domnit nerăstrâns peste această țară până în anul 1838, însă nu pentru al său, ci pentru a ei folos, viața lui au fost jâtfită³⁵ binelui de obște.

³⁵ Conform originalului

Paraguaiul e una dintră cele mai înfloritoare țări a Americii. Ostea îi stă din 8.000 ostași regulari și 30.000 militari. Datorii nu are dară capitaluri întrecătoare. Despre starea de acuma a acestii țări nu avem cunoștințe; că străinilor e oprită întrarea în ea. Cetățile mai de însemnat sânt:

Asunsion (Asunsion), lângă apa Paraguai, căpitala țării cu 10-14.000 lăc. și Episcopie. – **Vilarica**, cet. cu 26.000 lăc. Celelalte cetăți sânt foarte mici.

8. U r a g u a i

Aceasta se mărginește de cătră m. n. cu Brasilia; de cătră r. cu Oceanul atlantic; de p. 320// cătră m. z. cu acesta și râul Plata; de cătră a. cu Argentina de carea se desparte prin curgătoarea Uruguai. Se întinde de la 29°-35° a lăț. de m. z. și de la 319^o25'-325^o17' a lungi. În arie măsură 6000 m² sau după alții până în 10.000 și numără ceva peste 220.000 lăc., când pe lesne ar putea nutri 20.000.000. Ei sânt Ispani, pușini negri, Mestiși și Mulați. Pământul e mai mare partc oblu, întrărupt numai de puține dcaluri, roditoriu foarte, cu climă sănătoasă; însă fără metaluri. Uruguaiul au fost mai demult colonie ispăncască numită **Monte video** sau Banda oriental; mai târziu fu unită cu Brasilia supt nume de Cisplatina; iară în anul 1828 din îndemnul Englezilor se vesti răpublică neatârătoare supt nume de Uruguai. Forma chivernisirii e democratică supt un Presidinte și doaă Senaturi. Cetățile mai alese sânt:

Montevideo, cet. frumoasă. căpitala țării, zidită pe malul stâng al apei Plata, cu port, neguțătorie mare; dară numai cu 10.000 lăc. Mai demult au fost țapăn întărită. – **Colonia del Sacramento**, cet. mică, lângă Plata, din sus de Montevideo, mai demult întărită. – **Maldonado**, o altă cet. mică, din jos de Montevideo, la gura apei Plata.

9. Patagonia

Cornul Americii de cătră m. z. de la apa Cusu Leuvu până în strâmtoarea lui Maghelan *p. 321//* se numește Patagonia sau țara lui Maghelan. În arie măsură 21-25.000 m². Peste partea de cătră a. se trag Andii Patagoniei, cu mulți vulcani și cu vârvuri peste tot anul coperite cu nea. Spre răsărit e pământul oblu numai pe puține locuri presărat cu dealuri. Țărmurii spre a. sânt înalți, petroși și fac multe cotituri; iară spre r. așezați. Clima e foarte aspră și mai cu samă în partea de cătră m. z. e mai mare gerul de cât în ori ce ținut a Europei.

Pământul Patagoniei e coperit cu pășuni grase, în care pasc număroasele vite a lăcuitorilor. Sălbatice încă sânt multe, dară mai cu samă pești. Bucate nu se samănă. Dintră metaluri se sapă aramă.

Patagonia e până acum ne atârnoare, că pretingiunile Ispaniei și a Americii nu s-au recunoscut de europeni. Lăcuitorii îi sânt bărbari; trăesc din vânat și păscutul vitelor, pe care le au căpătat de la europeni, și se împart în mai multe popoare foarte bătace. Mai de frunte sânt Mehueleți, Puelșii, Molucii ș.a. Cei dintâi au stătură mai mare decât toți oamenii până acum cunoscuți. Maghelan au aflat unul atâta de mare, de un Ispan de rând abia îi ajungea până în brâu. Lucrul acesta s-au socotit mult tâmp fabulă, până ce mai de curând s-ar fi pus afară de toată îndoiala.

p. 322//

10. Pământul Focului și insulele Falcland

Peste strâmtoarea lui Maghelan se află un arhipelag de 30 insule mari și mici, numit Pământul Focului. El în cât e până acum cunoscut, e presărat cu munți, întră carii unii sânt vulcani. Climă are ca cele mai friguroase părți a Siberiei și pe mai multe văli nice în Ianuarie, când e

mijlocul verii acolo se topește neaoa. Dintră insulele acestui Arhipelag sânt mai de frunte: Pământul de meazăzi a Craiului Carol, Hoste, Navarin, Desolațion, și mica insulă Staaten, unde au staniște corăbiile englezăști, ce umblă în aceste ape pentru prinderea ceșilor și a focelor. Lăcutorii se află la 2.000 suflete ce fac amărățul popor Peceres. Ei sânt foarte sălbatici, necurați, de stătură mărunți și în mare măsură hăbăuci.

Insulele Falcland se află în Oceanul atlantic, drept cu capul mai din jos a Patagoniei și sânt dooă despărțite prin strâmtoarea Falclandelor. Pământul nu e întocmit spre agricultură; însă sălbatică are foarte multe. Mai multe popoare din Europa au voit ale coloniza, dară iară le au părăsit. Mai pre urmă fu cuprinsă de Colombeni în anul 1820.

p. 323//

11. Pământul de cătră Polul Antarctic

Supt acest nume cuprindem un mare număr de insule ce se află întră 315°-351° a lungi de m. z. Mai de frunte sânt: Aurora, Șetlapdia de meazăzi, Pământul Triimii, insulele Oareni (Orkneis) de meazăzi, Noaa Gheorghie de meazăzi, Senduiș (Sandwich) ș.a. Supt toate acestea nume se cuprind mai multe insule friguroase, ne roditoare, mai mare parte învăscute în nea și ghiață. Se caută totuși de corăbieri pentru mulțimea focelor.

OCEANIA

PARTEA ÎNTÎE

OCEANIA PESTE TOT

§. 1. Oceanul pacinic este presărat cu un mare număr de insule, dintră care una numită Noaa Holandie, are mărime mai asemenea Europei și se numără întră conținuturi, altele sânt iară de mărime însemnătoare, dară cele mai multe mărunte. Acestea insule, afară totuși de acelea pre care pentru mai marea vecinătate le am anumărat Asiei și Americii, fac a cincea parte a pământului, și se numesc: Oceania, Australia, Polinesia sau India de mcazăzi. Noi vom întrăbuița numele dintăiu.

Oceania dară se udă de toate părțile prin Oceanul pacinic, se întinde de la 130°-270° a lungi. și de la 30° a lăț. de m. n. până la 54° a lăț. de m. z., însă fără Pământul Victoriei ce se află subt 70-79 a lăț. de m. z. De Asia se desparte prin o linee dusă spre r. de la Moluce și spre a. de la N. Holandie și N. Gvince. În arie cuprinde Oceania fără pământul Victoriei 158-170.000 m².

§. 2. Oceania se vede a fi scăpat mai târziu de supt undele Oceanului ca alte părți a pământului. Unele din insulele ei se pot socoti ca ceva firească rădicătură a fundului Oceanului, altele fură rădicate prin focul de *p. 328*// supt pământ, și iară altele sânt lucrul coralelor care es cu zidirile sale până în fața mării. Cele dintăi se rădică puțin peste fața mării, celealalte sânt presărate cu munți întră carii se află mulți vulcani, și cele de pre urmă sânt de-a rândul mai înalte în țărături, în mijloc așezate sau cu ceva lac, și încungiuurate de scaune de corale.

Pământul acestor insule e tare osăbit, mai mare parte totuși țărăturii lor sânt arinoși, săci, lipsiți de apă bună; pământul din lăontru

e mai roditoriu, delos, muntos, coperit ici colea cu rovini și păpuriști. Unele insule se pot asemăna dealurilor eșite din apă, altele sânt stânci săci, și iară unele înfrumșetate cu toate frumșețele firii asemenea desfătăcioaselor grădini.

Munții Oceaniei nice în întindere, nice în înălțime se pot alătura cu a Americii și a lumii vechi. Mai mulți se află în N. Holandie; însă mai mare parte necunoscuți. Cei din partea de cătră r. se numesc munții Vineți, în carii vârvul mai înalt măsură 6.100'; în partea de cătră a. se rădică câteva vârvuri peste 9.000'. Muntoasă e Tasmania, N. Gvince, N. Caledonie, Arhipelagul lui Solomon, N. Seelandie, insulele Caroline, Mariane, Senduiș, Mandana, Tongar ș.a. Vârvul mai înalt se află în N. Gvince, rădicat 12.000' peste fața mării. Vulcani mai mulți are N. Gvince, N. Seelandie, Senduiș ș.a.

Oceania întinsă supt zona călduroasă și *p. 329*// stâmpărată de m. z., după pusăciunea geografică ar trăbui să aibă climă călduroasă: însă aburirea mării și Vânturile Pasat suflătoare regulat stâmpără căldura tocma și supt Ecuator. Singură N. Holandie și N. Gvince pățimesc de călduri ferbiși și de secetă, când celcalalte se bucură de o cumpătată stâmpărătură și de primăvară ne petrecătoare. Nice sănătății străinilor este nepărtinitoriu acest pământ, luând afară numai unele locuri rovinoase, ba Tasmania se numără întră cele mai sănătoase ținuturi pe pământ.

§. 3. Oceania e locată în mijlocul Oceanului pacinic sau mare. Acesta întră tropici arată față încântătoare. Apele lui noaptea acum se arată ca argintul, acum ca rășina aprinsă, acum albe ca laptele, acum se vede peste ele trasă o frâmbie lucitoare, a căriea capete se gată în orizon.

Părțile lui sânt: Sânul Carpentaria, în partea N. Holandie de cătră m. n. Strâmtoarea Torres, carea desparte N. Holandie de N. Gvince; strâmtoarea lui Gheorghie întră N. Britanie și N. Holandie și Tasmania, strâmtoarea lui Cuc, întră cele doă insule ce fac N. Seelandie, ș.a.

Lacuri încă se află mai multe, dară mărunte.

Curgătoare mai lungi are numai N. Holandie care încă sânt numai puțin cunoscute. Cursul lor este tare neregulat, țărnișii înalți, apa puțină și în multe sărată. Mai de însemnat sânt următoarele:

p. 330// 1. Mörce sau Murrai, în carea se varsă râurile Murumbiți și Darling, izvorește în munții vineți, și curgând peste 10⁰ a lungi. și 14⁰ a lăț. se deșartă în sinul S. Vincent în partea de cătră m. z.

2. Maquarie, se începe iară în munții vineți și curgând spre m. n. se soarbe în pământ.

3. Hawkesburg și Brisbane, amândoaă curg cătră răsărit.

4. Apa Lebezilor în N. Holandie de cătră apus.

§. 4. Oceania în produse este săracă: munții ei sânt săraci de metaluri nobile, vegetarea e pe unele locuri foarte puțină, pe altele grasă; însă lipsită de cele trăbuincioase pentru nutrirea oamenilor, dintră vietăți abea se află triizăci genuri.

Dintră vegetătoare sânt mai alese pomul de pâne, mai multe feliuri de finici, paltini, acați, frăgari de hârtie, pomi de petel și de pisang, rădăcini iams, patate, cacao, sago, indigo, bumbac, trăstie de zăhar și de bambus, bucate de Europa prăsite de curând, poame puțină ș.a. Vietățile se osăbesc foarte de cele din alte părți a pământului întru atâta, cât mai cu samă în N. Holandie se vede a fi firea întoarsă. Aicea se află vietăți cu patru picioare ce au clonț și se oaă și pasări cu floci în loc de pene, corbi albi și lebezi negre. Vietăți de casă avea vechii lăcuiori numai porci, câni, ceva șoareci numiți Mus Rattus. Prin Europeni s-au lăjit vietățile de Europa, mai cu samă oile în *p. 331//* mare măsură. Cele mai multe dintră vietățile selbatice au ceva săcuet supt foale în care își poartă puții. Dintră sălbatic sânt mai de însemnat: Ornithorhyncus paradoxus care are clonț și se oaă, chenguru, cănele sburătoriu, cănele sălbatic numit dingo, babirusa sau mămuea cu clonț, cuscus, mai multe feliuri de foc, ș.

ș.a. Sburătoarele sânt foarte frumoase, dintră care însămnăm: pasărea de raiu, fasanul argus, casuarul sau emu care e învăscut cu floci în loc de pene, corbii albi și negri, lebezile negre, menura acărie coadă e ca lira grecilor ș.a. Pești și târâitoare sânt puține. Dintră metaluri se sapă: aramă, fer, plumb, sare și cărbuni de peatră.

§. 5. Numărul lăcuitoilor nu e cunoscut; se vede totuși a nu fi cu mult mai mulți de 3.000.000 întră carii ca 120.000 sânt europeni.

Vechii lăcuitoi se împart în doaă vițe: în Malai sau Indieni de Oceania și în negri Papua. Cei dintăiu poartă semnele varietății mălăești, și în forma trupului se apropie mult de europeni, ceialăți sânt mai asemenea Negrilor de Africa. Malaii sânt mai blânzi, lăcuesc în insulele mai de cătră r. și m. n., iară negrii Papua în N. Holandie, N. Gvinee, N. Caledonie, Hebride ș.a. Ei sânt în mare măsură sălbatici și ne mișoi. Din amestecarea acestor doaă soiuri s-au născut mai multe popoare ce poartă semnele amândurora. Precum Malaii, așa Negrii se împart în un mare număr de popoare puțin nu- p. 332// măroase. Dintră europeni sânt mai număroși Anglii.

Lăcuitoii Oceaniei se află mai mare parte în sălbătăcie și numai câteva popoare au ajuns la cea mai de jos treaptă a culturei. Răligica lor e de rând fetișismul cel mai urât, ba la unii nu se află nice o urmă de ceva răligie. Cei mai mulți jertvesc oameni zeilor săi, și antropofagismul e peste toată Oceania lățit, de care numai puține popoare au rămas ne atinse. Datinile lor sânt foarte crâncene: unii îngroapă pruncii necrescuți cu maicele lor, alții tinerilor ajunși la vrăsta juniei scot unul sau mai mulți dinți, alții umblă de tot goli, lăcuiesc în arbori, în peșteri ș.a. Limba încă e numai puțin desvălită la cei mai mulți și se vede asta numai din sunete ne articulate. Peste tot omnirea întră cele mai multe popoare de aici e mai nedesvălită. Înșii Englezii trimit în coloniile de aicea numai gozul oamenilor, pre candidații la furci și temniți.

Au totuși și lăcuiitorii vechi laturi mai plăcute: mulți dintră ei știu întrăbunța arcul și săgețile, a face luntre, a corăbica cu ele departe în Ocean, a scobi în lemn figuri frumoase; unii știu țese sau mai bine a împleti pânză, a făuri arme, a face instrumente de muzică, a lucra pământul, ba lăcuiitorii insulelor soțietății și a scie; cele zise aici peste tot se vor atinge ceva mai pe larg în partea a doa, unde afară de acea descrierea cetăților nu mult lucru ne va da.

p. 333// §. 6. Oceania se împarte de rând în uscat și în insule. Uscatul se numește Noaa Holandie, nice e alta fără o insulă mare. Cu celealalte insule au făcut geografii ca Astronomii cu stelele de pe ceriu; că, precum acești au împărțit stelele în Custălăciuni, așa aceia au împărțit insulele Oceanului pacinic în Arhipelaguri și vloguri, ne dând nume celor mărunte, ci numai celor mai mari. Cele mai de frunte Arhipelaguri și Vloguri se vor număra în partea a doua, unde va fi vorbă întâiu de N. Holandie, apoi de insule pe rând.

PARTEA A DOA

OCEANIA ÎNPARTE

I.

Noaa Holandie

Aceasta fu aflată de Holanzi în anul 1616; să află împarte Oceaniei de cătră apus, supt zona parte călduroasă parte stâmpărată de meazăzi, cuprinde în arie la 138.000 m². Ea e cunoscută mai numai lângă țarmuri unde e pământul arinos, săc, ne roditoriu. Spre r. au pătruns englezii mai departe, unde peste munții vineți au aflat văli roditoare și bine adă- p. 334// pate. Munții sânt colțuroși, săci, rădicați foarte țăpiș. Clima vara e călduroasă, iarna curg ploi multe. Aicea e vară în iarna noastră, arborii sânt mărunți și multe plântă cresc la mai mare înălțime ca ei, se află cireșe cu sâmburile dinafară, pere de lemn, care sânt groase la cotor și subțiri la vâr, lebezi albe și corbi negri, vietăți cu patru picioare ce au clonț și se oaă, și pasări cu lână.

Lăcuitarii sânt negri Papua, a căroră pele e mai întunecată și părul mai creț cătră a. decât spre r. ei sânt foarte sălbatici, umblă tot goli, lăcuesc în arbori, trăesc din vânat și pescuit, din rădăcini și lemn putrăd; mulți mănă și păduchi sau în foame mare storc sânge din tru-pu-și și acela îl beu. Cei mai mulți mănă și carne de om. Se împart în neamuri și familii, care din zi în zi se tot împuținează. Se aibă ceva

răligie nu se știe. De la Englezi nu au învățat fără beutul vinarsului. Pe țărături s-au așezat vreo 80.000 Europeni mai mare parte Englezi carii se țin domnitori peste toată N. Holandii.

Coloniile englezăști sânt parte împreunate, parte împrăștiete. Cele dintâe se află în partea de cătră r. numită New-Sud-Wales, și se întinde și în lăuntru. Cele împrăștiete sânt puse numai pe țărături. Acestia poartă umătoarele nume: De Witts Land, Van-Diemens-Land, Arnheims-Land și Carpentaria, toți spre m. n., New Sud Wales spre r., Grants Land, Baudins-Land, Flinders Land și Nuits Land spre m. z. Leeuwis-*p. 335*//Land, Edels-Land și Cendrachs-Land spre a. Coloniile împreunate se împart în 14 Comitaturi sau Grafii, din care însămnăm următoarele locuri ca mai alese:

Sidni Cöv (Sidney Cove), căpitala N. Holandii, zidită lângă golful Port-Gecs'n (Port Jackson) care e o parte a sinului Boatnibe (Botanybay). Numără 18.000 lăc., are teatru, colegiu, scoală neguțătorească, soțietate filosofoască, grădină botanică, căsi mai mare parte de peatră și uliți largi. Nu departe de aici se rădică cet. **Paramata** sau **Rose Hill**, cu Astronomie și o făuriște mare de pănură.

Bödsorst (Bathurst), cet. mică peste munții vineți, cu 3.000 lăc., colegiu și soțietate literară. – **Niuchesi** (Newcastle), cet. mică cu avute băi de cărbuni de peatră. – **Uindsör** (Windsor), cet. cu 5.000. – **Liverpul** (Liverpool) cet. cu 3.000 lăc. Toate în partea de cătră răsărit. – În partea de cătră apus, în colonică lebezilor: **Frimen'l** (Freamantle), cet. mică, zidită la mestecarea apei Lebezilor cu marea. Celealalte cetăți sânt foarte mărunte și acum se rădică.

II.

INSULELE

1. **Tasmania.** Tasmania sau Pământul lui Fan Dimen (Van Diemens Land) se află spre m. z. de la N. Holandiei. În arie se zice a mă- p. 336// sura³⁶ 1.200 m², are pământ roditoriu, păduros și muntos. Această insulă e cuprinsă de Englezi, carii pre vechii lăcuitori i-au adunat în o mică insulă cu scop ca să-i cetățânească, unde peste curund se vor stânge de tot. Ea are chivernisire de a N. Holandiei osăbită, la 40.000 lăc. europeni carii în anul 1840 avea 1.089.987 oi. Cetatea mai de frunte e **Hoabertaun** (Hobertown), capitala Tasmaniei cu 10.000 lăc., neguțătorie, mai multe așăzăminte științesti și scaunul chivernisitorului.

2. **Noa Gvinee.** Aceasta se numește de unii și Papsusia, și stă spre m. n. de la N. Holandiei. În arie se zice a măsura la 10.000 m². Pământul se copere cu păduri și e roditoriu. Întră produse-i se află nucșoare și cuișoare. Lăcuitorii sânt mai mare parte negri Papua, puțini Harafori și Bajueri. Acești de pre urmă sânt pescari nomazi și se trag din Malaca. Negrii de aicea știu face luntre și a făuri arme pre care le împistresc foarte frumos. Ei sânt supuși mai multor domnitori, și o parte a insulii atârână de la Sultanul din Tidor. Despre religia lăcuitorilor nu știm nemica; că această insulă se cearcă numai arare ori de Europeni, din carii nice unul au pătruns în lăontrul ei.

3. **Arhipelagul N. Britanie.** Acesta se întinde spre r. dea³⁷ N. Gvinee și se împarte în patru vloguri: N. Britanie, N. Irlandie, insulele

³⁶ În original, fără s

³⁷ Eroare de tipar

Admirărității și a Luisiadii. Toate insulele numitului arhipelag sânt frumoase, roditoare, presărate cu munți înalți, au climă fericită, *p. 337//* lăcuiitori negri, supuși multor domnitori. În besericile lor s-au aflat idoli cu figură de om. Mulți lucră pământul și samănă: pisang, iams și trăstic de zăhar. Mai mari sânt întră insulele acestui arhipelag: N. Britanie numită de lăcuiitori Birara, N. Irlandie sau Tombara cum îi zic lăcuiitorii, N. Hanoveră, și a Luisiadii, cunoscută numai în partea de cătră răsărit.

4. **Arhipelagul lui Solomon** spre r. de la N. Britanie, cuprinde un mare număr de insule foarte avute de produse tropice, cu climă sănătoasă. Lăcuiitorii sânt Negri Papua și printră ei un soi de omeni cu pele roșie în forma arămii. Ei sânt supuși mai multor domnitori, căroră li se dă cinste mai dumnezăiască întru atâtă, cât supusul ce calcă în umbra domnitoriului său se pedepsește cu moarte. Umblă goli, își împistresc trupul cu osăbite figuri, trăesc în poligamic, și sânt închinători de idoli cu figură de om. Mai mari sânt următoarele insule: Bougainville, Choiseul, Isabella, Georgia, și Christoval. Întră lăcuiitorii insulii Choiseul sânt mulți antropofagi.

5. **Arhipelagul s. Cruci** sau a Crăiesei Șarlota, stă din insule puține și mărunte, lăcuite de Negrii Papua carii sânt cei mai cetățâniți din acest soi. Se întinde spre r. de la Arhipelagul lui Solomon.

6. **Arhipelagul Noaălor Hebride**, spre m. z. de la a s. Cruci, lăcuit de Negri sălbatici, dintră carii mulți sânt antropofagi, umblă goli, lu- *p. 338//* cră totuși și pământul. Insula Espiritu Santo este cea mai mare în acest arhipelag.

7. **N. Caledonie**, aproape de tropicul Căpriorului, stă din o insulă mai mare și altele mărunte, toate puțin roditoare și lăcuite de Negri.

8. **Vlogul insulelor Noarfoc (Norfolk)** cuprinde 3 insule mărunte, dintră care în una s-au așezat o mică colonie englezască.

9. **N. Seelandie** spre r. de la N. Holandie și Tasmania, stă din doă insule mari și din altele mai mărunte. Pământul e muntos, păduros,

roditoriu și cu climă sănătoasă. Lăcuiitorii se trag din viță mălăiască, sânt țapeni la trup, bătaci, iubitori de slobozanie; însă sălbatici și mulți antropofagi. Ei parte prin misionarii englezăști, parte prin desele întâlniri cu Europeanii au început a face ceva sporiu în cetățanie și dau nădejde că se va rădica din ei un popor harnic. Sufletele le cred a fi nemuritoare. Insula de cătră m. n. să numește Ica-namauvi, ceealaltă Tavai-Punamu. Cea dintâe e mai des împoporată, aceasta mai muntoasă. Englezii cearcă des acestea insule spre a prinde foce.

10. **Arhipelagul Figi** (Fidji), spre r. de la Noaăle Hebride, cu lăcuiitori prășiți din Malai și Negri, supuși mai multor domnitori, sălbatici și mai mare parte antropofagi. Mai mari sânt insulele Figi-Leuvu și Candabon.

11. **Arhipelagul Tonga** sau insulele pretiniei, aproape de tropicul Căpriorului, dincolo de *p. 339*// arhipelagul Figi, cuprinde un mare număr de insule mărunte, formate din scaune de corale, puțin rădicate peste fața mării. Lăcuiitorii se trag din viță mălăiască, sânt blânzi, pretinoși, iubitori de străini de la carii învață ori ce bucuroși. Lucră pământul în care samănă iams, pisang, bucate și legumi de Europa și sădesc arbori de pâne. Sânt supuși mai multor domnitori și au ceva feudalism. Mai de mult era închinători de idoli cărora jârtfea oameni, acuma prin Misionarii englezăști s-au întors la răligica creștinească. La ei, precum la alte popoare de viță mălăiască era ceva feliu de afurisanie, numită **Tabu**. Omului căzut supt Tabu nu era slobod a se atinge de mâncare sau de ori ce alt lucru și trăbuia să-î îndoape altul; iară lucrul de supt Tabu era scutit de toată vătămarea.

12. **Arhipelagul Corăbierilor** sau Homoa, spre m. n. de la Tonga, cu insule frumoase, roditoare, crescute cu păduri, împoporate des. Lăcuiitorii sânt de viță mălăiască, corăbieri îndrăsneți, umblă goli, dară spre meserii au ceva plecare. Mai de frunte în accst Arhipelag sânt insulele: Pola, Oiolava și Mauna.

13. Arhipelagul lui Cuc, spre r. de la Tonga, aproape de tropicul Căpriorului, stă din insule mărunte formate din scaune de corale. Lăcuiitorii au primit rălgiea creștinească.

14. Insulele Soțietății, cam spre r. de la Arhipelagul lui Cuc, roditoare, frumoase, cu *p. 340*// climă sănătoasă. Sânt sădite cu pomi de pâne, rodesc pisang, banane și cacao. Întră peștii din această insulă sânt mulți sburători. Lăcuiitorii se trag din viță mălăiască, sânt blânzi, curați, omeneti și cu ceva plecare cătră străini. Un Craiu ce lăcuește în insula Tahiti domnește peste toate acestea insule. De la el atâră mai mulți Prinți ca vasali, de la acestia nobilii carii domnesc iară peste țăreni și sclavi. Partea mai mare a lăcuiitorilor au primit rălgiea creștinească de la Misionarii englezăști, prin carii celățănirea au început a face îmbucurătoriu sporiu. S-au tipărit biblia înlimba poporului, din care în 3 zile s-au vândut 3.000 exemplare, s-au fundat scoli, ba ce e mai mult și o Academie pentru științele înalte în insula Emeo. Mai alese sânt întră acestea insule: Tahiti sau Otaiti, foarte roditoare, cu 16.000 lăc., și Eimeo, iară roditoare, cu port bun, mănușăpturi de bumbac și multe sate frumose.

15. Arhipelagul insulelor așezate spre r. de la insulele Soțietății cuprinde mai multe sute de insule mărunte, formate din scaune de corale, care fiind puțin rădicate se copere adese ori prin undele oceanului și din această pricină sânt mai mare parte ne lăcuite. Puținii lăcuiitori au mare asămănare cu cei din insulele Soțietății, întră carii încă au început creștinica a vărsa fericitoarele sale roduri.

16. Arhipelagul Mendana sau a Marchesei, cuprinde 13 insule lăcuite, ce se află spre m. n. de la Arhipelagul insulelor așezate. Lăcuiitorii *p. 341*// de viță mălăiască umblă mai cu tot trupul gol pe carele îl împistresc cu tot felul de figuri. Și întră acestia au început a face ceva sporiu Misionarii englezăști. Mai de însămnat sânt insulele: Nucahiva, cu 18.000 lăc. și Ohivaroa.

17. Arhipelagul Senduici (Sandwich). Cu sântiri pline de bucurie ne apucăm de descrierea acestui pământ, în care lumina creștinătății macar aprinsă numai de curând au făcut atâta sporiu în cetățănirea mai de mult sălbaticilor lăcuitori. Acest Arhipelag se află supt zona călduroasă aproape de tropicul Racului, de la 216° - 224° a lungi, măsură în arie 316 m^2 și e lăcuit de 150.000 lăc. de viță mălăiască, înalți și frumoși în trup, cu fire blândă și cu mare îndămânare spre multe meserii. Corăbiile lor sânt bine făcute, cu care se încumetă a merge până în Hina și America; știu împleti ceva pânză din scoarță de frăgariu, a scobi în lemn, a găti corfe ș.a. Nu de mult era închinători de idoli, cărora jărtfea și oameni, junilor scotea dinții, și afurisania Tabu era la ei tare lătită. Acuma toți sânt creștini de legea reformată, întorși prin Misionarii din America; năravurile lor se curăță de vechile cruzimi, industria crește, la 3.000 prunci umblă la școală, 15.000 lăcuitori știu ceti, o prescurtare din biblie fu împărțită în 13.000 exemplare, se rădică sate frumoase cu beserici și scoli, la 100 corăbii englezăști și de America cearcă în tot anul acestea insule. Întră negoațele aduse se a- p. 342// flă: instrumente de musică, vinuri, mânăfapturi de mătasă, păpucci de Paris, instrumente astronomice, ș.a. În ospătăriile lor totuși pe lângă delicateriile de Europa se vinde și friptură de câne. Forma chivernisirii e monarhică feudală, poporul e împărțit în domni ce sânt în deregătorii, în domni fără deregătorii și în țăreni. Craiul oaste de uscat nu ține; însă flota lui stă din 60 corăbii, întră care 10 sânt făcute după ale europenilor și întră acestea se află o fregată și o brigă. Insulele acestui arhipelag sânt cu dealuri și munți presărate, au văii desfătate, câmpuri roditoare și bine lucrate, rodesc trăstie de zăhar, pomii de pâne, banane, iams, bucate și legumi de Europa, cacao ș.a. O parte a pământului se copere cu păduri mari. Insulele mai de frunte a acestui Arhipelag sânt: **Ovaibi** (Owhihec), cu arie de 216 m^2 și 85.000 lăc. Aicea se află satul **Caracacua**, în care lăcuia mai de mult Craiul. Aicea fu omorât în anul 1779 vestitul

Căpitan Cuc (Cook), un monumânt sâmplu arată locul acestei întâmplări; însă vredniciile făcute pentru Geografie îi vor ținea numele în neuitare până va trăi Neamul omenesc. **Voahu** sau Ovahu, o insulă mai mică, cu arie de 24 m² și 30.000 lăc. Aicea e zidită capitala crăimii **Hanaruru** cu Curtea crăiască, o beserică mare și 5-6.000 lăc. În Hanaruru se tipărește un Jurnal englezăsc supt titlul: The Sandwich Island Gazete. **Mobi**, altă insulă în mărime a doaa după Ovaihi.

p. 343// 18. Arhipelagul lui Mölgrev (Mulgrave) stă din un mare număr de insule mărunte, mai mare parte ne lăcuite. Se află de amândoaă părțile ecuatorului întră 182°-197° a lungi.

19. Arhipelagul Carolinelor întră 4-10° a lăt. de m. n. și 151-154³⁸ a lungi. Stă din multe insule mărunte și rădicate puțin peste fața mării. Lăcuiitorii se țin de soiul mălăiesc, sânt supuși mai multor domnitori, sânt corăbierii cei mai îndrăzneți în toată Oceania, cunosc și compasul, cursul corăbiilor lor e foarte repede. Afară de acea au deprindere și în unele meserii, și femeile lor încontra datinii altor oceanene își păzăsc strâns curățenia. Nu de parte se află vlogul insulelor Pelu (Pelew), lăcuite tot de acel soi de oameni.

20. Arhipelagul Marianelor sau a Latronilor întră 12°-21° a lăt. de m. n. și 162° – 165° a lungi. Cele mai multe din acestea insule sânt săci, unele foarte roditoare și au climă stâmpărată. Lăcuiitorii vechi sânt stârpiți și acum le țin Ispanii; dară numai 5 sânt lăcuite. Cet. primare e **Guam** cu 8.000 lăc.

21. Insulele împrăștiete. Afară de Arhipelagurile mai sus însămnate, mai are Oceania un mare număr de insule, pre care le numesc Geogra: împrăștiete; dintră care însămnăm:

a) Insulele lui Maghelan, spre m. n. de la Mariane numai cu puțin lăcuiitori.

³⁸ Conform textului

b) Insulele Paștilor, în partea cea mai de cătră r. a Oceaniei cu pușini lăcuiitori.

c) Insulele lui Elis (Ellice) și alui Pe- p. 344// ister întră arhipelagul lui Figi și a lui Mōlgrev, cele dintâi 11, acestea 17.

d) Onocusa sau Hunter spre a. de la Arhipelagul Figi. Lăcuiorii acestora umblă goli, și au datină de a-și tăie degetul mic de la mâna stângă.

e) Pământul Victoriei. Părerea mai multora au fost că în Oceanul Gheșos de mcazăzi s-ar afla ceva pământ de întindere mai mare. Holanzii în anul 1599 au corăbiet în el, Căpitanul Cuc l-au cercat fără de a-l putea găsi. De la anul 1819 l-au văzut mai mulți fără a-i putea ști mărimea, până ce în anul 1841 s-ar fi găsit mai de plin Căpitanul James Clark Ross. Acesta pătrunzând pântră mai multe droaic de sloiuri de ghiață au aflat o insulă foarte mare întră 70⁰- 79 alăt.³⁹ de m. z. și 165-171⁴⁰ a lungi, cu munți înalți de la 9.000-12.000', întră carii s-au găsit și doi vulcani. Acesta pământ fu numit Pământul sau țara Victoriei, în cinstea Crăiesii din M. Britanie. Victoria dară dobândi aici o țară mare pe carca totuși ori cât sânt de răi oamenii, nu i-o pismuește nime; că e pururca coperită cu nea și ghiață, nice se poate spre ceva folosi din pricină asprimii climci.

³⁹ În conformitate cu textul original

⁴⁰ Conform originalului

ARĂTARIU

Abomei	195.	Animaboe	197.
Abu-Arisch	65.	Anize	66.
Acaba	65.	Antachia	53.
Acaltsic	40.	Antiochia	53, 306.
Achmedabad	102.	Antalo	170.
Acin	118.	Apamaea	49.
Acra	197.	Apollonia	197.
Acropolis	271.	Aracati	299.
Acsa	130.	Arbela	51.
Acser	50.	Areguipa	311.
Acsu	139.	Ardra	195.
Ada	197.	Astrabad	74.
Adana	50.	Asaf	186.
Aden	66.	Asuan	178.
Agra	100.	Asur	173.
Aguas calientes	278.	Ateschga	40.
Ain-el Sale	188.	Ajasaluc	50.
Athena	268.	Ava	110.
Ajmeer	100.	Alada	195.
Avrangabad	103.	Axum	170.
Albany	267.		
Alahabad	100.	Baalbek	54.
Al-Cazar	186.	Babylon	52, 177.
Alepo	53.	Bactu	40.
Alexandria	179.	Badagri	196.
Alexandrietta	170.	Bafa	56.
Algir	183.	Bagdad	52.
Amadia	51.	Bahia	298.
Amasia	50.	Baiezid	51.
Amarapura	110.	Balo	79.
Ambon	122.	Baltimore	269.
Amonium	179.	Bancoc	111.
Amrcetsir	96.	Baniarmasin	120.
Amul	74.	Bantam	119.
Anaclia	40.	Bantia	200.

Anapa	40.	Baraili	100.
Anapolis	269.	Barduan	99.
Ancober	171.	Barnaul	41.
Ancyra	49.	Baroda	103.
Andova	170.	Basse terre	290.
Angora	49.	Basra	53.
Anheir	173.	Batavia	119.
<i>p. 346//</i>			
Beeder	103.	Camboja	112.
Beirut	54.	Cambridge	266.
Belari	101.	Campeche	278.
Benares	99.	Candahar	79.
Bengasi	181.	Candar	113.
Benin	196.	Cano	190.
Bergama	50.	Can-ceu-fu	135.
Bethania	205.	Canton	135.
Bethlehem	56, 267.	Cap-Corse	197.
Bevan	122.	Cap-Haiti	289.
Birmie	190.	Capstadt	204.
Bisau	193.	Caracacua	342.
Bisni	140.	Caracas	306.
Bodscha	56.	Carical	105.
Bogota	306.	Carahisar	49.
Bomba	200.	Carge	179.
Bombay	101.	Cars	51.
Bombetoc	214.	Cartagena	306.
Bona	183.	Carthago	283.
Borneo	120.	Cartun	173.
Boston	266.	Casieu	193.
Brica	205.	Caschgar	139.
Bridgetown	290.	Caschmir	79.
Broach	102.	Caschna	190.
Brooaklyn	267.	Casvin	75.
Bugia	183.	Catmandu	95.
Buhara	85.	Cavite	123.
Bulac	177.	Cayenne	301.
Burciund	74.	Cesme	50.
Burdun	49.	Ceuta	186.
Busa	190.	Chandernagor	105.
		Charlestown	266, 270.
Cabul	78.	Charlottentown	255.

Caesaria	50, 54.	Checio	112.
Cabamarca	310.	Chelat	81.
Cahira	176.	Chercuc	51.
Cain	74.	Cheretaro	278.
Cairo	176.	Cherman	74.
Cairvan	182.	Chermanschah	75.
Caisarie	54.	Cheft	178.
Calavava	190.	Chene	178.
Calcutta	98.	Chilimane	207.
Calicut	101.	Chiloa	208.
<i>p. 347//</i>			
Chihuahua	279.	Cuenza	307.
Chinciun	142.	Cufa	52.
Chinchitao	139.	Culum	79.
Chinguimula	282.	Cumana	306.
Chio	149.	Cumasi	195.
Chiresun	50.	Cupang	121.
Chiung-ceu-fu	136.	Curen	138.
Cholula	277.	Curgi	85.
Chuguisaca	311.	Curiciane	205.
Cicicor	137.	Cus-Adasi	50.
Cicin	142.	Cutahia	48.
Cincinnati	268.	Cutaisi	40.
Cing-tu-fu	136.	Cuttak	99.
Ciudad-Real	279.	Cuzeo	311.
Clazomene	50.	Cyrene	181.
Cobe	171.		
Cobija	312.	Daca	99.
Cocan	85.	Đagana	192, 193.
Cochabamba	312.	Damar	65.
Cochimbo	314.	Damasc	54.
Cochin	101.	Damaun	104.
Colombo	103.	Damiette	179.
Colonia del Sacramento	320.	Delhi	100.
Colivan	41.	Denderah	178.
Columbus	268.	Deraie	66.
Comaiagua	282.	Detroit	268.
Concepcion	314.	Diarbecr	51.
Congo	200.	Dili	121.
Conia	50.	Diospolis	178.
Constantine	184.	Diu	104.

Copiapo	314.	Dongola	173.
Cora	56.	Dover	270.
Coraci	82.	Dovletabad	103.
Corna	53.	Durango	278.
Corti	173.	Duschac	79.
Cortus	282.		
Coseir	179.	Edessa	52.
Cotyaeum	48.	Edfu	178.
Cracov	41.	El-Arisch	179.
Cranganor	101.	El-Catif	66.
Crasnoiarsc	41.	El-gize	177.
Cristienstadt	291.	Elmina	197.
Cuca	190.	Ellore	103.
<i>p. 348//</i>			
Epiphania	55.	Grene	181.
Erivan	40.	Guadalaxara	278.
Erzerum	51.	Guaiachil	307.
Esnc	178.	Guam	345.
Esteru	299.	Guanahuato	278.
		Guatanga	311.
Farim	193.	Guatemala	281, 282.
Fazogl	171.	Gulgia	139.
Fayum	178.	Gurdon	95.
Feizabad	85.	Gustavia	291.
Fez	186.	Gwalior	94.
Fizabad	100.		
Fochia	49.		
Fort - Royal	291.	Hai-fung-fu	134.
Foulpoint	214.	Haiderabad	82.
Frankfurt	270.	Haleb	53.
Fredericstown	255.	Hallifax	255.
Frectown	196.	Halycarnassus	49.
Fu-ceu-fu	135.	Hama	55.
Fuf	66.	Hanarura	342.
Furruckabad	100.	Hang-ceu-fu	135.
Fu-schan	136.	Harisburg	267.
		Hartford	267.
		Hasi	139.
Galaveston	279.	Havanna	286.
Gaza	56.	Heliopolis	54.
Gazna	79.	Herat	79.

Gehol	138.	Hisar	85.
Gelalabad	79.	Hiva	86.
George	204.	Hiun-tien-fu	133.
Georgetown	196, 290, 301.	Hlasa	142.
Gheba	193.	Huancabelica	311.
Gicaze	142.	Huang-ceu-fu	135.
Gida	64.	Hudson	267.
Gigis	192.	Hue	112.
Gilo	122.	Hyderabad	102.
Girge	178.		
Girin-ula	137.		
Gizni	79.	Ibala	170.
Goa	104.	Ibara	307.
Golconda	103.	Iconium	50.
Gondar	170.	Ili	139.
Goyaz	299.	Iisavetpol	40.
Grat	188.	Indianapolis	268.
<i>p. 349//</i>			
Indore	103.	Langsang	111.
Irbit	41.	Laodicea	53.
Ireutsc	41.	Latachia	53.
Iscenderie	179.	La Paz de Ayacucho	312.
Ismid	48.	Lasa	142.
Ismir	49.	Latacungacu	307.
Isnje	48.	Latopolis	178.
Ispahan	73.	Lefcosia	56.
		Leon	282.
Jacoba	190.	Les Cayes	289.
Jacson	271.	Li	142.
Jacutsc	41.	Ligor	111.
Jaffa	54.	Lima	310.
Jafnapatam	104.	Litacun	205.
Jambo	65.	Loando	201.
Jamestown	212.	Loangu	200.
Jarchiang	139.	Lucnow	100.
Jean d'Acre	53.	Lucsor	178.
Jecaterinburgh	40.		
Jedo	148.	Macala	66.
Jefferson	271.	Macao	136.
Jembo	65.	Macasar	120.

Jeniseisc	41.	Macov	205.
Jerusalim	55, 205.	Madras	100.
Jesd	74.	Madura	101.
Jiunan-fu	136.	Magnesia	49.
Jo-ceu-fu	135.	Magodoho	205.
Johnstown	290.	Mabe	105.
Jokjokar	119.	Malda	99.
Jorhat	113.	Maldonado	320.
Jugernaut	99.	Maľudu	120.
		Manado	120.
Kambay	103.	Mangalor	101.
Kiang-ning-fu	134.	Manica	207.
Kingstown	287, 290.	Manila	123.
King-te-cin	135.	Manisa	49.
		Manjor	101.
Ladac	142.	Maracaibo	306.
Lagos	196.	Mardin	53.
Lahore	95.	Marmaritz	49.
Lalita-patan	95.	Maroco	186.
Lambai	192.	Mascat	66.
Langione	111.	Maschadu	215.
<i>p. 350//</i>			
Masova	171.	Mysore	101.
Matanzas	280.		
Matsmai	150.	Naango	196.
Mato Grosso	300.	Nagasachi	150.
Mazulipatam	101.	Nagpoor	100.
Meca	63.	Naheivan	40.
Meced	74.	Nang-chang-fu	135.
Mcchines	186.	Nanching	134.
Medca	184.	Naplus	56.
Medina	65.	Nara	149.
Meliapur	101.	Nassau	122, 292.
Melinda	208.	Nashville	270.
Melita	205.	Natal	299.
Memphis	177.	Nazaret	54.
Meras	50.	New-Haven	267.
Meribowhey	205.	New Orleans	271.
Merida	306, 278.	New Port	266.
Mesna	190.	New York	267.
Mexico	277.	Niagara	255.

Miaco	149.	Nicaea	48.
Midili	56.	Nicaragua	283.
Miledgeville	270.	Nicomedia	48.
Mimeina	186.	Nicosia	56.
Mira	49.	Nim-po-fu	135.
Mirzapoor	100.	Ninive	51.
Miscl	200.	Nisabur	74.
Mocha	65.	Nisib	53.
Modania	48.	Nisibin	53.
Mogador	186.	Nisnei Camciatca	41.
Momboza	208.	Noul Amsterodam	301.
Mompax	306.	Nunia	51.
Monastir	182.		
Mongir	99.	Oahaca	279.
Monrovia	197.	Obeid	171.
Montevideo	320.	Ocotsc	41.
Montpellier	266.	Olinda	299.
Montreal	254.	Omoa	282.
Moorshedabad	99.	Omesc	41.
Mosambique	207.	Oogein	94.
Mosul	51.	Oran	184.
Mucden	137.	Orfa	52.
Multan	80.	Orizaba	278.
Munfuha	66.	Oruro	212.
Murzuk	181.	Osaca	150.
<i>p. 351//</i>			
Otavalo	307.	Puno	311.
Palmyra	55.	Quebec	254.
Paitan	120.	Quiche	282.
Panama	307.	Quitto	307.
Pangim	103.		
Paphus	56.	Raca	52.
Para	299.	Raichevig	250.
Parahiba	299.	Raleigh	270.
Paramaribo	301.	Rampur	100, 113.
Parma	310.	Rangun	110.
Parudant	186.	Ras-al-Chima	66.
Patna	99.	Realejo	253.
Peching	133.	Rescht	74.
Pela	205.	Rhodos	56.

Pergamus	50.	Ribera	211.
Pernambuco	298.	Richmond	270.
Petropavloscai	41.	Riobamba	307.
Pfluxuan	112.	Rio de Janeiro	297.
Philadelphia	267.	Robot	186.
Phocaca	49.	Rose-Hil	335.
Pisaur	79.	Rosette	179.
Pittsburg	268.	Rostac	66.
Point a Pitre	291.		
Pondicherry	105.	Sacai	150.
Pontianac	120.	Sacatu	190.
Poona	102.	Saida	54.
Popaian	306.	Saigaing	110.
Port au Prince	288.	Saigon	112.
Port Castries	290.	Sale	186.
Port Louis	215.	Salem	266.
Porto Calvo	298.	Saltilo	279.
Porto Cabello	306.	St. Charles	193.
Portofarina	182.	St. Louis	192.
Porto Prayo	211.	St. Denis	215.
Port Royal	257.	St. George	256.
Poti	40.	St. John	255.
Potosi	311.	St. Paul	215.
Providence	266.	St. Pierre	291.
		San Felipe de	
Prusa	48.	Bengucla	201.
		San Jago	286, 287.
Ptolemais	53.	San Jose	283.
Pubander	103.	San Juan d' Ulua	278.
Puebla	277.		
<i>p. 352//</i>			
San Juan de Portorico	289.	Siras	74.
San Luis de Maranhao	299.	Sirinagur	100.
San Luis de Potosi	278.	Sirt	52.
San Paulo	299.	Sis	50.
San Salvator	200, 282.	Siut	178.
San Toma	244.	Siva	179.
Samarcand	85.	Sivas	50.
Sambas	120.	Smirna	49.
Samosata	50.	Sofala	207.
Sana	65.	Spanishtown	290.
San Carlos	279, 314.	Stelenbosh	204.

Santa Crux	210, 298	Sucadana	120.
Sta. Maria	286.	Su-ceu-fu	135.
Sta. Marta	306.	Suez	179.
Santiago	314.	Sur	54.
Sarata	312.	Surabaia	118.
Sardes	49.	Suracarta	118.
Sari	74.	Suster	75.
Sart	49.	Susun	41.
Scala nova	50.	Syene	177.
Scanderun	53.		
Scarborough	290.	Tadmor	55.
Schamachi	40.	Tafilelt	186.
Schangihanpoor	100.	Tai-van-fu	136.
Schinian	137.	Talahasce	271.
Scutari	48.	Talent	187.
Sebaste	50.	Tamarinda	216.
Sebo	190.	Tananariva	214.
Sehristan	34.	Tandivua	200.
Selangau	123.	Tanger	186.
Semisat	50.	Tarabolos	53.
Sena	207.	Tarbagatai	139.
Senar	173.	Tarsus	50.
Ser	66.	Taschent	86.
,Serta	52.	Tasisudon	140.
Sergipe	298.	Tata	82, 179.
Seringapatam	101.	Tebris	74.
Siac	118.	Tegulet	171.
Siam	111.	Teheran	73.
Sidon	54.	Tei-nan-fu	134.
Singapoor	113.	Telemsen	184.
Sin-tan-fu	136.	Tentyris	178.
Sirampote	105.	Terim	66.
<i>p. 353//</i>			
Tete	207.	Urga	138.
Tetuan	186.	Urgenz	86.
Thebae	178.	Urmia	74.
Tiberias	54.	Uvasima	150.
Tiflis	39.		
Timbo	192.	Valdivia	314.
Timbuctu	190.	Valencia	306.
Tlalpancu	277.	Valladolid	278.

Tlascala	278.	Valparaiso	314.
Tobolsk	41.	Vandalia	268.
Tocat	50.	Vara	190.
Tomsc	41.	Varchog	192.
Totsi	150.	Varinas	306.
Tozer	182.	Vera Cruz	278.
Trapezus	50.	Villa del-fuerte	279.
Tranquebar	105.	Villarica	298.
Trebisonde	50.	Vittoria	298.
Trenton	267.	Vlardingén	120.
Trincomali	103.	Vu-ciang-fu	135.
Trinidad	286.	Vurla	49.
Tripolis	53, 181.		
Troitzk	41.	Washington	269.
Troy	267.	Wilhelmsstadt	290.
Truxillo	282, 310.	William	197.
Trivanderam	101.	Windsor	255, 335.
Tulbagh	204.		
Tumen	41.	York	255.
Tunis	182.		
Tunja	306.	Zacategas	278.
Turfan	139.	Zaria	190.
Tuscalosa	271.	Zebu	123.
Tyros	54.	Ziacategas	278.
		Zinghichar	193.
Uitenhag	204.		

ÎNDREPTĂRI

În coala a 8, numerii paginilor trebuie în loc de 112-127 a se îndrepta 113-128.

La fața 272, rândul 8, în loc de: 4. Mehico-Confederare Mehicească, cetește: 5. Mehico sau Confedărarea Mehicească.

Însămnarea D. D. Prenumărănții la *Icoana Pământului*

În Blaj

Măria Sa Prea L. D. Ioan **Lemeni**, Episcopul gr. c. al Făgărașului,
ș.a.

Prea On. D. Simeon Crainic Preposit
- Vasilie Raț, Canonic Lector
- Constandin Alutan, Canonic Cantor
- Ștefan Boer, Canonic Custos
- Ioan Barna, Canonic Scolastic
- Arsenie Popovici, Canonic Canțelariu
- Timothei Cipariu, Canonic Teolog
Bibliotheca Mănăstirii din Blaj

Pr. On. D. Simeon Fülep, Protopop Bici ș.a.

M. On. D. Ștefan Manfi, Notariu Consistor
- Ioan Turc, Arhivariu Consistoriului
- Simeon Bărnuț, Profesor Filosofiei
- Dimitrie Ladoi, Profesor Poesiei
- Gregorie Moldvai, Profesor Normal
- Dimitrie Boer, Profesor Istor. bisericii
- Vasilie Pop, Profesor Mathematicii
- Ioan Oltean, Paroh în Veza
- Nicolae Pop, Paroh în Bucerde
- Gheorghe Draja, Capelan Tiuriului
- Ilie Vlăsa Țicudi, V. Prot. Vereșmortului

Clerul tinăr

On. D. Augustin Coltor, Jacob Logojan, Theodor Pop, Petru Tancău, Vasile Maior, Ioan Mărginean, Petru Bran, Ioan Opriş, Antonie Vestemian, Samuil Poruţ, Nichifor Oşan, Ştefan Pop, Vasile Puian, Athanasie Cotoţ, Ioan Axente, Ioan Groze, Gavril Man, Nicolae Tode, Dimitrie Cozma, Constantin Decei, Nicolae Răule.

Ioan Crainic, paroh în Pănade; Ioan Stoica, protopop Petrilăcii; Iosiv Tarţa, thcolog absolut.

Din Protopopia Bălgradului

Prea Onor. D. Constandin Molnar, prot. Unit. a Bălgradului; D. Gheorghe Berghian, orăşan; D. Ilie Ciorbia, paroh neunit în Ponor; O. D. Gheorghe Dobo, paroh unit în Chişfalău; O. D. Iosiv Dorgo, paroh în Henic; O. D. Ioan Frinc, paroh u. în Galda de sus; O. D. Ioan Frinc, paroh u. în Benic; O. D. Ştefan Galteoi, paroh u. în Sintimbru; O. D. Samoil Grama, paroh în Macri; D. Moisi Moga, bănăriu în Bălgrad; D. Ioan Pop, căpitan dt.; O. D. Niculac Pop, căplan în Şard; O. D. Theodor Pop, paroh în Galtiu; O. D. Gheorghe Rain, paroh u. în Vinţii de Jos; O. D. Gheorghe Şebişan, paroh neunit în Bălgrad; D. Iosiv Şebişan, bănăriu în Bălgrad; O. D. Theodor Velican, paroh în Bărăbanţ; O. D. Ştefan Vlad, paroh în Coşlariu; O. D. Nicolae Frânc, paroh în Galda de Jos; D. Nicolae Mateaş, Po- p. 357// sesor în Şard; O. D. Alexandru Şeuşan, paroh în Şeuşa; O. D. Climent Tamaş, paroh în Straja; O. D. Mihail Țirlea, paroh în Tiuş; O. D. Gheorghe Raţ, protopop neunit a Bălgradului; O. D. Augustin Pop, capelan în Bălgrad; D. N. Lucaci, profesor în Bălgrad; O. D. Bonifacie Pop, paroh Geoagiului; O. D. Trifon Pop, paroh Giomalului.

Din Protopopia Mediaşului

Prea On. D. Constandin Alpini, protop. și paroh. Mediaşului; O. D. Alexandru Siloși, crăiesc zăciutoriu; O. D. Ioan Vintila, paroh în Haşag; O. D. Ioan Molnar, paroh în Brateiu; Ioan Porea, cetăţan în Mediaş; Mihail Hofner, paroh în Apold; Ioan Țopa, dascăl în Băgaci; D. Ioan Coman V., zăciutoriu în Şeica Mică; M. O. D. Ioan Costea V., protop. Şomfalăului; O. D. Vasilie Aaron, paroh în Almaşul Săsăsc; Ioan Guţa; O. D. Nicolae Muntean, paroh în Şaros; O. D. Zaharie Boiu, preot în Şeghişoara.

Din Protopopia Sasreghinului

D. Ioan Maior Pop, prefectul D. Baron Bornemisa; D. Mihail Orbonaş, avocat; O. D. Mihail Crişan, capelan în Sasreghin; O. D. Gheorghe Crişan V., prot. Pogăgelii; M. O. D. Vasilie Turc, protopop Palatcii; Vasilie Pop, cleric; Daniil Mate, paroh în Beica rumânească; Simeon Crainic, dascăl în Habic; Aaron Pop, paroh în Urisiul de Jos.

p. 358//

Din Protopopia Zlatnei

M. On. D. Grigorie Mihali, prot. Zlatnei și paroh. D. Pavel Dunca, fişcal împărătesc. D. Gheorghe Crainic subşpan cameral. O. D. Efrem Petruţa, paroh în Ponorel. O. D. Zaheiu Galgoţ, paroh în Roşia. O. D. Balint Simeon, paroh în Roşia. O. D. Mihail Solcivai, paroh în Ofenbaia. O. D. Moisi Colini, paroh în Petrinjeni. O. D. Constandin Hentea Curuţ, paroh Lupşei. O. D. Ioan Popovici, paroh în Zlatna. D. Gherasim Muncaci, cantor în Abrud. D. Ioan Ianc, jude domnesc în Zlatna. D. Ioan Vlăduţ,

dascăl în Roșia. Ioan Corpade, cantor în Roșia. D. Petru Jurca, orășan. Alexandru Creț. Petru Suba. Petru Goia, eclesiarh în Bistra. M. Onor. Domn. Alexandru Tobias, paroh Abrudului și O. D. Iosiv Ciura, preot în Bucium. D. Nicolae Boer, orășan în Abrud. D. Alexandru Țura, notariu în Abrud. O. D. Nicolae Moldovan, capelan în Abrud. O. D. Dionisie Adamovici, preot în Abrud. D. Alexandru Bidiguț, jude în Abrud. D. Ioan Șterca Șuluț, controlor în Abrud. D. Alexandru Nan, cantor în Abrud. Nicolae Popovici, orășan. Simeon Șterca Șuluț, orășan. Ioan Barb, cantor în Abrud. Iosiv Crișan, orășan dt. Ioan Tămaș, orășan dt. Alexandru Drumariu, cantor. dt. D. Ioan Molnar, notariu în Abrud. Ioan Demeter, orășan. O. D. Nicolae Fodor, preot în Abrud. O. D. Ioan Fodor, paroh în Bistra. O. D. Antonie Dărăbant, ca- p. 359// pelan în Bistra. Ioan Gligor – dascăl în Bistra. O. D. Ioan Balea -- capelan în Bistra. Gheorghe Balea – notariu la Bistra. Anghel Balea -- jude în Bistra. D. Iosiv Rațovici – chelariu la Câmpeni. Constandin Balogi – scobitoriu de chipuri. D. Dimitrie Moga – controlor la Câmpeni. O. D. Constandin Mucea – paroh la Certeze. Petru Aranioși – curator la Ferestrărie. D. Daniil Ionete – notariu în Câmpeni. Nicolae Brascoviță. Gheorghiuț Tiasc. Nicolae Sabo – jude în Câmpeni. Gheorghe Cosma. Iosiv Baloghi – notariu în Câmpeni. Nicolae Corchiș – zugrav în Câmpeni. Simion Coroi – jude în Cârpeniș. Todor Sârbuț. Ioan Macavei – hodnogiul în Bucium. David Macavei – învățătoriu dt. O. D. Gheorghe Suci – preot în Izbita. Ștefan Danci – băieș în Bucium. Alexandru Danci dt. O. D. Ioan Aranioși – cleric de Blaj.

Pre. On. Dom. Absolon Popovici – paroh în Abrud. Vasile Fodor – paroh în Ocolişul Mic. Petru Mezei – paroh în Ocolişul Mare. Toma Ruzda – paroh în Poșaga de Sus. Teodor Solcivai – paroh în Sălciua de Jos. Gregorie Samoil – paroh în Cacova. Petru Nicoară – paroh în Lupșa Marc. Ioan Gosd – paroh în Valea Lupșei. Vasile Turc – paroh în Fărău. Ioan Jurj – paroh în Șasa Lupșii.

Din Protopopia Cutului

M. Onor. D. Theofil Alpini V. -- protop. Cutului. D. Ioan Deac -- paroh Sas Șebeșului. D. Ioan Oniț -- avocat în Sas Șebeș. Ioan Oniț -- nego- p. 360// țitor în Sas Șebiș. Paraschiv -- neguțătoriu. Nicolae Filip -- negoțătoriu. Nicolae Niagoi -- negoțetoriu. Mihail Oniți -- negoțetoriu. Mihail Danci -- cetățan.

M. On. D. Avram Moga - protop. în Sas Șebeș. Nicolae Isac -- cetățan dt. Irimie Ianos -- cetățan. O. D. Simion Ianoși -- preot în Lancăm. O. D. Simeon Trufaș -- preot în Pianul rumânesc. O. D. Ioan Goța -- preot în Răhău. O. D. Grigorie Filimon -- preot în Loman. O. D. Nicolae Bența -- preot în Ceoara. O. D. Ieronim Alpini -- cleric din Cut.

M. On. D. Ioan Orbonaș -- prot. în Ilia. D. Antonie Balomiri -- neguțătoriu.

Din Vicariatul Făgărașului

Prea On. D. Theodor Sereni -- Vicariu al Făgărașului. Bucur Boeriu -- dascăl în Ohaba. O. D. Nicolae Bărsul -- preot în Ucea de Sus. O. D. Ioan Fărcaș -- preot în Ticușul rumânesc. O. D. Moise Farcaș -- notariu în Calbor. O. D. Pavel Frenc -- preot în Comana de Jos. Gheorghe Ganea -- timariu în Făgăraș. Alexandru Halmaghi -- corporal în Racoviță. O. D. Toma Cociș -- preot în Vad. O. D. Theodor Maiorian -- preot în Racoviță. O. D. Ieremie Pop -- preot în Bohoț. Iacob Pop -- dascăl în Racovița. O. D. Pavel Poparad -- preot în Dejani. O. D. Ioan Popovici -- preot în Cohalm. Mateu Radeș -- învățătoriu în Vaida Rece. O. D. Nicolae Raicu -- preot la Șinca Veche. D. Ioan p. 361// Reciu -- strajămeșter în Racoviță. O. D. Nicolae Stetca -- preot în Cincul Mare. O. D. Eutimie Stângu -- preot în Cincul Mare. O. D. Ioan Sasșebeși

– preot în Cuciulata. O. D. Moise Șarban – preot la Netot. D. Mihail Tulbaș – maior. O. D. Gheorghe Moldovan – capelan la Făgăraș.

Din Protopopia Sibiului

Prea On. D. Nicolae Maniu – arhidiacon Sibiului. Niculae Barb – ritor. Eliseiu Arme-ritor. Vasile Axente- ritor. Ioan Cherpenesi – ritor. Theodor Necșa – ritor. Simeon Filimon –Normalistă. Ioan Pinci – filosof. D. Petru Man – conțept- practicant Thesaurarici. D. Vasile Tamaș – practicant la Thesaurarie. Alexi Sinai – Normalistă. Iosiv Vlad – gramatist. Ioan Ciocan – ritor. Nicolae Popovici – ritor. Iosiv Caian – ritor. M. O. D. Vasile Chertes – paroh în Ocna. O. D. Iacob Radu – preot în Cașolt. Niculae Gavrilă din Mohu. O. D. Ioan Grigorovici – preot în Ghejasa de Sus. O. D. Nicolae Erdeli – paroh în Orlat. D. Ioan Clain – capelan în Sad. Ioan Pușcas – poet. Dimitrie Măcelariu – ritor. O. D. Meliton Horja – paroh în Șura Mică. O. D. Toma Dreghici – preot în Nucet. Mihail Pop – ritor. O. P. Aron Elecheși – egumen în Râmnic. Ioan Petrovici – ritor. O. D. Pavel Leb – paroh la Șaldorf. O. D. Vasile Simu – paroh la Săcădate. Aaron Pop – fecior de boltă.

Prea. O. D. Petru Bodila – arhidiacon neunit Mercuriei. P. O. D. Alexie Verza – arhid. neun. *p. 362// a* Brașovului. O. D. Iacob Balcăși – paroh la Brașovul Vechi. O. D. Ioan Martinovici – paroh la Satul Lung. O. D. Ion Verza – paroh la Cernat. O. D. Ioan Petric – paroh la Bolgarsechiu. O. D. Sabbas Bârsan – paroh la Rășinariu. O. D. Moisa Topârcean – paroh la Apoldul rumânesc. O. D. Ioan Aleman – paroh la Topârcea. O. D. Ioan Ivan – paroh la Apoldul de Sus. O. D. Dimitrie Miclăuș – paroh la Tilișca. D. Nicolae Martinovici – dascăl la Satulung.

Din Protopopia Fărăgăului

M. O. D. Ștefan Moldvai – paroh Penticului și prot. Fărăgăului. O. D. Gavriil Pop – paroh la Budurlău. O. D. Ioan Cordoș – paroh la Bradfalău. O. D. Theodor Pap – paroh la Fărăgău. O. D. Theodor Șerb – paroh în Hrastăș. O. D. Gheorghe Precup – paroh în Craifalău. O. D. David Harja – preot în Milășâl. O. D. Ioan Vișai – paroh în Archiud. O. D. Gavriil Chețan – paroh în Cosma. O. D. Simeon Graur – paroh în Logig. O. D. Iosiv Niulași – paroh Milășului. O. D. Aron Tamași – paroh Șoimușului. O. D. Iacov Pop – paroh Orosfăei. O. D. Dimitrie Moldvai – paroh Posmușului. O. D. Ioan Pop – paroh la Ocniță. O. D. Ioan Pop – paroh Băiței. O. D. Petru Raț – paroh la Filpișul Mic. O. D. Ioachim Naste – paroh la Sântul. O. D. Ștefan Ciolaca – paroh la Scplac. O. D. Ioan Valia – paroh la Socol. O. D. Vasilie Moldvai – paroh la Uifalău. O. D. Ioan Chețan – paroh la Iercea.

p. 363//

Din Vicariatul Hațegului

Prea. O. D. Constandin Papfalvi – vicariu Hațegului. O. D. Gheorghe Albulescu – paroh la Băuțariu. O. D. Nicolae Albulescu – paroh la Bucova. M. O. D. Nicolac Boji – protopop la Plosca. M. O. D. Constantin Duma – protopop la Peștiși. O. D. Atansie Filip – capelan la Hațag. O. D. Ioan Ilieși – paroh la Orăștie. D. Șofron Costa – contras de tricezimătură la Coroești. D. Petru Leliuț - Normal., profesor la Cujir. D. Ioan Pipoș - C. C. – tist de fer la Telioc. O. D. Zaharie Pop – paroh la Brezova. O. D. Ioan Popovici – paroh la Peștiana. O. D. Nicolae Popovici – paroh la Hobiță. O. D. Ioan Șuşman – paroh la Silvașu de Jos. D. Antonie Sancioli – C. C. prefect de fer. M. O. D. Nicolae Sancioli – protopop la Cugir. O. D. Nicolae Sentivani – emerit paroh la Turdași.

O. D. Iosiv Sina – paroh la Spinu. O. D. Gheorghe Todoran – paroh la Păroșeni în Jii. O. D. Vizantie Tuștei – paroh la Tuște. O. D. Petru Voin – paroh la Valea Lupului.

Prea. O. D. Petru Pipoș – paroh la Hondolbanci și protopop neunit tractului Jioajului de Jos. Dionisie Demian – paroh la Boașa. Aaron Oprovici – paroh la Almașul Mare. Petru Raț – paroh la Nevodșfolva. Dimitrie Angia – paroh la Fözejd. Avraam Cilei – paroh la Măgura. Petru Laslo – paroh la Vălișoala. Petru Moța – la Noghiog. Ioan Bogdan – paroh la Mada. Petru Popovici – paroh la Certeș. Ioan Coste – pap. 364// roh la Almașul Mare. D. Theodor Stoicovici – negustoriu în Hondolbanci. D. Ioan Pipoș – jurist.

Din Protopopia Clujului

Prea O. D. Teodor Baldi – paroh și arhidiacon Clujului. On. D. Nicolae Stanciu – prefect la Chintău. O. D. Emeric Mera – raționistă la comitisa Teleci Iosefoaie. O. D. Alexandru Bohetel – avocat. O. D. Samuil Pop – paroh la Giula. O. D. Iosiv Mani – capelan în Cluj. On. D. Teodor Laslo – exactoral acțesistă.

Din Protopopia Cățcăului

M. O. D. Toma Marcian – protopop Cățcăului. O. D. Vasilie Moiş – paroh în Samoș – Uivar – Nemeti. O. D. Mihail Tamaș – paroh în Balvanioș Varolia. O. D. Dimitrie Graur – paroh în Baton. O. D. Teodor Deac – paroh în Cicio Cherestur. O. D. Simeon Colcer – paroh în Sămărghita.

M. O. D. Vasilie Silași – paroh și protopop Becleanului. O. D. Jacob Fagarași – paroh în Șântereag. O. D. Grigorie Pop – paroh

în Rusu de Sus. M. O. D. Simeon Bocşa – protopop Buzii. M. O. D. Trifon Maroşan – protopop Răteagului. O. D. Anatolie Ciupea – teolog absolut. M. O. D. Dimitrie Hosu – protopop Surducului. O. D. Vasilie Bota – paroh în Sas Nireş. O. D. Luca Mica – paroh în Fizeş.

p. 365//

Din Protopopia Beiului

M. O. D. Ştefan Moldovan – protopop Beiului. O. D. Vasilie Pop – paroh la Hădărău. O. D. Vasilie Vici – paroh la Sămărtin. O. D. Dimitrie Sabo – paroh la Ceanu Mare. O. D. Ioan Moga – paroh la Tritul de Sus.

Din Protopopia Armenilor

M. O. D. Vasilie Pauleti – protopop locului. O. D. Ioan Ignat – paroh la Țapu. O. D. Dimitrie Aaron – paroh la Şoroştin. O. D. Ioan Alamori – paroh la Alămor. O. D. Pavel Birbic – paroh la Alămor. O. D. Dimitrie Recuci – paroh la Sălişte. O. D. Samuil Pop – la Presaca. O. D. Manasie Neagoi – paroh la Broşteni. O. D. Mihail Deac – paroh la Doştat. O. D. Samuil Pauleti – paroh la Beşinău. O. D. Petru Mihalţi – paroh la Obaba. O. D. Gheorghe Creiţar – paroh la Vingard. O. D. Ioachim Marc – paroh la Tău. D. Simon Pastoi – deregătoriu la Poca. Ioan Iosof – candidat pe Tilişca.

Din Protopopia Lăpuşului

M. O. D. Ioan Dragomir – protopop în Băiuş.

Din Vicariatul Sălagiului

Prea On. D. Alexandru Sterca Șuluț, vicariul Sălagiului. M. O. D. Ioan Vitez – protopop la A. Varța. O. D. Danil Vultur – paroh la Bârsăul p. 366// de Sus. M. O. D. Gregorie Pop de Bășăști – protopop Bășăștilor. O. D. Gheorghe Pop Dan – paroh la Ceanu. O. D. Ioan Roman – paroh la Săuca. O. D. Vasilie Muste – paroh la Zalnoc. O. D. Simion Hosu – paroh la T. Santău. O. D. Ioan Lobonț – paroh la Giorgtelec. O. D. Eustachie Bersan – paroh la Hurez. Ioan Martin – inspector curator la Pericei. D. Ioan Vicaș – teolog absolut. Prea O. D. Gregorie Pop – arhidiacon Dorolțului. O. D. Ioan Gal – paroh la Er-Cișfalău.

Din Vicariatul Năsăudului

D. D. Naționali ofițiri

D. Matias Moț de Turnthal - căpitan. D. Daniil Burcocel – căpitan. D. Ioan Mihailaș – căpitan. D. Gavril Vărărean - oberlecman. D. Teodor Arsentie – oberlecman. D. Ioan Păsărariu – lecman. D. Loghin Pioraș – lecman. D. Alexic a Bui – lecman și comandant în institut. D. Leontie Luchi – lecman și adiutant regimentului. D. Gheorghe Vărărean – lecman. D. Gregoric Coruț – lecman. D. Atanasie Dimbul – lecman. D. Avacom Hangja – furir în cancelaria regimentului. D. Mihail Beu – dt. D. Petru Tanco – strajămeșter. D. Iobus Bota – strajămeșter. D. Ioan Grigorița – strajămeșter. D. Emanoil Pop – strajămeșter. D. Vasilie Nescuț – practicant. D. Eugen Borcocel – cadet.

D. D. P a r o h i

Prea Onor. D. Ioan Marian – vicariu și director școalelor. O. D. Țiril Dumbrava – paroh în Maroș Orosfalu. O. D. Vlase Moldovan – paroh în Monoșfalu. – O. D. Gregorie Bruta – administrator Șieuțului. O. D. Țiril Dunca – administrator Gledinului. O. D. Mihail Pop în Nagifalu. O. D. Artene Mihailaș – paroh în Ragla. O. D. Ioan Ștefan – paroh în Budacul rumânesc. O. D. Vasilie Pavel – paroh în B. Bistrița. O. D. Grigorie Rus – paroh în Moroșeni. O. D. Teodor Buzdug – paroh în Rus-Borgo. O. D. Gasilie Șut – paroh în Borgo-Șoseni. M. O. D. Terentie Bogaci – protopop în Mijloceni. O. D. Cifor Cisanca – paroh în Borgo- Bistrița. O. D. Grigorie Moisi – paroh în Tiha. O. D. Antonie Malai – paroh în Leș. O. D. Gavril Candale – paroh în S. Iosef. O. D. Axentie Ilieș – administrator la Magura. O. D. Gregorie Galan – paroh în Ilva Mare. O. D. Vasilie Moisi – paroh în Rogna Nouă. O. D. Clemens Lupșai – paroh în Rogna Veche. O. D. Iacob Șotropa – paroh în Maier. O. D. Iacob Pop – paroh în S. Gior. O. D. Ioan Pop – paroh în Feldra. O. D. Iacob Maierian – paroh în Nepos. O. D. Gregorie Pop – paroh în Rebrîșoara. O. D. Ioan Lazar – capelan în Năsăud. O. D. Petru Pavelea – paroh în Salva. O. D. Teodor Miron – paroh în Telci. O. D. Luca Avacom – capelan în Telci. O. D. Roman Cornia – paroh în Romuli. O. D. Alexie Sinvel – paroh în Zagra. O. D. Ștefan Mani – administrator în Runc. O. D. Macedon Pop – capelan și catehetă în Năsăud.

p. 368//

D. D a s c ă l i

D. Moisi Panga – dascăl în clasul a 4. D. Ioan Maxin a 3. D. Nicolae Cotruș – dascal în Școala Trivială Nemțască a Monorului. D. Simeon Rus – dascăl în Școala Trivială Nemțască a Prundului.

D. Vasilie Pop – dascăl la Sânjorzu. D. Vasilie Maroșan a Telciului. D. Petru Luchi – dt. a Zagri. D. Iosif Gheorghiuța – dascăl național în Monor. D. Constantin Gotia – dt. în Șeuț. D. Țiril Bota – în Ragla. D. Dimitrie Rulian – în Budac. D. Ioan Catarig în Borgo Bistriț. D. Domide Morariu – în Prund. D. Ioan Ilieș – în Tiha. D. Avacom Anca – în S. Iosif. D. Iacob Pic – în Măgură. D. Florian Porțius – în Rogna vechie. D. Teodor Pop – în Maier. D. Iosif Ola Ianos – în S. Georg. D. Elisei Coroț – în Ilva Mică. D. Vasilie Nascu – în Feldra. D. Calistru Tofan – în Nepos. D. Ioan Iona – în Năsăud. D. Vasilie Brindusc – în Salva. D. Isidor Bodescheu – în Hordo. D. Ipate Moldovan – în Telci. D. Ioan Terenție – în Romuli. D. Nicolae Pop – în Găureni. D. Roman Pop – în Zagra. D. Silvester Tomi – în Mocod. D. Ezechil Pop – militariu în Feldra.

Din Protopopia Turzii

M. O. D. Ioan Socolai – protopop Turzii. O. D. Ioan Bariț – paroh la Petrid. O. D. Alexandru Bariț – paroh la File de Jos. O. D. Nicolae Pop – paroh la Copand. O. D. Grigorie Raț – paroh la Turda Veche. M. O. D. Ioan Chirila – protopop și *p. 369//* paroh la Săcărâmb. O. D. Sabin Pizo – paroh la Săcărâmb.

Din Protopopia M. Vașarheiului

Pre On. D. Ilie Farago – arhidiacon și paroh M. Vașarheiului. M. O. D. Filip Boer – protopop în Lechința. M. O. D. Gavril Fogarași – protopop la Tirimia Mare. M. O. D. Zaharie Mate – protopop la Nadeșa rumânească. O. D. Daniil Suci – paroh în Oroiu de Câmp. O. D. Casian Man – paroh în Bardăș. O. D. Moisi Nergeș – paroh în Bozed. O. D. Ioan Varheghi – paroh în Mădăraș. D. Gheorghe Sabo – neguțetoriu în

Vaşarheiu. D. Dimitrie Fogoraşi – neguţetoriu în Vaşarheiu. M. O. D. Samoil Laslo Vlasi – protopop Indolului pe 10 exemplare.

Din Braşov

D. Gheorghe Bariţ - prof. şi redactor foilor rumâneşti. D. Pavel Vasici - doctor şi director la Timiş. D. G. Langa - dregătoriu de contumaţie. D. prof. Iacob Murăşan. D. prof. Andrei Murăşan. D. Ioan Navrea – neguţătoriu. D. Apostol Eustatie Pop – neg. D. Ioan Iuga – neg. D. Gheorghe Iuga – neg. D. Gheorghe Nica – neg. D. Barbul Cepescul – neg. D. Nicolae Teclu – neg. D. Anastasie H. Zenu – neg. D. Gheorghe Ioan şi fiii – neg. Vasilie Grecean – paroh g. n. u. în Braşov. D. Nicolae Gheja – protopop g. n. u. al Băl- p. 370// gradului de Sus. D. Petru Cermenea – cântelist în Timişoara. D. Ioan Dragoiescul – neg. în Titel.

P. Egumen Ieroteu din Valahia. Ce. magistrat din Câmpulung. D. căpitan Gheorghe Rucăreanu. D. Nicolae Rudeanu. D. Vasilie Piteşteanu. D. Şerban Vlădoianu. D. Parucic Toma Colţescu. D. Nicolae Nicolau. D. Bratu Constandin, toţi de acolo-şi.

Alţi 15 din Buzeu în Valahia, a căroro nume nu ni s-au trimis.

Din Arad în Ungaria

D. Alexandru Gavra – prof. preparanzilor. D. Vasilie Moldovan – paroh în Arad. D. Simion Oprean şi Gheorghe Bugarin – paroh în Toracul Mic. D. D. Mihail Frişcan şi Teodor Giuchi – parohi în Toracul Marc. J. Eutimic Raşa – dascăl în Toracul Mare. D. Nicolae Sim – penzionat. D. Dimitrie Constandin – prof. de preparandie. J. Teodor Pop – cantor la Institutul Pedagogic. D. Adam Stopon. Const. Cioban.

Petru Stopon. Dionisie Jurma. Dimitrie Mihaiu. Ioachim Balan – preparanți în cursul 2-lea. DD. Const. Mezin. Ambrosie Jurma. Dimitrie Iancovici. Gheorghe Gherbon. Axentie Avrămuț. Nobilul Antonie Șerb. Nicolae Budună. Petru Soran. Porfirie Gontean. Nicolae Begnescul. Aaron Jurcovici. Athanasie Lazici. Ioan Bozgan. Ioan Marinco. Andrei Vacarescul. *p. 371*// Dimitrie Pop. Alexandru Mioc. Const. Talos. Toma Dema – preparanți în cursul 1- lea. D D. Meletie Nicolescul – auzitoriu în cursul al 3- lea în Institutul de L. G. n. u. din Arad. DD. Gheorghe Oprean și Samfir Baltean, în cursul al 2-lea. DD. Avram Beche și Lazar Popovici – în cursul 1-lea tot acolo.

B e i u ș

Prea On. D. Theodor Aaron – Can. Onorariu G. C. al Orăzii Mari, acum C. C. revizor la Buda. D. Vasilie Nistor – prof. de retorică în Beiuș. D. Gheorghe Vlas – prof. la 2. Gram. acolo-și. D. Sigismund Pop – Pr. la Sintax, ac. D. Mihail Naghi – Pr. la 3 Gram. ac. D. Mateiu Cis – pr. la 1. gram. ac. D. Gheorghe Filimon – Pr. la 2. Normă tot acolo.

I e z v i n

D. Samuil Vulcan – par. G. C. al Iezvinului. D. Nicolae Fodor – par. al Chizdiei. D. Pavel Murgu - admin. G. C. în Temeș – fabric. D. Ștefan Chirilovici – auzitoriu de Theologie. Ioan Merza – pădurariu cameral.

Lipova

M. O. D. Pavel Lazarescul – paroh în Lipova. Prea On. D. Vasilie Caracioni – protopop Lipovii. Păr. Israil Zorlențanul – ierodiaconul

mănăstirii, *p.* 372// S. Gheorghe. D. Grogorie Raț de Caransebeș. Israil Zorlențanu în Hosusău. Partenie Iorgovan – dasc. în Cuvejd. Lazar E. Popovici – neguțăt. Atanasie Gheorghevici – neg. D. Hristofor Mișche – de M. Cestve. Nicolae Boarescu – dasc. în Lipova. Tit Hațeg – învățăcea. Augusta Hațeg – învățăcea. Mihail Grosescu – par. în Lipova.

Logoj

M. O. D. Ștefan Bercean – par. G. C. în Logoj. M. O. D. Gheorghe Țapu – par. gr. c. în Zorlenț Mare. D. Ioan Ladai – notariu în Jidovar. D. Partenie Gruescu – par. n. u. în Șinteti. D. Petru Oltean – dasc. g. c. în Logoj. D. Pavel Ialici – par. n. u. în Susani. D. Ioan Popovici – dascăl n. u. în Susani. D. Grigorie Popovici – par. n. u. în Jidovar. D. Nicolae Blajovan – par. n. u. în Sacul. D. Vasilie Rachișan – dasc. n. u. în Jidovar. D. Gheorghe Vernica – par. gr. c. în Zgribești. D. Nicolae Mezin – cantor g. c. în Zorlențu Mare. D. Ilie Paulescul – dasc. n. u. în Tapia. D. Nicolae Bercean – econom în Logoj. D. Toma Maghincea – par. g. c. în Iladia. D. Cöst. Abramovici – par. gr. c. în Ciuchigi. D. Iosif Theodorovici – par. gr. c. în Reșița. D. Gheorghe Theodorovici – par. n. u. în Reșița. D. Iosif Bradescul – cantor gr. c. în Reșița. D. Adolf Andrițoi – magistru cojocariu acolo-și. D. Gheorghe Burilean – geverc acolo-și. Athanasie Jian – former acolo. D. Gheorghe Popescul – dasc. n. u. în Boașa. D. Ioan Popovici – dasc. n. u. în Câl- *p.* 373// nic. D. Martin Dabigovici – dasc. n. u. în Lațonaș. D. Pavel Ianoș – episcop acolo-și. Iosif Dabigovici – școlariu acolo. G. Athanasie Gheorghevici – senator în Lipova. D. Mihail Ghina – senator, ac. D. Petru Cocioba – senator acolo-și.

Valahia

Craiova

D. Vornic Gr. Otetelișanul. D. Clucer Cost. Zătoreanul. D. Clucer G. Coțofeanul. D. Paharnic D. Cnezul. D. Pah. Gr. Otetelișanul. D. Păh. Ștef. Gănescu. D. Pah. Gr. Racoviță. D. Colonel. D. Haralampie. D. Sluger. N. Otetelișanul. D. Sărdar Scar. Stăncescu. Păr. Radu Tempea – inspector. D. Laitelant N. Păianul. D. Pitar I. Carațicu. D. Pit. Ștef. Romancaul. D. Pit. I. Diculescu. D. Pit. D. Nicolaid. D. pit. D. Serghie prof. D. pit. C. Mundani pr. D. Chiril Barbul – pr. D. C. Leca – prof. D. Gr. Mihăiescu – prof. D. I. Crăciun. D. Gr. Lăccanul. D. pit. C. Apostolad Turnavitul. D. I. Severincaul. D. Cost. Câncea. D. pit. Băluță. D. P. Ploșoreanul. D. Chiriac Pop. Daniil Gheorghe – școlar. Ioan Părvulescu – școlar. Fudul Atanasie – școlar. Ștef. Gioraceanul – școlar.

Cerneț

D. Clucer C. Glogoveanul.

Slatină

D. Sărdar N. Izvoreanul. D. C. Stancioviți – prof. D. N. Șerbănescu – prof. D. C. Felie

p. 374//

Caracal

D. I. Gruzescu

T â r g u l J i u l u i

Doamna Ecaterina Sâmboteanca. D. Maior C. Cerchez. D. Sărdar G. Magier. D. Serdar Mihail Cioranul. D. Pit. Cost. Roșianu. D. Alexandru Leonida. D. A. Popescul – prof.

Moldova

Iași

Prea Sf. Sa Păr. Mitropolit Veniamin Costache. Păr. arhimandrit Theodorit. Păr. arhidiacon Meletie. Mar. logofăt Costache Conache. D. spatar Gheorghe Varlaam. D. ban Nicolae Bucur. D. Nic. Istrate. D. Alexandru Balica. D. nic. Proca. D. stolnic Gheorghe Stihi -- prof. Păr. Theofan ieromanah. Ilarie Vărnăv. Gavril Moldovan. Ioan Cenușescul. Gheorghe Giușcă. Păr. Ioan Petrovici – protop. D. căminar Pavel Crista. Păr. Lavrentie. Iosif Theodori – apotecar. Grigorie Radovici. Cos. Platon. Vasilie Anastasiu. Dimitrie Iacobescu. Dim. Nica – librer. D. Teodor Dornian – postmaister. D. Vasilic Pop – inginer. D. Dimitrie Moroșan – feldvebel la cc. Agențic. D. Gheorghe Mașer – feldv. acolo-și. D. Dimitrie Vaida – feldv. ac. D. Alexandru Vavul – feldv. ac. D. Iacov Oros – feldv. ac. D. Nicolae Gazdac – feldv. acolo-și.

S o c o l a

D. Ioan Maior – profesor.

N e a m ț u l

M. Vardari Alecu Mandacăș.

Cuprinsul Tom. III.

Asia	Fața	1-150
Rusia asiatică	-	33-42
Turcia asiatică	-	42-57
Arabia	-	57-66
Persia	-	67-82
Turchestania	-	82-86
India	-	86-122
Hina	-	123-142
Iaponia	-	143-150
Africa	-	151-216
Abisinia	-	168-171
Nubia	-	172-173
Egiptul	-	173-179
Tripolis	-	180-181
Tunis	-	181-182
Algir	-	182-184
Maroco	-	184-187
Biledulgerid	-	187-188
Nigriția	-	189-193
Gvinea	-	193-207
Africa de m. z. și r.	-	201-216
America	-	217-323
America de m. n.	-	248-283
Amer. britească	-	252-256
Amer. rusască	-	256-257
<i>p. 376//</i>		
Staturile unite	Fața	258-272

Mehico	-	272-279
Guatemala	-	279-283
India Apusască	-	283-292
Brazilia	-	292-300
Guiana	-	300-301
Colombia	-	302-308
Peru	-	308-312
Cile	-	312-315
Argentina ș. ce.	-	315-323
Oceania	-	325-344
Arătariul	-	345-353

Prețul Tom. III pe hârtie de rând e 1 fior. 4 cr. de argi., iar pe Velină 1
fior 20 cr. de argi.

A

<i>ac.</i> , adv.	acolo
<i>acțisă</i> , s. f.	acciză
<i>adăpa</i> , vb.	a uda
<i>adecă</i> , adv.	adică
<i>adiutant</i> , s. m.	adjutant
<i>adunăciune</i> , s. f.	societate (literară); adunare
<i>aflări</i> , s. f. (pl.)	descoperiri
<i>aflător</i> , s. m.	descoperitor
<i>afund</i> , adj.	adânc
<i>afunzime</i> , s. f.	adâncime
<i>al treilea</i> , num.	al treilea
<i>alac</i> , s. n.	specie de grâu
<i>alămâie</i> , s. f.	lămâie
<i>almintrălea</i> , adv.	altmintrelea
<i>amăsura</i> , vb.	a evalua conform
<i>apă derânuată</i> , loc. subst.	canal
<i>apricoasă</i> , s. f.	caisă
<i>apusăsc</i> , adj.	apusean
<i>arândă</i> , s. f.	arendă
<i>arcuat</i> , adj.	arcuit
<i>argal</i> , s. m.	oaie sălbatică
<i>arhidiacon</i> , s. m.	protopop
<i>arhi-gimnasiu</i> , s. f.	instituție școlară din vechime cu această
<i>arină</i> , s. f.	titulatură
<i>armărie</i> , s. f.	nisip
<i>armie</i> , s. f.	depozit de arme
	armată

¹ S-au folosit următoarele prescurtări tehnice: *adj.* – adjectiv, *adv.* – adverb, *d.* – despre, *loc. adj.* – locuțiune adjectivală, *loc. pron.* – locuțiune pronominală, *loc. subst.* – locuțiune substantivală, *loc. vb.* – locuțiune verbală, *num.* – numeral, *pl.* – plural, *prep.* – prepoziție, *presc.* – prescurtare, *pron. nehot.* – pronume nehotărât, *s.* – substantiv propriu, *s. f.* – substantiv feminin, *s. m.* – substantiv masculin, *s. n.* – substantiv neutru, *sg.* – singular, *vb.* – verb

<i>arți</i> , s. f. (pl.)	arte
<i>asecuroa</i> , vb.	a asigura
<i>asian</i> , adj.	asiatic
<i>asiești</i> , adj. (pl.)	asiatice
<i>au</i> , adv.	oare
<i>auros</i> , adj.	aurifer
<i>austriești</i> , adj.	austriece
<i>auzitoriu</i> , s. m.	auditor; cursant
<i>avut</i> , adj.	bogat
<i>avutor</i> , s. m.	cel ce deține
B	
<i>badenen</i> , s. m.	locuitor din Baden
<i>baie</i> , s. f.	mină
<i>bancuri</i> , s. f.	bănci
<i>baniu</i> , s. n.	închisoare
<i>baschir</i> , s. m.	bașchir
<i>batâr</i> , adv.	măcar
<i>băga</i> , vb.	a intra
<i>băierit</i> , s. n.	băieșit, minierit
<i>băieș</i> , s. m.	miner
<i>bănărie</i> , s. f.	monetărie
<i>bărbat</i> , s. m.	aici, om
<i>bătăci</i> , adj. (sg. și pl.)	luptător(i)
<i>bătae</i> , s. f.	luptă
<i>berme</i> , s. m.	vierme
<i>bersa</i> , s. f.	bursa
<i>bețivă</i> , adj. (d. băutură)	băutura alcoolică
<i>hibol</i> , s. m.	bivol
<i>bisam, bizan</i> , s. m.	bizon
<i>blaivais</i> , s. n.	grafit
<i>boar</i> , s. m.	păstor de boi
<i>bostan</i> , s. m.	dovleac
<i>britesc</i> , adj.	britanic; sub stăpânire britanică
<i>bronț</i> , s. n.	bronz
<i>budhiască</i> , adj.	budistă
<i>bumbuște</i> , s. f.	ac cu gămălie
<i>bute</i> , s. f.	butoi
C	
<i>cadină</i> , s. f.	cadână
<i>cantor</i> , s. m.	psalt, cântăreț de biserică
<i>caștelist</i> , s. m.	avocat stagiar

cap guberniei, loc. subst.
capelan, s. m.
capet, s. n.
casia, s. n.
căli, s. f. (pl.)
cășarmă, s. f.
căși, s. f. (pl.)
cățărapță, s. f.
cățir, s. m.
căuțătoriu, adj.
cățime, s. f.
cețățănire, adj.
chelariu, s. m.
chivernisire, s. f.
ciga, s. f.
cirilește, adj.
cisterțieni, s. m. (pl.)
ciurdă, s. f.
clericesc, adj.
complemente, s. n. (pl.)
confederare, s. f.
Confuce, *Con-fu-ce*, s.
conteni, vb.
contenit, adj.
coperit, adj.
corporal, s. m.
coștei, s. m.
cozac, s. m.
crăiesc zăciuitoriu, loc. subst.
crișnire, vb.
crumpenă, s. f.
cu țăst, loc. adj.
cucuruz, s. m.
cuget, s. n.
culan, s. m.
culca, vb.
cumpeni, vb.
cunună, s. f.
cuprinde, vb.
cuprindere, s. f.

centru al unității teritorial-
administrative
preot
sfârșit
scorțișoară
căi
cazarmă
case
cascadă
catâr
explorator
parte
spiritul civic; atitudinea
dregător boieresc
administrare, conducere
scripete
chirilică
cistercieni
circadă, turnă de cornute
clerical, pentru clerici
complimente
confederație
Confucius
a se abține
rezerval, reținut
acoperit
grad militar
aici, castel, fort
cazac
strângător crăiesc de biruri
clămpănire
cartof
țeștoasă
porumb
aici, gând, idee, plan
catâr mongol
a se culca
a cântări
coroană
a număra, a însuma; a etatiza
operă, studiu

curgătoare, s. f.
curmătură, s. f.
curmeziș, adj.
curte de județ, loc. subst.
custălăciune, s. f.

D

D., presc.
damasc, s. n.
dară, adv.
dascăl, s. m.
dănesc, adj.
dărăb, s. n.
dărămături, s. f. (pl.)
dălmă, s. f.
de buzdunariu, adj.
de foc vomitor, loc. adj.
de frunte, loc. adj.
de mâncat, loc. adj.
de rând, loc. adj.
delineet, adj.
delos, adj.
deregătorie, s. f.
desbinare, s. f. (d. religie)
desfăiat, adj.
desfătăcios, adj.
deslujire, s. f.
despărțământ, s. n.
deșerta, vb.
deșerta, vb.
diamanturi, s. n. (pl.)
dicaster, s. n.
din coace, adv.
din lăontru, adv.
dine, s. f. (pl.)
domnitoare, adj. (d. Biserică)
domnitoare, adj. (d. religie)
dos, adv.
drouie, s. f.
drumări, s. f. (pl.)
dumesnec, adj.
dupleca, vb.

apă curgătoare
depresiune
pieziș
autoritate judiciară
constelație

domn(ul)
damasc (țesătură)
așadar
cantor
danez
bucată; piesă
ruine
deal
de buzunar
vulcanic
important
comestibil
obișnuit
delimitat
deluros
sarcină
cult
plăcut
desfătător
deslușire
aici, zonă
a goli
a se goli
diamante
instanță
dinoace
dinăuntru
adâncituri
receptă
dominantă
spate
mulțime
căi
domestic
a îndupleca

<i>dura</i> , s. f.	nucă de cocos
<i>durducat</i> , adj.	rotund
E	
<i>eclesiarh</i> , s. m.	cleric
<i>egumen</i> , s. m.	stareț
<i>eialet</i> , s. n.	subdiviziune administrativă
<i>episcopesc</i> , adj.	episcopal
<i>epohă</i> , s. f.	epocă
<i>ertare</i> , s. f.	icrtare
<i>estința</i> , s. f.	existența
<i>europesc</i> , adj.	european
<i>evlavnic</i> , adj.	evlavios
<i>exactoral acțesistă</i> , loc. subst.	persoană care strânge accize
<i>exula</i> , vb.	a exila
F	
<i>fasan</i> , s. m.	fazan
<i>fată</i> , s. f.	aspect
<i>fălos</i> , adj.	aici, mândru
<i>fâmee</i> , s. f.	fcmeie
<i>făuriște</i> , s. f.	fabrică
<i>făuritură</i> , s. f.	fabrică
<i>feldvebel, feldv.</i> , s. m., presc.	Feidwebel, rang militar
<i>fere</i> , s. f.	fiară; animal sălbatic
<i>fericitoriu</i> , adj.	care aduce fericire
<i>ferie</i> , s. f.	măsură pentru capacitate
<i>fiacru</i> , s. n.	birjă, trăsură
<i>fieșdecare</i> , pron. nehot.	fiecare
<i>fin</i> , s. m.	finlandez
<i>fiorin</i> , s. m.	florin
<i>fire</i> , s. f.	aici, natură
<i>firesc</i> , adj. (d. istorie)	istoric naturală
<i>firmământ</i> , s. n.	fîrmament
<i>fișcal</i> , s. m.	agent fiscal
<i>foae</i> , s. f.	foaie, coală
<i>foi publice</i> , loc. subst.	publicație
<i>font</i> , s. f.	unitate de măsură, în general;
	½ kilogram
<i>forma unui roșteiu</i> , loc. adj.	rotund
<i>formariu</i> , s. n.	model
<i>former</i> , s. m.	proprietar
<i>frâmbie</i> , s. f.	aici, cerc, centură; frânghie

frâncesc, adj.
funda, vb.
fundământ, s. n.
furiv, s. m.

G

g. n. u., prësc.
garnizon, s. n.
găstănă, s. f.
găti, vb.
găti, vb. (d. vasele de pământ)
gătire, s. f.
găvălie, s. f.
gătesc, adj. (d. sunet)
generar, adj.
geverc, s. m.
giagatai, s. m. (pl.)
gilip, s. n.
glajă, s. f.
glas, s. n.
gotiște, s. f.
gotesc, adj.
graj, s. m.
grasă, adj. (d. verdeață)
grănaș, s. m.
grăunș, s. n.
grai, s. m.
guberniu, s. n.

H

halcografie, s. f.
haracter, s. n.
harnic de a suferi, loc. adj.
hăbăuc, adj.
hăd, adj.
hemei, s. n.
hemie, s. f.
Hina, s.
hinezăsc, adj.
hirurgie, s. f.
hodnoghiu, s. m.
hronologie, s. f.
hului, vb.

francez
a fonda
fundament
furier

grec neunit
garnizoană
castană
a se termina, a se încheia
a făuri; a produce
aici, loc
gămălie
gutural
general
giuvaiergiu
cai sălbatici
jilip
sticlă
aici, reprezentant
interior
gotic
conte
verdeață hrănitoare
rodie
bob
vârf, pisc
guvern

calcografie
caracter
care îndură cu ușurință
zăpăcit
urât
hamei
chimie
China
chinezesc
chirurgie
hotnog
cronologie
a dărâma

hurubă, s. f.

I

iams, s. n.

iansenist, s. m.

iaponesc, adj.

Iaponia, s.

iaspis, s. n.

icoană, s. f.

ispănesc, adj.

Î

îmbe, num.

îmbla, vb. (d. școală)

împărăție a vietăților, loc. subst.

împărtășire, s. f.

împedecare, s. f.

împortător, adj.

înainteare, s. n. (d. artă)

încădușală, s. f.

încungiura, vb.

îndreptare, s. f.

îndustrios, adj.

înfățui, vb.

înfliința, vb.

însămna, vb.

însămnătoriu, adv.

înscripciune, s. f.

însept, s. n.

întărâtăcios, adj.

întipui, vb.

întipuire, s. f.

înocmit, adj.

între sine, loc. pron.

învăscut, adj.

J

jârfti, vb.

jude, s. m.

județ, s. n.

jumatate-însulă, s. f.

jumătate-porțelan, s. n.

hrubă

plantă comestibilă

janscist

japoncz

Japonia

jasp

imaginc; imagine sacră

spaniol

ambele

a frecventa

regnul aminoral

a face schimburi

pedică

important

propășire

căldură; zăpușcală

a înconjura

erata

aducător de profit; harnic;

întreprinzător

a fi dispus, a fi așezat

a influența

a nota

semnificativ

înscriere, inscripție

insectă

agitat; iute

a închipui

aspect

conceput; organizat; potrivit

între ele

acoperit, înveșmântat

a jertfi

demnitar

instanța

peninsulă

semiporțelan

L*L. G. n. u.*, presc.*ladan*, s. m.*lat*, adj. (d. înțeles)*lature*, s. f.*lăpădat*, adj.*lățire*, s. f.*lățit*, adj.*lecman*, s. m.*lege*, s. f. (d. Biserică)*lemnul hina*, loc. subst.*leş*, s. m.*leşește*, adj.*letf*, s. m.*lilion*, s. m.*lipicios*, adj. (d. boli)*lipitor*, s. m.*litvan*, s. m.*loc de petrecanie*, loc. subst.*loc taxal*, loc. subst.*iadbă*, s. f.*lotărie*, s. f.*lovire*, s. f.*luătoriu de samă*, loc. adj.*lungăreț*, adj.**M***M. O. D.*, *m. on. d.*, presc.*m²*, presc.*macru*, adj.*mahină*, s. f.*majă*, s. f.*mastix*, s. n.*mădular(iu)*, s. m.*mămuie*, s. f.*măndulă*, *măndulă*, s. f.*mărgini*, vb.*mărginită*, adj. (d. monarhie)*mătărie*, s. f.*mătărie*, s. f.*mânăfăptură*, s. f.

liceul grec neunit

rășină aromatică

larg

aici, țarm

abandonat

lărgire

răspândit

legman

rit

lemn chinezesc

polonez

poloneză

leton

iris, stângen

contagios

cositor

lituanian

cimitir

localitate în care se adună taxele

scândură, bucată de lemn

loterie

confruntare

atent

lunguieț

mult onorat domn

milă pătrată sau, după caz, mile pătrate

slab

mașină

unitate de măsură pentru greutate

mastic

parte; încheietură

maimuță

migdală

a se învecina

restrânsă

materic, obiect

materic; produs

fabrică; manufactură

mâță, s. f.
mecet, s. n.
medicesc, adj.
mestecat, adj.
mișel, adj.
mită, s. n.
modru, s. n.
mosaic, s. n.
moshuș, s. m.
moșee, s. f.
moșie, s. f.
muiere, s. f.
murgi, vb.
must, s. n.
muta, vb.

N

năsăsc, adj. (d. sunet)
neasemenea, adj.
necurmat, adj.
necurmat, adj.
neîndestula, vb.
neînsămănătoriu, adj.
neîntocmit, adj.
nepărtinitor, adj.
neplin, adj.
nerăgulare, adj. (d. lege)
nespus romantic, loc. adj.
netigheală, s. f.
neunit, adj.

O

oaă, s. f. (pl.)
oară, s. f.
oarbeca, vb.
oarfânărie, s. f.
oberlecman, s. m.
oblu, adj.
olaltă, adv.
oleul de lemn, loc. subst.
omenet, adj.
omenimea, s. f.

pisică
geamic, *moschee mică*
medical
amestecat, *neomogen*
prost, *precar*, *nefericit*
sună de bani
mod
mozaic
mosc
moschee
domeniu
soție
a se însera
aici, *sevă a arborilor*
a schimba

nazal
neunitar, -ă
fără oprire
neîntrerupt
a nu fi suficient
ncinsemnat
inestetic
aici, *neglijent*
restrâns
lipsa unei unități din perspectivă
legislativă
nespus de romantic
netihneală, *neliniște*
ortodox

ouă
orățanie
a orbecăi
orfelinat
überlegman
drept
împreună
untdelemn
omenos
omenirea

onagru, s. m.

opăcitor, adj.

orcan, s. n.

orolog, s. n.

osăbit, adj.

ostesc, adj.

otar, s. f.

P

p'între, prep.

palat, s. n.

papir, s. n.

pas, s. m.

pămură, s. f.

păpuriște, s. f.

pârâu, s. f.

părințască, adj.

părtinitoriu, adj.

pătrierșesc, adj.

pătrunghiu, s. n.

pântră, prep.

peatră acră, loc. subst.

peuni, s. m. (pl.)

peziș, adj.

piaț, s. n.

piațul învingerii, loc. subst.

pica, vb.

pipar, s. n.

pisang, s. m.

plaga, s. f.

plai, s. n.

plasă înfășuită, loc. subst.

plasă, s. f.

plântă, s. f.

plecăcioșie, s. f.

pleșug, adj.

plini cultul, loc. vb.

plini lipsa, loc. vb.

plini, vb.

poamă, s. f.

polec, s. m.

polecește, adj.

măgar sălbatic

aici, care reține sau împiedică

uragan

ceas

deosebit; diferit

ostășesc, militar

aici, teritoriu

printre

palat

hârtie

aici, unitate de măsură

dimic

păpuriș

pârâu

părintească

privilegiat

patriarhal

edificiu cu patru unghiuri

printre

piatră de alaun, pucioasă

păuni

oblic

piață

piața victoriei

a cădea

fumat

fruct

aici, direcție

versant al unui munte

națiune receptă

subdiviziune; tip

plantă

servilism

pleșuv

a înfăptui cultul, a aduce cultul

a întâmpina nevoia

a încheia

fruct

polonez

poloneză

pomorancă, s. f.
practicant, s. m.
pre airlea, loc. adv.
Pre. On. Dom., prea. O. D., presc.
precuvântare, s. f.
prenumerat, s. m.
preșezător, s. m.
pretinzătoriu, adj.
prețos, adj.
prinsorie, s. f.
prinsorie, s. f.
procurăției, adj.
produpt, s. n.
proiept, s. m.
prot., presc.
Provedința, s. f.
provință, s. f.
pulbere veninoase, loc. subst.
puntul creștetului, loc. subst.
purcede, vb.
pusăciune geografică, loc. subst.

R

razăm, s. n.
rădicat, adj.
răpegiune, s. f.
rășboiu, s. n.
rășidință, s. f.
răpă, s. f.
răurât, adj.
răzitor, adj.
redut, s. n.
repeziș, adj.
ritor, s. m.
rost, s. f.
rotare, s. f.
ruda carului, loc. subst.
rumânit, adj.

S

safian, s. n.
saletru, salpetru, s. n.
samă, s. f.

portocală
 angajat
 în alt(e) loc(uri)
 prea onorat domn
 cuvânt înainte
 abonat
 întâistător
 veleitar
 prețios
 închisoare
 penitenciar
 procuraturii
 produs
 proiect
 protopop
 Providența
 provincie
 praf dăunător
 sinciput
 a porni
 așezare geografică

reazem
 zidit
 iușime
 război
 reședință
 ponor
 loc unde se allă râuri
 comic
 redută
 pieziș
 retor
 plisc, cioc
 rotație
 oiște
 tradus în limba română

saftian
 azotat de sodiu sau de potasiu
 scarnă

<i>sară</i> , s. f.	scară
<i>sarbed</i> , adj.	searbăd
<i>săbui</i> , vb.	a socoti
<i>săc</i> , adj.	sec
<i>săcure</i> , s. f.	secure
<i>săpon</i> , s. n.	săpun
<i>sărin</i> , adj.	senin
<i>sămplătate</i> , s. f.	simplitate
<i>sămplu</i> , adj.	simplu
<i>sân</i> , s. n.	golf
<i>sânt</i> , adj.	sfânt
<i>sânție</i> , s. f.	sfințire; sfințenie
<i>scăldătoare</i> , s. f.	baic
<i>scoate afară</i> , loc. vb.	a exporta
<i>scobire</i> , s. f.	cioplire, sculptare
<i>scobitoriu de chipuri</i> , loc. subst.	sculptor, gravor
<i>scoc</i> , s. n.	canal
<i>sculă</i> , s. f.	obiect
<i>scuiniță</i> , s. f.	dispensă
<i>sexuri</i> , s. n. (pl.)	sexe
<i>sfinți</i> , vb. (d. soare)	a asfinți
<i>sin</i> , s. m.	goif
<i>sistena sorească</i> , loc. subst.	sistemul solar
<i>slăveasc</i> , adj.	specific slavilor
<i>slobod</i> , adj. (<i>slobozi</i> . pl.)	liber
<i>slobozi</i> , vb.	a elibera
<i>smălțit</i> , adj.	smălțuit
<i>sminteală</i> , s. f.	greșeală; abatere
<i>sminti</i> , vb.	a se nărui
<i>soarte</i> , s. f.	soartă
<i>sobol</i> , s. m.	samur
<i>sobolie</i> , s. f.	cârțiță
<i>socoti</i> , vb.	a considera
<i>spaț</i> , s. n.	spațiu
<i>speculăciune</i> , s. f.	speculație
<i>spesă</i> , s. f.	cheltuială
<i>spețarie</i> , s. f.	farmacie
<i>spîță</i> , s. f.	specie, tip
<i>spulberat</i> , adj.	tulbur. repede
<i>sta</i> , vb. (d. efectivele armate)	a consta
<i>stare întocmită</i> , loc. subst.	stare bună
<i>stare</i> , s. n.	aici, etnie

<i>statuarie</i> , s. f.	arta de a face statui
<i>statue</i> , s. n.	statuie
<i>staț</i> , s. n.	distanță
<i>stărp</i> , adj.	sterp
<i>stâmpărat</i> , adj.	temperat
<i>stâmpărămâni</i> , s. n.	temperament
<i>stânjân</i> , s. m.	stânjen
<i>stânjin</i> , s. m.	stânjen
<i>stelniță</i> , s. f.	ploșniță
<i>strajămeșter</i> , s. m.	subofițer în vechea armată austro-ungară
<i>strădalnic</i> , adj.	silitor
<i>străcătoriu</i> , adj.	dăunător
<i>subscriitor</i> , s. m.	înscris; abonat
<i>subșpan</i> , s. m.	administrator
<i>succin</i> , s. n.	chihlimbar
<i>suci</i> , vb.	a se roti
<i>sucită</i> , adj. (d. fire)	aici, formă diferită
<i>suferită</i> , adj. (d. Biserică)	tolerată
<i>suflet</i> , s. n.	aici, locuitor
<i>sumah</i> , s. m.	sumac
<i>sumeț</i> , adj.	semeț
<i>sumeție</i> , s. f.	semeție
<i>sunător</i> , adj.	care sună
<i>supt</i> , prep.	sub
<i>suptire</i> , adj. (d. blană)	fină
<i>suta 16</i> , loc. subst.	secolul al XVI-lea
<i>svedesc</i> , adj.	suedez
Ș	
<i>șăs ecliptic</i> , loc. subst.	câmp eliptic
<i>șapte</i> , num.	șapte
<i>șerbitor</i> , s. m.	servitor
<i>șesos</i> , adj.	de câmpie
<i>ștab</i> , s. m.	ofițer; conducător
<i>științască</i> , adj. (d. literatura)	literatura științifică
<i>șuerător</i> , adj. (d. sunet)	sibilant
<i>Șvecia</i> , s.	Elveția
T	
<i>tablă de județ</i> , loc. subst.	tribunal
<i>tauresc</i> , adj.	de la <i>taurida</i>
<i>tăbac</i> , s. n.	tutun

tăia, vb. (d. canale)
târând, s. m.
tău, s. n.
teatru, s. n.
templar, s. m.
tesc, s. n.
theolog absolut, loc. subst.
thesaurarie, s. f.
timariu, s. m.
tist, s. n.
tocmeală, s. f.
torfă, s. f.
tract, s. n.
tracu-pelasghic, adj.
tragant s. n.
trage, vb.
trasul cu pipa, loc. subst.
trăbuincios, adj.
trăsură, s. f.
trăzviea, s. f.
trebi, s. f. (pl.)
ui, s. n.
turburare, s. f.

Ț

țapăn, adj.
țavă a răsuflării, loc. subst.
țarmure, s. f.
țiiitoare, adj.
ținabor, s. n.
ținc, s. n.
ținerea stupilor, loc. subst.

U

uliță, s. f.
unăformătate, s. f.
unătatea, s. f.
unit, u., adj., presc.
unsoare, s. f.
urez, s. m.
urmă, s. f.

V

vadră, s. f.

a traversa
ren
lac
aici, spectacol
templier
tipografic
absolut de teologie
vistierie
tăbăcar
ofițer
acord
torf, turbă
ținut, regiune
traco-pelasgic
gună tragacantă
aici, a cântări; a se întinde
fumatul
necesar
trăsătură
trezvia
aici, afăccri
steag țureesc folosit ca semn distinctiv
revoltă

solid
cale respiratoric
țarm
aparținătoare
cinabru
zinc
apicultura

stradă
uniformitate
unicitate
greco-catolic
grăsime
orc
unitate de măsură, picior

vas de lemn; găleată

văpsăt, *văpsit*, adj.
vărsătorie, s. f.
vâltoare, s. f.
vânos, adj.
vederăcios, adj.
venetic, adj.
vesmânt, s. f.
vezir, s. m.
vezune, s. m.

vicariu, s. m.

vighitor, adj.
vijălie, s. f.
vinars, s. n.
vineți, adj. (d. ochi)
vini, vb.
vismut, s. n.
vitărit, s. n.
vîrtute, s. f.
vlog de insule, loc. subst.
vojăi, vb.
voma, vb. (d. mânia)
vr'o, adj.
vr'un, adj.
vrednic, adj.

Z

zdrăntos, adj.
zidire, s. f.
zugrav, s. m.
zugravire, s. f.

vopsit
turnătoric
vârtej (de apă)
vânjos
evident
venețian
veșmânt, haină
vizir
viezure
preot care ține locul unui demnitar
bisericesc de rang mai înalt
care veghează; grănicer
vijelie
băutură alcoolică; rachiu; țuică
ochi albaștri
a veni
bismut
creșterea vitelor
virtute
arhipelag
a vui, a mișuna
a vărsa
vrco
vreun
demn

zdrențos
clădire
pictor
pictura

Index

A

Ablona	Avlona
Africa de Miazăzi	Africa de Sud
Aguaskalientes	Aguascalientes
Ahen	Aachen
Ailau, Eilau	Eylau
Akierman	Akerman
Alașca	Alaska
Aleutelor	Aleutine
Alkmár	Alkmaar
Amaxihi	Amakihî
America Britcască	America Englezească
America Britească de Miazănoapte	British Columbia
America Rusască	America Rusească, Alaska
Amersfört	Amersfoort
Amphissa	Amfissa
Amstel-Ouder	Amstel
Andes	Munții Anzi
Andii	Anzii
Andii Patagoniei	Anzii Patagonici
Angermana	Angernan
Antiokia	Antiohia
Antwerpen	Antwerpen
Apa Aisel	Râul Aisle
Apa Amazoanelor	Fluviul Amazon

Apa Cusu Leuvu	Râul Curi Leuvú
Apa Escevíbo	Râul Esequibo
Apa Kilimansi Zanguebar	Râul Kilimani Zanzibar
Apa Lebeczilor	Râul Lebedelor
Apa Mekensi	Fluviul Mackenzie
Apa Oiapoc	Râul Oiapoque
Apa Paraguai	Fluviul Paraguay
Apa S. Laurenție	Fluviul Sf. Laurențiu
Apa Șenon	Raul Shannon
Apalahi	Apalași
Arakintos	Zakynthos
Arcansas	Arkansas
Arhipelagul Canarelor	Arhipelagul Canare
Arhipelagul lui Solomon	Arhipelagul Solomon
Arhipelagul Nouălor Hebride	Arhipelagul Noilor Hebride
Arhipelagul Patagonesc	Arhipelagul Patagoniei
Arhipelagul Prințului de Ueles	Arhipelagul Prințului de Welles
Arhipelagul S. Cruci, a Crătesei Șarlota	Arhipelagul Sf. Cruci, a Reginei Charlotte
Arnheims-Land	Arnhem Land
Asersleben	Aschersleben
Astrakan	Astrakhan
Austerliț	Austerlitz
B	
Basano	Bassano
Bălgrad	Belgrad
Bănat	Banat
Bedfort	Bedford
Beierland	Beyerland

Belgiul	Belgia
Behuno	Belluno
Beraun	Beroun
Beresina	Berezina
Bergen op Zom	Bergen op Zoom
Berks	Berkshire
Besarabia	Basarabia
Bgesk, Brzesk	Brzesko
Biala	Byala
Bialstok	Bialystok
Bielit	Biclitz
Boa Vistra	Boa Vista
Boatnibe, Botanybay	Botany Bay
Boeta	Boetia
Bogeda	Bodega
Bohnia	Bosnia
Boiaca	Boyaca
Bolibia	Bolivia
Borszék	Borsec
Bospor	Bosfor
Brandeburgia	Brandenburg
Braunşvaig	Braunschweig
Bregenŕ	Bregenz
Bresno-Bánia	Brno-Bánia
Brüga	Brüge
Brüsel	Bruxelles
Budislau	Buduslau
Bucn-Airc	Buenos Aires
Bukari	Bukhari

C

Caiambe	Cayambe
Canada de Sus	Canada de Nord
Canada de Jos	Canada de Sud
Capul Atos, Monte Sante	Muntele Athos
Capul Bunei Nădejdi	Capul Bunei Speranțe
Capul Falci	Cape Africa Jaw
Capul Gardafui	Capul Guardafui
Capul Lindenes	Capul Lindesnes
Capul Nasau	Capul Nassau
Capul St. Oahaka	Capul St. Oaxaca
Carpentaria	Golful Carpentaria
Cauca	Valle del Cauca
Cauca	Vaile del Cauca
Caucazia	Caucazul
Portu-Praiu, căpitala	Port-au-Prince, capitala
Căpitala Santa Kruds, S. Cruz	Santa Cruz
Căpitala Anapolis	Annapolis
Căpitala Indianopolis	Indianapolis
Căpitala Rali, Raleig	Raleigh
Căpitala St. Ciapa	St. Chiapas
Căpitala Tuscalosa	Tuscaloosa
Cendrachs-Land	Cendrach Land
Cercul Polariu	Cercul Polar
Cernikov	Cernigov
Cetatea Glesgo	Glasgow
Cetatea Messene	Micene
Cetatea Nivport	Newport
Cetatea Ribera	Ribera d'Ebre

Cetatea Utaplan	Utatlan
Ciapa, Chiapa	Chiapas
Ciguagua	Chihuahua
Cile	Chile
Ciloe	Chiloé
Coceabamba	Cochabamba
Colombia	Columbia
Colonia Surinam în Guaiana	Colonia Suriname în Guyana
Columbus	Orașul Columbus
Comitatului Bihar	Bihor
Comitatului Crasnei	Krasna
Comitatului Henedoarei	Hunedoarei
Comitatului Marmaraș	Maramureș
Confedărarea mare a Americii de Miazăzi	Confederația Americii de Sud
Corantin	Râul Corantyne
Cordilera de Apus	Cordillera de Apus
Cordilere de Veragua	Cordillera de Veragua
Cordova	Cordoba
Cordova	Cordoba
Crăimea Magodoho	Magodo
Cuadra-Vancouver	Cuadra Vancouver
Curgătoarea Deleuer	Râul Dauer
Curgătoarea Zambeze	Râul Zambezi
Cyrrha	Krrha
D	
Dalekarlia	Dalecarlia
Danemora	Dannemora
Dania	Danemarca
De Witts Land	Dewitts Land

Dejacna	Dejan
Déva	Deva
Deventr	Deventer
Döblin	Dublin
Dobrefield	Dobre Field
Dobrițin	Debrecen
Doneț	Donek
Dramen	Drammen
Drami	Drama
Dronthaim	Drontheim
Drotningholm	Drottningholm
Ducatul Salțburgului	Ducatul Salzburgului
E	
Edels-and	Fidel Land
Emineh, cap	Capul Emine
Enns	Enns
Esecvibo, Essequibo	Essequibo
Eslingen	Esslingen
Euritania	Britania
F	
Feldkirch	Feldkirch
Filadelfia	Philadelphia
Flinders Land	Flinders Island
Forarlberg	Vorarlberg
For-Roaial	Fort-Royal
Forteventura	Puerteventura
Fortul Șpilberg	Spielberg
Francia	Franța
Frederikstaun	Frederikshavn

Frederiksværn	Frederiksvan
Fredriksstat	Fredrikstad
Frisia	Friesland
Fthiotis	Fthiotis
Fulpocn, Foulpoint	Foul Point
Funceal	Funchal
G	
Galaveston	Galveston
Galoxidi	Galaxidi
Geksn	Jackson
Geldria	Geldem
Gelivare	Gallivare
Gergeteg	Grgeteg
Giu	Jiu
Glomen	Globen
Gospih	Gospic
Gotenburg	Gothenburg
Gotlandia	Gotland
Graisvald	Grcifswald
Gröninga	Gröningen
Grönlandia	Groenlanda
Guadalajara, Guadalaxara	Guadalajara
Guaiakil	Guayaquil
Guaiana	Guyana
Guaiana francească	Guyana Franceză
Guaiana holândescă	Guyana Olandeză
Guanahuato, Guanaxiatto	Guanajuato
Guatemala de demult, Guatemala antique	Guatemala Antigua

Guatemala Nouă,
Guatemala la Nucva

Gvinea

H

Halapa, Ialapa

Hamaica

Humerfest

Hanaruru

Haselt

Havana

Helenenthal

Hencdoara

Henegau

Herefort

Herengraht

Hertfort

Herțogenbuș

Hetzendorf

Hina

Hirșberg

Holandia

Hradiș

Hristiania

Hristiansand

Huancabelica

Hunsa

I

Iantra

Iapura

Guatemala Nueva

Guinea

Jalapa

Jamaica

Hammerfest

Honolulu

Hasselt

Havana

Helenental

Huncdoara

Henegar

Hereford

Herengracht

Hertford

Hertogenbosch

Hetzendorf

China

Hirschberg

Olanda

Hrad

Christiania

Kristiansand

Huancavelica

Hunsc

Yantra

Yapura

Ica-na-mauvi	Kawai-Maui
Iegerțaia	Egeria
Iekaterinoslav	Ekaterinoslav
Ierusalem	Ierusalim
Ilimani	Ilimana
Ilinoua	Illinois
Ins. Admirălității	Admiralty Island
Ins. Admirărității	Ins. Amirante
Ins. Antikosti	Ins. Anticosti
Ins. Burbon	Ins. Bourbon
Ins. Ciloe	Ins. Chiloe
Ins. Crimca, Crâmul	Ins. Crimea
Ins. Curasao	Ins. Curaçao
Ins. Dalak	Ins. Dahlak Kibir
Ins. Espiritu Santo	Ins. Espiritu Santo
Ins. Falcland	Ins. Falkland
Ins. Java, Java, Gewürzinsel	Ins. Java
Ins. lui Edward	Prince Edward's Island
Ins. lui Mauriție	Ins. Mauritius
Ins. Magelan	Ins. Magellan
Ins. Oarkni, Orkneis, de Miazăzi	Ins. Orkney de Sud
Ins. Pretiniei	Ins. Molokai
Ins. S. Mării	Ins. Santa Maria
Ins. Sent-Croa	Ins. Saint Croix
Ins. Seșelele, Sechelles	Ins. Seychelles
Ins. Skiros	Ins. Skiathos
Ins. Socotora	Ins. Socotra
Insulele Aromatelor, Ins. Mirodeniilor	Insulele Moluce

Insulele Don Huan Fernandez,
Don Juan Fernandez

Insulele Princilor

Insulele Sinului Gvineei

Insulele Soțietății

Jönköping

Josefstat

Irlandia

Islandia

Isonço

Ispania

Judenburg

Julich-Kleve-Berg

Izvoarele Volgei

Împărăția Maroco

K

Kahamarca

Kaiambe

Kalidromos

Kanaria

Kanija-Veche

Kara-Burnu

Karánşebés

Kátlovit

Karsali

Karțag-ui-Sálás

Kataigorod

Katamarca

Katbah

Insulele Juan Fernandez

Insulele Prinților

Insulele Golfului Guineei

Insulele Societății

Jönköping

Josefstadt

Irlanda

Islanda

Isonce

Spania

Judenburg

Julich-Cleves-Berg

Izvoarele Volgăi

Regatul Maroc

Cajamarca

Cayambe

Kallidromos

Canaria

Kanjiza Veche

Karaburnu

Caransebeș

Karlowitz

Kapsali

Kartago-Sálás

Kitaigorod

Catamarca

Kasbah

Katgat	Kattegat
Kecsoviçe, Krzessowice	Krzyszowice
Kecikemet	Keckemet
Kembridgi	Cambridge
Kenti	Kent
Kentoki	Kentucky
Kestheli	Keszthely
Késmárk	Késmárk
Kinciua, popor	Quechua, populație
Kinote	Kineta
Kiteron	Kitheron
Klonmel	Clonmel
Klosternaiburg	Klosterneuburg
Koblent	Koblenz
Kochimbo	Coquimbo
Kohalm, Haluma	Cohalm
Kolocea	Kolea
Komaiagua	Comayagua
Kopíapo	Copiapo
Kornaiburg	Kraiburg
Koron	Koroni
Korpona	Korona
Kristiansstad	Kristianstad
Kufştain	Kufstein
Kulpa	Kupa
Kuzko	Cuzco
L	
La Paz d' Atacucio, La Paz d' Ayachuo	La Paz De Ayacucho

Lacul Cead	Lacul Ciad
Lacul de la Scutari	Lacul Scutari
Lacul Mare	Lago Maggiore
Lacul Melaren	Lacul Mälaren
Lacul Titica, Lacul Titikaka	Lacul Titicaca
Lacul Venem	Lacul Vanem
Lacul Vinipeg	Lacul Winnipeg
Lacul Zaire	Lacul Zair
Lacul Zambese	Lacul Zambezi
Laibah	Libach
Laiden	Leiden
Laitneriț	Leitmeritz
Lanos	Llanos
Laurion	Lavrion
Lecuwis-Land	Lecuwis Island
Leopoldștat	Leopoldstadt
Leschkirchen	Leschkirch
Lihtenștain	Ducatul Liechtenshtein
Lihtenștain	Lihtenshtain
Limerik	Limerick
Linkoping	Linköping
Lint	Lintz
Lișboa	Lisabona
Litakun	Litakoo
Liusne	Liusna
Liverpul	Liverpool
Lokern	Lokeren
Lommond	Lomond
Lomniț	Lomnitz

London, Londonul	Londra
Louven	Leuven
Lovcovici	Levcovici
Löven	Löwen
Luik	Liège
Luisiadii	Luisiada
M	
Malamoco	Malamocco
Maluiuc	Malvine
Maquarie	Macquarie
Maraniau	Maranhão
Maranion	Maranon
Maratonisi	Marathonisi
Maravi	Imperiul Maravi, azi, Marawi
Marca Antilească, Caraibească	Mr. Antilelor, a Caraibelor
Mariațel	Mariazel
Maseyk	Masaryk
Măstriht	Maastricht
Matu Grosu	Mato Grosso
Mccioacan, Mechoacan	Michoacan
Medling	Meddling
Medvedîța	Medveditsa
Meheln	Mechelen
Mehic	Mexic
Mehico, Mexico, Mejico	Mexico City
Mclaren	Mälaren
Melvila	Melville
Mencester	Manchester
Mepel	Meppel

Mercurea	Miercurea
Mesenia	Messinia
Messene	Miccne
Meternih	Metternich
Mező-Hegyész	Mezőhegyes
Midelburg	Middelburg
Milegivil	Melville
Misisipi	Mississippi
Misolongi	Mesolongi
Misuri-Mehicească	Missouri
Mitroviț	Mitrovița
Moldavia	Moldova
Momboza	Mombasa
Montserat	Montserrat
Moshaisk	Mozhaisk
Moskva	Moscova
Mr. Azovică	Mr. Azov
Mr. Caspic	Mr. Caspică
Mr. Columbească	Capul Columbia
Mr. de Marmora	Mr. Marmara
Mr. Kamceatki, a lui Bering	Mr. Kamceatka
Mr. lui Befin	Mr. Baffin
Mr. Mediterană	Mr. Mediterană
Muntele Cioco	Munții Cariboo
Muntele Hecla	Muntele Hekla
Muntele Pentadaktilos	Muntele Pentadaktylos
Muntelui Eta	Muntele Etna
Munții Andes	Munții Anzi
Munții Canadi	Munții Canadei

Munții Caucazului	Munții Caucaz
Munții Kindii, Quindi	Munții Quindio
Munții Perii	Sierra de Perii
Munții Taifel și Tafel	Tafelberg
Munții Tulești	Thulische Gebirge
Munții Vinerii	Sierra Verde
Munții Vineți	Blue Mountain
Murăș	Mureș
Murrai	Murray
N	
N. Braunșvaig	N. Braunschweig
N. Fundlandiei	New Foundland
N. Hanoveră	N. Hanover
N. Ueles, Newwales	New Wales
N. Zeelandie	Noua Zeelanda
Naiștat	Noistat
Neșvil, Nashville	Nashville
Nevado de la Mehico, Iztaccihuati	Nevada din Mexic, Iztaccihuatl
Nevado Sorata	Nevado dei Sorata
Nicopol	Nicopole
Niderland, Nederland	Olanda
Nikolaiev	Nikolaev
Nimvegen	Nimwegen
Nișnei-Novgorod	Nijni-Novgorod
Niukestia	Newcastle
Nivport	Newport
Nokrih	Nocrich
Nord-Cap	Capul Nord
Norköping	Norrköping

Nottingham	Nottingham
Noua Gvinee	Noua Guinee
Noua Holandie, Noua Olanda	Australia
Nouăle Hebride	Noile Hebride
Noul Amsterdam	Noul Amsterdam
Novoi-Cerkask	Novo Cerkask
Nucahiva	Nuka Hiva
O	
Oahaka	Oaxaca
Oaksförd	Oxford
Oberflake	Oberfläche
Oceanul Ghețos	Oceanul Arctic
Oceanul Ghețos de Miazăzi	Oceanul Înghețat de Sud
Oceanul Indesc	Oceanul Indian
Ofer-Aisel, Iselana dincolo	Over Aisle
Oheio	Ohio
Oiolava	Oilava
Olmüt	Olmütz
Onocusa, Hunter	Point Hunter
Oradie	Oradea
Oregan	Oregon
Orinico	Orinoco
Ornithorhyncus paradoxus	Ornithorhynchus Paradoxus
Ostenda	Ostende
Otaiti	Tahiti
Ovaihi, Owhihce	Owyhee
P	
Palma	Palma de Mallorca
Papusia	Papua

Paraguay	Paraguay
Pământul Arctic, Noul Gheorghe de Miazănoapte	Arhipelagul Arctic Canadian
Pământul Focului	Țara de Foc, Tierra del Fuego
Pământul Guaianii	Guayanei
Pământul lui Befin	Țara lui Baffin
Pământul lui Fan Dimer, Van Diemens Land	Țara lui Van Diemen, Van Diemens Land
Pământul Polariu de Miazăzi	Polul Sud
Pământul Triinii	La Trinidad
Pământul Victoriei	Statul Victoria
Pela	Pella
Pensa	Penza
Pensilvania	Pennsylvania
Pentelikos	Pentelikon
Pernambucu	Pernambuco
Pesciera	Peschiera
Petersburg	Sankt Petersburg
Petrosavodsk	Petrozavodsk
Piaui, Piathy	Piaui
Picul de Duida	El Pico del Duida
Pilsen	Pizeň
Pitsbörg, Pittsburg	Pittsburgh
Popaian	Popayan
Portul Porto-Leone	Porto Leone
Poșega	Posaga
Prevesa	Preveza
Provința Drente	Drenthe
Provința Sevilla	Sevilla
Prusia de la Ren	Prusia de la Rin

Puebla-Oahaba, Oaxaha

Oaxaca

Pultava

Poltava

R

Raihenberg

Reichenberg

Raíkevíg

Reykjavík

Răpublica Colombia

Republica Columbia

Răpublica Ecuador

Republica Ecuador

Rătezat

Retezat

Râul Isonço

Râul Isonzo

Râul Kasikiari

Râul Casiquiare

Râul Kefisos

Râul Kifisos

Râul Kerka

Râul Krka

Râul Krimler Ahe

Râul Krimmler Ache

Râul Murumbiti

Râul Murray

Râul Temeş

Râul Timiş

Râul Truvil

Râul Travel

Reuszmărk

Reusmarkt

Rio Grăbo de Norte

Rio Bravo del Norte, Rio Grande

Rioha

Rioja

Rodoni

Rodopi

Rörás

Rosas

Rorientes

Oriente

Roterdam

Rotterdam

Rurmonde

Roermond

S

S. Franşisc

Strâmtoarea Franklin

Sabadka

Szabadka

Salona, Salonika

Salonic

Saltilo

Saltillo

Salzburg	Salzburg
San Huan	San Juan
San Karlos de Monterei	San Carlos de Monterrey
San Luis de Potosi	San Luis Potosi
Saniago, Sant Iago	Santiago
Sant Pölten	Sankt Pölten
Santa Catarina	Santa Catarina
Sant-Domingo	Santo Domingo
Sant-Florian	Sankt-Florian
Santorin	Santorini
Sânul Artei	Golful Arta
Sânul Botnic	Golful Botnic
Sânul Botnic	Golful Botnic
Sânul Burgasului	Golful Burgas
Sânul Ceskaia	Golful Ceska
Sânul Finic	Golful Finic
Sânul Odesei	Golful Odesa
Sânul S. Vincent	Golful St. Vincent
Sânul Salonikei	Golful Salonic
Sânul Sarosului	Golful Saros
Sânul Triestului	Golful Triest
Sânului Zeuderse	Golful Zeuders
Semendrek, Samotraki	Samothrace
Senduiş	Senduit
Sent-Márton	Szent Marton
Seretiul	Siretul
Servia	Serbia
Sicyon	Sikyon
Siera de Acea, Acha	Sierra de Acha

Siera de Beni	Sierra de Beni
Siera de Cobre	Sierra de Cobre
Siera de Cordova	Sierra de Cordoba
Siera de las Gruclas	Sierra de los Grullas
Siera de Madre	Sierra de Madre
Siera de Salta	Sierra de Salta
Siera Verde	Sierra Verde
Sinaloua	Sinaloa
Sinul Fondi, Fundi	Golful Fundy
Sinul lui Koțebuc	Golful Kotzebuc
Sinul Mehicesc	Golful Mexic
Siretiul	Siretul
Skager-Rak	Skagerrak
Sofala	Nova Sofala
Solnok	Szolnok
Sombatheli	Sombathely
Sommerset	Somerset
St. Misuri	Missouri
Staffordt	Stafford
Statul Niu Yark	New York
Stelenbosh	Stellenbosh
Strâmtoarea de Otranto	S. Otranto
Strâmtoarea Falclandelor	Strâmtoarea Falklands
Strâmtoarea lui Devis	Strâmtoarea lui Davis
Strâmtoarea lui Hods'n	Strâmtoarea Hudson
Strâmtoarea lui Kuk	Strâmtoarea lui Cook
Strâmtoarea lui Magelan	Strâmtoarea Magellan
Sundul Kalmarici	Golful Kalmar
Susdal	Suzdal

Svecia	Suedia
Szeredahely	Szerdahely
Şarlotentaun, Charlottentown	Charlottetown
Şároş-Patak	Sárosatak
Şebeş	Sebeş
Şeghişoara	Sighişoara
Şeksna	Sheksna
Şeksna	Sheksna
Şelinberg	Selimber
Şönbrun	Schonbrunn
Şpiţberga	Spitzberg
Ştiria	Steiermark
Ştokholm	Stockholm
Şvarţenberg	Svartzenberg
Şvecia de Miazăzi	Suedia de Sud
T	
Tabu	Îns. Tabor
Talahasi, Telehasi, Talahasce	Tallahassee
Tambulipas	Tamaulipas
Tancha, Agi în Florida	Tanga, Agi în Florida
Tapajoş, Tapajoz	Tapajos
Tarnopol	Ternopol
Tarnov	Turnov
Tehas	Texas
Temişoara	Timişoara
Tenerifa	Tenerifa
Tenesi	Tennessee
Tenocitstlan	Tenochtitlan
Tenos	Tinos

Teresienŝtat	Teresienstadt
'Tersheling	Tershelling
Thermaicus	Thermaikos
Tiflis	Tbilisi
Tlascalala	Tlaxcala
Tokantins	Tocantins
Tolen	Stolen
'Tongar	Tonga
Tongern	Tongeren
Töplüŝ	Topliŝa
Torneoa, Tornea	Tornia
'Torneua, Tornea	Fluviul Torne
Trasen	Traisen
Tripoliŝa	Tripoli
Tropau	Troppau
Tropicul Capricornul	Tropicul Capricornului
Truhilo, Truxillo	Trujillo
Ťara de jos	Olanda
Ťarskoic Selo	Tsarskoye Selo
Ťirkniŝ	Turkenit
U	
Ucer	User
Ueŝingt`n	Washington
Uetreht	Utrecht
Uindsör, Windsor	East-Windsor
Uitenhagl	Uitenhage
Ui-Vidék	Ue-Vidék
Ukaijala	Ukajala
Ulŝpia Trajanab	Ulŝpia Traiana

Upsala	Uppsala
Uraguai	Uruguay
Utaplan	Utatlan
V	
Vagram	Wagram
Vaiskirhen	Weisskirchen
Valadolid	Valladolid
Valea Tempe	Valea Tempi
Van-Diemens-I. and	Van Diemen's Land
Vaterló	Waterloo
Venern	Vanern
Viladelfuerte	Villa Fuerte
Vilarica	Villarica
Vinshoten	Winschoten
Visbahhorn	Wiesbachhorn
Visbi	Visby
Visla	Vistula
Visloca	Visoca
Vitepsk	Vitebsk
Vlogul insulelor Noarfok, Norfolk	Blogul insulelor Norfolk
Volivia	Bolivia
Vulcanul Cinboraso	Vulcanul Chimborazo
Vulcanul Guagua-Putina	Vulcanul Guagua Putina
W	
Wilhelmsstat	Wilhemstadt
Wilts	Wiltshire
Z	
Zágráb	Zagreb
Zakatekas	Zacatekas

Zamba	Republica Congo
Zélandia	Zeelandia
Zeudbefeland, Zuidbeveland	Zuid Beveland
Zeudersé, Zuidersee	Zuiderzee
Zlagna	Zlatna
Znaim	Znojmo
Zombor	Sombor
Zvol, Zwoil	Zwolle

www.galaxiagutenberg.ro
www.librariilegutenberg.ro

Redactor: Mia Hodiş
Coperta: Georgiana Tremurici
Tehnoredactare: Georgiana Tremurici

Bun de tipar: 2011. Apărut: 2011
EDITURA GALAXIA GUTENBERG,
435600 Târgu-Lăpuş, str. Florilor nr. 11
Tel./fax: 0262-385280; 0723-377599
E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

*

Tiparul executat de
SC GUTENBERG SRL
435600 Târgu-Lăpuş, str. Florilor nr. 11
Tel./fax: 0262-385280; 0723-377599
E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE